

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः ।

ग्रन्थाङ्कः ९५

महर्षिकश्यपप्रणीतं

काश्यपशिल्पम् ।

एतत्पुस्तकम्

रा० रा० नाशिकक्षेत्रनिवासिभिः वझे इत्युपाधि-
धकृष्णरायैः संशोधितम् ।

तच्च

बी. ए. इत्युपपदधारिभिः

विनायक गणेश आपटे

इत्येतैः

पुण्याख्यपत्तने

1766

आनन्दाश्रममुद्रणालये

भायसाक्षरैर्मुद्रयित्वा

प्रकाशितम् ।

शालिवाहनशकाब्दाः १८४७

ख्रिस्ताब्दाः १९२६

(अ.स्य सर्वेऽधिकारा राजशासनानुसारेण स्वायत्तीकृताः ।)

मूल्यमेकाणकाधिकं रूपकत्रयम् (३५१) ।

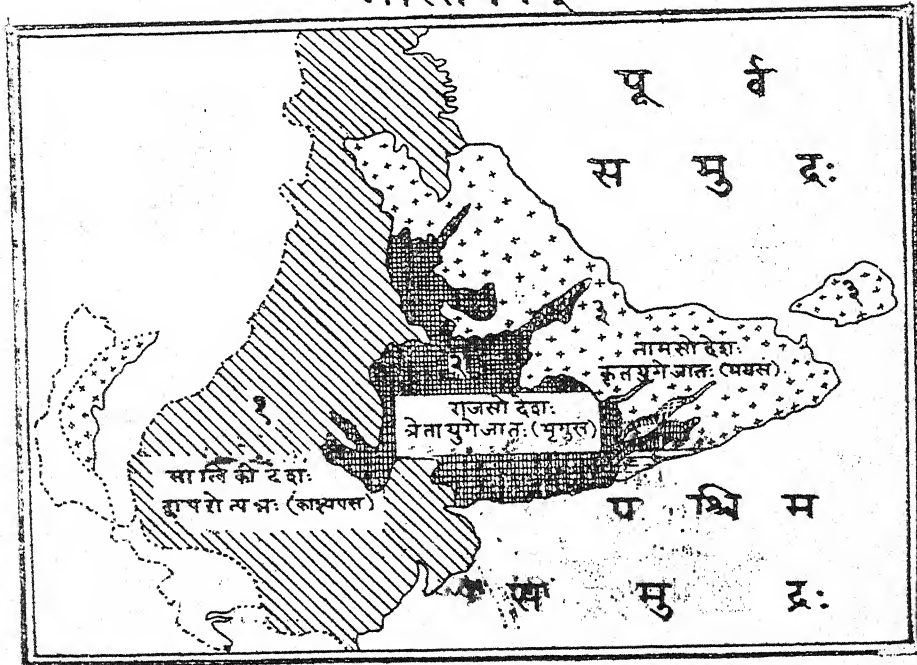
GO
EPART
CENTR

CLASS _____
CALL No. _____
A.A. 79.

CENTRAL ARCHITECTURAL
LIBRARY,
Acc. No. 1766.
Date. 22. 7. 54.
Call No. 5a7v/kas/vay

Maha Chand ... 1975

भारतवर्षम्

EP. AI
CEN.

CLASS _____

CALL No. _____

G.A. 79.

काश्यपशिल्पसंबन्धि निवेदनम् ।

अयि भो गीर्वाणवाणीरसिकाः प्राचीनविद्यारहस्याभिज्ञा अत एव तत्र दृढ-
बद्धादराः प्राच्यार्वाचीनविद्याविशारदा आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलीप्रकाशितग्र-
न्थग्राहकमहाशयाः शृणुतेदानीं निवेदनीयमस्ति किञ्चित् । अतोऽत्रावधानं दीय-
यमानमाशासे । काश्यपशिल्पनामा शिल्पशास्त्रीयग्रन्थोऽद्यावधि देवनागरी
लिपौ काप्युद्धितोऽत्र मुद्रणालये मुद्रणायोपक्रान्तः । उपक्रान्तस्य च
तस्य दश द्वादश वा मासाः संवृत्ताः । संप्रति परिसमाप्तमुद्रणोऽयं ग्रन्थो
विदुषां दृष्टिपथमवतरतीति प्रमोदावहमेतत् । काश्यकशिल्पेति नाम्नाैवास्य ग्रन्थ-
स्य विषयः कर्ता चावगतो भवति । कलाकौशल्यादिकं कर्म शिल्पमित्युच्यते ।
तदुक्तममरसिंहेनामरकोशे द्वितीयकाण्डे शूद्रवर्गो—शिल्पं कर्म कलादिकमिति ।
आदिशब्देन सुवर्णकारगृहकारादीनां कर्म ग्राह्यमिति तट्टीकायामुक्तम् । तादृशं
शिल्पमधिकृत्य प्रणीतं शास्त्रमपि लक्षणया शिल्पशब्देनोच्यते । यथा वासव-
दत्तामधिकृत्य कृताऽऽख्यायिकाऽप्यभेदोपचारद्वारासवदत्तेत्युच्यते तद्वत् । तच्च
शिल्पं तक्षणं वास्तुविज्ञानमलंकारघटनं तन्तूनां वयनं माल्यग्रन्थनं काचवल्यादि-
करणमालेख्यकरणं ताम्रवट्टनं गीतं नृत्यं चेत्याद्यनेकभेदभिन्नम् । तथा तत्प्रति-
पादकं शास्त्रमप्यनेकभेदभिन्नम् । तत्र शिवविष्णुब्रह्मस्कन्दगणेशपार्वतीलक्ष्मीसर-
स्वत्यादिमूर्तिनिर्माणसहिततत्तद्देवालयप्रासादहर्म्यगृहशालाद्यनेकप्रकारकवास्तुनि-
र्माणप्रकारप्रतिपादकमिदं शास्त्रम् । अर्थाद्वास्तुशास्त्रमिति विशेषनामास्य फलति ।
वसन्ति प्राणिनोऽत्रेति वास्तुशब्दव्युत्पत्तिः । प्रासादहर्म्यादिकं गृहं तदर्थः ।
गृहं च सर्वसुखोपभोगस्य मुख्यं साधनम् । तदुक्तम्—

स्त्रीपुत्रादिकभोगसौख्यजनकं धर्मार्थकामप्रदम् ।

जन्तूनां लयनं सुखास्पदमिदं शीताम्बुधर्मापहम् ॥

वापीदेवगृहादिपुण्यमखिलं गेहात्समुत्पद्यते ।

गेहं पूर्वमुशन्ति तेन विबुधाः श्रीविश्वकर्मादयः ॥ इति ।

अस्य च कर्ता काश्यप ऋषिः । तत्र काश्यपेति विशेषणात् । काश्यपेन
प्रोक्तं काश्यपं तच्च तच्छिल्पं चेति । अयं चर्षिर्विष्णोर्नाभिकमलात्समुद्भूतस्य

ब्रह्मणो नत्ता यज्ञे सोमरसपानात्कश्यपेत्यभिधानं प्राप्तवान् । तदुक्तं मार्कण्डेय-
पुराणे —

ब्रह्मणस्तनयो योऽभून्मरीचिरिति विश्रुतः ।

कश्यपस्तस्य पुत्रोऽभूत्कश्यपानात्स कश्यपः ॥ इति ।

कश्यं सोमादिरसं पिबतीति कश्यप इति तद्व्युत्पत्तिः । कर्ता च यः
खलु यं कंचिदर्थविशेषं प्रतिपादयितुं स्वातन्त्र्येण पदवाक्यसंदर्भमारचयति स
उच्यते लोके । एवं च व्यासेन प्रोक्तं वैयासिकं भारतमित्यादौ भारतस्य व्यास
इवास्य शिल्पशास्त्रस्य कश्यपेन प्रोक्तत्वात्कश्यपः कर्ता सिध्यति । नन्वयं
शिल्पशास्त्रार्थः किं कश्यपस्य तपःप्रभावादिना स्वयंभातः किमुत केनचिदुपदिष्टः
स्यात् । स्वयंभातश्चेद्युज्यते कश्यपस्यैतच्छिल्पशास्त्रकर्तृत्वम् । अन्येन केनापि
उपदिष्टश्चेद्य एवोपदेष्टा स एवास्य शास्त्रस्य कर्ता भवेन्न कश्यपः । यतो यादृ-
शानुपूर्वाघटितवाक्यसंदर्भोऽन्येनोच्चारितस्तं तथैवाहमुच्चारयामीति मनसि कृत्वा
यः किलोच्चारयति नासौ कर्ता लोके प्रोच्यते, किं त्वनुवादकः स
भवति । तत्र स्वयंभात इत्येतद्विषये न किञ्चित्प्रमाणमुपलभ्यते । उपलभ्यते
त्वन्येनोपदिष्ट इत्यर्थे प्रमाणम् । यतः किल ग्रन्थोपक्रम एवं श्रूयते—

प्रणम्य देवचरणमेवं ब्रूयात्स कश्यपः ।

महार्थमल्पग्रन्थं च कर्षणाद्यर्चनान्तकम् ॥

अंशुमन्तमहातन्त्राद्यत्त्वयोक्तं पुरार्थकम् ।

तन्त्रं तद्वद देवानां रुद्राणामधिकारिणाम् ॥

अल्पायुष्यादिधर्माणां नराणां त्वाधिकारिणाम् ।

अनुग्रहार्थं त्वेतेषां संक्षेपाद्ब्रू मे प्रभो ॥ इति ।

एवं च सर्वप्राणिसुखसाधनमेतद्वास्तुशान्त्रं कश्यपेन महर्षिणा लोको-
पकारार्थं देवाधिदेवाय श्रीशंकराय पृष्टं ततश्च चराचरगुरुणा परमे-
श्वरेण पार्वतीरमणेन सर्वविद्यानामीशानेन जिज्ञासवे कश्यपनाम्ने मह-
र्षये उपदिष्टमिति गम्यते । ततश्च महेश्वर एवास्य कर्ता कश्य-
पस्तु केवलं प्रकाशक इति कथं कश्यपस्यैतद्वास्तुशास्त्रकर्तृत्वं माययन
इति चेदुच्यते । यद्ब्रह्मगवता श्रीकृष्णेन शिष्योक्तमाय पर्याय गीताशास्त्रमुप-

दिष्टमपि न तावता गीतायाः कर्ता श्रीकृष्ण उच्यते किंतु वेदव्यासः एव तत्कर्ता स्मर्यते लोके । अत एवोक्तं भगवद्गीताशांकरभाष्य आचार्यचरणैः—तं धर्मं भगवता यथोपादिष्टं वेदव्यासः सर्वज्ञो भगवान्गीताख्यैः सप्तभिः श्लोकशतै-
रुपनिबबन्धेति । तद्वदेतच्छिल्पशास्त्रार्थो भगवता महेश्वरेणोदीरितोऽपि न ताव-
ताऽस्य शिल्पशास्त्रस्य महेश्वरः कर्ता भवितुमर्हति किंतु लोकप्रसिद्ध्या कश्यप
एव कर्तेत्युच्यते । प्रतिपटलसमाप्तौ च काश्यपशिल्पे, इत्युल्लेखदर्शनेनापि तथै-
वानुमीयते । अत एवास्य शास्त्रस्य काश्यपसंहिता काश्यपशिल्पमिति च व्यव-
हरन्ति तज्ज्ञाः । किंच योऽयं शिल्पशास्त्रार्थो महेश्वरेण कश्यपायोदीरितः
सोऽतिसंक्षिप्तस्यैव गीर्वाणवाण्योपादिष्ट इति मन्ये । संक्षिप्तत्वं च बहुलार्थवत्त्ववि-
शिष्टसंकुचितपदवाक्यघटितत्वम् । वचनार्थकशब्दसमभिव्याहारे संक्षेपशब्दस्य
तादृशार्थकत्वस्यैव बहुशो दृष्टत्वात् । तादृशी च वाणी सूत्ररूपा । तथाच
श्रूयते—

अल्पाक्षरमसंदिग्धं सारवद्विश्वतोमुखम् ।

अस्तोभमनवद्यं च सूत्रं सूत्रविदो विदुः ॥ इति ।

एवं च सूत्रीभूतभाषया शिल्पशास्त्रार्थो महेश्वरेणोदीरितः । युज्यते चैषा
कल्पना । यतः—महार्थमल्पग्रन्थं च संक्षेपाद्वद मे प्रभो, इति ग्रन्थारम्भे ग्रन्थका-
रणे स्वयमेवोक्तत्वात् । ततश्च संक्षिप्तपदवाक्यघटितात्सूत्रौघात्कुशाग्रविषणानां
बोद्धव्यं । यद्यपि निःसंदिग्धतया सुलभतया च यथावदर्थवबोधः संजायेत
तथाऽपि मन्दमतीनां तेषां तस्मात्तथाऽर्थावबोधो न स्यादित्यनुसंधाय लोकोप-
तये कश्यपमहर्षिणा तादृशार्थानुसंहिता सुबोधपदवाक्यघटिता सुविस्तृताऽनुष्टु-
प्छन्दोमयी गीर्वाणवाणी व्यरचीत्यमुष्य शिल्पशास्त्रस्य कर्तृत्वं कश्यपे स्थिरी
भवति ।

अथेदमिदानीं चिन्त्यते कदाऽस्य शिल्पशास्त्रस्यास्मिन्नगति प्रवृत्तिरभूदिति ।
तत्र अल्पायुष्यादिधर्माणां नराणामित्युक्तत्वान्मुख्यतो मनुष्यप्राणिनां सुखसाधन-
मिदं शास्त्रम् । अनुभवश्चात्र साक्षीति न कश्चिद्विवादः । यद्यप्येतच्छास्त्रप्रतिपाद्यो
वास्तुरूपोऽर्थः पशुपक्ष्यादीनां तिरश्चामपि सुखसाधनं भवितुमर्हति तथाऽपि न
तेषां सुखसाधनत्वेन नियतः । यतस्तेऽयत्नसिद्धतरुगुल्मवृक्षजालगिरिकन्द्यादि-

संश्रयणेनापि वर्षातपौ निवारयन्ति । न चैते शास्त्रार्थावगमश्चमबुद्धयः । नैव वा तादृशशिल्पकरणे कदाऽपि शक्ताः । तस्मान्मनुष्यप्राणिसृष्ट्युत्तरकालमस्य शास्त्रस्य जगति प्रवृत्तिः सिध्यति ।

अथ मनुष्यप्राणिसृष्टिः सृष्टिक्रमेण कदाऽभूत्किं तिर्यक्प्राणिसृष्ट्युत्तरं मनुष्यप्राणिसृष्टिरथवा मनुष्यप्राणिसृष्ट्युत्तरं तिर्यक्प्राणिसृष्टिरिति विचार्यते । तत्र कार्यकरणसंघातस्य देहस्य भौतिकत्वान्महाभूतोत्पत्त्यनन्तरं प्राणिसृष्टिरिति तावन्निर्विवादम् । यद्यपि सृष्टिप्रतिपादकश्रुतिषु पञ्चमहाभूतोत्पत्तिविषये—आत्मन आकाशः संभूतः । आकाशाद्वायुः । वायोरग्निः, इत्यादिना क्रमः श्रूयते तथाऽपि भौतिकसृष्टिविषये विशेषतः प्राणिसृष्टिविषये न श्रुतौ क्रमः स्पष्टं प्रतीयत इति ब्रुवाणास्तूष्णीमासते । नवीनास्तु युक्तिमालम्ब्य तिर्यक्सृष्ट्युत्तरं तत्रापि वानरसृष्ट्युत्तरं मनुष्यसृष्टिं प्रतिपादयन्ति । तदित्यस्म—प्राणिषु गण्डूपदमारभ्योत्तरोत्तरं क्रमेण महत्सु अधिकाधिकं बुद्धितारतम्यमनुभूयते । तारतम्यस्य परा काष्ठा च मनुष्येषु । यद्यपि केचित्पशवः सिंहव्याघ्रगजादयो मनुष्यापेक्षयाऽपि स्थूलाः संलक्ष्यन्ते तथाऽपि तदपेक्षया मनुष्या एव महान्तः । यतस्ते सिंहव्याघ्रादीन्पराक्रमशालिनोऽपि युक्तिप्रयुक्त्यादिभिः स्ववशमानयन्तीति लोके दृश्यते । एवं स्थिते यदा भगवतः परमेश्वरस्य बहु स्यां प्रजायेयेति सिसृक्षा समजनि तदा स्वनाभिकमलत्त्रटारमुद्गाव्य तमाज्ञापितवान्प्रभुः प्रजाः सृजेति । स च विधाता सर्वास्वपि दिक्षु दृष्टिं दत्त्वा सर्जनोपायमन्विष्यमाणो गिरिनदीसमुद्रादिकां सुविशालां पञ्चमहाभूतमृष्टिं विलोक्य बन्नाम । यदा तु न लेभे सर्जनोपायमथ शोकाकुलो भूत्वा भगवन्तं शरणमुपगम्य सर्वथा मूढोऽहं बालकस्ते त्रायस्व मां भ्रान्तमिति प्राणिपत्य व्यजिज्ञपदज्ञोऽहं न जाने सर्जनमार्गं कथं प्रजाः सृजेय तत्प्रसीदतु मय्यं भगवानिति । संतुष्टः परमेश्वरस्तस्मै साङ्गोपाङ्गं वेदराशिं समर्पितवान् । ततस्तदर्थमनुसंधाय सृष्टिं विरचयितुं प्रथमत एव प्रवृत्तः स्रष्टा न साधीयसीं सृष्टिं निर्मातुं शशाक । लोकेऽपि पटादीन्निर्मातुं प्रवृत्तः कुविन्दादिरभ्यासपाटवाभावाच्च प्रथमतः साधीयसः पटानुत्पादयितुं शक्नोतीति दृश्यते । क्रमेण चाभ्यासपाटवातिशयवशात्तत्तत्कार्यविशेषकरणसमर्थान्पटान्महार्हाभिर्मिमीते । तथाऽयमपि विधातोत्तरोत्तरमभ्यासपाटवातिशयवशाद्वेदशास्त्रेतिहासार्थानुसंधानेन तत्प्रतिपाद्यार्थभूतशिल्पाद्यनुष्ठानसमर्था मनुष्यसृष्टिं

चकारेत्यवगम्यते । तत्राभ्यासापाटवावस्थायां या प्राणिसृष्टिः सृष्टा सा न समीचीना ।
यतः प्रथमत एवानुष्ठितं किञ्चिदसमीचीनमिव भवति । सा च सृष्टिः गण्डूपदादि-
वानरपर्यन्ता शिल्पशास्त्रार्थज्ञानानुष्ठानाक्षमेति मे मतिः । कथमन्यथा तां सृष्टिं
तिर्यगिति व्यवहरेयुर्लोका विचारशीलाः । एवं क्रमेणेयं सृष्टिरुत्क्रान्ता । तदुत्तरं
च तत्तच्छिल्पविशेषप्रयोगपटीयसी मनुष्यप्राणिसृष्टिरित्यर्थाद्वानरसृष्ट्युत्तरभावित्वं
मनुष्यसृष्टेर्वदन्ति । अत एव वानरजातीयेषु नरसादृश्यं दरीदृश्यमानमुपपद्यते ।
वानरशब्दोऽपि अमुमेवार्थमभिधत्ते । तत्र नरशब्दो मनुष्यवाची । वाशब्दश्च
सादृश्यार्थकः । नर इव वानरः । तथा च मनुष्येषु यादृशो हस्तपादाद्यवयव-
रचनाकारो दृश्यते तादृश आकारो यत्र स वानरशब्दभाक् । स च
वानरो मनुष्यत्वावस्थायाः पूर्वावस्थेति च वदन्ति । अत्र युक्तायुक्तं त एव
जानन्ति ।

मनुष्यप्राणिजातिषु मुख्यतश्चत्वारो भेदाः श्रूयन्ते ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्रा
इति । तत्र ब्राह्मणारण्यवर्णेन वेदशास्त्राध्यापनादिकर्मोपजीविकानिर्वाहकत्वेनोत्तरी-
कृतम् । क्षत्रियैः शौर्यादिना दुष्टनिग्रहसङ्ग्रहपृथ्वीपरिपालनादि ।
वैश्यैः क्रयविक्रयादि कर्म । शूद्रैः पूर्वोक्तवर्णत्रयशुश्रूषा कारुकर्म च जीविका-
साधनत्वेनाङ्गीकृतम् । तदुक्तं भगवद्गीतायाम्—

चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मविभागशः, इति ।

तत्र यैः कारुकर्मोपजीविकासाधनत्वेन परिगृहीतं ते शिल्पिन इत्युच्यन्ते ।
ते च शिल्पानामनेकविधत्वाद्नेकविधाः । तत्र केचित्तत्तच्छिल्पविशेषस्य निय-
तमङ्गीकरणात्स्थपतिसुवर्णकारकुलालकुविन्दादितत्तज्जातीयत्वेन व्यवहियन्ते ।
तेषां केषांचिल्लक्षणमुत्पत्तिश्च यथा श्रूयते—

वास्तुविद्याविधानज्ञो लघुहस्तो जितश्रमः ।

दीर्घदर्शी च शूरश्च स्थपतिः पारिकीर्तितः ॥ इति ।

स्थपतिर्मुख्यतश्च । तथा—

विश्वकर्मा च शूद्रायां वीर्याधानं चकार सः ।

ततो बभूवुः पुत्राश्च नवैते शिल्पकारिणः ॥

मालाकारः कर्मकारः शङ्खकारः कुविन्दकः ।

कुम्भकारः कंसकारः षडेते शिल्पिनां वराः ॥

सूत्रधारश्चित्रकरः स्वर्णकारस्तथैव च । इति ।

स्थपतिकुविन्दकंसकारादिनाम्ना प्रसिद्धैस्तैस्तैः शिल्पिभिस्तत्तच्छिल्पविशेषस्य जीविकानिर्वाहकत्वेनाङ्गीकरणात्तत्प्रतिपादकेषु शिल्पशास्त्रीयग्रन्थेषु ब्राह्मणैरुदा-
सितम् । अतः कारणाद्ब्राह्मणजातीयेषु शिल्पशास्त्राध्ययनाध्यापनप्रचारो लुप्त-
प्रायोऽभूदिति शिल्पग्रन्था अपि शिल्पिहस्तगता अभवन् । स्थपत्यादयस्ते च
शिल्पिनः स्वस्वशिल्पानुष्ठाने यद्यपि कुशलाः संलक्ष्यन्ते तथाऽपि प्राग्रस्ते गीर्वा-
णवाणीपराङ्मुखाः । नैतावदेव किंतु स्वनामोल्लेखनपर्याप्ताक्षराणामप्यनभिज्ञाः ।
प्रयत्नेन कतिपयाक्षराणि ग्राहितास्तदपि स्वयमपि लिखितं स्वयं न वाचयती-
त्याभाणकस्योदाहरणभूता भवन्ति । तत्र तादृशाक्षरार्थाकलनस्य कैव वार्ता । न
च ग्रन्थार्थज्ञानेन तेषां किञ्चित्प्रयोजनम् । तदन्तरेणैव शिल्पप्रयोगकरणे समर्था-
स्ते । स समय एव तादृश आसीत् । यत्र शिल्पग्रन्थानां पठनपरम्परा तज्जा-
तीयेष्वपि विलयं गताऽभूत् । परंतु एतावति कालेऽद्यवावत्तद्वस्तगतानां शिल्प-
ग्रन्थानां कीदृशी दुरवस्था संजाता स्यादिति तत्रभवाद्विर्भवद्विरेव कल्पनीयम् ।
संप्रत्युपलब्धस्य काश्यपशिल्पग्रन्थस्यैकमपि प्रत्यन्तरं महाराष्ट्रदेशे नोपलभ्यते ।
सौराष्ट्रादिदेशे स्थपतिनामकानां शिल्पिनां समीपे क्वचिदस्तीति श्रूयते । तद्देशा-
देव एकं वा द्वे वा प्रत्यन्तरे वज्रकुलोत्पन्नैः शिल्पकलानिधिकृष्णरायैः संपाद्य
नागरलिप्यां विलेख्य मुद्रणार्थमेतन्मुद्रणालये समर्पितम् । तच्चाशुद्धिप्रचुरं
स्थले स्थले त्रुटितं वर्णविपर्यासस्य तु परां काष्ठामापन्नम् । तत्रापि विदेशीयलिपौ
येन केनापि अक्षरस्याप्यनभिज्ञेन हस्तेन लिखितम् । किं वक्तव्यं प्रभाते नक्ष-
त्रसंततिरिव लिङ्गवचनसंगतिरपि दुर्दर्शा । अत्र सर्वत्र संकुलीकरणे लेखकपर-
म्परयाऽपि प्रभूतं साहाय्यमाचारितं दृश्यते । संशये तादृशो लेखकः शैशवे शालां
प्रविश्य स्थूलाक्षराणि शिक्षितो वा न वेति । मन्ये चैतादृशस्य बहुलाशुद्धि-
स्थलसंकीर्णस्य सर्वात्मना विपर्यासं गतस्यास्य संशोधनं वर्षाकालीनात्यन्तकलु-
षपयःपूरपतितार्थस्येव दुष्करम् । तर्कयामि यः कोऽपि ग्रन्थः सहायभूतानि
त्रिचतुराणि प्रत्यन्तराण्यन्तरा नार्हति संशोधनं यथा तथाऽयमपि सहायभूता-
स्त्रिचतुरास्तज्ज्ञानसंशोधकान्विना न क्षमः परिशोधितुमिति । एवं च मुद्रणपथा-
द्विगलितोऽपि यद्ययं मुद्रणाय नोपक्रम्येत चेदुत्तरोत्तरं लेखकपरम्परयाऽधिका-

धिकमेव विपार्यासभावं गतः स्यात् । तथा च महर्षिकश्यपप्रणीतस्यास्य लोकां-
 पयुक्तस्य शिल्पग्रन्थस्य विलय एव जायेत । इत्यालोच्य प्राचीनसंस्कृत-
 ग्रन्थोद्धारबद्धपरिकरैरेतत्संस्थाध्यक्षैस्तदुद्धारार्थोऽयं प्रयत्नोऽङ्गीकृतः । स्थपति-
 संज्ञकैश्च कर्मकरैरप्युपकृतं मन्ये यैर्यादृशतादृशाक्षरैरुल्लिख्यायं मनोरञ्जकः शिल्प-
 शास्त्रीयग्रन्थः संगृहीतः । येनैतादृग्दुरवस्थो ग्रन्थो विदुषामग्रे संस्थाधिपतिभिः
 प्रस्थापितोऽभूत् । तदेनं ग्रन्थमुद्दिधीर्षवः प्राच्यार्वाचीनशिल्पशास्त्रविशारदाः
 पण्डिताः सादरं विलोक्य त्रिचतुराद्यशुद्धिस्थलपरिमार्जनसंसूचनेनाशतोऽप्येत-
 द्ग्रन्थोद्धारजनितश्रेयोभागिनो भवन्त्विति प्रार्थयते श्रीसच्चिदानन्दचरणकमलयोः—

आनन्दाश्रमस्थप्रधानसंस्कृतग्रन्थावलीसंशोधनकर्ता—
 मारुलकरोपाह्वः शंकरशास्त्री ।

PAL
EN'

CLASS —
ALL No
A. 79.

उपाद्धातः ।

—x+x—

अस्ति मानवजातेरुत्पत्तिक्षणादेव शिल्पस्य जन्म । विविधपारिस्थितिषु नानाविध-
योजनाभिर्दुःखपारिहारपूर्वकं सुखोत्पादनप्रयत्न एव मनुष्यत्वपशुत्वयोर्विशेषः । न
केवलं जगतो भिन्नभागेषु परमेकस्मिन्भागेऽपि विभिन्नकालेषु, तथा चैकस्मिन्कालेऽपि
पारिस्थितिभेदेषु मनुष्येषु यथा भोगवैचित्र्यं दृश्यते न तथा पशुषु । पूर्वकाले काकवृका-
दयो यथाऽवर्तन्ते तथैव सद्यःकालेऽपि वर्तन्ते । आङ्ग्लदेशस्थिताः काकवृका भरतभूमि-
स्थितेभ्यः काकवृकेभ्योऽसदृशवेषभोगाः । भरतभूमावपि षट्सु ऋतुषु काकवृकानामेक-
स्थितिः । तथा कृतयुगकालीनमनुष्याणां स्थितिः कलियुगकालीनमनुष्याणां स्थितेर्भिन्ना ।
आङ्ग्लदेशस्थितानां मनुष्याणां भोगवेषादयो भरतभूमिस्थितानां मनुष्याणां भोगवेषेभ्यो
विसदृशाः । भरतभूमावपि ग्रीष्मशरद्धेमन्तऋतुषु मनुष्याणां भोगवेषा भिन्नाः । एक-
स्थाने निवसत्सु चैककालीनेषु मनुष्येषु संपन्नविपन्नानां भोगवेषा नैकरूपाः । एष सर्वः
शिल्पस्य प्रभावः । अत एव पराशरादयो महर्षयो मनुष्यसृष्टिं पशुसृष्टेर्भिन्नरूपां
मन्यन्ते । स्मर्यते च भृगुसंहितायाम्—

आसीदिदं तमोभूतमप्रज्ञातमलक्षणम् ।

अप्रतर्क्यमविज्ञेयं प्रसुप्तमिव सर्वतः ॥

तस्मिन्विकारः संभूतस्त्वधोगमननामकः ।

यस्मात्सर्वं च संजातं चराचरमिदं जगत् ॥ इति ।

पराशरीयकृपा—

कालद्रव्यगुणैस्तस्मात्त्रिविधः प्रतिसंक्रमः ।

आद्यस्तु महतः सर्गो गुणवैषम्यमात्मनः ॥

द्वितीयस्त्वहमः सर्गो ज्ञानद्रव्यक्रियात्मकः ।

भूतसर्गस्तृतीयश्च तन्मात्रो द्रव्यशक्तिमान् ॥

चतुर्थ ऐन्द्रियः सर्गो यस्तु ज्ञानक्रियात्मकः ।

वैकारिको देवसर्गः पञ्चमो मन्मथं मनः ॥

षष्ठस्तु तमसः सर्गो यस्त्वबुद्धिकृतः सदा ।

ऊर्ध्वस्त्रोतः सप्तमस्तु षड्विधस्तथुषां चयः ॥

तिरश्चामष्टमः सर्गो योऽष्टाविंशतिधा स्मृतः ।

अर्वाक्त्रोतस्तु नवमः केवलैकविधो नृणाम् ॥ इति ।

अस्य जगत उत्पत्तेः प्रागिदं विश्वं तमःप्रायमप्रज्ञातमलक्षणं सर्वतः प्रसुप्तमिव शान्तमासीत् । तस्मिन्विकारः संभूतः । अस्य विकारस्य चाधोगमनं (गुरुत्वं) नाम । अस्याऽऽकर्षणात्सर्वं वस्तुजातमधो गच्छति तस्मात्सोऽधोगमननाम्ना ज्ञायते । पदार्थानामधःपतनकारणत्वात्स गुरुत्वमित्यप्यभिधीयते ।

अस्य विकारस्य प्रादुर्भावक्षणादेव कालो गण्यते । विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्याद्य ब्रह्मण इति । दिगपि तदनुसारेण ज्ञायते । श्रूयते च—

दश प्राचीर्दश दक्षिणा दश प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वाः, इति । एवं सर्वा दिशोपदि-
शस्त्वधोबिन्दुसापेक्षतयैव ज्ञायन्ते । महदल्पादिगुणा अपि तस्याऽऽकर्षणाद्धनीभूतस्य तत्त्वस्याधिकन्यूनपरिमाणतया मीयन्ते । तारतम्येनानुभूयन्ते च । द्रव्यज्ञानक्रियासु चैकै-
काधिकतया पञ्च महाभूतानि, पञ्च ज्ञानेन्द्रियाणि, पञ्चगुणग्रहणसमर्थं मनश्च प्रादुर्भूतम् । भूतानि द्रव्यविशेषात्, इन्द्रियाणि क्रियाविशेषात्, मनश्च ज्ञानविशेषात्, इति । भूता-
दीनां संमिश्रणेन साशनानशना सृष्टिर्जाता । तथा च श्रूयते पुरुषसूक्ते—

तस्माद्विश्वं व्य(तो विष्वङ्)कामत्साशनानशने अभि, इति । तयोः साशनपदार्थाः
स्रोतोभेदतस्त्रिविधाः । ऊर्ध्वस्रोतसस्तिर्यक्स्रोतसश्चार्वाक्स्रोतस इति । ऊर्ध्वस्रोतसां
वनस्पत्योषधिलतादयः षट्प्रकारा भवन्ति । तिर्यक्स्रोतसां च पशुपक्षिमत्स्यादयोऽष्टाविं-
शतिप्रकाराः । अर्वाक्स्रोतसस्तु केवल एक एव प्रकारो नृसंज्ञकः । अर्वाक्स्रोतस
एव क्वचिदूर्ध्वमूला इत्यपि कथ्यन्ते । इत्थं विकारप्रादुर्भावात्परम्परया चराचरा-
त्मिकाऽखिला सृष्टिरुत्क्रान्ता । मनुष्याणामुत्क्रान्तेरनुसारेण शिल्पस्याप्युत्क्रान्तिरिति ।

मनुष्यशब्दो मनसः—विचारशक्तेः—उप्यं—वसतियोग्यं स्थानमिति निरुच्यते ।
शिल्पशब्दस्तु पुनः शील समाधौ, इति धातोर्मनसः समाधानकारकं वस्तुजातमिति
उत्पद्यते । स्मर्यते च भृगुसंहितायाम्—

नानाविधानां वस्तूनां यन्त्राणां कल्पसंपदाम् ।

धातूनां साधनानां च वास्तूनां शिल्पसंज्ञितम्, इति ।

शिल्पे नानाविधानपानादिग्रामगृहाच्छादनादिसर्वस्य वस्तुजातस्य संग्रहो भवतीति
भृगुसंहितायाम् । श्रूयते च—

यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावद् ।

इन्द्रियावत्पुष्कलं चित्रभानु ॥

यस्मिन्सूर्या अर्पिताः सप्त साकम् ।

तस्मिन् राजानमग्निविश्रयै नम् ॥

इति तैत्तिरीयसंहितायां कश्यपस्य प्राकारे राज्ञ आश्रयो याचितः । एवं शिल्पं जगतः प्रारम्भत उत्पन्नं दृश्यते । विद्यमानग्रन्थास्तु कादा केन वा ग्रथिता इति स्पष्टं न ज्ञायते । कश्यपसंहिता तु भगवता कश्यपेन स्वपुत्राय नैध्रुव्य उपदिष्टा भवति ।

भारतवर्षीयाणां धर्मादयः सर्वे पुरुषार्थाः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्ताः । श्रुतिषु सर्वेषां शास्त्राणां मूलम् । स्मृतिषु तस्य विस्तारः । पुराणेषु कथोपकथादृष्टान्तैस्तस्य विशदीकरणं भवति । उक्तं च—

‘ इतिहासपुराणाभ्यां वेदं समुपबृंहयेत् ’ इति ।

वैदिकमेकं सूक्तं स्मृतिषु प्रकरणरूपमेति । तच्च पुराणेषु ग्रन्थतामायाति । नद्याः प्रवाह इव शास्त्रं विस्तरमुपैति ज्ञानसागरे चःलीयते । शिल्पसंहितायां दश शास्त्राणि द्वात्रिंशद्विधाश्चतुष्पष्टिश्च कला भवन्ति । तेषां शास्त्राणां श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तत्वं स्वल्पेन स्पष्टी क्रियते । तद्यथा सौरसूक्ते—

१ कृषिशस्त्रम्—शुकेषु मे हारिमाणं रोपणाकासु दध्मसि ।

अतो(थो) हारिद्रवेषु मे हारिमाणं निदध्मसि ॥ इति ।

हे सूर्य मम निःश्वासतो निःसृतं हारिमाणसंज्ञकं वायुं त्वं शुकेषु (वृक्षेषु) च रोपणाकासु (लतासु) च दध्मसि (निदध्मसि) । इत्थं मम हारिमाणेन त्वं वनस्पतीन् हारितद्रव्ययुक्तान्करोषि । वनस्पतिषु यद्धारितं द्रव्यं दृश्यते तत्सूर्यप्रकाशेन हारिमाणवायुतः संभवति । हारितद्रव्यस्योत्पत्तिसामर्थ्यात्स वायुर्हारिमाण(हरितीकुर्वाणः) इति उच्यते—

(२) शुनं नः फाला विकृषन्तु भूमिम् ।

शुनं किनाशा अभियन्तु वाहैः ॥

शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिः ।

शुनासीराः शुनमस्मासु धत्तम् ॥ (ऋ० ४ । १७ । <) ।

यजुर्वेदे चार्थर्ववेदे च समानार्थको मन्त्रो लभ्यते । फाला अस्माकं भूमिं सुकर्षन्तु, कृषीकला बलीवर्दाननुयान्तु, मेघा मधुराणि पयांसि वर्षन्तु, अस्मासु धनधान्यसमृद्धिर्भवतु ।

(३) अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टयः ।

आ त्वेषमुग्र अव ईमहे वयम् ॥

ते स्वानिनो रुद्रिया वर्षनिर्णिजः ।

सिंहा न हेषकतवः सुदानवः ॥ (ऋ० ३ । २६ । ९) ।

ग्रीष्मे सूर्यस्य प्रखरकिरणैस्तप्ता वायवः सर्वे लघुवस्तु हिमालयादिशीतं प्रदेशं नयन्ति । ते मेघा नयंकरं गर्जन्तो भीषणा जलवर्षावसमर्था वायुभिरुक्षिप्यन्ते । वयं च तन्मेघवृष्टितः पुष्पफलजलसमृद्धिं प्राप्नुवाम । इत्यादिषु श्रुतिवाक्येषु कृषिव्याख्याता भवति । एवमन्येषामपि शास्त्राणां ज्ञातव्यम् ।

२ जलशास्त्रम्—वातत्विषो मरुतो वर्षनिर्णिजो यमा इव सुसदृशः सुपेशसः ।

पिशङ्गाश्चा अरुणाश्चा अरेपसः प्रत्वक्षसो महिना द्यौरिवोरवः ॥

(ऋ० ९ । ९७ । ४) ।

जलवर्षणसमर्थाः कृष्णवर्णा वायुना नीयमानाः केचन पिशङ्गरङ्गाः केचन रुणरङ्गा अश्वारूढा इव द्यौरिव दानशूरा भवन्ति । यथा द्यौः सर्वत्र प्रकाशं ददाति तथा मेघाः सर्वत्र जलमिति ।

(२) या आपो दिव्या उत वा स्रवन्तीः खनित्रिमा उत वा याः स्वयंजाः ।

समुद्रार्था याः शुचयः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥

(ऋ० ७ । ४९ । २)

या आपो दिव्या दिवश्च्युता वा या भूमौ स्वतः स्रवन्त्यो याः खनिषु लब्धा वा भूपृष्ठे निःसरन्त्यस्ताः सर्वाः समुद्रमेव गच्छन्ति । ता आपः स्वयंशुद्धा अन्यपदार्थाञ्छुद्धान्कुर्वन्ति । ता मां स्तोतारं रक्षन्तु ।

(३) शं न आपो धन्वन्याः शमु सन्तवनूप्याः ।

शं नः खनित्रिमा आपः शमु याः कुम्भ आभृताः ॥

शिवा नः सन्तु वार्षिकीः ॥ अथर्व (१ । ६ । ४) ।

मरुदेशस्थिता बहुजलदेशस्था वा कूपेषु स्थिता वा कुम्भेषु गृहमानीता वा वृष्टिषु नभस्तः पतिता वा सर्वा आपो नः कल्याणाय भवन्तु ।

३ खनिशास्त्रम्—अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः प्रजामपत्यं बलमिच्छमानः ।

उभावर्णावृषिरुग्रः पुपोष सत्या देवेष्वाशिष आजगाम ॥

(ऋ० १ । १७९ । ६)

धनधान्यपुत्रादिकमिच्छन्नगस्त्यो वसुधां रवनित्रैश्चखान हारिद्रवान्वनस्पतीन्रक्तद्रवान्पशुपक्ष्यादीन्वपुपोष । तेजःसंपन्नेषु स्थिरां कीर्तिं च प्राप । खनिभ्यो विविधं वस्तुजातं कीर्तिं च संपादितवानिति ।

(२) मह्यं त्वष्टा वज्रमतक्षदायसम् । (ऋ० १० । ४८ । ३)

इन्द्रः कथयति-मदर्थं त्वष्टाऽयोलोहस्य वज्रं चकारेति । 'पहार' इति ख्यातमृजु-
लोहितं वज्रं भवेत् । तेनेन्द्रेण गिरयो विदीर्णास्तेषामुदरे स्थिता आपः स्रोतोरूपेण
मुक्ताश्च ।

४ नौकाशास्त्रम्-यमेन ततं परिधिं वयन्तोऽप्सरस उपसेदुर्वासिष्ठाः (ऋ० ७ । ३ । १९)

कर्णधारस्य वशे स्थिता अप्सु संचरन्त्यो नौका धीवरेण स्थापितं जालमाजम्मुः ।
मत्स्यान्भीषयन्त्य इतस्ततो भ्रमन्त्यो नौका जालमुपससर्पुः (सपुः) ।

(२) सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमदिति सुप्रणीतिम् ।

दैवीं नावं स्वरित्रामनागसमस्त्रवन्तीमारुहेमा स्वस्तये ॥

ऋ० १० । ६३ । १०

वातापी (शिड इति महाराष्ट्रीयभाषायां ख्यातं) युक्तामाकाशमिव मनोहरां,
विस्तारवतीं, आरित्रैः (वल्हे इति महाराष्ट्रभाषायां ख्यातं) प्रचोदितां, जलमस्त्रवन्तीं
नौकां वयं स्वकल्याणार्थमारोहाम ।

५ रथशास्त्रम्-(१) स्थिरा वः सन्तु नेमयो रथा अश्वास एषाम् ।

सुसंस्कृता अभीशवः ॥ ऋ० १ । ३८ । १२ ॥

युष्माकं रथानामश्वाश्चक्राणां नेमयश्च स्थिराः सन्तु । अभीशवो वाजिरश्मयश्चोत्तमाः
संस्कारयुक्ता भवन्तु ।

(२) रथं ये चक्रुः सुवृतं सुचेतसो विह्वरन्तं मनसस्परिध्यया ॥

ऋ० ३ । ७ । २ । २८

यावश्चिनीकुमारौ स्वबुद्धिसामर्थ्यात्सुन्दरं यथेष्टगमनसमर्थं रथं चक्रुः । तस्मै रथाय
वलयाकृतीनि चक्राणि युयुजतुः ।

६ विमानशास्त्रम्-मित्रं हुवे पूतं दक्षं वरुणं च रिषादसम् । धियं घृताची साधन्ताम् ।

(ऋग्वेद)

घृताच्यां-घृतसंग्रहणयोग्ये कुम्भे मित्रश्च वरुणश्च द्वौ देवौ तेजोयुक्तौ पदार्थौ
जायेते । तयोर्मित्रः पूतो दक्षश्च भवति वरुणस्तु रिषादा नीचधातुभक्षणकर्ता भवति ।
विद्युतो धनऋणसंज्ञकौ द्वौ प्रकारौ । तयोर्धनसंज्ञको मित्र इति ऋणसंज्ञको वरुण इति
प्रकीर्त्यते । मित्रावरुणाभ्यां जलस्य प्राणोदानवायुषु पृथक्करणं भवति ।

(२) आविद्युन्मद्भिर्मरुतः स्वर्कैरथेभिर्यात वृष्टिमद्भिरश्वपणैः ॥ ऋ०

विद्युता संपादितेन 'उदान' नाम्ना वायुना पूरितैरर्कफलाकृतिभिर्भाजनैः कृतेषु स्थेषु स्थित्वा यूयं पर्णरूपैरश्वैरध ऊर्ध्वगामिभिरायात ।

७ वास्तुशास्त्रम्—इहैव ध्रुवां निमिनोमि शालाम् । क्षेमे तिष्ठतु घृतमुक्षमाणा ।
अश्वावती गोमती सूनृतावती । उच्छ्रयस्व महते सौभगाय ।

अस्मिन्स्थले स्वीयां शालां करोमि । सा मम कल्याणं ददातु । तस्यामश्वा गावो बालकाश्च महदैश्वर्याय भवन्तु ।

< प्राकारशास्त्रम्—यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावद् । इन्द्रियावत्पुष्कलं चित्रभानु ॥
यस्मिन्त्सूर्या अर्पिताः सप्त साकम् । तस्मिन् राजानमधिविश्रयैनम् ॥
तैत्तिरीयसंहिता ।

हे कश्यप यत्त्वया निर्मितं सुन्दरं बालिष्ठं विस्तृतं तेजोयुक्तं च शिल्पं प्राकारः स्तस्मिन्नुं राजानमाश्रयं यच्छेति ।

कश्यपेन निर्मिते दुर्गे कवचे वा राजाऽऽश्रयमिच्छति । तस्य मन्त्रिण इयं प्रार्थना ।

९ नगररचनाशास्त्रम्—ये पन्थानो बहवो देवयाना अन्तरा द्यावापृथिवीं संचरन्ति ।
ते मा जुषन्तां पयसा घृतेन यथा क्रीत्वा धनमाहराणि ॥
अथर्व ३ । १९ । २

पृथ्वीजलवायुषु त्रिषु भुवनेषु ये रथगमनयोग्याः पन्थानः सन्ति ते मां तर्पयन्तु ।
ऋग्विक्रययोग्यान्घृतपयआदिपदार्थान्क्रीत्वाऽहं धनं संपादयामि ।

(२) समानीव आकूतिः समाना हृदयानि वः ।

समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहासति ॥

युष्माकं हृदयानि, शरीराणि, मनांसि चैकरूपाणि सन्तु । तेन यूयं परस्परं भावयन्तः क्षेममवाप्स्यथ । आचारविचारव्यवहारेषु ये समाः सन्ति तेषां संगतिः सुखाय भवतीति ।

१० यन्त्रशास्त्रम्—तक्षन्धेनुं कामदुघाम् । ऋग्वेद०

शिल्पज्ञा यद्यदिष्टं तत्तत्साधयितुं समर्थी धेनुं निर्ममुः । अनेन कामधेनुनाम्ना प्रसिद्धं किञ्चिन्महायन्त्रं भवतीति तर्कयामि । विशेषतस्तक्षधातोः प्रयोगात्कृत्रिमत्वं लक्ष्यते ।

(२) पुनर्ये चक्रुः पितरो युवानाः सनायूषेव जरणा शयानाः ।

ये शिल्पनो जरया जर्जरीकृतान्स्वपितृन्पुनर्यौवनसंपन्नांश्चक्रुः । विकलस्थितिं प्राप्ता
नीन्द्रियाणि कृत्रिमसाधनैः पुनः कर्मक्षमाणि कृतानीत्यर्थः ।

(३) त्वष्टा दुहित्रे बहत्तु कृणोति । इतीदं विश्वं भुवनं समेति ।

त्वष्टा स्वदुहितरं तापं ददानं सूर्यं तक्षित्वा लघ्नीयांसमकरोत् । तथाऽपि सूर्यः
सकलं विश्वं स्ववशं वर्तयति ।

श्रुतिषु त्वष्टा, ऋभु, नासत्यादीनां तत्पूर्वकालीनानां शिल्पिनां कर्माणि तु अनद्य-
तनप्रयोगेण वर्णितानि भवन्ति । कश्यप, अगस्त्य, वसिष्ठप्रभृतयस्तत्कालीनशिल्पज्ञानां
कार्याणि वर्तमानप्रयोगेण वर्णितानि सन्ति । यथा धर्मशास्त्रे मनुयाज्ञवल्क्यादयो धर्म-
स्मृतिकाराः सन्ति तथा शिल्पशास्त्रे भृगवादयोऽष्टादश शिल्पस्मृतिकारा भवन्ति ।
उक्तं च—

भृगुरत्रिर्वसिष्ठश्च विश्वकर्मा मयस्तथा ।

नारदो नग्नजिच्चैव विशालाक्षः पुरंदरः ॥

ब्रह्मा कुमारो नन्दीशः शौनको भर्ग एव च ।

वासुदेवोऽनिरुद्धश्च तथा शुक्रबृहस्पती ॥

अष्टादशैते विख्याताः शिल्पशास्त्रोपदेशकाः ॥

(मत्स्यपुराण अ० २९२)

भरतवासीयानामध्ययनपद्धतिषु कण्ठज्ञानस्य प्राधान्यम् । तेषामनेका ग्रन्था मुखो-
द्भूता भवन्ति । अध्ययनकाले किमपि ज्ञानस्यापूर्वं मनोहारि वाक्यादि शिष्यैः सूत्ररूपेण
संगृहीतम् । तैश्च पुनरध्यापनप्रसङ्गेन स्वसूत्राणां भाष्यरूपेण शिष्याणां ग्रहणसामर्थ्यानु-
रूपो विस्तारः कृतः । एवं प्रायशोऽखिलं शास्त्रजातं सूत्रभाष्यरूपेण सांप्रत लभ्यते ।
तत्तद्देशोत्पन्नान्धनधान्यधातुपाषाणादिषु दार्थानुपयुक्तानां शिल्पज्ञाः स्वप्रचारानष्टादशभिः
संहिताभिः संकुलीकृतवन्तः । भरतखण्डस्याष्टादशभागानां परिस्थितिः शिल्पग्रन्थानुसा-
रेणात्र कोष्ठे संगृहीता जिज्ञासूनां परिचयार्थं विद्यते । अष्टादशसु मयाऽद्यतावत्तिष्ठः
संहिता उपलब्धाः । तास्तु कश्यपभृगुमयविरचिताः । एतच्छिल्पसंहितात्रयानुसारेण
बद्धानां नाशिकक्षेत्रस्थानां त्रयाणां देवालयानां छायाचित्राणि संहितानि सन्ति ।
कश्यपसंहिता हिमाद्रिविन्ध्ययोरन्तर उपयुज्यते । भृगुसंहिता विन्ध्यादक्षिणतः कृष्णातु-
ङ्गभद्रापर्यन्तम् । तुङ्गभद्रादक्षिणत आसेतु मयसंहितायाः प्रचारः । भरतखण्डस्यैते त्रयो
मुख्या विभागा एतास्तिष्ठः प्रमुखाः संहिताश्च । इतरासां संहितानामपि एतादृश एव

संबन्धः स्याद् । एते त्रयो भागाः सात्त्विकराजसतामसनामभिः प्रसिद्धाः । शिल्परत्न-
काराणामपि संमतये तत् । यथा च—

हिमाद्रिकन्ययोरन्तर्गतो देशस्तु भारतः ।
सोऽपि देशस्त्रिधा भिन्नस्तत्तद्देशभवेर्गुणैः ॥
यथैव देहिनां देहो वातपित्तकफात्मकः ।
तथैवेदं जगत्सर्वं विज्ञेयं त्रिगुणात्मकम् ॥
त्रियुगं तत्त्रिवर्णं च त्रिचक्रं च क्रमात्स्मृतम् ।
हिमवद्विन्ध्ययोर्मध्यं सात्त्विकं भूतलं स्मृतम् ॥
विन्ध्यशैलादिकृष्णान्तं राजसं परिकीर्तितम् ।
पुनः कृष्णादिकन्यान्तं तामसं भूतलं भवेत् ॥
नागरः सात्त्विको देशो द्राविडो राजसो भवेत् ।
वेसरस्तामसो देशः क्रमेण परिकीर्तिताः ॥ (शिल्परत्न अ० १६)
कालिः शयानो भवति संजहानस्तु द्वापरः ।
उत्तिष्ठंस्वेता भवति कृतः संपद्यते चरन् ॥ (ऐतरेयब्राह्मणम्)

भरतवर्षं कृतत्रेताद्वापरेषु त्रिषु युगेषु समुत्पन्नम् । कृतयुगे तु प्रथमं कृष्णाया दक्षि-
णभागो घरास्वरूपतां गतः । नूतनो घनीभूतोऽयं भूभागोऽतीव चञ्चल आसीत् । प्रथम-
मेव घनीभूतत्वाच्छायायुक्तोऽयं भूभागः । तस्मात्स ' वेसरः ' सरणशीलः ' तामसः
तमःसंपन्न इति कथ्यते । त्रेतायुगे च बहुभ्यो ज्वालामुखिभ्यो निःसृताद्द्रवरूपपाषा-
णादिरसाद्विन्ध्यात्कृष्णापर्यन्तो भूभागः संजातः । अस्मिन्भागे रजोरूपद्रव्यस्य च
समृद्धिः । तस्मादेष भूभागो द्रवीभूतत्वादद्राविड इति रजोधारणाद्राजस इति च स्मर्यते ।
अनन्तरं द्वापरयुगे विन्ध्यहिमालययोर्मध्यगतो भूप्रदेशः समुद्रतलादुत्थितः । अस्मिन्प्रदेशे
शिलासु सत्त्वानामवशेषा लभ्यन्ते । सत्त्वावशेषादयं भागः सात्त्विकः, नगरस्थापनायो
ग्यत्वान्नागरः, गुडोत्पादककृषिसंभवाद्गौड इति च कीर्त्यते । अनन्तरं कलौ युगे
भरतभूमिः सुप्ता भवति । एतेषां चतुर्णां युगानां पुनरपि त्रीणि त्रीणि चक्राणि भवन्ति ।
एषां भूभागानां सामान्यवर्णा अपि भिन्नाः सन्ति । सात्त्विकप्रदेशः श्वेतप्रायः, राजसो
लोहितकृष्णः, तामसस्तु पीतश्चेतो भवति । कृतयुगे रत्नचक्रं, वातुचक्रं, पाषाणचक्रं
चेति त्रीणि चक्राणि । त्रेयामां स्फटिकचक्रं, तीक्ष्णचक्रं मृदुचक्रं चेति त्रीणि चक्राणि ।
द्वापरे शङ्खचक्रं, वृक्षचक्रं, पशुचक्रं चेति, संनिहितो वर्णचक्रयुगदर्शकश्चित्रलेपे भरतख-
ण्डस्य स्थितिं दर्शयति । एवं भरतवर्षस्य पृथग्विधानां भागानां भूरचना, ओषधिवनप-
स्पतिलामः, पशुपक्षिणां जातिगुणविशिष्टत्वं, मनुष्याणामाचारन्यवहाराश्च भिन्ना भवन्ति ।

तस्मात्तत्तद्देशयोग्या शिल्परचनाऽपि भिन्ना भवितुमर्हति । पारिस्थितिभिन्नत्वानुसारेण भारतीयसंस्कृतेः सर्वेषां भागानामष्टादशधा विभागः ।

संहितीकरणादनन्तरं शिल्पविषये ये ग्रन्था जातास्ते शिल्पस्य पुराणग्रन्थाः । तेषां मुख्यानां नामान्यधो लिखितानि सन्ति ।

१ ख्रिस्ताब्दस्यैकादशे शतके भोजनृपतेः संनिधौ वसता समरङ्गणनाम्ना सूत्रधारेण रचितः ' समरङ्गणसूत्रधारः ' ।

२ ख्रिस्ताब्दस्य द्वादशे शतके पैठणस्थितेन सुखानन्दयतिवर्येण विरचितो ' वास्तु-शास्त्र ' नामा ग्रन्थः ।

३ ख्रिस्ताब्दस्य द्वादशे शतके कोऽपि ' सूत्रधारः ' शिल्पदीपकनामानं ग्रन्थं लिखितवान् ।

४ ख्रिस्ताब्दस्य पञ्चदशे शतके मेवाडदेशे कुम्भे राज्यं शासितारि मण्डनारुयः सूत्रधारः ' राजवल्लभ, प्रासादमण्डन, वास्तुमण्डन, रूपमण्डन, कोदण्डमण्डनादीन्ग्रन्थान्ग्रथितवान् ।

५ ख्रिस्ताब्दस्य षोडशे शतके ' कुमार ' नामकेन शिल्पज्ञेन शिल्परत्नाख्यो ग्रन्थः कृतः ।

६ अन्येऽपि बहवश्चतुःशतसंख्यादेशीया ग्रन्था अस्मिन्विषये लिखिता ज्ञायन्ते इमे ग्रन्थाः शिल्पि, सूत्रधार, गजधर, स्थपतिनामधारिणां कर्मकाराणां समीपे सर्वत्र विकीर्णा लभ्यन्ते । कर्मकाराणां गीर्वाणभाषानैपुण्याभावात्पठनपाठनपरम्परालोपाच्च विद्यमानेषु शिल्पग्रन्थेषु बहवोऽशुद्धप्रचारा दृश्यन्ते । पद्यरचनानियमबन्धनादपि केचिद्दोषा जाताः । केचित्तु पुनर्लेखकप्रमादादपि संभवन्ति ।

अयं कश्यपसंहिताग्रन्थो नन्दभूपतीनां कालादनन्तरं जातो दृश्यते नन्दशब्दस्य नवषाचकप्रयोगेण । भृगुसंहितायां नन्दानामुल्लेखो नास्ति तथाऽपि तस्यां भगवतः कश्यपस्य सन्मानपुरःसरेणोल्लेखेन भृगुसंहिता कश्यपादनन्तरं जातेति मे मतिः । भगवतः कश्यपस्य शिल्पप्रभावेणेयं वसुधा ' काश्यपी ' इति स्मर्यते । कश्यपस्य श्रुतिष्वपि शिल्पज्ञ इति ख्यातिः । तस्मात्कश्यपः प्राचीनतमः शिल्पज्ञ इति तर्कयामि ।

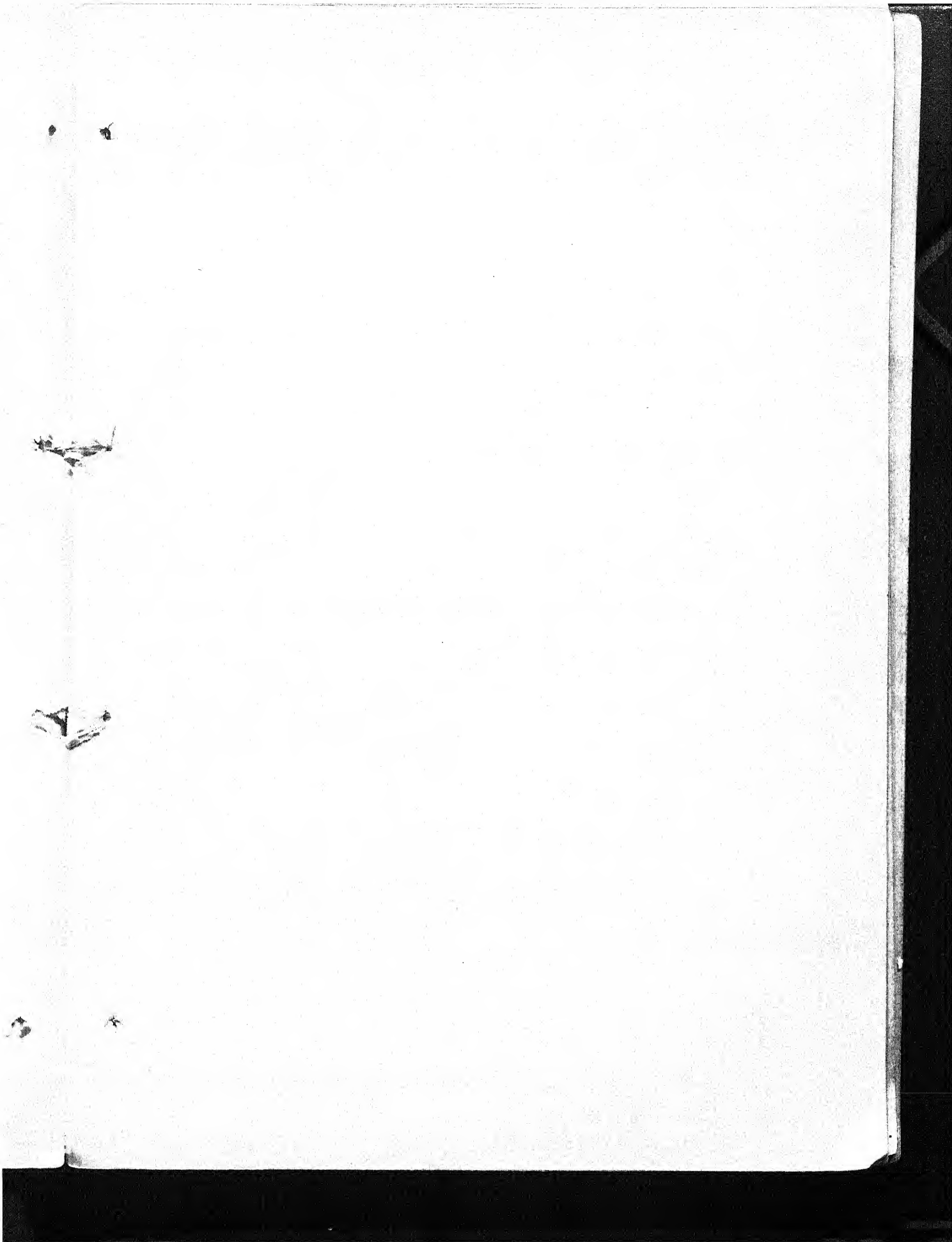
कश्यपसंहिताया ग्रन्थो मद्राससंस्कृतपुस्तकालये लभ्यते । गुर्जर, सौराष्ट्र, मालवे-शेष्वपि कर्मकाराणां समीपेऽस्य खण्डा लब्धाः । अस्मिन्मुद्रणे तेषां सर्वेषामुपयोगः कृतः । तस्मात्कचिद्द्विसक्तिरपि संजाता । भारतवासीयानां ग्रन्थानां कालस्थलनिर्णयो

दुष्करः । स्वविषये यद्यदुपलब्धं तत्सर्वमेकत्र संगृह्य लिख्यते कर्मसौकर्यार्थम् । कालान्तरेण पुनर्लेखनप्रसङ्गे तत्सर्वं तस्मिन्ग्रन्थे समाविष्टं भविष्यति । एवं बहुशोऽनेकमतमतान्तराणां संग्रह एकस्मिन्ग्रन्थे लभ्यते । कचित्स्थले जीर्णो मूलग्रन्थः पुनर्लिखिता द्वितीयावृत्तिः । सद्यो लिखिता तृतीयावृत्तिरपि वा अन्यस्माद्ग्रन्थादुद्धृतं पत्रस्यैकपार्श्वे लिखितं तद्द्वितीयलेखने ग्रन्थे समाविष्टं, तृतीयलेखने त्वन्यदपि नूतनं मिश्रितं दृष्टम् । इतरेषामपि ग्रन्थानामेवं स्याद्वा न वा । इति कालस्थलनिर्णये दुस्तरापत्तिः । ।

आनन्दाश्रमसंस्थायाश्चालकानामाश्रयमन्तरेणायं ग्रन्थो मुद्रितुं दुष्करः । मुद्रणं तु केवलं द्रव्यसाध्यम् । श्रीसरस्वत्योः संयोगो दुर्लभः । भगवतो महेश्वरस्य कृपाप्रसादादयमाश्रयो लब्ध इति । अन्येऽपि शिल्पग्रन्था एवमेव मुद्रिताः सन्तु भारतवासीयानां शिल्परचनाकौशलं प्रकटी कुर्वन्तु इति प्रार्थये ।

नाशीक
माघ व ॥ १४ गुरुवासरे
शालिवाहनशकाब्दाः १८४७

वज्रकुलोत्पन्नो विनायकसूनुः
कृष्णशर्मा शिल्पकलानिधिः ।

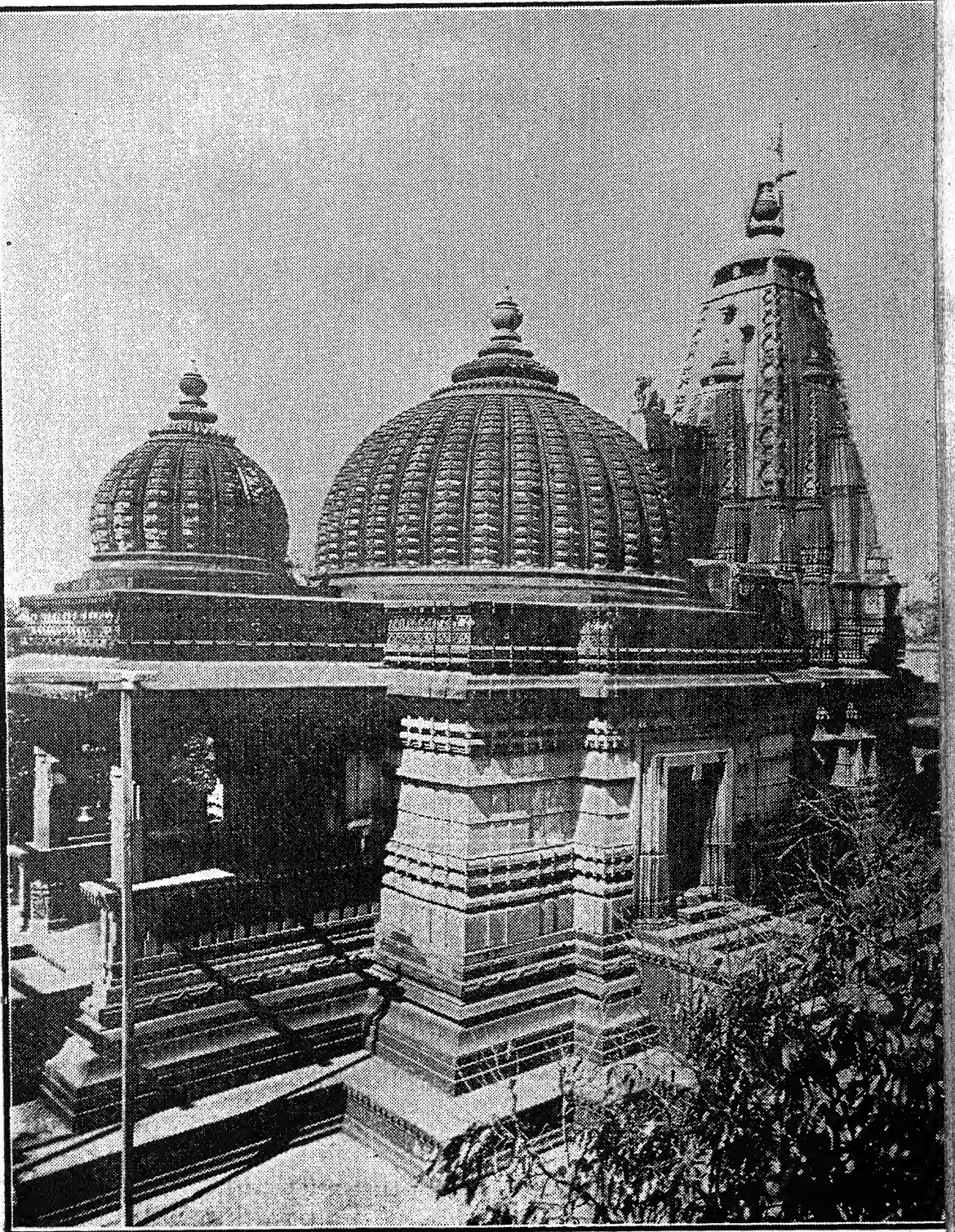

G
PAR
SENT

CLASS—

ALL No.

A. 79.

मयसंहितामनुसृत्यावस्थितं नाशिकक्षेत्रस्थं श्यामलरामस्य (काळदा रामाचें) मन्दिरम् ।

PAR
CENT

CLASS—
ALL No.

A 79.

ॐ तत्सद्ब्रह्मणे नमः ।

काश्यपशिल्पम् ।

प्रथमः पटलः ।

महादेवं शशिधरं सर्वलोकैकनायकम् ।
माहेन्द्रमध्यगं शान्तं पार्वतीसहितं परम् ॥ १ ॥
देवदानवसिद्धाद्यैः सेवितं सुरपूजितम् ।
प्रणम्य देवचरणमेवं ब्रूयात्स काश्यपः ॥ २ ॥
शुचेत्परमसद्भावं प्रसन्ना(ङ्ग)त्सृष्टिकारणम् ।
जगतामभिवृद्धयर्थं योगिनामुपकारकम् ॥ ३ ॥
देवानां च हितार्थाय शिवज्ञानं परं महत् ।
महार्थमल्पग्रन्थं च कर्षणाद्यर्चनान्तकम् ॥ ४ ॥
अंशुमन्तमहातन्त्रात्त्वयोक्तं हि पुरार्थकम् ।
तन्त्रं तद्वच(द) देवानां रुद्राणामधिकारिणाम् ॥ ५ ॥
अल्पायुष्यादिधर्माणां नराणां त्वधिकारिणाम् ।
अनुग्रहार्थं त्वेतेषां संक्षेपाद्दद मे प्रभो ॥ ६ ॥
साधु साधु महाविप्र यत्त्वया परिचोदितम् ।
दुर्लभं तदहं वक्ष्ये शृणु चैकाग्रमानसः ॥ ७ ॥
पुष्यमासादिषण्मासा माघमासेतरे शुभाः ।
दक्षिणे चाश्वयुज्मासः श्रावणः कार्तिकस्तथा ॥ ८ ॥
पूजिताः कर्षणादीनां शेषमासा विवर्जिताः ।
पौष्णादित्यमघास्वातीसावित्रत्वाष्ट्रपैत्रकम् ॥ ९ ॥
श्रवणेनाप्रजाशस्तशस्तिष्याश्वि च कर्तव्यम् ।
(स)दने पूजिताः सतापं (तास्ताराः) प्रतिपत्षष्टि सप्तमी ॥ १० ॥
तृतीया पञ्चमी चैव द्वितीया च त्रयोदशी ।
दशमी तिथयः शस्ताः शुक्लपक्षे विशेषतः ॥ ११ ॥
प्रतिपत्पौर्णमासी च द्वितीया पञ्चमी तथा ।
द्वितीया मध्यमा ख्याता कृष्णपक्षे विशेषतः ॥ १२ ॥

षष्ठी च दशमी कृष्णे कनिष्ठाऽऽद्या निगृह्यते ।
 सितसौम्यौ शशी जीवः परं श्रेष्ठतमाः स्मृताः ॥ १३ ॥
 तोषामंशोदयो होरा द्रेकाणश्चैव दर्शिताः ।
 शुभदा इति विज्ञेयास्तत्र राशुदयं विना ॥ १४ ॥
 मेषकर्कटकं तौलिं मकरं धनुषीति(च धनुर्वि)ना ।
 शेषराशुदयाः शस्ताः सर्वसंपत्समृद्धिदाः ॥ १५ ॥
 उच्चस्थानगतश्चन्द्रः सौख्यो वित्तगतस्तथा ।
 शत्रुक्षेत्रगतश्चन्द्रो नीचस्थोऽपि धनक्षयम् ॥ १६ ॥
 भौमादित्याविन्दुराहू शौरिर्वा लग्नसंस्थिताः ।
 आयुष्यं धनधान्यं च कर्तुर्नश्येन्न संशयः ॥ १७ ॥
 धनस्थानगताः क्रूरा धनधान्यविनाशनाः ।
 तत्रैव चन्द्रसंयुक्ता धनधान्यविवर्धनाः ॥ १८ ॥
 भ्रातृस्थानगताः सर्वे सर्वसंपत्समृद्धिदाः ।
 बन्धुस्थानगताः पापाः सर्वदुःखभयावहाः ॥ १९ ॥
 पुत्रस्थानगताः क्रूरा मृत्युपीडा भविष्यति ।
 शत्रुस्थानगताः सर्वे सर्वदुःखभयावहाः ॥ २० ॥
 भार्यास्थानगतो जीवश्चन्द्रभावयुतस्तथा ।
 आयुष्यं धनधान्यं च सर्ववृद्धिप्रदः सदा ॥ २१ ॥
 निधनस्थानगाः सर्वे कर्तुर्निधनमादिशेत् ।
 शुभग्रहा न्वम (नव)स्थाने सर्वसौख्यधनावहाः ॥ २२ ॥
 कर्मस्थानगताः क्रूराः सवित्तायुःक्षयावहाः ।
 शुभग्रहस्तु कर्मस्थः सर्ववित्तविवर्धनः ॥ २३ ॥
 अशुभश्च शुभश्चैव लाभस्थानगताः शुभाः ।
 द्वादशस्थो बुधो जीवो वित्तवृद्धिं समारभेत् ॥ २४ ॥
 नक्षत्रान्ते च मासान्ते पक्षान्ते चेति दक्षिणे ।
 व्यतीपाते च शूले च धृतौ वा कालकण्टके ॥ २५ ॥
 क(ग)ण्डके च तथा स्तूर्णे(सूर्ये) परिवेषे च दुर्दिने ।
 उल्कापाते प्रवेशे च विष्यं(ष्ट्यां) च विषनाडिके ॥ २६ ॥
 षडशीतिमुखे चैव मामशून्ये तथैव च ।
 कर्षणादिप्रतिष्ठान्तं सर्वकर्म वि(हि)नाऽऽचरेत् ॥ २७ ॥

मर्त्यानामायुषं कर्तुं कृष्णपक्षे सुचन्द्रवत् ।
तस्माद्यैर्यत्नतः शीघ्रं कर्तव्यो धर्मसंग्रहः ॥ २८ ॥
अल्पदोषं गुणाधिक्यं दिनं लग्नं च संग्रहेत् ।
अनेककोटिदोषाढ्यं दिनं वा लग्नमेव वा ॥ २९ ॥
दोषहीनतमं याति जीवहृष्ट्या द्विजोत्तम ।
अनेककोटिदोषस्तु जीवैकेन विनातथा(विनश्यति) ॥ ३० ॥
तमोऽपरिमितं रात्रौ रविणैकेन नश्यति ।
तथैव जीवहृष्ट्या तु सर्वदोषसमुद्भवाः ॥ ३१ ॥
एवं परीक्ष्य बहुधा कर्षणादि समाचरेत् ।
तत्रैवं सदनं कुर्यात्तद्देवां(शे) कर्षणं कुरु ॥ ३२ ॥
अष्टदिक्षु च कर्तव्यं ग्रामादिषु शिवालयम् ।
पैशाचिकपदे कुर्यादालयं तु पराङ्मुखम् ॥ ३३ ॥
परिवास्तु त्रिदण्ड्यादि यावता त्रिंशता(द)न्तकम् ।
तावद्वेष्ट्यादिदिशि(देशे)षु कर्तव्यं शिवमन्दिरम् ॥ ३४ ॥
परिखाऽस्यान्तरे वाऽपि पैशाचिकपदे कुरु ।
मानुषे तु पदे वाऽथ कर्तव्यं शिवमन्दिरम् ॥ ३५ ॥
विप्रक्षत्रियविद्वद्ब्राह्मणानुलोमस्तथैव च ।
समासान्मज्जि(नु)कर्तारः सर्वप्राणिहिताय वै ॥ ३६ ॥
हस्तमात्रं ततः स्वात्वा स्वात्वा तद्भूमिमध्यमे ।
पूरिते तु मृदा ख्या(खा)ते ह्यधिका चोत्तमादिभिः(मही) ॥ ३७ ॥
समा ता(सा) मध्यमा ख्याता हीना सा कन्यका स्तृ(स्मृ)ता ।
अग्रताच्छो(तश्चो)त्तमा मध्या मार्गहीनाऽन्यसन्नानि ॥ ३८ ॥
श्वेतरक्ता च पीता च कृष्णा षडध्या(च कपिश)क्रमात् ।
चतुर्विधमपि ख्याता तत्तज्जात्या हता शुभा ॥ ३९ ॥
परेषामपरा शस्ताश्वपरेषु परा विना ।
तत्तदोभ्यामभिग्राह्या मर्त्यानामालयं कुरु ॥ ४० ॥
सर्वामभिप्रशस्ते तु देवानां तु विशेषतः ।
भूतप्रेतपिशाचेभ्यो दनलं वा बलिं ददेत् ॥ ४१ ॥
अस्त्रेणोच्चाटनादेतत्पश्चात्करणमाचरेत् ।
श्वेतरक्ता च पीता च कृष्णा जान्युहुकौ क्रमात् ॥ ४२ ॥

यौव(युवा)नौ कर्षणापूर्वौ गङ्गाहीनौ बलान्वितौ ।
 हेमशृङ्गक(खु)रोपेतकण्ठान्तरन(भरण)संस्पृशौ ॥ ४३ ॥
 संपूज्य ऋषिगायत्रीगन्धपुष्पाक्षतैर्बुधैः ।
 पूर्वं निवेदनं कृत्वा प्राङ्मुखौ संस्थितौ वृषौ ॥ ४४ ॥
 याज्ञापीगैस्फारवृक्षे लक्षणेन युगं हलम् ।
 सीतायामतिहस्ताढ्यां नाहं सप्ताङ्गुलं भवेत् ॥ ४५ ॥
 वृत्तकुन्दमशेषे तु मूले वंशांश्रमश्रकम् ।
 मेखलोच्चत्रितालं स्यान्निमात्रं तत्स्वनं भवेत् ॥ ४६ ॥
 मूलादग्रान्क्षमाक्षीणं किञ्चित्क्षीणं न मध्यमम् ।
 मेखलावस्तुमूले तु तुर्यग्वेशनवाङ्गुलम् ॥ ४७ ॥
 देवांप्यं(सं द)शांगुलायामं घनमन्त्यार्धमातृकम् ।
 चतुर्विंशाङ्गुलायामं घ्राणदीर्घं तु काश्यपः ॥ ४८ ॥
 सीसोर्ध्वे घ्राणतुङ्गं तु पञ्चाङ्गुलमुदाहृतम् ।
 घ्राणाङ्गुष्ठमुखं कुर्यान्मनुमात्रं तदायतम् ॥ ४९ ॥
 शेषं चन्द्रमिति ख्यातं सीसमेखलसंधितौ ।
 षण्मात्रं घ्राणविस्तारं घनदेवाङ्गुलं भवेत् ॥ ५० ॥
 अग्रसूचिभिवाकारं मनुपूर्वं कुशं भवेत् ।
 त्रिपञ्चमात्रमित्युक्तं सीसघ्राणाग्रयोस्तरम् ॥ ५१ ॥
 अयसा हलजिह्वा तु घ्राणाग्रे योजयेद्बुधः ।
 सीसायामसमानं च युगं चन्द्रयुगान्वितम् ॥ ५२ ॥
 कनिष्ठाङ्गुलिपरी(सं)नाहं गोचर्माद्विकरान्वितम् ।
 हृदयं मन्त्रमुच्चार्य बुधा युगश्रियौ वृषौ ॥ ५३ ॥
 युगमध्ये हलं बद्ध्वा किञ्चिदक्षिणमाश्रितम् ।
 शिवमन्त्रं समुच्चार्य प्राङ्मुखो वाऽप्युदङ्मुखः ॥ ५४ ॥
 कर्षयेन्मतिमान्विप्रत्ती(स्त्री)ण्यादीनि व्यपोह्य च ।
 तिलसर्पपमुद्गांश्च नेत्रमन्त्रेण वापयेत् ॥ ५५ ॥
 आचार्यान्पूजयेत्तस्मै द्विद्विगाहहलौषधौ ।
 त्रिरात्रिमङ्कुरश्रेष्ठं वेदरात्रं तु मध्यमम् ॥ ५६ ॥
 अधमं भूतरात्रं तु अधमं परिवर्जयेत् ।
 अपूपलफलागाक्ष्या गोधनानि निवेदयेत् ॥ ५७ ॥

एकरात्रं द्विरात्रं वा वस्त्रं तत्रैव पूजयेत् ।

गोतन्त्रगेत्रभेनेश्चात् गोमये प्रश्रवैरपि ॥ ५८ ॥

प्रस्तरं भूतलं पश्चान्मध्यमेऽस्मृ(श्म)तलं कुरु ।

गोमयालेपनं कृत्वा दिक्परिच्छेदनं कुरु ॥ ५९ ॥

दिक्परिच्छेदनम्—

शङ्कुं कलाकुलायामं नाहं तत्समुच्यते ।

मूलताराष्ट्रभागैकं हीनमग्रं ति(वि)शालकम् ॥ ६० ॥

सुवृत्तमर्जयेश(च्छ)ङ्कुं सारवृक्षं विशेषतः ।

शङ्कुद्विगुणमानेन तन्मध्ये मण्डलं लिखेत् ॥ ६१ ॥

तन्मध्ये स्थापयेच्छङ्कुं चतुर्दिक्षु विशेषतः ।

पूर्वापराहयोश्छाय यदि तौ मण्डलान्तकौ ॥ ६२ ॥

छायाग्रमध्यं संलक्ष्यं तथैव त्वपराहके ।

विन्दुद्वयान्तरं सूत्रं पूर्वापारदिगिण्यते ॥ ६३ ॥

तयोर्विद्वान्तरग्राह्याच्चपराननपुच्छकम् ।

दक्षिणोत्तरगं सूत्रं तन्मध्ये तु प्रसारयेत् ॥ ६४ ॥

ये मध्यमध्यमार्धात् अपच्छायाङ्कुलं व्रजेत् ।

मण्डलं कुञ्जतालेन अङ्कुलं तु विभाजयेत् ॥ ६५ ॥

भानुर्मनाष्ट्रविंशं सप्तविंशं शयोत्तरे ।

गते त्वर्जवनत्युक्ता कन्यायां च तथैव हि ॥ ६६ ॥

मीनेऽष्टविंशदेशं हि भागं प्रत्यर्धमातृकम् ।

वर्धयेन्मिथुने सप्तविंशदेशावसानके ॥ ६७ ॥

ततोत्रि(ति)मात्रं क्षीणं स्याद्भागं प्रति विशेषतः ।

कन्यायां छान्दविंशं तद्धारांशं विवर्धनात् ॥ ६८ ॥

छायोऽष्टविंशदं शान्तं ततो हासं तथैव हि ।

छायावृद्धिं क्षयं चैव कृत्तिकांशं खु(कु)मध्यमम् ॥ ६९ ॥

छायामानं व्रजेन्मध्ये ब्रह्मसूत्रं प्रसारयेत् ।

पूर्वापराहयोच्छाया मध्ये मानं च वर्जयेत् ॥ ७० ॥

प्रागादिपरिदं सूत्रमिष्टमाने तु विन्यसेत् ।

वुण्यहं वाचयेत्पश्चात्स्वात्वा प्रासादमानतम् ॥ ७१ ॥

स्यात्प्रासादं सविस्तारं एकाशीतिपदं कुरु ।

तत्पदे वास्तुदेवांश्च पूजयित्वा समानतः ॥ ७२ ॥

मध्वाज्यगुडसंमिश्रं देवानां तु बलिं ददेत् ।
 प्रणवादींस्तु मध्ये तु स्वाहान्तं बलिमाचरेत् ॥ ७१ ॥
 वास्तुहोमं तथा कृत्वा मध्ये रा(वा) चोत्तरेऽपि वा ।
 वास्तुहोमं विना कृत्वा तद्वा स तु विनश्यति ॥ ७४ ॥
 पर्यग्निकरणं कृत्वा प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकैः ।
 कर्षणं ह्येवमाख्यातं शृणु चाष्टकवास्तुकम् ॥ ७५ ॥

इति काश्यपशिल्पे प्रथमः कर्षणपटलः ।

अथ द्वितीय पटलः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण प्रासादं तु विलक्षणम् ।
 प्रासादस्य विशालं तु (लत्वं) नवभागविभाजिते(तम्) ॥ १ ॥
 प्रागग्रार्द्धेऽसूत्रं स्यादुदग्रं तथैव हि ।
 एतन्नवनवांशे तु ब्रह्ममध्ये नवांशयुक् ॥ २ ॥
 समरी पूर्वभागे तु विवस्वान्दक्षिणे तथा ।
 मित्रः पश्चिमभागे तु ह्युत्तरे पृथिवीधरः ॥ ३ ॥
 ब्रह्माणं तु निरीक्षेतास्थितषट्पदभागिनः ।
 आश्वैवापवन्साश्च (ईश ईशादयश्चैव ह्यै)शान्यां दिशिसंस्थितौ ॥ ४ ॥
 सावित्रश्चैव सावित्रावाग्नेय्यां दिसह(इयव)स्थितौ ।
 इन्द्र इन्द्रादयश्चैव नैर्ऋत्यां दिशिवं(इयव)स्थितौ ॥ ५ ॥
 रुद्रो रुद्राज(द)यश्चैव वायव्यां दिशि संस्थितौ ।
 एते द्विःदभोक्तारो ह्यंशमर्धद्वयं तथा ॥ ६ ॥
 ऐशान्यां चैव पर्जन्यो जयन्तश्च महेन्द्रकः ।
 आदित्यः सत्यकचोवा भ्रमश्चैवान्तरिक्षकाः ॥ ७ ॥
 अग्निः पूषा च विधतो (निर्ऋती) राक्षसश्च यमस्तथा ।
 गन्धर्वो भृङ्गराजश्च मृषश्चैव तु दक्षिणे ॥ ८ ॥
 निर्ऋतिर्दौवारिकश्चैव सुग्रीवः पुष्पदन्तकः ।
 चरुणोऽशेषरोगाश्च पापक्षयविपश्चिमे ॥ ९ ॥
 वायुर्नागास्तथा मुख्यो भल्लाटः सोम एव च ।
 ऋगादीत्यदित्यश्चैव बाह्यस्थैकांशभोगिनः ॥ १० ॥

चक्र(क)वीदा(रा) विदारी च पूतना पापराक्षसी ।
 ईशानादिषु कोणेषु बाह्यस्थपदवर्जिताः ॥ ११ ॥
 एताश्चैकोनपञ्चाशद्देवताः परिकीर्तिताः ।
 विंशत्सूत्रेण ते सर्वे बद्ध्वा वै वास्तुमूर्तिनाम् ॥ १२ ॥
 अधोमुखं शयित्वा तु नासामपिसितस्थिता ।
 वास्तुमूर्तिं त्वया देव बद्ध्वान्तं शाययेत्कथम् ॥ १३ ॥
 देवासुरमहायुद्धं वर्जयन्तु यथा तथा ।
 अमुराणां हि तत्कार्या उग्रः कुर्यान्महंततः ॥ १४ ॥
 ततस्तु संभूताकारं भूताकारं महाजलः ।
 अब्रवीच्च तु संभूता देवैर्युद्धं प्रवर्तयेत् ॥ १५ ॥
 सर्वदेवायुधैर्देवैर्वर्धनं तु न शक्यते ।
 सर्वदेवाश्च तद्भूतं शाययेयुरधोमुखम् ॥ १६ ॥
 विंशत्सूत्रैश्च तद्भूतं बद्ध्वा संस्तभ्य संस्थितः ।
 स एव वास्तुपुरुषो वास्तुमूर्तिस्तदुच्यते ॥ १७ ॥
 तद्रन्यधोमुखो हीनः सर्वेषां दुःखमावहेत् ।
 यत्र वास्तुनि विन(न्य)स्यात्तत्सर्वं वास्तुमूर्तिवत् ॥ १८ ॥
 तदुद्धृत्य निवृत्त्यर्थं सर्वदुःखनिवारणम् ।
 सर्वसिद्धिकरं तं तु वास्तुहोमं बलिं कुरु ॥ १९ ॥
 ब्रह्मादिदेवतानां तु तृप्तिहोमबलिं द्विज ।
 तासां तृप्तिकृतं वास्तु पुरुषो रा(वाऽ)थ नश्यति ॥ २० ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्ने दद्याद्ब्रह्मादीनां बलिः ।
 वास्तुहोमस्तु कर्तव्यो ब्रह्मादीनां स्वनामतः ॥ २१ ॥
 ऐशान्यां तु शिरो न स्याद्दरदो निरुचिगोचिरे ।
 आग्नेयं वायुदिग्भागे कूर्परौ जानुशायिनौ ।
 मूर्तिदेवास्थिता देवास्त्वीशाने शिरसि स्थिताः ।
 नेत्रस्थानादिपर्जन्यो जयन्तादितिकर्णकौ ॥ २२ ॥
 आपः कृकाटिकाध्वे तु आपवस्तप्रथैव च ।
 नाभिसूत्रे परौ ब्रह्मावीजाविन्द्रजयन्तिनी ॥ २३ ॥
 लिङ्गं इन्द्रजयश्चैव पादयोर्निवृत्तिस्थितिः ।
 समरी पृथिवी चैव स्तनसूत्रोपरि स्थितौ ॥ २४ ॥

विवस्वास्व(न्स)तु मित्रश्च कुक्षिपार्श्वोपरि स्थितौ ।
 उरुहस्ते तलं चैव सावित्रे तु प्रकल्पयेत् ॥ २६ ॥
 उरुप्रकोष्ठमध्ये च सावित्रं तु निधापयेत् ।
 रुद्रो रुद्रजयश्चैव वामपार्श्वे तु पूर्ववत् ॥ २७ ॥
 माहेन्द्रस्यान्तरिक्षान्ताः सव्यश्वा(स्था)भुवि संस्थिताः ।
 तज्जानुकूर्परे विप्रा अग्निमूर्ती निधापयेत् ॥ २८ ॥
 पूर्वाणि नृपपर्यन्तं जङ्घायां दक्षिणे न्यसेत् ।
 दौबारीवापयक्ष्मान्ता जङ्घायां दक्षिणेतरे ॥ २९ ॥
 वामकूर्परजानुध्वे (नूर्ध्वे) वायुमूर्ती निधापयेत् ।
 नागादिगजपर्यन्तं वामभागे विसंस्थिता ॥ ३० ॥
 चरद्विद्याश्चतुष्कर्णे कर्ण्यसूत्राग्रकौ स्थितौ ।
 श्वेते न्वधोमुखं वास्तु मूर्तिरेव द्विजोत्तमाः ॥ ३१ ॥
 प्रागीपै(गिवै)व बलिं दत्त्वा वास्तु संकल्पयेद्द्विजाः ।
 प्रासादवास्तुरेवं हि वास्तुहोमं ततः परम् ॥ ३२ ॥
 इति काश्यपशिल्पे द्वितीयः प्रासादवास्तु पटलः ।

अथ तृतीयः पटलः ।

इम्ये वाद्यष्टकाकाले लिङ्गं संस्थापयेत्तदा ।
 सकलं स्थापने चैव संप्रोक्षं तु तथैव च ॥ १ ॥
 बाणलिङ्गप्रतिष्ठायां मण्डपे नृत्तरङ्गके ।
 सभायां यागशालायां वास्तुहोमं समाचरेत् ॥ २ ॥
 आचार्यो लक्षणोपेतं स्वाचार्यो होममाचरेत् ।
 समरीप्राक्प्रदेवेशा(शे वा)सौम्ये वा ब्राह्मकीपदे ॥ ३ ॥
 स्थण्डिलं सिकतैः कुर्याद्वस्तमात्रं प्रविस्तरम् ।
 उत्सेधं द्रव्यङ्गुलं ज्ञेयं चतुरश्रं समं कुरु ॥ ४ ॥
 जेलारक्तक्य(जलघनन्तं न्य)सेद्रेन्द्रे शालिमध्ये द्विजोत्तमाः ।
 गन्धतोयेन संपूज्य हेमतन्त्रे च निक्षिपेत् ॥ ५ ॥
 पालाशपत्रपर्वा च तज्जलेषु निधापयेत् ।
 गन्धपुष्पादिना पूज्या तज्जले द्वारदेवता ॥ ६ ॥

अग्नि(ग्न्या)धानादिकं सर्वमग्निकार्योक्तमाचरेत् ।
 ब्रह्मादिवास्तुदेवांश्च अग्निमध्ये तु मा(आ)वहेत् ॥ ७ ॥
 गन्धैः पुष्पैश्च धूपैश्च पूजयेत्स्वस्वनामतः ।
 प्रणवादीनां (दिस्वनान्नां) तु स्वाहान्तं होममाचरेत् ॥ ८ ॥
 स्याद्ब्रह्मप्रसमीहितुः प्रत्येकं होममाचरेत् ।
 शतमर्थं तदर्थं वा होमयेद्गोघृतेन तु ॥ ९ ॥
 पायसेनैव चरुणा प्रत्येकं तु शताहुतीः ।
 जयादिरभ्यातानं च राष्ट्रेभ्यश्च क्रमायु(ङ्कु)ते ॥ १० ॥
 मिन्दाहुतिं च कूष्माण्डं प्रायश्चित्ताहुतिं चरेत् ।
 हव्यवाहेति मन्त्रेण खिष्टमग्नेति होमयेत् ॥ ११ ॥
 यदस्येति च मन्त्रेण होमयेत्तु घृतेन तु ।
 परिषेचनं (कं) ततः कृत्वा प्रासादे ननु मन्त्रतः ॥ १२ ॥
 परिस्तरणं विधाय आज्येत्तोत्तपथे (ज्यस्योत्पवने) क्रमात् ।
 ब्राह्मणं तु परे दद्याद्दर्शनौ सूर्यमण्डले ॥ १३ ॥
 प्रणीतायेन (ज्जिश्च) संप्रोक्ष्य आत्मार्थं पावमानकैः ।
 एवं समाप्य होमं तु प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥ १४ ॥
 दमैः पालाशपत्रैश्च शोषितेवन्ययेत्क्रमात् ।
 तदग्नौ दीपयित्वा तु तथा प्रासादमण्डपे ॥ १५ ॥
 माकारे गोपुरस्थाने पर्यग्निकरणं कुरु ।
 ब्राह्मे तदग्निमुद्वास्य स्थापिते तु जले बुधः ॥ १६ ॥
 सर्वत्र प्रोक्षयेद्दिद्वान्चापि(शुची) वो हव्यमन्त्रतः ।
 वासुदेवोद्गतार्थं तु पर्यग्निकरणं कुरु ॥ १७ ॥
 वास्तुहोमः समाख्यातः प्रथमे(तोऽथे)ष्टकाया विधिं शृणु ॥ १८ ॥
 इति काश्यपशिल्पे वास्तुहोमस्तृतीयः पटलः ।

अथ चतुर्थः पटलः ।

प्रथमेष्टकाविधानम्—

अथ वक्ष्ये विशेषेण शृणु [त्वं] प्रथमेष्टकाम् ।
 प्रासादे मण्डपे साले गोपुरे च तथैव च ॥ १ ॥

सद्ने परिवाराणां विन्यसेत्प्रथमेष्टकाम् ।
 स्निग्धं चैव तथाऽस्निग्धं द्विविधं भूमिलक्षणम् ॥ २ ॥
 चिकणं शर्कराढ्यं च अशक्यं (कय) व(ख)ननं(न) क्रियः(यम्) ।
 सुस्निग्धमिति विख्यातं तनुवालुकसंयुतम् ॥ ३ ॥
 पुरुषाञ्जलिमात्रं तु दृष्ट्वा तोयसमन्वितम् ।
 अशेषं(शक्य) खननं यत्तत्(द) स्निग्धाख्यात(ख्यं) महीतथा(लम्)
 प्रासादस्य तु विस्तारो द्विद्विहस्तोऽथ विस्तृतः ।
 हस्तमात्रं खनेद्विभु सुस्निग्धं तु महीतलम् ॥ ५ ॥
 यावत्तत्र जलं दृष्टं खनेत्तावत्तु भूतले ।
 अवटं वालुकैः स्थूलैः पूरयित्वा जलान्वितम् ॥ ६ ॥
 पूरयित्वा जलं पश्चाज्जलेन समतां कुरु ।
 श्वसलेहस्तिपादैश्च स्निग्धं कृत्वा बृहच्छिरैः ॥ ७ ॥
 एवमाधारमानं तु अधिकं म(त्व)वटं(टं) कुरु ।
 मानसूत्रादिसूत्रं तु पातयेत्तत्र देशिकः ॥ ८ ॥
 प्रथमं मानसूत्रं तु विन्यसेत्तु द्वितीयकम् ।
 तृतीयः(यम)धिष्ठानसीमा(ना)न्तं तथोपपीठसीमकम् ॥ ९ ॥
 पञ्चमं होमसूत्रं तु षष्ठं तु प्रतिमूत्रकम् ।
 एवं क्रमेण कर्तव्यं सूत्रषट् द्विजोत्तमाः ॥ १० ॥
 तस्योत्तरे प्रपां कृत्वा नवहस्तप्रमाणतः ।
 षोडशस्तम्भसंयुक्तं विधान(य) द्विजभूषितम् ॥ ११ ॥
 तोरणैर्दर्भमालैश्च मुक्तादामैरलंकृतम् ।
 मण्डपस्य त्रिभागैकं वेदिकायास्तु विस्तरम् ॥ १२ ॥
 हस्तमात्रसमुत्सेधं दर्पणोदरसंनिभम् ।
 परितस्त्वग्निकुण्डानि महाशालं प्रकल्पयेत् ॥ १३ ॥
 वेदाश्रं च सुवृत्तं च अब्जमिन्द्रादितः क्रमात् ।
 हस्तमात्रं च विस्तारं स्वातं चैवातिमेखलम् ॥ १४ ॥
 गोमयालेपनं कृत्वा प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकैः ।
 पिष्टचूर्णैरलंकृत्य ततो वै विप्रभोजनम् ॥ १५ ॥
 कृत्वोच्छिष्टं समुद्रास्य वास्तुहोमं ततः कुरु ।
 पर्याग्निकरणं कृत्वा प्रोक्षयेद्वा कुशान्न्यसेत् ॥ १६ ॥

स्थण्डिलं वेदिकायां तु अष्टद्रोणैश्च शालिभिः ।
 तदर्धैस्तण्डुलैश्चैव तदर्धैश्च तिलैरपि ॥ १७ ॥
 स्थण्डिलं कल्पयेद्धीमान्दर्भैः पुष्पैः परिस्तरैः ।
 शिलाभिस्ते(त्तौ) शिलाभिस्तु तरुभिस्तरुहर्म्यके ॥ १८ ॥
 आद्येष्टकान्तं कर्तव्यं विपरीतं विनाऽऽचरेत् ।
 पुंलिङ्गाभिः शिलाभिस्तु कारयेत्तथमेष्टकैः (काः) ॥ १९ ॥
 द्वारबन्धस्तु कर्तव्यः श्रीकलाभिर्विशेषतः ।
 नपुंसकोपलैर्नैव मूर्ध्नेषीकद्विजोत्तम ॥ २० ॥
 यथालाभशिलाभिर्वा भित्तिस्तम्भोदयो भवेत् ।
 नवाङ्गुलं समारभ्य द्विद्वयङ्गुलविवर्धनात् ॥ २१ ॥
 एकोनचत्वारिंशान्तं वेदमेवाङ्गुलेन तु ।
 विस्तारं च घनं प्राग्वत्तत्संख्या हैव षोडश ॥ २२ ॥
 एकादिषोडशान्तं भूमिनामक्रम उच्यते ।
 मृतेष्टि(दिष्ट)कादिपुंसादि रेखाभिस्तु परीक्षयेत् ॥ २३ ॥
 अयुग्मक्रजुरेखा च पुंलिङ्गा संप्रकीर्तिता ।
 युग्मरेखा च युग्मत्वाल(त्क)ण्ठाभा सा नपुंसका ॥ २४ ॥
 भिन्नाबिन्दुकलादीनि लोकपालसमन्वितम् ।
 वर्जितानि प्रयत्नेन दोषहीनास्तु संग्रहेत् ॥ २५ ॥
 ईषदुन्नतमग्रं स्यान्नतमग्रमुदाहृतम् ।
 ऊर्ध्वभागमुखं ख्यातमपरं भूतदांशकम् ॥ २६ ॥
 अग्रानामग्रतां चाग्रा ऊर्ध्वकं ह्यापरमुच्यते ।
 प्रागुदस्तं तु वैश्यानां शीर्षाणां परिकीर्तितम् ॥ २७ ॥
 मूलान्तादितरत्ख्यातं प्रमाणमिष्टया परम् ।
 गव्यैर्गन्धोदकैः स्था(स्ता)प्य पूर्वरात्रेऽधिवासयेत् ॥ २८ ॥
 शिवद्विजकुलोद्भूतं शिवदीक्षासमन्वितम् ।
 सर्वलक्षणसंपन्नो वेदाध्यायवृ(र)तः शुचिः ॥ २९ ॥
 आपोवगाहनं स्नानं भस्मस्नानं समाचरेत् ।
 नवाम्बरधरोष्णीषं सासोक्तिर्यासतिर्यगनुलेपनम् ॥ ३० ॥
 गण्य(न्ध)माल्यैरलंकृत्य सकलीकृतविग्रहम् ।
 पचाङ्गभूषणैर्भूष्य क्षालयेद्दर्मनेष्टकाः ॥ ३१ ॥

हैमैः कार्पासमूत्रैर्वा प्रतिसंबन्धयेत्सदा ।
 स्थण्डिले कर्णिकाबाह्ये महासामुधि(नि)धापयेत् ॥ ३२ ॥
 लकारं प्रति भागे तु लकारं याम्यगोचरेत् ।
 लकारं वारुणश्चेतु यकारं सौम्यगोचरे ३३ ॥
 शालिपिष्टेन संलिख्य प्रत्येकं वस्त्रवेष्टितम् ।
 पूर्वाग्रं सौम्ययाम्ये तु शेषौ द्वौ चोत्तराग्रकौ ॥ ३४ ॥
 स्थापयेत्सममभ्यर्च्य पृथिव्याद्या नक्तः(व) क्रमात् ।
 नवसंख्यान्ववान्कुम्भान्सूत्रवस्त्रविभूषितान् ॥ ३५ ॥
 सकूर्वस(र्चान्स)विधातानान्स्ता(तानांश्च स्ना)नगन्धसुपूजितान् ।
 हेमकम्प(पङ्क)जसा(सं)युक्तान्मध्यमान्क्रमशो ज्य(न्य)सेत् ॥ ३६ ॥
 मध्यकुम्भे तु सादारण्यं परितो लोकपालकान् ।
 तत्तन्मन्त्रैर्न्यसेत्कुम्भं ध्यात्वा गन्धादि पूजयेत् ॥ ३७ ॥
 नैवेद्यान्नपयो धीमांस्ततो होमं समाचरेत् ।
 अग्निध्यानादिकं सर्वमग्निकार्योक्तमाचरेत् ॥ ३८ ॥
 पालाशोदुम्बरैश्चैव अश्वत्थवटमिन्दुषु ।
 समिधः सम्यमन्त्रेण मूलेनान्यत्तु होमयेत् ॥ ३९ ॥
 चरुहोमघोरेण नेत्रेणैव तिलांस्तथा ।
 सर्पपं कवचेनैव प्रत्येकाष्टशताहुतीः ॥ ४० ॥
 द्रव्यं प्रति विशेषेण व्याहृत्याऽऽहुतिमाचरेत् ।
 एवं जागरणं यातौ (रात्रौ) प्रभाते देशिकोत्तमः ॥ ४१ ॥
 आपोवगाहनादीनि प्राणिनैव समाचरेत् ।
 इष्टकाकलशार्णि च पूरयेत्तु विशेषतः ॥ ४२ ॥
 जलादिरम्यदानैश्च राष्ट्रं चैव तु होमयेत् ।
 शिष्टमग्रेति मन्त्रेण पूर्णाहुतिं समाचरेत् ॥ ४३ ॥
 स्थापकः स्थपतिः पूज्यो वस्त्रहेमाङ्गुलीयकैः ।
 मुहूर्ते समनुप्राप्ते द्वारं निश्चित्य नेसभा ॥ ४४ ॥
 द्वारस्य दक्षिणे वाङ्घ्रिमूले भक्त्यन्तराङ्घ्रिके ।
 इष्टकां वा शिलायां तु स्थापयेत्स्थपतिः क्रमात् ॥ ४५ ॥

प्रासादमण्डपानां च निर्गमस्य प्रदक्षिणम् ।
 सालानां गोपुराणां च प्रवेशस्याप्रदक्षिणे ॥ ४६ ॥
 अभ्यन्तरे तु भित्तेस्तु गोपुराणां निधापयेत् ।
 अग्रमग्नं तथैशान्यां मूले मूले तथाऽङ्गुले ॥ ४७ ॥
 अग्नौ मूले समायुक्त्या अग्नौ च वायुगोचरे ।
 पञ्च ब्रह्म समुच्चार्य पूर्वादिक्रमशो न्यसेत् ॥ ४८ ॥
 तन्मध्ये विन्यसेत्प्रीतां हेमपङ्कजसंयुताम् ।
 पञ्चमृद्भिः समालिख्य कुम्भस्थाद्भिस्तु पूरयेत् ॥ ४९ ॥
 शोभनं दक्षिणावर्तं वामावर्तमशोभनम् ।
 वामावर्तं भवेत्सम्यक्शान्तिहोमं तु कारयेत् ॥ ५० ॥
 यागोपकरणं सर्जामध्याच्छिलपी प्रकाशयेत् ॥ ५१ ॥
 इति काश्यपशिल्पे प्रथमेष्टकाविधिश्चतुर्थः पटलः ।

अथ पञ्चमः पटलः ।

उपपीठपमाणम्—

अथ वक्ष्ये विशेषेण उपपीठविधिं परम् ।
 स्वाधिष्ठानसमोच्चं वा त्रिपादं सार्धमेव वा ॥ १ ॥
 पञ्चभागेऽग्निभागं वा सपादं सार्धमेव वा ।
 पादोनादिगुणं वाऽथ द्विगुणं वा विशेषतः ॥ २ ॥
 एवमष्टविधः ख्यात उपपीठोदयो द्विज ।
 दशधा भज्याधिष्ठानमेकद्वित्रिचतुष्टयम् ॥ ३ ॥
 पञ्चांशं वाऽथ निष्क्रान्तमधिष्ठानस्य पादुकम् ।
 उपपीठस्य नीत्रं तु पञ्चस्स्थं (ञ्चांशं) परिकीर्तितम् ॥ ४ ॥
 तन्नि(त्री)त्रमुपपीठं तु पाद्वाह्ये परिकल्पयेत् ।
 अथ वाग्नी(थाग्नि) पादसदृशं द्विगुणं त्रिगुणं तु वा ॥ ५ ॥
 जगती नीत्रतुल्यं वा उपानसदृशं तु वा ।
 एवं हि पञ्चभेदं स्यादुपपीठस्य निर्गमः ॥ ६ ॥

उपपीठस्य निष्क्रान्तं सभादीनामथोच्यते ।

सभादीनां तु पाद्वाह्यं निष्क्रान्तं दण्डमु(ण्ड उ)च्यते ॥ ७ ॥

समं तु दण्डमारभ्य नवदण्डावसानकम् ।

उपानं तव (च त) थानीत्रं प्रथमादित्रयत्रयम् ॥ ८ ॥

तदुच्चैर्द्वादशांशे तु उपानोपद्विभागया ।

पद्ममंशेन कर्तव्यं मध्यांशं कम्पमुच्यते ॥ ९ ॥

भूतांशं कण्ठतुङ्गं तु कम्पमब्जं तु पूर्ववत् ।

एकेन वाजनं कुर्यात् कम्पमेकेन कारयेत् ॥ १० ॥

अष्टाङ्गमेवमाख्यातं षडङ्गं तद्विनाऽम्बुजम् ।

कम्पेनाम्बुजमानं तु योग्यं भद्रोपपीठकम् ॥ ११ ॥

ऊर्ध्वं कम्पं विना वाऽपि पञ्चाङ्गमुपपीठकम् ।

उपपीठस्य चोत्सेधं सप्तविंशतिभाजिते ॥ १२ ॥

द्विभागं पादुकोत्सेधं षड्भुजं तत्समं भवेत् ।

कम्पमेकांशमित्युक्तं द्वादशांशं गलोदयम् ॥ १३ ॥

उत्तरं चैकभाग्यं स्यात् तत्समं चोर्ध्वमम्बुजम् ।

अग्निभागं कपोतोच्चं क(कु)शमालिङ्गमुच्यते ॥ १४ ॥

त्रैयश्रमेकभागेन प्रतिमानद्विभागया ।

पानं चैकविभागेन नानं तत्प्रतिभद्रकम् ॥ १५ ॥

द्विभागं पादुकोत्सेधं द्विभागं पाक(पङ्क)जोद्वादयम् ।

कम्पमेकेन कर्तव्यमेकेनान्तरितं भवेत् ॥ १६ ॥

द्विभागं प्रतितुङ्गं तु एकेनैव तु वाजनम् ।

अष्टांशं गलमानं तु कम्पमेकेन कारयेत् ॥ १७ ॥

अब्जमेकेन कर्तव्यं कपोतोच्चं गुणांशकम् ।

एकेन लिङ्गमेकेनान्तरितं तु प्रकल्पयेत् ॥ १८ ॥

प्रतितुङ्गं द्विभागेन वाजनं चैकभागया ।

सप्तविंशतिभागे तु नान्मतःप्र(नं तत्प्र)तिमुन्दरम् ॥ १९ ॥

उपपीठस्य चोत्सेधमेकविंशतिभाजिते ।

उपानं तु द्विभागेन तत्समं त्वम्बुजोदयम् ॥ २० ॥

कण्ठमंशेन कर्तव्यं पद्ममंशेन कारयेत् ।
 महापदि द्विभागेन पद्ममंशेन कारयेत् ॥ २१ ॥
 कम्पमंशेन कर्तव्यं कण्ठोच्चवसुधारया ।
 भागेनाङ्गुप(न कम्प)मन्येन पद्मं कम्पोऽथ कर्तृभिः ॥ २२ ॥
 कम्पमंशेन कर्तव्यमेतत्सौभद्रमुच्यते ।
 उपानाद्विगमन्यांशः, अम्बुजांशेन कंधरम् ॥ २३ ॥
 द्विभागेनाव्जं कर्तव्यं पट्टिका तत्समं(मा) भवेत् ।
 वर्तु तु (तुलं) सत्र(म)भागेन कम्पमंशेन कारयेत् ॥ २४ ॥
 सप्तभागं गलोत्सेधं कम्पमंशेन कारयेत् ।
 अम्बुजं समभागानां महापट्टी द्विभागया ॥ २५ ॥
 अब्जमथांशभागेन कम्पमंशेन कारयेत् ।
 पञ्चपञ्चोपपीठैश्च समभागविभाजिते ॥ २६ ॥
 कल्याणिका निकट्वा सर्वधान्नस्तु पूजिता ।
 एवं विधिः समाख्यात उपपीठे द्विजोत्तम ॥ २७ ॥
 अङ्गनिष्क्रान्तवेशं च अधिष्ठानविधानवत् ।
 भूतैश्च व्यालसिंहैश्च मकरैः पत्रजातिभिः ॥ २८ ॥
 उपपीठं गलोमि(न्मि)श्रं भूषयन्तु सलक्षणम् ।
 मत्स्यङ्गं मकरस्थान्तं(न) मवाढं(वजाढ्यं)रुद्धमस्तकम् ॥ २९ ॥
 अम्बुले(म्बुजे)नैव कर्तव्यमधिष्ठानोक्तमाचरेत् ।
 उपपीठं समाख्यातमधिष्ठानविधिं शृणु ॥ ३० ॥
 इति काश्यपशिल्प उपपीठविधानं पञ्चमः पटलः ।

अथ षष्ठः पटलः ।

अधिष्ठानम्—

अथ वक्ष्ये विशेषेण अधिष्ठानविधिं शृणु ।
 धरातलमधिष्ठानमाधारं धरणी तथा ॥ १ ॥

भुवनं पृथिवी भूमिः पर्यायवचनादिभिः ।
 हर्म(हर्म्य)तारं तु कूटादिनीत्राधिष्ठाननीत्रकम् ॥ २ ॥
 तस्मादुपरि पीठस्थ ती(नी)ब्रह्मोमाग्निनिर्गमम् ।
 तस्मात्प्रकृतिनीत्रं च सूत्रपातं तु कारयेत् ॥ ३ ॥
 यत्रैवाद्येष्टकानां स मानं तत्रैव लक्षयेत् ।
 तस्मात्तु घनभित्त्यैव प्रकृत्यान्तं प्रकल्पयेत् ॥ ४ ॥
 सुभावं प्रकृतेरुध्ये प्रकृत्येच्छ(तावे)कहस्तकम् ।
 द्विहस्तं वा प्रकृत्युच्चं त्रिहस्तं वा विनाऽऽकृतिम् ॥ ५ ॥
 षडङ्गुलं समुत्सेधं षड्ढङ्गुलवर्धनात् ।
 उत्तमं मध्यमं चैव अधमं त्वात्तिधाव(तन्निधा अ)पि ॥ ६ ॥
 प्रकृत्यं च स्थलं ख्यातमन्तमण्डलकस्य तु ।
 एवं कृत्वा प्रकृत्यूर्ध्वं होमवाक्पलदेशिका ॥ ७ ॥
 भित्तिपादस्य विष्कम्भं द्विगुणं त्रिगुणं तु वा ।
 होमनीत्रमिति ख्यातं तदूर्ध्वं वा बलाश्रितम् ॥ ८ ॥
 तद्धोमप्रकृतीनीत्रैर्द्वित्रिदण्डैरथापि वा ।
 आयानि प्रत्यवाहन्ति प्रादुपापिङ्गलं तु वा ॥ ९ ॥
 होमनीत्रं समं प्रोक्तं द्विवर्धं द्विजसंनिभम् ।
 होमं तु गन्धमानेन होमोर्ध्वेऽब्जं प्रकल्पयेत् ॥ १० ॥
 अब्जस्योच्चसमं वेश मञ्जार्धोवपानवम् ।
 तस्योपरि अधिष्ठानं सोपपीठान्वितं तु वा ॥ ११ ॥
 अन्यद्धोमं प्रकृत्यूर्ध्वं पोपवा(सोपाना)नां प्रकल्पयेत् ।
 तदूर्ध्वं तरतालं वा सोपपीठमथापि वा ॥ १२ ॥
 दलापानं विनाऽऽधारं होमोर्ध्वं वा प्रकल्पयेत् ।
 प्रकृतिं समसूत्रं तु कल्पयेद्देशिकोत्तमः ॥ १३ ॥
 होपमात्रे उपानादि हर्म्यनिष्क्रान्तवेशनम् ।
 आर्तो(अर्धो)त्सेधां शमानेनाधिष्ठानस्योच्चयं विदुः ॥ १४ ॥
 पादोदयोर्ध्वमानं वा षड्दंशोनमेव वा ।
 अग्रपादविशालं तु दण्डमित्यभिधीयते ॥ १५ ॥

एकदण्डं समारभ्य अर्धदण्डविवर्धनात् ।
 या(स)पादा पञ्चसङ्ख्या तु अग्निदण्डावसानकम् (का) ॥ १६ ॥
 पद्माह्ये पादनिष्क्रान्तं तन्निभागविभाजिते ।
 उपानं व्यासमेकांशं शेषं जगति विस्म(स्त)रम् ॥ १७ ॥
 आमुदावंशमेकांशं तन्नीत्रं जगतीसमम् ।
 कुमुदे पट्टमंशेन तत्समं कर्णवेशनम् ॥ १८ ॥
 सर्वेषामम्बुजानां तु नीत्रं तुङ्गसमं भवेत् ।
 कम्पानामपिका(पि वा)शेषं चतुर्भागैर्कनिर्गमम् ॥ १९ ॥
 महावाजननिष्क्रान्तं तुङ्गं तुल्याक्षि एव वा ।
 त्रिपादं वाऽथ निष्क्रान्तं यथाबलवशान्न्यसेत् ॥ २० ॥
 जन्मादिपञ्चवर्गेषु तत्तदङ्गावसानके ।
 द्वारार्थं वा स्थलार्थं वा चोदयेत्तद्वरातले ॥ २१ ॥
 उपानं जगतीकूपं खण्डं चा(च)पट्टिका तथा ।
 पञ्चवर्गमिति खयातं जयादद्धं(र्धं)तदा बुधः ॥ २२ ॥
 द्वारं च जलधारं च स्थलं चाप्रतिबन्धकैः ।
 प्रेत(प्रतेरु)ऊर्ध्वे तु कर्तव्यमङ्गं चैतन्न कारयेत् ॥ २३ ॥
 प्रत्यं चेतु धनं चेतु पिपा(विप)दाम(मा)स्पदं सदा ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन प्रत्यङ्गच्छेदनं विना ॥ २४ ॥
 अधिष्ठानं द्विधा ज्ञेयं प्रतिबद्धाङ्घ्रिवन्धनम् ।
 प्रत्येकानां तु भेदेन प्रोच्यते द्विजसत्तमाः ॥ २५ ॥
 सर्वेषां प्रतिपन्था(बन्धा)नां कुमुदं वृत्तमुच्यते ।
 पादपन्थ(बन्ध)तलानां तु वस्वशृङ्ग(श्रं कु)मुदं भवेत् ॥ २६ ॥
 तथो(योः)शंकरमेतस्मिन्भवेत्तत्कर्तृनाशनम् ।
 प्रासादं प्रतिबद्धं चेत्तज्ज्ञेदानेकशंकरम् ॥ २७ ॥
 कूटकोष्ठादिकानां तु कर्तव्यं तच्छुभावहम् ।
 तदेवाङ्घ्रिप्रसंघे(बन्धे)न क(त)स्मिन्शंकरमुत्तमम् ॥ २८ ॥
 अशुभं विपरीतं च वास्तु राष्ट्रनृपस्य च ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वर्गवर्गेण शंकरम् ॥ २९ ॥

अधिष्ठानस्य चोत्सेधमेकानविंशदंशिते ।
 उपानं चेतुभागेन सप्तांशे जगती भवेत् ॥ ३० ॥
 षडंशं कुमुदोत्सेधमालिङ्गं त्वेकभागया ।
 त्रिपटुं त्वेकभागेन प्रत्युत्सेधं द्विभागया ॥ ३१ ॥
 वाजिनं चैव भागेन प्रतिबन्धमिदं जगत् ।
 उपानरहितं शेषं पूर्ववन्नैकधाऽपि वा ॥ ३२ ॥
 अधिष्ठानस्य चोत्सेधं पञ्चविंशतिभाजिते ।
 शिवांशं पादोत्सेधं जगती वसुभागया ॥ ३३ ॥
 धात्वंशं कुमुदोत्सेधं व्योमांशं कम्पमानकम् ।
 अतलांशं गलोतु(त्तु)ङ्गं शस्यां(श्यं)शे चोर्ध्वकम्पकम् ॥ ३४ ॥
 महापट्टिगणांशं तु तदूर्ध्वांशेन कम्पकम् ।
 पादपन्थ(बन्ध)मिति ख्यतमुपानरहितं तथा ॥ ३५ ॥
 एतच्च पादपन्थं(बन्धं) च नानाभेदैश्च कीर्तितम् ।
 त्रिसप्तांशे तलोत्सेधे कृतांशिनैकपादुका ॥ ३६ ॥
 अम्बुजं सार्धभागेन कम्पमर्थांशमुच्यते ।
 सप्तांशं जगतीतूर्णं रसांशं कुमुदोदयम् ॥ ३७ ॥
 आलिङ्गमेकभागेन त्रिपटुं त्वेकभागया ।
 द्विभागं प्रतितुङ्गं स्याद्भागमेकेन वाजनम् ॥ ३८ ॥
 प्रतिवक्त्रमिदं नाम प्रतिवद्धे तु भेदिनम् ।
 तदेवं पक्षभागे तु उपानं परिकीर्तितम् ॥ ३९ ॥
 आलिङ्गं च द्विभागेन शेषं पूर्ववदेव हि ।
 उपानोपरि पद्मं च कम्पं चैकं परित्यजेत् ॥ ४० ॥
 तच्च प्रतिक्रमं ख्यातं सर्वदेवालय(ये) हिक(त)म् ।
 षड्विंशद्विज(भ)जेदुश्च(च्चं)समु(मं) वा चैकभागया ॥ ४१ ॥
 द्विभागेन दलं कुर्यात् कम्पमेकेन कारयेत् ।
 षडंशं जगतीरुचमेकांशं दलमानकम् ॥ ४२ ॥
 खण्डमेकेन कर्तव्यमेकेनावजं तु कारयेत् ।
 कुमुदोच्चं गुणांशेन पद्ममेकेन कारयेत् ॥ ४३ ॥

कम्पमेकेन कर्तव्यं कण्ठोच्चं तु विभागया ।
 एकांशं कण्ठतुङ्गं तु तत्समं तु दलोदयम् ॥ ४४ ॥
 महापट्टी द्विभागेन दलमेकांशमानतः ।
 कम्पमेकेन कर्तव्यमष्टाश्रं कुमुदं कुरु ॥ ४५ ॥
 अम्भोजकोतरं खयातं पादपूज्यं तु भेदिनम् ।
 एकोनविंशदंशं तु तलोत्सेधं विभाजिते ॥ ४६ ॥
 उपानमेकभागेन अब्जोच्चमनलांशकम् ।
 कम्पोच्चं मध्यभागेन जगत्युच्चं युगांशकम् ॥ ४७ ॥
 अम्बुजं त्वर्धभागेन दलमर्धांशमानतः ।
 अर्धांशं पद्मतुङ्गं तु ग(गु)णांशं पट्टमानतः ॥ ४८ ॥
 पद्मं मध्यां(द्वमर्धां)शमानेन तत्समं कम्पमुच्यते ।
 अत्यर्धांशं तु खण्डोच्चं कम्पमन्येन कारयेत् ॥ ४९ ॥
 पद्ममन्येन कर्तव्यं पट्टिकासार्धभागया(तः) ।
 अम्बुजं सार्धभागेन कम्पमध्येन कारयेत् ॥ ५० ॥
 पुष्पपुष्कलमाख्यातं पादबन्धे तु भेदिनम् ।
 द्वात्रिंशद्विभजेदायमुपोपानद्विभागया(तः) ॥ ५१ ॥
 उपानं त्वेति (क) भागं स्यात्सप्तांशं कमलोदयम् ।
 कण्ठमेकेन कर्तव्यं पद्ममेकेन कारयेत् ॥ ५२ ॥
 कुमुदोच्चं चतुर्भागमेकांशं दलमुच्यते ।
 कम्पमेकेन कर्तव्यं गुणांशं गलमानतः ॥ ५३ ॥
 कम्पमेकेन कर्तव्यमूर्ध्वकम्पं प्रकल्पयेत् ।
 कपोतोच्चं युगांशेन आलिङ्गं त्वेकभागिना(गतः) ॥ ५४ ॥
 एकेनान्तरितं कुर्यात्प्रतितुङ्गं द्विभागया (तः) ।
 वर्ज(वाज)नं तु द्विभागेन कल्पयेत्तु क्रमेण तु ॥ ५५ ॥
 प्रतिबन्धे तु भेदं स्यात् श्रीवृद्धान्तमुदाहृतम् ।
 अष्टका(को)नस्य चोत्सेधमष्टाविंशतिभाजिते ॥ ५६ ॥
 उपानं त्वेकभागेन जगत्युच्चं रसांशकम् ।
 कुमुदं पञ्चभागेन कम्पमेकेन कारयेत् ॥ ५७ ॥

गुणांशं गलमानं तु कम्पमेकेन कल्पयेत् ।

पद्ममेकेन कर्तव्यं कपोतोच्चं गुणांशकम् ॥ ५८ ॥

आलिङ्गं त्वेकभागेन त्वरितं तु प्रकल्पयेत् ।

प्रतीतं य(प)द्विभागेन शतांशं वाजनोदयम् ॥ ५९ ॥

प्रतिबन्धस्य वर्गं स्यान्मञ्चमन्थमुदाहृतम् ।

तदेवाऽऽलिङ्गकादूर्ध्वं विज्यंया(त्रिभज्यं)विंशदंशकैः ॥ ६० ॥

कल्प्यं श्रीकान्तवन्मं(नाम्ना) तु पादबन्धेऽतिभेदितम् ।

तुङ्गं षड्विंशदेशं तु एकांशं पादुकं भवेत् ॥ ६१ ॥

द्विभागं दलमानं तु कम्पोच्चं शशिभागिना(गतः) ।

षण्ठां(डं) शं तु जगत्युच्चं चतुर्भागं घटोदयम् ॥ ६२ ॥

कम्पमेकेन कर्तव्यं पद्मोच्चं तु द्विभागया(तः) ।

ऊर्ध्वकम्पमर्थैकांशं गलमानं द्विभागया ॥ ६३ ॥

वाजनं त्वेकभागेन सार्धांशं कमलोदयम् ।

कम्पमेकेन कर्तव्यं श्रेणीवद्धमिदं भवेत् ॥ ६४ ॥

पादबन्धे तु भेदं स्यात्सिंहेभाद्यैर्विभूषितम् ।

त्रिषडंशतलोत्सेधं कृत्वा सार्धांशपादुकम् ॥ ६५ ॥

कम्पमर्धांशमित्युक्तं भूतांशं पङ्कजोदयम् ।

गलमन्येन कर्तव्यं पद्ममेकेन कारयेत् ॥ ६६ ॥

कुमुदोच्चं त्रिभागैकं दलमेकेन कारयेत् ।

आलिङ्गमेकभागेन त्वरितं तत्समं भवेत् ॥ ६७ ॥

वृत्ते(प्रते)रुच्चं द्विभागेन वाजनं त्वेकभागया ।

अब्जबन्धमिदं नाम्ना भेदे तत्प्रतिबन्धके ॥ ६८ ॥

तलं द्वाविंशदंशे तु द्विभागं पादुकोन्नतम् ।

अब्जमेकेन कम्पं तु एकांशेन प्रकल्पयेत् ॥ ६९ ॥

जगतीपश्चभागे तु कुमुदं चतुरंशकम् ।

पद्ममेकेन कर्तव्यं कम्पमेकेन कारयेत् ॥ ७० ॥

कण्ठतुङ्गद्विभागेन कम्पमेकेन कारयेत् ।

शिरां(वां)शं दलतुङ्गं तु महापट्टी द्विभागया(तः) ॥ ७१ ॥

कम्पमेकेन कर्तव्यं वप्रबन्धमिति स्मृतम् ।
 पादबन्धस्य वर्गं स्यात्सर्वधामसु पूजयेत् ॥ ७२ ॥
 तन्महापट्टिकामानं कपोतं वो(वा)तबन्धकम् ।
 कपोतोपरि कम्पोर्ध्वं त्रिपट्टं त्वेकभागया ॥ ७३ ॥
 प्रत्युत्सेधं द्विभागेन वाजनं त्वेकभागया ।
 तुङ्गे षड्विंशदेशे तु कल्पयेत्प्रतिसुन्दरम् ॥ ७४ ॥
 अधीनस्यादि(धिष्ठानस्य) चोत्सेधं त्रयोविंशतिभाजिते ।
 उपानमेकभागेन पद्ममेकेन कम्पकम् ॥ ७५ ॥
 रं(अं)शेन पट्टिकां विद्यात् कम्पमेकेन कल्पयेत् ।
 पद्ममेकेन कण्ठान्तमेकांशेनैव कल्पयेत् ॥ ७६ ॥
 एकांशेनाम्बुजं कुर्याद्गुणांशं कुमुदोदयम् ।
 पद्ममेकेन कर्तव्यमालिङ्गं त्वेकभागया(तः) ॥ ७७ ॥
 त्रिपट्टं शिवभागं तु द्विभागं प्रतिमानकम् ।
 वाजनं त्वेकभागेन कल्पयेत्तु यथाक्रमम् ॥ ७८ ॥
 प्रतिबन्धे तु भेदं स्याच्छ्रीकण्ठान्तमुदाहृतम् ।
 उपानमेकभागेन पद्ममेकेन कम्पकम् ॥ ७९ ॥
 द्वयंशेन पट्टिकाकम्पमेकांशेन प्रकल्पयेत् ।
 गलमेकेन कर्तव्यं पद्ममेकेन कारयेत् ॥ ८० ॥
 कुमुदं तु त्रयांशेन पद्ममेकांशमानतः ।
 आलिङ्गं त्वेकभागेन त्वरितं शशिभागया ॥ ८१ ॥
 अधिष्ठानस्य चोत्सेधं द्वाविंशतिविभाजिते ।
 एतत्करीरबन्धं स्यात्प्रतिबन्धे तु भेदितम् ॥ ८२ ॥
 पादुकं चैकभागेन भागेनावृजं तु कम्पकम् ।
 कम्पमेकेन कर्तव्यं कण्ठमानं द्विभागया ॥ ८३ ॥
 कम्पमेकेन भागेन पट्टिकांशेन कम्पकम् ।
 द्विभागं दलमागन्तु(नं तु)गलमेकांशमानतः ॥ ८४ ॥
 अम्बुजं त्वेकभागेन कुम्भमानं गुणांशकम् ।
 एकांशं दलमानं स्याद्द्विशेनालिन्दमुच्यते ॥ ८५ ॥

त्रिपटुं त्वेकभागेन प्रतिमानं द्विभागया ।
 वाजनं त्वेकभागेन भानुद्विगुणितांशके ॥ ८६ ॥
 एतच्च प्रतिबन्धं स्याद्भेदं कलशबन्धनम् ।
 अधिष्ठानस्य चोत्सेधं चतुर्विंशतिभाजिते ॥ ८७ ॥
 पादुकं तु विभागेन तत्समं पङ्कजोदयम् ।
 आर(अब्ज)मेकेन कर्तव्यं जग(त्यु)च्चं रसांशल(क)म् ॥ ८८ ॥
 पद्ममेकेन भागेन कण्ठपत्रं तु भागया ।
 वे(ई)शांशं कलशोत्सेधं कमलं त्वेकभागया ॥ ८९ ॥
 प्रतिबन्धे तु भेदं स्याच्छ्रीकारं नाम म्बु(तू)च्यते ।
 भानुद्वयंशे तलोत्सेधं द्विभागं पादुकोदयम् ॥ ९० ॥
 उपोवा(पा)नं शिवांसं(शं) स्यात्पडशं दलमानकम् ।
 कण्ठमंशेन कर्तव्यमंशेनार्जि(ब्जं) प्रकल्पयेत् ॥ ९१ ॥
 गुणांशं खण्डमानं तु दलमेकेन वृत्तकम् ।
 कम्पमेकेन कण्ठं तु गुणांशं दलमानकम् ॥ ९२ ॥
 व्योमांशं दलमानं तु द्विभागं पट्टिका भवेत् ।
 एकांशं दलमानं तु कम्पमेकेन कारयेत् ॥ ९३ ॥
 सुन्दराणां बु(त्त्वम्बु)जानां पादबन्धे तु भेदितम् ।
 चतुःसप्तद्विभागं तु तलमानविभाजिते ॥ ९४ ॥
 द्विभागं पादुकं ख्यातं दलमानं युगांशकम् ।
 गलमेकेन कर्तव्यमम्बुजं तु विभागया ॥ ९५ ॥
 द्विभागं पट्टिकामानमंशं पादुकमुच्यते ।
 जगतीचतुरश्रं तु पद्ममंशं द्विजोत्तम ॥ ९६ ॥
 कण्ठमंशेन पत्रं तु शस्यं(श्यं)शं प्रविधीयते ।
 गुणांशं कुमुदोत्सेधं पद्ममंशेन कल्पयेत् ॥ ९७ ॥
 कम्पमंशेन कर्तव्यं त्रिपटुं त्वेकभागया ।
 प्रतिमानं भवेद्वि(द्वयं)शं वाजनं तु शिवांशकम् ॥ ९८ ॥
 एवं नलिनकान्तं स्यात्सर्वदेवप्रियावहम् ।
 त्रयोविंशतिभागे तु तु(त)लोच्चं तु विभाजिते ॥ ९९ ॥

सार्धांशं पादुकोत्सेधमुपोपानं शतांशकम् ।
 अथो (धः) पञ्च विभागं स्यादेकांशं कण्ठमुच्यते ॥ १०० ॥
 तदुद्वेपनमेकांशं कुमुदोच्चं गुणांशकम् ।
 तदूर्ध्वं पञ्चमेकांशमेकांशमपमानकम् ॥ १०१ ॥
 कण्ठं द्वयंशेन कर्तव्यमेकांशं चाथ पट्टिका ।
 एकांशं पञ्चतुङ्गं (तु आ)लिङ्गं त्वेकविभागया ॥ १०२ ॥
 त्रिपट्टं तु यथांशं तु प्रतिमानं विभागया ।
 एकानापू (कोनं वा) जनं कुर्यात्तच्छीसौन्दर्यमुच्यते ॥ १०३ ॥
 प्रतिवद्धस्य भेदं स्यादतन्तं चापुनराश्रया ।
 चतुर्विंशतिभागं तु तलोच्चं तु विभाजिते ॥ १०४ ॥
 उपानं त्वेकभागेन द्विभागं तु दलोदयम् ।
 तदूर्ध्वं कम्पमेकांशं जगत्युच्चं रसांशकम् ॥ १०५ ॥
 वेदांशं कुमुदोत्सेधं पञ्चमंशेन कल्पयेत् ।
 कण्ठमेकांशमित्युक्तमूर्ध्वपञ्चं शिवांशकम् ॥ १०६ ॥
 बाजनोच्चं द्विभागेन एकांशं पञ्चतुङ्गकम् ।
 आलिङ्गं त्वेकभागेन त्रिपट्टं तत्समं भवेत् ॥ १०७ ॥
 प्रतिमानं द्विभागं स्याद्वाजनं त्वेकभागया ।
 स्कन्दस्कन्दमिदं नाम्ना प्रतिबन्धस्य भेदकम् ॥ १०८ ॥
 धरातलोच्चं विभजेन्नयोर्विंशतिभागया ।
 उपानोदयमेकांशं षडंशं त्वम्बुजोदयम् ॥ १०९ ॥
 एकांशं कण्ठमानं तु ऊर्ध्वं पञ्चं शिवांशकम् ।
 शुर्गांशं तु घटोत्सेधमेकांशं पञ्चकम्पकम् ॥ ११० ॥
 कम्पमेकेन कर्तव्यं द्विभागं कंधरोदयम् ।
 एकांशं कम्पमानं तु ऊर्ध्वं पञ्चं तु तत्समम् ॥ १११ ॥
 कपोतोच्चं गुणांशं तु आलिन्द्रं त्वेकभागया ।
 एतच्चाम्बुजकान्तं स्याद्पादवन्धे तु भेदितम् ॥ ११२ ॥
 एवं त्वनेकभेदेन प्रोच्यते तु धरातलम् ।
 तलोत्सेधमिवात्र स्याद्धीनाधिकयान्न(कयं न) दोषभाक् ॥ ११३ ॥

अंशं वाऽर्धत्रिपादं वा बलाङ्गावबलान्वितम् ।
 त्रिपट्टस्य विशालं तु द्विविधं प्रविधीयते ॥ ११४ ॥
 मूलपादसमं व्यासं पादमूले त्रिपट्टकम् ।
 पादान्तरे त्रिपट्टानां व्यासं त्री(त्रि)पाददण्डकम् ॥ ११५ ॥
 पादबाह्ये समावेशं निर्वर्धं चैव समं भवेत् ।
 अयुग्मं युग्मसंख्या वा पादान्तरे प्रकल्पयेत् ॥ ११६ ॥
 हंसे वा(हंसेर्वा) मकरैर्या(र्वाऽ)लिभूतहंसैर्विभूषितम् ।
 प्रत्यग्रमकरैर्व्यालैर्विद्याधरविनिर्मितम् ॥ ११७ ॥
 त्रिपट्टोर्ध्वे प्रतिह्येवं सर्वत्र परिकल्पयेत् ।
 ऊर्ध्वाधस्त्वम्बुजोपेतं कुमुदं वृत्तमाचरेत् ॥ ११८ ॥
 अन्ये वै कुमुदं सर्वे प्रतिबन्धाङ्घ्रिवन्धयोः ।
 वृत्तं च वसुकोणं च क्रमेणैव तु कल्पयेत् ॥ ११९ ॥

इति काश्यपशिल्पेऽधिष्ठानविधिः षष्ठः पटलः ।

अथ सप्तमः पटलः ।

नालप्रतिष्ठा ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण निर्मात्यद्वारलक्षणम् ।
 प्रतिपन्थे(वन्धे) प्रतेरन्ते दनन्ये(लान्ते) पट्टिकान्तके ॥ १ ॥
 गलान्ते कुमुदं चैव वि(व)प्रान्ते पादुकान्तके ।
 छिद्रं कुर्यात्तथा चोर्ध्वे गलं तस्मात्सुयोजयेत् ॥ २ ॥
 भान्वङ्गुलं समारभ्य गुणाङ्गुलविवन्ध(वर्ध)नात् ।
 चतुर्विंशाङ्गुलं यावत्तावत्पञ्चविधा(धं)तथा ॥ ३ ॥
 भित्तिबाह्यगतं ह्येव तस्यार्धं गर्भगेहके ।
 वेशयित्वाऽथ वा भित्तेर्ह्यन्तरसमं तु वा ॥ ४ ॥
 वस्वङ्गुलं समारभ्य द्विद्वयङ्गुलविवर्धनात् ।
 कडाङ्गुलावसानं तु विस्तारं पञ्चधाक्रमम् ॥ ५ ॥

तन्मूलं तारपञ्चांशं त्रयांशं त्वग्रविस्तृतम् ।
 तद्विस्तारसमं पाया(दा)ञ्चिपादं वाऽथ तद्धनम् ॥ ६ ॥
 विस्तारस्य त्रिभागैकं छिद्रतारोन्नतं तथा ।
 नालमध्ये तु कर्तव्यं निम्नोन्नतविवर्जितम् ॥ ७ ॥
 मूलादग्रोन्नतं किञ्चिन्मूलं हंसस्य चान्वितम् ।
 गजोष्ठ(ष्ठ)सदृशालम्ब्यं(म्बी) यथासुन्दरमाचरेत् ॥ ८ ॥
 व्यालो वा सिंहभूतो वा नालं धृत्वा तु संस्थितः ।
 नालमेवं प्रकर्तव्यं सौम्यं प्रासादमध्यगम् ॥ ९ ॥
 स्थापयित्वा विशेषेण अनेन विधिना तथा ।
 नालं गन्धोदकैर्दिव्यैः स्थापयित्वा ह(मु)दा बुधः ॥ १० ॥
 शान्तिहोमं तु कुर्वीत वारुणं सूक्तमुच्चरन् ।
 स्थापकः सुप्रसन्नात्मा सुमुहूर्ते सुलग्ने ॥ ११ ॥
 नालं तु स्थापयेद्धीमान्स्थपतिः स्थापकान्वितः ।
 सर्वालंकारसंयुक्तं सर्वतोयसमन्वितम् ॥ १२ ॥
 मुधया गुडतोयैश्च बन्धयेत्सुहृदं यथा ।
 पुंशिलायां तु कर्तव्यं नालं तु द्विदलान्वितम् ॥ १३ ॥
 नालस्थापनमेवं तु स्तम्भलक्षणमुच्यते ॥ १४ ॥
 इति काश्यपशिल्पे नाललक्षणं सप्तमः पटलः ।

अथाष्टमः पटलः ।

पदवर्गः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण चरणायामविस्तरम् ।
 आकारं भूषणं चैव संक्षेपाच्छृणु सुव्रत ॥ १ ॥
 स्तम्भं च तालिपं चैव चरं जङ्गममेव वा ।
 स्थाणुः स्थूणश्च पादश्च पर्यायवचनानि च ॥ २ ॥
 उक्तोत्सेधांशमानेन पादायामो विधीयते ।
 उक्ताधिष्ठानतुङ्गस्य द्विगुणं वाऽङ्घ्रितुङ्गकम् ॥ ३ ॥

तस्मात्तारन(त)लोच्चं तु षष्ठांशं त्वधिकं तु वा ।
 पदोच्चं पङ्क्तिनन्दाष्ट भागैकं वाऽङ्गघ्निविस्तरम् ॥ ४ ॥
 दारुपादतलं ह्येतत्कुड्यपादमथोच्यते ।
 तदर्थं वा त्रिभागैकं चतुर्भागोनमेव वा ॥ ५ ॥
 आढ्यस्तम्भविशालं स्यादेतत्सर्वं सुधर्मसु ।
 प्रतेरुत्तरसीमान्ते विशालस्तम्भ उच्यते ॥ ६ ॥
 उपानाद्युत्तरान्तस्थो निखाताङ्घ्रिस्तदुच्यते ।
 तुङ्गं सप्तांशमथवा नवधर्मांश एव वा ॥ ७ ॥
 रुद्रभान्वंशकं वाऽथ कृत्वैथां(कां)शाङ्घ्रिविस्तरम् ।
 तन्मूलतारमाख्यातं तत्तारं तु तथा भजेत् ॥ ८ ॥
 एकभागविहीनं तु शेषमग्रविशालकम् ॥
 एकादिषोडशान्तं च तलं प्रत्येवमाचरेत् ॥ ९ ॥
 मूलादग्रं युगास्त्रं तु कुम्भमन्थादिसंयुतम् ।
 ब्रह्मकान्तमिति ख्यातं वस्वस्त्रं विष्णुकान्तकम् ॥ १० ॥
 रसास्त्रमिन्द्रकान्तं स्याच्चन्द्रकान्तं तलास्त्रकम् ।
 कण्ठमानेन तन्मूलं तथैवाग्रं तु प्रकल्पयेत् ॥ ११ ॥
 स्तम्भाग्रे चैव तन्माने चतुरश्रं समन्वितम् ।
 तयोर्मध्येऽपि वस्त्रश्रं षोडशाश्रमथापि वा ॥ १२ ॥
 वृत्ताकारं तु वा वि(व)प्रं कुम्भमण्डादिसंयुतम् ।
 कुम्भमण्डादिहीनं यत्तदाहू रुद्रकान्तकम् ॥ १३ ॥
 मूलादग्रविशालं तु मध्येऽष्टाश्रं द्विमण्डकम् ।
 रुद्रकान्तमिति ख्यातं मूलादग्रं तु वर्तुलम् ॥ १४ ॥
 कुम्भमण्डादि तन्मध्ये अष्टाश्रं तावदुच्यते ।
 चतुरश्रमधोभागे अष्टाश्रं मध्यमं तथा ॥ १५ ॥
 तदुद्वे (दूर्ध्वे)वृत्तमेवं स्याद्विभागं तुङ्गसदृशम् ।
 शिवच्छन्दमिति ख्यातं शिवहर्म्ये प्रसंस्थितम् ॥ १६ ॥
 दण्डं सार्धद्विदण्डं वा मूलपद्मासनोदयम् ।
 द्विगुणं पत्रविस्तारं पद्माकारं तु कारयेत् ॥ १७ ॥
 तन्मध्ये कार्णिकायां तु चरणस्थापनं कुरु ।
 यथेष्टाकृतिसंयुक्तं कुम्भमण्डादिसंयुतम् ॥ १८ ॥

चक्रवाकतलं मध्ये भूषितं पद्मपादुकम् ।
 पत्रमूलाङ्घ्रिमध्ये तु व्यालेन व्यालपादुकम् ॥ १९ ॥
 मूलेभपादमानेन गजपादमुदाहृतम् ।
 मूले बिम्बादिभिः कुर्याद्यथेष्टाकृतिसंयुतम् ॥ २० ॥
 कुम्भमण्डादिसंयुक्तं तत्तन्नाम्ना प्रकीर्तितम् ।
 वृत्ताकारे तदायाभे शूण्डुभेदैः समन्वितम् ॥ २१ ॥
 कुम्भमण्डादिसंयुक्तं शूण्डुपादमुदाहृतम् ।
 मुक्तादामैरलंकृत्य पिण्डपादमुदाहृतम् ॥ २२ ॥
 विष्कम्भकर्णमानेन स्तम्भाग्रे चतुरश्रकम् ।
 तदधस्त्वर्धदण्डानामब्जमष्टाश्रसंयुतम् ॥ २३ ॥
 मण्डमानेन तस्याधो वस्वश्रं परिकल्पयेत् ।
 तदधः पूर्ववत्पद्मं तस्याधो दण्डमानतः ॥ २४ ॥
 चतुरश्रसमायुक्तं तस्य छत्रं तु पूर्ववत् ।
 मूले वा वेदशेषाश्रं छत्रखण्डं तदुच्यते ॥ २५ ॥
 मध्यपट्टं तु वस्वश्रं श्रीकण्ठं तदुदाहृतम् ।
 मध्ये पट्टं कलास्रं चेच्छ्रीवज्रं स्तम्भमुच्यते ॥ २६ ॥
 मूलादग्रं युगाग्रं स्याच्चिपट्टं क्षेपणान्वितम् ।
 क्षेपणस्तम्भमाख्यातं पट्टपत्रादिशोभितम् ॥ २७ ॥
 स्तम्भाकारत्रिभागेकचतुर्भागैकमेव वा ।
 स्तम्भमध्ये शिखां कुर्यादेतत्स्तम्भविशेषतः ॥ २८ ॥
 स्तम्भमूले तु पद्मानि स्तम्भमाने तु(न) कल्पयेत् ।
 स्थ(स्त)म्भलक्षणमाख्यातं बोधिकालक्षणं शृणु ॥ २९ ॥
 इति काश्यपशिल्पे स्तम्भलक्षणेऽष्टमः पटलः ।

अथ नवमः पटलः ।

बोधिका

अथ वक्ष्ये विशेषेण बोधिकालक्षणं परम् ।
 मूलपादस्य पादेन श्रेष्ठे(ष्ठं) मध्ये तु मध्यमम् ॥ १ ॥

भग्नपादविशालं स्यात्समं कन्यासबोधिका ।
 विस्तारसदृशोत्सेधं पञ्चदण्डायतान्वितम् ॥ २ ॥
 उत्तमा बोधिका ख्याता तारद्विज्यंशमुन्नता ।
 चतुर्दण्डायतोपेता मध्यमा सा प्रकीर्तिता ॥ ३ ॥
 विस्तारस्याधेतुङ्गं तु गुणदण्डायुतान्वितम् ॥
 कन्यासबोधिकाख्यातं त्वङ्घ्रयोर्बोधिकान्वितम् ॥ ४ ॥
 बोधिकाश्च त्रि(यास्त्रि)भागे तु एकांशेनार्धपट्टिकम् ।
 मध्यांशेन तरङ्गं स्याल्लताद्यैर्भूषितं तु वा ॥ ५ ॥
 तदधस्त्वेकभागेन मुष्टिवन्धं च कारयेत् ।
 दण्डत्रिपादमर्धं वा छायामानं तदंशके ॥ ६ ॥
 ऊर्ध्वार्धः पट्टिकाधस्ताच्छायाकारं प्रकल्पयेत् ।
 अधस्ताद्बोधिकाकारमलंकारं वदाम्यहम् ॥ ७ ॥
 मध्ये पट्टिभागैकं विस्तारार्धमथापि वा ।
 पार्श्वयोरुभयोः शेषं तरङ्गस्थानमुच्यते ॥ ८ ॥
 सधुद्रक्षेपणं मध्यात्पट्टपत्राद्यलंकृतम् ।
 पार्श्वयोस्तु तरङ्गं स्यात्समाच्चान्योन्यहानकम् ॥ ९ ॥
 बोधिविस्ताररन्ध्रं वा त्रिपादं वाऽग्रनीलकम् ।
 तन्मूलसदृशं व्यासं बोधिकायाः प्रकल्पयेत् ॥ १० ॥
 अन्यब्दो(द्भो)र्धं षडंशांशं कृत्वोर्ध्वं पट्टिकान्वितम् ।
 ऊर्ध्वपद्ममधासे(थांशे)न कण्ठमध्येन कारयेत् ॥ ११ ॥
 अधोपद्मं द्विभागेन चोर्ध्वं पट्टांशमुच्यते ।
 अधस्त्वम्बुजमध्यांशं कल्पयेत्तु क्रमेण तु ॥ १२ ॥
 पद्मस्य मुकुलाकारमग्रादधो गतं कुरु ।
 अग्रनिष्क्रामयुक्तं वा छायाकारमथापि वा ॥ १३ ॥
 पार्श्वयोर्मुष्टिवन्धाग्रं व्याल आपा(या)दिकल्पितम् ।
 भुजे वा मकरैर्व्यालैः पट्टिकाद्यैर्विभूषितम् ॥ १४ ॥
 रत्नबन्धक्रियावल्लिचित्रवाग्रस्तपट्टिका ।
 बोधिका या स्त(त)रङ्गादद्या तन्मध्ये दण्डमानतः ॥ १५ ॥
 युगाश्रं पट्टसंयुक्तं तारोच्छ्रायं तु वृत्तकम् ।
 नानाचित्रैरलंकृत्य बोधिकाचित्रबोधिका ॥ १६ ॥

पत्रैर्विचित्रिता पत्रबोधिका तु प्रकीर्तिता ।

महार्णवतरङ्गाभस्तरङ्गस्तु प्रकल्पयेत्(लप्यताम्) ॥ १७ ॥

पादमर्धत्रिपादं वा भित्त्यै स्तम्भस्य निर्गतम् ।

चतुरष्टाश्रवृत्तानां क्रमात्साधारणं तु वा ॥ १८ ॥

बोधिकायास्तथाग्रं तु वीरकण्ठयुगाग्रकम् ।

अग्रपादसमं तच्च त्रिपादं तुङ्गमुच्यते ॥ १९ ॥

सर्वेषामपि पादानां वीरकण्ठयुगाश्रकम् ।

अधस्ताद्वीरकण्ठं स्यात्फलिकालक्षणं शृणु ॥ २० ॥

फलिका ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण फलिकानां तु लक्षणम् ।

त्रिदण्डं फलिकाव्यासं कन्यासार्धाधिकं समम् ॥ २१ ॥

चतुर्दण्डविशालं तु उत्तमा लम्भका भवेत् ।

अथवा फलकाव्यासं कुर्मकर्णं समं भवेत् ॥ २२ ॥

सर्वेषां फलकानां तु तुङ्गं पादोनदण्डकम् ।

तदुत्सेधं त्रिधा भज्य ऊर्ध्वं सो(तत्सं)न्धिरुच्यते ॥ २३ ॥

तथाथो(ऽर्थो)पेतमेकांशं तस्याधस्त्वम्बुजांशकम् ।

नागपत्रसमाकारमपेतोपादरूपकम् ॥ २४ ॥

सर्वेषां फलकानां तु उत्सेधार्थं युगांशकम् ।

फलकमेव कर्तव्यं तस्याधस्तात्खट्वं(घटं) कुरु ॥ २५ ॥

द्विदण्डं पादहीनं वा सार्धदण्डमथापि वा ।

सपाददण्डतुङ्गं वा घटोच्चं तु चतुर्विधम् ॥ २६ ॥

प्रियदर्शनं सौम्यं च चन्द्रकान्तं च श्रीकरम् ।

यथा क्रमेण नामानि कलशानां क्रमादितः ॥ २७ ॥

घटोच्चं पे(वै)नवांशेन हृद्भागे परिकल्पयेत् ।

वेदांशं कलशोत्सेधं कण्ठमेकांशमानतः ॥ २८ ॥

आस्योच्चमेकभागेन पद्ममेकेन कारयेत् ।

अधोऽनावृत्तमन्धेन हीनौ संकल्पयेद्बुधः ॥ २९ ॥

ऊर्ध्वोदयगतं कुर्यादनेन विधिना क्रमात् ।

एवमुच्चं समाख्यातं विष्कम्भमधुना शृणु ॥ ३० ॥

विष्कम्भः ।

पादव्याससमौ हीनौ तत्कण्ठस्यास्य विस्मृ(स्तृ)तम् ।
 अस्य कण्ठविशेषेण कुम्भस्योपरि विस्मृ(स्तृ)तम् ॥ ३१ ॥
 स्तम्भे व्याससमं प्रोक्तं विस्तारे तच्च कर्णयोः ।
 तस्याधो लश्रुनं मूलात्कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ ३२ ॥
 अथवा बोधिकादीनामुदयं तु वदाम्यहम् ।
 ऊर्णां(नां)शशरणोत्सेधं कृत्वाऽधो व्यंशकं व्रजेत् ॥ ३३ ॥
 ऊर्ध्वभागं तु संग्राह्यं द्वाविंशत्यंशकं व्रजेत् ।
 युगांशं बोधिकोत्सेधं वीरकण्ठं च तत्समम् ॥ ३४ ॥
 भूतांशं फलकोत्सेधं मध्यमूलं शिवांशकम् ।
 सोभे(समो)त्सेधं तु वेदांशं शिवांशं कण्ठमानकम् ॥ ३५ ॥
 तदास्योदयमेकांशं पद्ममेकेन कारयेत् ।
 वृत्तमन्धे(र्धे)न कर्तव्यं हीनं तत्सममुच्यते ॥ ३६ ॥
 लश्रुनाऽब्जलतामुक्तं मालामानादि पूर्ववत् ।
 स्तम्भभूषणमेवं स्याद्वेदिकालक्षणं ततः ॥ ३७ ॥
 इति काश्यपशिल्पे फलकलक्षणविधानो नवमः पटलः ।

अथ दशमः पटलः ।

वेदिकालक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण वेदिकालक्षणं परम् ।
 अधिष्ठानोपरिष्ठात्तु स्तम्भमूले च कल्पयेत् ॥ १ ॥
 प्रस्तारं सो(रस्यो)परिष्ठात्तु कर्तव्या वेदिका द्विज ।
 अध्यर्धदण्डमानं तु कन्यसा वेदिका मता ॥ २ ॥
 द्विदण्डोदयमध्यं स्याच्छ्रेष्ठं तुङ्गं त्रिदण्डकम् ।
 अथवाऽन्यप्रकारेण वेदिकोत्सेधमुच्यते ॥ ३ ॥
 चरणोदयं तु षट्सप्तवसुभागविभाजते ।
 एकांशं वेदिकामानं कार्यं श्रेष्ठमधोऽधमम् ॥ ४ ॥

एवं हि चरणानां तु मूले तु वेदिकोदयम् ।
 ऊर्ध्वमभ्यङ्घितुङ्गे तु सप्तभागविभाजिते ॥ ५ ॥
 एकांशखण्डहर्म्याणां वेदिकोदयमिष्यते ।
 त्रिचतुष्पञ्चभागं तु गलोत्सेधं द्विभाजिते ॥ ६ ॥
 गलमुच्चतमेकांशं श्रेष्ठमध्याधमं तथा ।
 अर्धोत्सेधांशमानं वा दण्डमूले तु वेदिका ॥ ७ ॥
 षडंशं वेदिकोत्सेधं गुणांशं गलमानकम् ।
 गलोर्ध्वं कम्पमेकांशमेकेनाब्जं प्रकल्पयेत् ॥ ८ ॥
 तदूर्ध्वं कम्पमेकांशं कर्तव्यं द्विजसत्तम ।
 सप्ताष्टांशे तु वेद्युच्चैर्वेदभूतं क्रमाद्वलम् ॥ ९ ॥
 कबं(ण्डं) पञ्चं च कम्पं च प्रागिवैव प्रकल्पयेत् ।
 कण्ठमानेन तन्मूले कम्पमेकेन कल्पयेत् ॥ १० ॥
 शेषं कण्ठोदयं प्रोक्तं तत्कम्पराहितं तु वा ।
 अत्यर्धांशं तु वा पञ्चं तुङ्गं द्व्यंशमथापि वा ॥ ११ ॥
 पञ्चशैलसुपत्राभा चित्रांशा वेदिकाऽथवा ।
 सर्वेषां वेदिकानां तु गलमङ्घ्रिविभूषितम् ॥ १२ ॥
 कुड्यस्तम्भसमव्यासान्नीत्रं वा वेदिकाङ्घ्रिका ।
 प्ररोपरित(स्तरोपरि)वेदीनां वेशनं शृणु सुव्रत ॥ १३ ॥
 गर्भभित्तित्रिभागैकमङ्घ्रिवेद्यङ्घ्रिवेशनम् ।
 चतुर्भागैकभागं वा पञ्चभागैकरा(मा)भजेत् ॥ १४ ॥
 एकांशं रहितं शेषं वेदिकायास्तु विस्तृतम् ।
 युगांशं वेदिकाकारं नागरे प्रस्तरोपरि ॥ १५ ॥
 द्वाविडे वैसरैर्हर्म्यैर्वस्वग्रं वेदिकाकृति ।
 अथवा वेसराहर्म्यवेदिकाग्रत एव वा ॥ १६ ॥
 अनेकाश्रयताश्रे च गलाग्रं वेदिकाश्रया ।
 वेदिकालक्षणं प्रोक्तं ततो जालकलक्षणम् ॥ १७ ॥

इति श्रीकाश्यपशिल्पे वेदिकालक्षणो दशमः पटलः ।

जालकलक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण शृणु जालकलक्षणम् ।
 पादवर्गगले चैव जालकस्थानमुच्यते ॥ १ ॥
 प्रासादेषु महावास्तु अन्तरालैव मध्यमम् ।
 पादात्पदं न कर्तव्यमनेन विधिना बुधः ॥ २ ॥
 योजयेद्वेदिकोर्ध्वे तु जालकं तु द्विजोत्तमाः ।
 वेदिका जालकार्थं न च्छेद्या सर्वविनाशनम् ॥ ३ ॥
 तद्यथा वेदिका जालं कार्यं न च्छेदयेत्तथा ।
 द्विदण्डं कन्यसं व्यासं त्रिदण्डं मध्यमं भवेत् ॥ ४ ॥
 चतुर्दण्डविशालं तु ह्युत्तमं परिकीर्तितम् ।
 विस्तारसदृशोत्सेधमेकदण्डादिवर्धनात् ॥ ५ ॥
 विस्तारद्विगुणं वाऽथ तावद्वैजालकोत्तमम् ।
 येषु तुङ्गविशाले तु यदिष्टं तु परिग्रहेत् ॥ ६ ॥
 स्तम्भव्यासार्धमानं तु घनं व्यासाद्द्विगुणम्पयोः ।
 विस्तारार्धा(र्धा)यनं(तं)रा(वा)तञ्चिचतुर्थांशमेव वा ॥ ७ ॥
 मध्यस्थं च[र] रन्ध्रं च वड्यं जालकमाचरेत् ।
 युग्मपादसमायुक्तमयुग्मं कम्पमुच्यते ॥ ८ ॥
 गोनेत्रं हस्तिनेत्रं च नन्द्यावर्तं ऋजुक्रियम् ।
 पुष्पकर्णं सकर्णं च जालकं पङ्क्तिं भवेत् ॥ ९ ॥
 दीर्घाश्रं कण्ठकच्छिद्रं गोनेत्रमिति संज्ञितम् ।
 युगांशं कर्णकच्छिद्रं हस्तिनेत्रमुदाहृतम् ॥ १० ॥
 पञ्चसूत्रं तु यच्छिद्रं प्रदक्षिणवशात्कृति ।
 नन्द्यावर्तस्य पुष्पाभं नन्द्यावर्तमिति स्मृतम् ॥ ११ ॥
 आर्जुकालौ स्तम्भकम्पौ द्वौ जालं तद्वृजुक्रियम् ।
 पुष्पकण्ठं सकर्णाभं नन्द्यावर्तमिषाऽऽकृति ॥ १२ ॥

स्तम्भयोगं कवाटं च भित्तिमध्यबहिःस्थितम् ।
 रुग्मायुग्मं कवाटं(टं)वा घाटनोद्घाटनक्षमम् ॥ १३ ॥
 जालकं तु सभादीनां पदतोर्थे(ऽर्धे)न कल्पयेत् ।
 लोहद्रुमफलैर्दिव्यैर्वेष्टकाभित्तिजालकम् ॥ १४ ॥
 यत्रोचितं तु यद्द्रव्यं तेन तत्रैव योजयेत् ।
 जालकं ह्यवमाख्यातं ततस्तोरणलक्षणम् ॥ १५ ॥
 इति काश्यपशिल्पे जालकविधानमेकादशः पटलः ।

अथ द्वादशः पटलः ।

तोरणलक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण तोरणानां च लक्षणम् ।
 पादोदये दशांशे तु सप्तांशं चरणोदयम् ॥ १ ॥
 शेषं त्वनलभागं तु क्षपमाणमुदाहृतम् ।
 नवांशे पादतुङ्गं तु षडंशं चरणोदयम् ॥ २ ॥
 शेषं क्षपोदयं ख्यातमष्टांशे चाङ्घ्रितुङ्गके ।
 पञ्चांशं चरणोत्सेधं गुणांशं कम्पतुङ्गकम् ॥ ३ ॥
 तुङ्गं वा विपुलं वाऽपि देवभूतरसाङ्घिकम् ।
 तोरणस्य तु पाद्वाहोर्व्यासमेवं चतुर्विधम् ॥ ४ ॥
 प्रासादमण्डपादीनां मध्यभागे तु तोरणम् ।
 अनेन विधिना विप्र कर्तव्यं कुड्यबाह्यके ॥ ५ ॥
 पत्राख्यं तोरणमेकं द्वितीयं करतोरणम् ।
 तृतीयं चित्रसंज्ञं तु त्रिविधा तोरणाकृतिः ॥ ६ ॥
 अर्धचन्द्रमिवाऽऽकारं पत्रराजिविराजितम् ।
 पत्रतोरणमाख्यातं ततो मकरमुच्यते ॥ ७ ॥
 पञ्चवक्त्रसमायुक्तं पार्श्वयोर्मकरास्यकम् ।
 मध्ये पूरिमसंयुक्तं नानाफललतान्वितम् ॥ ८ ॥

नानालंकारसंयुक्तं वृत्तं मकरतोरणम् ।
 तदेव पार्श्वयोर्मध्ये पुरीमस्य द्वयोरपि ॥ ९ ॥
 नक्रतुण्डं प्रकर्तव्यं भूतविद्याधरास्तथा ।
 सिंहव्यालकहंसाद्यैर्बलाग्रन्मुक्तमादकैः ॥ १० ॥
 अन्यैश्च विविधैश्छत्रै रत्नसंघैश्च भूषयेत् ।
 चित्रतोरणमेवं स्यात्प्रोच्यते तोरणत्रयम् ॥ ११ ॥
 तोरणं चा(णान्य)न्तराऽधस्तात्प्रयोज्यानि विचक्षणैः ।
 पार्श्वयोर्विकरण्डसमन्वितम् ॥ १२ ॥
 बोधिकारहितं यत्तत् स्तम्भं तु गलता स्मृता ।
 स्तम्भतोरणवन्मूर्ध्नि कर्तव्यं तोरणद्वयम् ।
 एवं तन्निविधं नीत्वा द्विज कुम्भलतोच्यते ॥ १३ ॥

इति काश्यपशिल्पे तोरणकुम्भलता (लक्षणं) द्वादशः पटलः ।

अथ त्रयोदशः पटलः ।

वृत्तस्फाटितलक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण वृत्तस्फाटितलक्षणम् ।
 षडङ्गुलं समारभ्य द्विद्व्यङ्गुलविवर्धनात् ॥ १ ॥
 कलाङ्कु(ङ्कु)लावधिर्या(धिं या)वत् तावद्व्यासं तु षड्विधम् ।
 विस्तारार्थं तु तन्नीत्रं द्वात्रिंशद्द्वित्रिभागकम् ॥ २ ॥
 वृत्ताकारसमं तच्च तोरणाङ्घ्रितु(व)दायु(य)तम् ।
 सकंधरं तदूर्ध्वे तु शुकनासान्वितं तु वा ॥ ३ ॥
 कर्णकूटाकृतिं वाऽथ वृत्ताकारं प्रकल्पयेत् ।
 स्तम्भोत्सेधयुगांशे तु द्विभागं चरणोदयम् ॥ ४ ॥
 प्रस्तरोदयमेकांशं शुकनास्युदयांशकम् ।
 तदेव कूटमानं तु तत्तदुक्तवशाभयेत् ॥ ५ ॥
 अथवा तरमंचस्य प्रोक्तमार्गेण वा कुरु ।
 वृत्तस्फाटितमेवं हि लतामण्डलमण्डितम् ॥ ६ ॥

स्तम्भाद्यं तोरणं चैव तथा कुम्भलता द्विज ।
वृत्ताख्यं स्फाटितं चैव हारं तारेषु कल्पयेत् ॥ ७ ॥
स्तम्भान्तरेव कर्तव्यं हर्म्यादीनां विशेषतः ॥ ८ ॥
इति काश्यपशिल्पे वृत्तस्फाटितलक्षणं त्रयोदशः पटलः ।

अथ चतुर्दशः पटलः ।

स्तंभतोरणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण स्तंभतोरणलक्षणम् ।
पादोच्चं दध्यरा(शधा)भज्य शुद्धद्वारं नवांशकम् ॥ १ ॥
चरणं नवधा भज्य अष्टांशं द्वारमानकम् ।
अथवाऽङ्घ्रिस्तु तुङ्गं तु वसुभागविभाजिते ॥ २ ॥
सप्तमं द्वारमानं तु रसभागविभाजिते ।
सार्धपञ्चांशमूर्ध्वे तु भवंगस्योच्च(द)पं भवेत् ॥ ३ ॥
पदं गच्छ(तुङ्गोच्चा)मल(ध)स्तात्तु सार्धद्विभागमुच्यते ।
शुद्धद्वारे तारार्धांशं शुद्धद्वारस्य विस्तृतम् ॥ ४ ॥
एकद्वित्रिचतुष्पञ्चषट्सप्ताष्टनवाङ्गुलम् ।
तुङ्गार्धादधिकं हीनं तारमेकोनविंशतिः ॥ ५ ॥
भेदमेवं समाख्यातं द्वारतुङ्गत्रयं भवेत् ।
सर्वेषामपि हर्म्याणां द्वारं मध्ये तु योजयेत् ॥ ६ ॥
पादविष्कम्भमानं वा सपादं सार्धमेव वा ।
द्वारयोगस्य विस्तारं तस्यार्धं स्व(घ)नमुच्यते ॥ ७ ॥
साह(ष्ट)सार्धस्व(घ)नं वाऽथ त्रिपादं वाऽथ तद्वचनम् ।
योगतुङ्गं तु वेदांशमेकाग्रंशमथोत्तमम् ॥ ८ ॥
गुणांशमूर्ध्वगं ख्यातं बाह्याब्जक्षेपणाश्रितम् ।
बाह्येऽब्जक्षेपणोपेतं भूतारं तदधो भवेत् ॥ ९ ॥
पतङ्गतारयोगस्य तुल्यमब्जविहीनकम् ।
भुवनं च पतङ्गं च मध्यस्थवलयान्वितम् ॥ १० ॥

ताम्रजौ वाऽऽयसौ वाऽथ वलयौ कीलबद्धितौ ।
 तद्विस्तारत्रिभागेकं शिखायोगप्रवेशितौ ॥ ११ ॥
 शैलजं चेद्भुवंगादियोगभूये शिखान्वितौ ।
 भुवङ्गपतङ्गयोरग्रौ छिद्रयोर्वेशना न्वितौ ॥ १२ ॥
 एवं दृढीकृतौ पश्चाद्योगावस्थानमाचरेत् ।
 सुनक्षत्रे शुभे वारे शुभहोरासुहृत्के ॥ १३ ॥
 योगे संस्थापयेद्विप्र शान्तिहोमं परं चरेत् ।
 भित्तिव्यासे तु भान्वंशे बाह्यात्पञ्चावसानकम् ॥ १४ ॥
 अभ्यन्तरं तु सप्तांशं सीमा योगस्य मध्यमम् ।
 तद्बाह्येऽभ्यन्तरं चैव योगव्यासोभयाश्रितम् ॥ १५ ॥
 सर्वालंकारसंयुक्तं ।
 योगं वा पञ्चषट्सप्तभागे द्वौ तोरणाग्रकम् ॥ १६ ॥
 शेषं पादोदयं ख्यातमेवं वै त्रिविधं भवेत् ।
 घुमाश्रं वसुकोणं वा वृत्तं वा तोरणद्वयम् ॥ १७ ॥
 कुम्भमण्डादिः ख्यः (संयुक्तं) पोतिकासहितं तथा ।
 पोतिकारहितं वाऽथ वीरकाण्डसप्तान्वितम् ॥ १८ ॥
 कुड्यस्तम्भविशालार्थं त्रिपादं वा समं तु वा ।
 तोरणाङ्घ्रिविशालं तु प्रोच्यते द्विजसत्तम ॥ १९ ॥
 उत्तरं वाजनं साप्त(वज)क्षेपणं क्षुद्रवाजनम् ।
 यथा क्रमेण संकल्प्य अनेन विधिना बुध ॥ २० ॥
 तोरणाङ्घ्रिविशालं वा त्रिपादं वा उत्तरोदयम् ।
 तदर्थं वाजनोच्चं तु तस्यार्थं गलनामकम् ॥ २१ ॥
 गलार्थक्षेपणं ख्यातं तस्यार्थं क्षुद्रवाजनम् ।
 उत्तरं पोतिकोर्ध्वं च वीरकाण्डं तु वा भवेत् ॥ २२ ॥
 उत्संधितानताग्रं तु कुर्यान्मकरविष्टरम् ।
 तोरणाग्रविशालं तु कुड्यस्तम्भोऽथ आर्यकम् ॥ २३ ॥
 कुड्यस्तम्भस्य तारान्तर्व्यासं वा तोरणाग्रकम् ।
 स्वाङ्घ्रिवेत्रावसानं वा तस्मादण्डाधिकं तु वा ॥ २४ ॥
 एवं चतुर्विधं ख्यातं तोरणाग्रविशालकम् ।

कुड्यतोरणमाख्यातं द्वारतोरणमुच्यते ॥ २५ ॥
 द्वारतुल्योन्नतव्यासं तोरणाङ्घ्रीतरं समम् ।
 उत्तरं वाजनं वाऽञ्जक्षेपणं चाष्टमङ्गलम् ॥ २६ ॥
 फलकं पञ्चवक्त्राढ्यं प्रागुक्तविधिना कुरु ।
 वक्त्राख्यं मकराख्यं वा चित्रतोरणमेव वा ॥ २७ ॥
 मध्योर्ध्वं शूलसंयुक्तं पार्श्वयोश्च समन्वितम् ।
 दर्पणं पूर्णकुम्भं च वृषभं युग्मचामरम् ॥ २८ ॥
 श्रीवत्सं स्वस्तिकं शङ्खं दीपं देवाष्टमङ्गलम् ।
 श्रीवत्सं मध्यमे कुर्यात्क्षेपांशं तस्य पार्श्वयोः ॥ २९ ॥
 लोहैर्दारुशिलान्तर्वा कर्तव्यं द्वारतोरणम् ।
 द्वारतोरणमेवं हि स्तम्भतोरणमुच्यते ॥ ३० ॥
 पादोच्चं तु त्रिधा भज्य द्विभागं चरणोदयम् ।
 पादं सर्वाङ्गसंयुक्तं पोतिकारहितं कुरु ॥ ३१ ॥
 उत्तरं वाजनाञ्जं च क्षेपणं निम्नवाजनम् ।
 तदूर्ध्वं च(क्ष)पकर्णं तु नानापत्रैर्विचित्रितम् ॥ ३२ ॥
 तोरणं मकरात्यं(ख्यं)तु मृणालयाद्वि(ऽन्वि)तकंधरम् ।
 सर्वालंकारसंयुक्तमेतत्स्यात्स्तम्भतोरणम् ॥ ३३ ॥
 पादान्तरे हरायां वा कर्णप्रासादमध्यमे ।
 शालामध्यान्तराले वा कर्तव्यं सर्वधामसु ॥ ३४ ॥
 स्तम्भतोरणमाख्यातं शृणु कुम्भलताविधिम् ॥ ३५ ॥

इति काश्यपशिल्पे स्तम्भतोरणविधिश्चतुर्दशः पटलः ।

अथ पञ्चदशः पटलः ।

कुम्भस्थलक्षणम् ।

स्तम्भमूले तु वेद्यूर्ध्वे पञ्चासनं प्रकल्पयेत् ।
 पादव्यापि समं तुङ्गं सपादं पञ्चविस्तृतम् ॥ १ ॥

पञ्चोच्चं वसुधा भज्य कम्पमेकांशमेव वा ।
 अथो पञ्चं गुणांशं तु एकांशं ललमुच्यते ॥ २ ॥
 ऊर्ध्वमन्त्रद्विभागे तु कम्पमेकेन कारयेत् ।
 तदूर्ध्वं कुम्भतुङ्गं तु पद्मस्योच्चं समन्वियात् ॥ ३ ॥
 तत्तुङ्गं द्विगुणं कुम्भव्यासमित्यभिधीयते ।
 कुम्भास्ये स्तम्भनिर्यूहं बलिमण्डलसंयुतम् ॥ ४ ॥
 कुम्भमण्डादिसंयुक्तं वीरकाण्डविहीनकम् ।
 फलकोपरि पञ्चं तु कुम्भमानेन कल्पयेत् ॥ ५ ॥
 कुम्भकुम्भलता ह्येता ह्यन्यथा वक्ष्यते पुनः ।
 तदेवात्संधिकोर्ध्वे तु वीरकाण्डसमन्वितम् ॥ ६ ॥
 पोतिकारहितं यत्नात्स्तम्भकुम्भलता स्मृता ।
 स्तम्भतोरणवन्मूर्ध्नि कर्तव्यं तोरणालयम् ॥ ७ ॥
 एवं त्रिविधं चित्वा तूच्यते लुम्भलता द्विज ॥ ८ ॥
 इति काश्यपशिल्ले कुम्भस्थललक्षणं पञ्चदशः पटलः ।

अथ षोडशः पटलः ।

वृत्तस्फुटितम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण वृत्तस्फुटितलक्षणम् ।
 षडङ्गुलं समारभ्य द्विद्वयङ्गुलविवर्धनात् ॥ १ ॥
 कलाङ्गुलविधिर्या(धिं या)वृत्तावद्व्यासं तु षड्विधम् ।
 विस्तारार्थं तु तन्नीत्रं द्वित्रयांशं च भागिकम् ॥ २ ॥
 वृत्ताकारसमं चान्तस्तोरणाङ्गुलिद्वयायतम् ।
 कन्धरं तु तदूर्ध्वे तु क्षू(शू)करास्यान्वितं तु वा ॥ ३ ॥
 कर्णकूटाकृतिर्वाऽथ वृत्ताकारं प्रकल्पयेत् ।
 स्तम्भोत्सेधयुगांशे तु द्विभागं चरणोदयम् ॥ ४ ॥
 प्रस्तरोदयमेकांशं शुकनास्युदयांशकम् ।
 तदेव कूटमानं तु तत्तदुक्तवशान्नयेत् ॥ ५ ॥

अथवा तरमश्चस्य प्रोक्तमार्गेण वा कुरु ।
 वृत्तस्फुटितमेवं हि लतामण्डलमण्डितम् ॥ ६ ॥
 स्तम्भाख्यतोरणं चैव तथा कुम्भलता द्विज ।
 वृत्ताख्यं स्फुटितं चैव हारं तारेषु कल्पयेत् ॥ ७ ॥
 स्तम्भान्तरेव कर्तव्यं हर्म्यादीनां विशेषतः ॥ ८ ॥
 इति काश्यपशिल्पे वृत्तस्फुटितलक्षणं षोडशः पटलः ।

अथ सप्तदशः पटलः ।

द्वारविन्यासः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण द्वारविन्यासलक्षणम् ।
 पादोच्चं दशधा भज्य शुद्धद्वारनवांशकम् ॥ १ ॥
 चरणांशनावाङ्घ्रे तु तुङ्गं तु वसुभाजिते ।
 समांशं द्वारमानं तु रसभागविभाजिते ॥ २ ॥
 सार्धहर्न्यांशदू(मू)र्ध्वे तु भवङ्गस्योच्छ्रयं भवेत् ।
 स्तम्भोगश्च(ल)मधस्तात्तु सार्धद्विभागमुच्यते ॥ ३ ॥
 शुद्धद्वारे तु[तु]ङ्गार्थं शुद्धद्वारस्य विस्तृतम् ।
 एकद्वित्रिचतुष्पञ्चषट्सत्पाष्टनवाङ्गुलम् ॥ ४ ॥
 तुङ्गार्धादधिकं हीनं तारमेकोनविंशतिः ।
 भेदमेवं समाख्यातं द्वारतुङ्गं त्रिधा भवेत् ॥ ५ ॥
 सर्वेषामपि हर्म्याणां द्वारमध्ये तु योजयेत् ।
 पादविष्कम्भमानं वा सपादं सार्धमेव वा ॥ ६ ॥
 द्वारयोगस्य विस्तारं तस्यार्थं घनमुच्यते ।
 साष्टसार्धघनं वाऽथ त्रिपादं वाऽथ तद्घनम् ॥ ७ ॥
 योगतुङ्गं तु वेदांशे त्वेकांशाश्रमयोगतः ।
 गुणांशादूर्ध्वगं ख्यातं बाह्याब्जक्षेपणान्वितम् ॥ ८ ॥
 बाह्यजक्षेपणोपेतं भुवहातंचयो भवेत् ।
 पतङ्गतारयोगस्य तुल्याब्जं च विहीनकम् ॥ ९ ॥

भुवङ्गं च पतङ्गं च मध्यस्थवलयान्वितम् ।
 ताम्रजौ वाऽऽयसौ वाऽथ वलयौ कीलबन्धितौ ॥ १० ॥
 तद्विस्तारत्रिभागैकं शिखायोगप्रवेशिकौ ।
 शैलजं चेद्भुवङ्गादि योगाभूये शिखान्वितौ ॥ ११ ॥
 भुवङ्गपतयोरश्रौ छिद्रयोर्वेशनान्वितौ ।
 एवं दृढीकृतौ पश्चाद्योगावस्थानमाचरेत् ॥ १२ ॥
 सुनक्षत्रे शुभे वारे शुभहोरामुहूर्तके ।
 योगे संस्थापयेद्विप्र शान्तिहोमपुरःसरम् ॥ १३ ॥
 भित्तिव्यासे तु भान्वंशे बाह्यालयं चा(त्पश्चा)वसानकम् ।
 अभ्यन्तरं तु सप्तांशं सीमायोगस्य मध्यमम् ॥ १४ ॥
 वि(त)द्बाह्येऽभ्यन्तरं चैव योगव्यासोभयाश्रितम् ।
 सर्वालंकारसंयुक्तं योगसाध्य(सीमा)दृढीकृतम् ॥ १५ ॥
 दक्षिणे तु कवाटे तु योजयेद्द्वारपट्टिकाम् ।
 त्रिचतुष्पञ्चमात्रं वा द्वारपट्टिकविस्तृतम् ॥ १६ ॥
 तस्मिन्निर्भागैकभागं तु तस्य नीचमुदाहृतम् ।
 तन्नीचद्विगुणं ख्यातं नीचं वैतत्कवाटयोः ॥ १७ ॥
 नीचभायां च मध्ये तु द्वारपट्टिकपार्श्वयोः ।
 लोहजं वलयोपेतं एतानि कीलबन्धनम् ॥ १८ ॥
 लोहजं दारुजं वाऽथ बाह्याभ्यन्तरं तथा ।
 तासां त्रिमङ्गलं ताव(नीचं)तारार्धघनसंयुतम् ॥ १९ ॥
 षडध्वा कवाटे योगौद्भौ दारुलोहैर्दृढीकृतम् ।
 अर्गलादिसमोपेतं घटनोद्धाटनक्षमम् ॥ २० ॥
 परेषां घटयन्तत्रमप्यसत्त विमाचरेत् ।
 प्रासादे मण्डपे चैव गोपुरे चैवमाचरेत् ॥ २१ ॥
 द्वारमेवं समाख्यातं कम्पद्वारमय(तः)शृणु ॥ २२ ॥

इति काश्यपशिल्पे द्वारवित्यासलक्षणं सप्तदशः पटलः ॥

काश्यपशिल्प एकोनविंशः पटलः ।

४१

अथाष्टादशः पटलः ।

कम्पद्वारलक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण कम्पद्वारविधिं परम् ।
प्रासादमण्डपादीनां चतुर्दिक्षु विदिक्षु वा ॥ १ ॥
तयोर्मध्यान्तराले वा व्योमाभीष्टं तु यत्र वै ।
तत्रैव कल्पयेत्सम्यक्कम्पद्वारं द्विजोत्तम ॥ २ ॥
वस्त्रद्वीतकृतं पत्तिव्यासयुक्तं विशालकम् ।
स्थलादुत्तरसीमान्तं कम्पद्वारोदयं भवेत् ॥ ३ ॥
भुवङ्गं च पतङ्गं च योगं प्रागुत्तनं(क्तकं)घनम् ।
कृत्वा दृढीकृतं बद्ध्वा योजयेदन्तरा पुरा ॥ ४ ॥
योगव्यासघनं दीर्घं य(र्घमा)यामाङ्घ्रिस्त(ङ्घ्रि त)था कुरु ।
मूलाग्रयोजिकोपेतं तरङ्गाङ्घ्रि प्रकल्पयेत् ॥ ५ ॥
भुवङ्गं च पतङ्गं च छिद्रे युञ्जाद्दृढीकृतम् ।
चतुष्पट्टसंख्यं वा दश द्वादश एव वा ॥ ६ ॥
मनुषोदशसंख्या वा कल्पयेदन्तराङ्घ्रिया ।
अन्तराध्यन्तरा प्रत्यग्गमागमाक्षमं विना ॥ ७ ॥
अन्तराङ्घ्रीन्प्रयुञ्जीयात्स्थापयेद्द्वारयोगवत् ।
योजयेत्तु कवाटादि योमा(व्योमे)प्रत्येकमेव तु ॥ ८ ॥
कवाटे द्विव्योमग्रासत्रिव्योमग्रास एव वा ।
कल्पयेत्सुदृढं द्वारं त्वचलं हस्तिनाऽपि वा ॥ ९ ॥
कम्पद्वारं समाख्यातं प्रस्तरं तु ततः शृणु ॥ १० ॥
इति काश्यपशिल्पे कम्पद्वारलक्षणमष्टादशः पटलः ।

अथैकोनविंशः पटलः ।

प्रस्तरलक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण प्रस्तरस्थं तु लक्षणम् ।
स्तरभार्धमञ्जमानं तु आर्तो(अर्धो)त्सेधांशमेव वा ॥ १ ॥

तदुच्चकयेव(स्यैक)विंशं कृत्वा गुणांशमुत्तमम् ।
 वाजनकये(स्यै)कभागेन भूतमालोन्नतं त्रिभिः ॥ २ ॥
 भूतमालोपरिष्ठात्तु वाजनकये(स्यै)कभागया ॥
 सप्तांशं तु कपोतोच्चमालिङ्गस्यैकभागया ॥ ३ ॥
 अंशेनान्तरितं कुर्यात्प्रत्युत्सेधं गुणांशकम् ।
 वाजनत्येक(स्यै)कभागेन कुर्याद्वै चान्यभेदतः ॥ ४ ॥
 तुङ्गमेकोनविंशं कृत्वोत्तारश्रि(त्रि)भागया ।
 भागेन वाजनं कुर्यादभ्यंशे बलभी भवेत् ॥ ५ ॥
 वाजनत्ये(स्यै)कभागेन कपोतोच्चं रसांशकम् ।
 आलिङ्गमंशमंशेनान्तरितं तु प्रकल्पयेत् ॥ ६ ॥
 प्रत्युत्सेधद्विभागेन वाजनत्ये(स्यै)कभागिना ।
 उत्सेधश्चैवमाख्यातस्त्वङ्गजातमथोच्यते ॥ ७ ॥
 स्तम्भात्तु पोतिकानीत्रं बोधिकादुत्तरं तथा ।
 वाजनस्य तु निष्क्रान्तमुत्तरं द्वा(वा)जनोन्नतम् ॥ ८ ॥
 वाजनाद्ब्रभीनीत्रं बलभीतुङ्गसदृशम् ।
 त्रिपादं वा तदर्थं वा प्राग्वाजनातिविस्तृतम् ॥ ९ ॥
 वाजनानां कपोतस्य नीत्रं हो(व्यो)मसमानकम् ।
 उपानसीवसानं वा जगदन्तमथापि वा ॥ १० ॥
 वाजनादर्थदण्डं वा दण्डं सार्धद्विदण्डकम् ।
 वाजनात्तु कपोतस्य नीत्रं चालम्बनं समम् ॥ ११ ॥
 कपोतं गोपानसहितं गोपानरहितं तु वा ।
 पादबाह्यसमं प्रोक्तं कुलिङ्गप्रतिरुच्यते ॥ १२ ॥
 आलिङ्गान्तरितं वेशं नीत्रं चोत्सेधसदृशम् ।
 वाजनोश्च(च्च)समं प्रोक्तं वाजनस्य तु निर्गमम् ॥ १३ ॥
 दण्डत्रिपादमर्थं वा चोत्तराग्रस्य नीत्रकम् ।
 उत्तरस्यानुकूलं तु वाजने नीत्रवेशनम् ॥ १४ ॥
 बलभीवृतसं(हं)साद्यैर्भूषयेदुत्तरोपरि ।
 नानापत्रलताद्यैस्तु कपोतो(तं)कर्णपालिकम् ॥ १५ ॥

प्रत्यग्रमकरीबन्धप्रतिसिंहादिभूषितम् ।
एवं प्रस्तरवर्गं तु प्रोच्यते तद्द्विजोत्तम ॥ १६ ॥
इति काश्यपशिल्पे प्रस्तरलक्षणमेकोनविंशः पटलः ।

अथ विंशः पटलः ।

गलभूषणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण गलभूषणलक्षणम् ।
ऊर्ध्वभामोश्च(गोच्च)तुङ्गं तु गलमानमुदाहृतम् ॥ १ ॥
आर्तो(अर्धो)त्सेधांशमानं वा गलमानमुदाहृतम् ।
तदुच्चत्रिचतुष्पञ्च शेषं वा वेदिकोदयम् ॥ २ ॥
शेषं गलोदयं ख्यातं तमशेषं गलोदयम् ।
वेदिकायास्तु विस्तारं चतुष्पञ्चषडंशके ॥ ३ ॥
त्रिचतुष्पञ्चभागं तु गलव्यासं यथाक्रमम् ।
अङ्घ्रेर्वेध्यङ्घ्रिवेशं स्यात्तदेध्यं गलवेशनम् ॥ ४ ॥
त्रिपादं वा तदर्धं वा वेद्य(ध्य)ङ्घ्रेर्गलवेशनम् ।
एवं त्वनेकभेदेषु कर्तुरिच्छावशान्नयेत् ॥ ५ ॥
वेदाश्च नागरे कण्ठं वस्वश्च द्राविडे गलम् ।
वृत्तं तु वेसरे हर्म्ये गलमानकुलं नयेत् ॥ ६ ॥
दिशि भद्रसमायुक्तं नासिकानकुलाङ्घ्रिकम् ।
भानुद्वयंशे गलोत्सेधैः कलांशं तु गलोदयम् ॥ ७ ॥
उत्तरोच्चं गुणांशं तु वाजनं गलभागया ।
आदंशं बहुभिर्मानं व्योमांशं वाजनोदयम् ॥ ८ ॥
उत्तरार्धगलान्नीत्रं वाजनादीनि पूर्ववत् ।
अथवा भानुभागे तु गलोदयमुदाहृतम् ॥ ९ ॥
उत्तरोच्चं गुणांशं तु शिवांशं वाजनोदयम् ।
तदर्धं मुष्टिवन्धाश्च मध्यध्यांशमुदाहृतम् ॥ १० ॥

मृणालयुच्चं गुणांशं तु एकांशं पट्टिका भवेत् ।
 सार्धांशं दण्डिकोच्चं तु व्योमांशं वर्णपट्टिका ॥ ११ ॥
 गोपानं कल्पयेदूर्ध्व उपारोहणमेव वा ।
 वाजनादीनि निष्क्रान्तं तत्तदुच्चसमं भवेत् ॥ १२ ॥
 एवं गलोल्लतव्यासम(सं सा)लंकारं च कीर्तितम् ॥ १३ ॥
 इति काश्यपशिल्पे गलविधानं विंशः पटलः ।

अथैकविंशः पटलः ।

शिखरलक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण शिखरस्य तु लक्षणम् ।
 ऊर्ध्वभूस्तम्भतुङ्गस्य सदृशं शिखरोदयम् ॥ १ ॥
 आर्तो(अर्धो)त्सेधांशमानं वा तुङ्गं वै शिखरस्य तु ।
 यदि विस्तारतुल्यं वा शिखरे श्लो(वो)तनीत्रकम् ॥ २ ॥
 बलभीवाजनानीत्रं दण्डं बाध्याध्य(ऽध्यर्ध)एव वा ।
 द्विदण्डं वा...नीत्रं चाऽऽलम्बनं समम् ॥ ३ ॥
 तन्नीत्रसदृशं तुङ्गं कपोतं बलभीजनात् ।
 शिरस्तारं कपोतोर्ध्वं बलभीवाजनैः समम् ॥ ४ ॥
 शिखरे मध्यविस्तारं कम्पो(म्प)निष्क्रान्तवा(स)दृशम् ।
 समं त्रिपादमर्थं वा तारमेवं चतुर्विधम् ॥ ५ ॥
 तत्र तारं च पञ्चांशे सं(त्रयं)शं फलिकविस्तृतम् ।
 शिखरे बलिकस्थानं भूतांशेषु शिरोदयम् ॥ ६ ॥
 वेदभागावसाने तु फलिकामण्डलाकृतिम् ।
 त्रिचतुष्पञ्चमात्रं वा बलिकं मण्डलं तथा ॥ ७ ॥
 तत्तारे तु चतुर्थांशे तर्ज(शे)ऽन्तर्म)ण्डलग्नं भवेत् ।
 युग्मं वा युग्मसंख्या वा परितः कल्पयेत्समम् ॥ ८ ॥
 बलिकानामधश्चोर्ध्वं वेत्रे तदध(स्यार्ध)मानतः ।
 बलिकव्यासभूतांशे युग्मांशं पञ्चविस्तृतम् ॥ ९ ॥

शिखरस्य तु मानान्तं पञ्चतुङ्गमुदाहृतम् ।
 पञ्चनारत्रिभागैकं कुम्भस्याधोऽवलग्नकम् ॥ १० ॥
 बलग्नस्य त्रिभागैकं कुम्भस्योपरि कन्धरम् ।
 कन्धरं त्रिगुणं पालि तन्निभागे तु कूश्मलम् ॥ ११ ॥
 पालिनालविशालं तु कंधरादिषु बृंहितम् ।
 बलिकान्तं शिरोमध्यादानुपूर्व्यं कृशं कुरु ॥ १२ ॥
 मध्याद्वाजनतुल्यान्तं क्रमेण कृशतां कुरु ।
 तस्मात्कपोतनीत्रान्तं क्रमेणैव बृहद्धनम् ॥ १३ ॥
 शिखरस्य तु तुङ्गार्धं पञ्चार्धे स्तूपि तुङ्गकम् ।
 द्वाविंशति भवेदुच्चं पञ्चमन्यन्ध(ब्रमध्यर्ध)भागया ॥ १४ ॥
 कम्पमर्धांशमित्युक्तं गलमर्धांशमानतः ।
 तत्समं चोर्ध्वकम्पं तु पञ्चमंशेन कल्पयेत् ॥ १५ ॥
 भूतभागं घटोत्सेधं कम्पमर्धांशमानतः ।
 पञ्चमंशेन कर्तव्यं कम्पमध्यांशमानतः ॥ १६ ॥
 पञ्चांशं पालिकानां तु द्वयंशं कम्पं तु मु(ह्य)च्यते ।
 पञ्चमंशेन कर्तव्यं पालिकोच्चं तु भागया ॥ १७ ॥
 अर्धेन पञ्चमर्धेन पञ्चशेषं तु कूश्मक(ल)म् ।
 शिखराकृतिवत्कुम्भं फलिकाकूश्मलं तथा ॥ १८ ॥
 नागरे चतुरश्रं तद्वस्वश्रं द्वाविडे शिरः ।
 वृत्तं वेसरहर्म्यं तु शिरसो वर्तनं क्रमात् ॥ १९ ॥
 नानाप(त्रि)लताभिस्तु शिखरं तु सुभूषयेत् ।
 लक्षणं शिखरस्यैवं नासिकालक्षणं शृणु ॥ २० ॥
 इति काश्यपशिल्पे शिखरलक्षणमेकविंशः पटलः ।

अथ द्वाविंशः पटलः ।

नासिकालक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण नासिकालक्षणं परम् ।

ललाटनासिकाख्यातं शिखरे तारसदृशम् ॥ १ ॥

शिखरस्य तु विस्तारं त्रिचतुष्पञ्चभागया ।

क्रमाज्ञासाविशालांशमुत्तमाधममध्यया ॥ २ ॥

महानासी तु विख्याता त्रिविधा क्य(सा)प्रकीर्तिता ।

समं त्रिपादमर्थं वा शिखरे नासिनीत्रकम् ॥ ३ ॥

तत्तारत्रिचतुर्थांशहीनं शेषोदयं भवेत् ।

नासिकातुङ्गमारुहातं तत्त्र(द)र्धोच्चमथापि वा ॥ ४ ॥

शक्तिध्वजतदूर्ध्वेन असितुङ्गार्ध एव वा ।

त्रिपादं वा त्रिभागैकं भागं वाऽथ तदुन्नतम् ॥ ५ ॥

तच्छक्तिध्वजतुङ्गं तु गुणभागविभाजिते ।

द्विभागं किनरीवृत्तं तच्छेषं गलमानकम् ॥ ६ ॥

दण्डं तद्गलसारं स्याद्विगुणं किनरीमुखम् ।

शक्तिध्वजोपरिष्ठं तु पत्रं बाधसमूकलम् ॥ ७ ॥

किनरीवक्त्रतुङ्गं स्यात्समं शूलोदयं भवेत् ।

पत्रं चोक्तेन मानेन तथा सौन्दर्यमाचरेत् ॥ ८ ॥

विस्तारमुखपट्टयस्तु दण्डं वाक्यार्थं (नास्यर्थ) एव वा ।

बल्लिमण्डलछत्राद्यैर्भूषयेमुन्मुखपट्टिकाम् ॥ ९ ॥

मुखपट्टयवशेषान्तं तद्वा गाढमुदाहृतम् ।

शतस्थिततपट्ट्या(द्वी)भ्यां त्रिनालयप्रतिभूषितम् ॥ १० ॥

शूलाभं वा स्थलाभं वा सव्यालं वा सनाटकम् ।

मालिकाकूटकोष्ठादिमण्डितं वा विमानयेत् ॥ ११ ॥

चित्रचित्राख्यमकरैस्तोरणाख्यमथापि वा ।

तोरणाभ्यन्तरे लक्ष्मीः साभिषेकाम्बुनासिका ॥ १२ ॥

नानाविधैस्तथाऽन्यैर्वा नासिकार्थं तु मण्डयेत् ।

सभद्रं तु महानासिपादं सर्वाङ्गसंयुक्तम् ॥ १३ ॥

उत्तरं वाजनाब्जं च क्षेपणं नासिका तथा ।

कल्पयित्वा विशेषेण कण्ठो ता(ण्डस्ता)रादिमानतः ॥ १४ ॥

ऊर्ध्वस्तम्भविशालं वा विशालं वाऽर्थ एव वा ।

नासिकास्तम्भविस्तारं कर्णोच्चं तु तदुन्नतम् ॥ १५ ॥

स्वस्वश्रं वाऽथ वृत्तं वा युगाश्रं वा तदाकृति ।

नासिकायास्तु विस्तारं द्विदण्डं वा त्रिदण्डकम् ॥ १६ ॥

हितं शेषविशालं स्यान्नास्याङ्घ्रि बाह्यसीमकम् ।
 नासिकाङ्घ्रिद्वये मध्ये तन्मूर्तिस्थापनं कुरु ॥ १७ ॥
 महानासमिदं प्रोक्तं क्षुद्रनासविधिं शुणु ।
 सार्धदण्डं द्विदण्डं वा त्रिदण्डं वाऽथ विस्तृतम् ॥ १८ ॥
 तत्तारत्रिचतुर्थांशं हीनं शेषोदयं भवेत् ।
 कपोतालम्बनात्क्षुद्रनागोच्चं तु स कल्पयेत् ॥ १९ ॥
 प्रतिवाजनसीमान्तं तस्य शक्तिध्वजोन्नतम् ।
 तदुच्चं तु त्रिधा भज्य एकांशं कण्ठनानकम् ॥ २० ॥
 शेषं किंनरीवक्त्राद्वै तारं युक्तिवशान्नयेत् ।
 नासितारार्धगाढं स्याद्गाढार्धमुखपट्टिका ॥ २१ ॥
 व्यासं तालादिभिर्भूष्य नानालंकारसंयुतम् ।
 पादं प्रतिकपोतेषु कल्पयेत्स्वस्तिकाकृतिम् ॥ २२ ॥
 मध्ये च कूटशालानां पञ्चरोचाल्पनासिकम् ।
 कल्पयेत्तु विशेषेण शिखरे भद्रनासिकम् ॥ २३ ॥
 शालाग्रयोस्तु कर्तव्या ललाटाख्या तु नासिका ॥ २४ ॥
 नासिकालक्षणं प्रोक्तं ततः प्रासादमानकम् ॥ २५ ॥
 इति काश्यपशिल्पे नासिकालक्षणं द्वाविंशः पटलः ।

अथ त्रयोविंशः पटलः ।

प्रासादमानम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण प्रासाद(दे)मानलक्षणम् ।
 प्रासादः सदनं सन्न हर्म्य(भर्म)भान्मा(म) निकेतनम् ॥ १ ॥
 मन्दिरं भवनं वासो गेहं दिव्यविमानकम् ।
 आश्रयं चाऽऽस्पदं चैव आधारं च क्रमेण तु ॥ २ ॥
 आधारप्रतिमि(धि)ण्यं च हर्म्यपर्यायवाचकाः ।
 तस्मादत्र परो नास्ति परिमाणं समुच्यते ॥ ३ ॥

यवाष्टौ सधरेण स्याद्धरेवेष्टकपिपि च ।
 पिशुनामष्टकं प्रोक्तं केशानाग्रं तु संज्ञिका ॥ ४ ॥
 बालानां मूर्ध्नि केशः स्यादग्रं तस्योपमानकम् ।
 तत्केशाग्रं च सायं यल्लक्षमाणमुदाहृतम् ॥ ५ ॥
 सप्तसंख्ययवं तारं मध्यमङ्गुलमुच्यते ।
 काराग्राग्रान्धमाख्यातं षट्संख्यं यवविस्तरम् ॥ ६ ॥
 शालया वामचतुष्कं तु उत्तमाङ्गुलिसंज्ञकम् ।
 शालयायत्रिगुणं मानमधमं तदुदाहृतम् ॥ ७ ॥
 श्वेतशाली महाशाली रक्तशाली तथैव च ।
 सौगन्धी हेमशाली च शाली पञ्चविधा स्मृता ॥ ८ ॥
 रक्तशाल्यायतं तेषु अङ्गुलार्धं तु संग्रहे ।
 एवं तु षड्विधं प्रोक्तं मानाङ्गुलं द्विजोत्तम ॥ ९ ॥
 चन्द्रजीवशिवांशं च व्योममेकाङ्गुलाख्यकम् ।
 वृक्षपक्षाश्विनी चैव द्वितीयाङ्गुलसंज्ञकम् ॥ १० ॥
 कालं चानलरुद्राक्षशूलं चालेखनं गुणकम् ।
 तृतीयं गुणसंज्ञाकं वेदाब्धी युगकोलकम् ॥ ११ ॥
 चत्वा(तु)रङ्गुलसंज्ञस्ते बाणभूतेन्द्रियास्तृतम् ।
 पञ्चाङ्गुलस्यसंज्ञिका..... ॥ १२ ॥
 सारं चारमकं चैवर्तुकौशिकषडङ्गुलम् ।
 पातालं ऋषिधातं वा..... ॥ १३ ॥
 मात्रे लेकं स्मरं चैव सप्ताङ्गुलविधानतः ।
 हस्तिपर्वतमानं च वसवो मूर्तयस्तथा ॥ १४ ॥
 अष्टाङ्गुलस्य संज्ञाः स्युः शक्तिद्वारगृहस्य वा ।
 सूत्रानन्तघनं ताद्यं द्विजाश्चैव नवाङ्गुला ॥ १५ ॥
 नाडिकाष्टायुतं धर्मं दशङ्गुलस्य संज्ञिता ।
 कंशातं चैवरोरुद्रमेकादशाङ्गुलाख्यया ॥ १६ ॥
 अब्दं भास्क[र]भानुश्च (नू च) द्वादशाङ्गुलसंज्ञितम् ।
 चन्द्रादित्यशिवांशं च त्रयोदशाङ्गुला स्तृ(स्मृ)ता ॥ १७ ॥
 पक्ष्यास्यैकतिथि(क्षश्च तिथय)श्चैव पञ्चदशाङ्गुलास्तृ(स्मृ)ता ।
 कलामूर्तिद्वयं चैव षोडशाङ्गुलसंज्ञितम् ॥ १८ ॥

पञ्चविंशतिस्त्रिंशच्च चत्वारिंशत्तथैव च ।
 पञ्चाशत्षष्टिसप्तत्या अशीतिर्नवतिः शतम् ॥ १९ ॥
 प्रत्ययस्त्रीषु पञ्चाशज्जगतीसुगतिस्तथा ।
 सत्वरिश्च सशकश्च तुष्टिः पुष्टिर्धृतिस्तथा ॥ २० ॥
 सुप्रिश्च दशाद्यादि शतानामभिधानकम् ।
 एकादशं शतं चैव सहस्रमयुतं तथा ॥ २१ ॥
 नियुतं प्रयुतं कोटिरवुदं ब्रूत खर्वटम् ।
 निखर्वं शङ्खं पद्मं च समुद्रं मध्यमन्तरम् ॥ २२ ॥
 आद्यं परं परार्थं च देशवृद्ध्या प्रकीर्तिताः ।
 श्रेष्ठं मात्रान्तरैः (रं) स्तम्भ(म्भानां) द्वादशाङ्गुलं भवेत् ॥ २३ ॥
 भानुद्रयाङ्गुलं कृष्णं हस्तमित्युच्यते बुधैः ।
 श्रेष्ठमध्यान्तरैर्मित्रैः कल्प्यहस्तं तथोदितम् ॥ २४ ॥
 तच्चतुष्कं भवेद्दण्डं तेन वस्त्राणि मापयेत् ।
 पञ्चविंशतिमात्रं स्यात्प्राजापत्यं करं बुधः ॥ २५ ॥
 षड्विंशतिर्धनुर्मुष्टिः सप्तविंशद्दधुर्ग्रहम् ।
 अष्टाविंशाङ्गुलं प्राच्यं वैदेहं नवविंशतिः ॥ २६ ॥
 वैवल्या(पुल्यं) त्रिंशद्दण्डगुल्यमेकत्रिंशत्प्रकीर्णकम् ।
 एवमष्टविधं हस्तं प्रत्येकं द्विजसत्तम ॥ २७ ॥
 अधमं मध्यमोत्कृष्टं भेदेनैव रविद्वयम् ।
 धनुर्ग्रहं प्रकीर्णाढ्यं द्विजानां गृहमारभेत् ॥ २८ ॥
 वैपुल्यं धनुर्मुष्टिभ्यां क्षत्रियाणां म(गृ)हे कुरु ।
 प्राजापत्यं करं चैव शूद्रजात्या गृहे भवेत् ॥ २९ ॥
 अधिकं जात्यकं हस्तं हीनानां तु विवर्जयेत् ।
 हीनाधिकारविप्राणामधिकं च शुभावहम् ॥ ३० ॥
 सर्वेषामुदितं हस्तमेवं सन्नानि पूजितम् ।
 अन्यं च सर्वदेवानां योग्यं सन्नं विभाजयेत् ॥ ३१ ॥
 अधिकं कृष्णहस्तं तु सर्वजात्यर्हकं भवेत् ।
 यानादिशयनान्तं च कृष्णहस्तेन मापयेत् ॥ ३२ ॥
 आरामोद्यानकादीनि प्राजापत्यकरेण तु ।
 धनुर्मुष्टिकया चैव ग्रामादि यो(वा)स्तु मापयेत् ॥ ३३ ॥

धनुर्ग्रहेण वाप्यादि नद्यवा(द्युधा)नं च मापयेत् ।
 अथवा कृष्णहस्तेन सर्ववास्तुनि वा द्विज ॥ ३४ ॥
 इति काश्यपे प्रासादमानलक्षणं त्रयोविंशः पटलः ।

अथ चतुर्विंशः पटलः ।

मानसूत्रादयः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण मानसूत्रस्य लक्षणम् ।
 त्रिचतुर्हस्तमारभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥ १ ॥
 नवपङ्क्तिकरान्तं तु आस्तेनर्हत्क(हस्तेनार्कक)रं भवेत् ।
 एवमष्टविधं मानं युग्मायुग्मं चतुश्चतुः ॥ २ ॥
 पञ्चषड्द्विहस्तमारभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ।
 तिथिद्विरष्टकारान्तमाभासं त्रितलस्य तु ॥ ३ ॥
 गृह्यार्मकराद्यावत्सप्ताष्टाधिकतः क्रयः(कराः) ।
 चतुष्पञ्चतलं वाऽथ युग्मायुग्मं च ते दश ॥ ४ ॥
 विस्तारं सप्तषट्पञ्चभागं कृत्वा द्विजोत्तम ।
 रसभूतदुर्गाशं तु विस्ताराद्रोपयेत्क्रमात् ॥ ५ ॥
 विस्ताराद्विगुणं चैव तस्मादष्टांशमाधिकम् ।
 पञ्चायाथर्दितं तुङ्गमाभासे सदने द्विज ॥ ६ ॥
 शान्तिकं पौष्टिकं चैव जयतं चाद्भुतं तथा ।
 सर्वकामिकमित्येते अभिधानं यथाक्रमम् ॥ ७ ॥
 हस्तद्वैधमवृत्त्याऽ(द्विधाऽ)थ व्यासात्संपूर्णमाचरेत् ।
 आभासहर्म्यभाख्यातं विकल्पमधुना शृणु ॥ ८ ॥
 नवपङ्क्तिकरात्पञ्चषट्पञ्चाशत्करांशकम् ।
 द्विद्विहस्तविवृद्ध्या तु चतुर्विंशतिसंख्यया ॥ ९ ॥
 पञ्चभूमिं समारभ्य यावदर्कतलान्तकम् ।
 अधर्मं मध्यमोत्कृष्टं विकल्पं च यथाक्रमम् ॥ १० ॥

- षट्त्रिंशद्विंशस्तविस्तारे सप्तपञ्चाशदुच्छ्रये ।
 त्रयोदशतलं कुर्यान्मम प्रीतिकरं भवेत् ॥ ११ ॥
 विस्तारे सप्तपञ्चाशं नवभिर्हस्तमञ्चत(क)म् ।
 तलं षोडशाभिर्युक्तं शिवहर्म्यं शिवप्रियम् ॥ १२ ॥
 एवं विकल्पमाख्यातं छि(छ)न्दमार्गमथो शृणु ।
 त्रिचतुर्दशहस्तादि द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥ १३ ॥
 पञ्चषष्टिहस्तान्तं व्यासे वै सप्तविंशतिः ।
 वेदभूमिं समारभ्य भानुभूमि(भ्य)वसानतु(क)म् ॥ १४ ॥
 अधमं मध्यमोत्कृष्टं मानं वेदतलं प्रति ।
 सप्ताष्टादशहस्तादि त्रिद्विहस्तविवर्धनात् ॥ १५ ॥
 पञ्चषण्णवतिर्यावदुच्चं प्रागिव संख्यया ।
 अधमं मध्यमोत्कृष्टं तुङ्गभेदतलं प्रति ॥ १६ ॥
 छिन्दमेवंतलाख्यातं जातिहर्म्यधमं(मथो) शृणु ।
 सप्ताष्टादशहस्तादि द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥ १७ ॥
 सप्ताशीतीति हस्तान्तं सप्तविंशतिसंख्यया ।
 चतुर्भूमिं समारभ्य यावदर्कतलं प्रति ॥ १८ ॥
 तावद्विस्तारमाख्यातमुत्सेधं शृणु संवृतः(सुव्रत) ।
 त्रिसप्तविंशद्विंशस्तविंशतिहस्तविवर्धनात् ॥ १९ ॥
 यावदाशतहस्तान्तमुच्चं प्रागिव संख्यया ।
 अधमं मध्यमोत्कृष्टं व्यासोच्चं च क्रमोदितम् ॥ २० ॥
 एवं जातिविमानं तु सप्तविंशतिधोदितम् ।
 जातिछन्दविकल्पं च आभासास्ते द्विजोत्तम ॥ २१ ॥
 महतीद्वयन्तरालं च क्षुद्रनानाप्रचोदितम् ।
 युगाग्रे भूतमाने तु मानसूत्रं च विन्यसेत् ॥ २२ ॥
 तदन्याकृतिहर्म्याणां वेदं शृङ्गान्तपूरणम् ।
 यत्रैव भज्यते तत्र मानसूत्रं विधीयते ॥ २३ ॥
 प्रासादानां तु विस्तारं भित्तिपाद्वाद्यमेव वा ।
 तत्पादाभ्यन्तरं वाऽथ तत्पादमध्यमं तु वा ॥ २४ ॥
 उत्सेधं तदुपानादि स्तुप्यन्तं वा शिरोन्नतम् ।
 सभामण्डपशालानां भित्तिमध्यावसानकम् ॥ २५ ॥

भित्तिमध्येऽङ्गुलिबाह्ये वा मध्ये वाऽभ्यन्तरेऽपि वा ।
 भित्तिबाह्यगतं सौतु बाह्ये वाऽभ्यन्तरेऽपि वा ॥ २६ ॥
 तदङ्गुलिमध्यावसानं मानसूत्रं द्विजोत्तम ।
 भित्तिमध्येऽङ्गुलिविस्तारं चाङ्गुलिस्थानेषु चोच्यते ॥ २७ ॥
 भित्तिबाह्यगतं पादं प्रागेव प्रोच्यते तदा ।
 सालानां भित्तिमध्ये वा बाह्ये वाऽभ्यन्तरेऽपि वा ॥ २८ ॥
 यानानां शयनानां च स्यान्मध्ये मानसूत्रकम् ।
 मानसूत्रं समाख्यातं सर्वेषां सदनादिनाम् ॥ २९ ॥
 मानसूत्रं तु बाह्ये स्यात्कूटशालादिनीव्रकम् ।
 कूटाद्यात्तवि(वद्वि)शालं वा त्रिपादं वाऽर्धमेव वा ॥ ३० ॥
 पादं सार्धं सपादं वा मानसूत्राच्च हीग(निर्ग)तिम् ।
 अथवा दण्डमानेन तुङ्गादीनां तु निर्गतिम् ॥ ३१ ॥
 दण्डं वा ह्यर्धदण्डं वा द्विदण्डं सार्धदण्डकम् ।
 त्रिदण्डं वाऽथ निष्क्रान्तं मानसूत्रात्तु बाह्यतः ॥ ३२ ॥
 मानस्याभ्यन्तरे वेशं पिपा(विप)शमास्पदं सदा ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन मानसूत्राद्बहिर्गतम् ॥ ३३ ॥
 एतद्विन्याससूत्रं स्यात्समसूत्रात्समं तु वा ।
 होमावागतसूत्रं वा अवसानमुदाहृतम् ॥ ३४ ॥
 मानविन्याससूत्रं च अवसानं च ते त्रयम् ।
 ख्यातं संक्षेपतो विप्र शृणुष्वऽऽयादिलक्षणम् ॥ ३५ ॥
 इति काश्यपशिल्पे मानसूत्रादिलक्षणं चतुर्विंशः पटलः ।

अथ पञ्चविंशः पटलः ।

आयादिलक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण आयादिलक्षणं परम् ।
 हर्म्यषड्भागमानं तु गुणाढ्यं वसुभिर्हरेत् ॥ १ ॥

शेषं द्विजातियोनिः स्यात्तमसेधकरं बुधः ।
 वर्जयेदसुभिश्चैव ऋक्षे भूतं हयादिकम् ॥ २ ॥
 नवधा परितो हस्तं पातलैर्हासयेद्बुधः ।
 शेषमर्कादिपारं स्याद्व्यासायामकरं गुणैः ॥ ३ ॥
 त्रिंशद्भिर्वर्धयेभिर्त्ति शेषं प्रतिपदादयः ।
 तिथयस्तु समाख्यातं तुङ्गं हस्ताष्टवृद्धिदम् ॥ ४ ॥
 नाभिस्तु निविशेषमायामिन्युच्यते बुधैः ।
 तुङ्गं नवं तु मध्यात्तु ग्राम(क्रमा)द्वै नाडिभिर्हरेत् ॥ ५ ॥
 शेषं व्ययमिति ख्यातं आयाधिका(क्यं) व्ययक्षयम् ।
 केतुः सिंहो वृषो हस्ती गुरुः शुक्रो बुधः शशी ॥ ६ ॥
 यजमानस्य जन्मर्क्षादिविरोधे दिनं तथा ।
 वास्तुजन्मविरोधं च त्रसा(तथा) ह्यात्मकुलं शुभम् ॥ ७ ॥
 एवं परीक्ष्य बहुधा शुभमानं तु संग्रहेत् ।
 अथवा विस्तृतायामहस्तमष्टगुणीकृते ॥ ८ ॥
 भानुव्यये विशेषं तु आयमित्युच्यते बुधैः ।
 नवद्वादशभिर्हासैः शेषं व्ययमुदाहृतम् ॥ ९ ॥
 वसुभिर्गुणिते ऋक्षे हते शेषादिकं दिनम् ।
 गुणवृद्ध्याऽष्टभिर्हासे शेषं ध्वजादियोनरः(यः) ॥ १० ॥
 नवऋद्ध्यापरीतोऽस्तं सप्तसंख्या तु हासयेत् ।
 शेषमर्कादिवारः स्याद्विंशद्भासे तिथिर्भवेत् ॥ ११ ॥
 प्राग्बुधमाशुभं वक्ष्ये शुभमानं तु संग्रहेत् ।
 त्रिपञ्चयुगलं वेदषडष्टनव भाति वै ॥ १२ ॥
 सदेष्टसिद्धिदाः प्रोक्ताः शेषास्तुः परिवर्जिताः ।
 नृपकर्तुश्च जन्मर्क्षाद्विहङ्गक्षवसानकम् ॥ १३ ॥
 गणयेन्मतिमान्विप्रः शुभमानं तु गृह्यताम् ।
 लग्नाष्टमविनाशं च दुष्टयोगं च वर्जयेत् ॥ १४ ॥
 शूर्पा(ला)दियोगदोषाद्वेद दुष्टयोग उदाहृतः ।
 आयादिरेवमाख्यातं नागरादिविधिं शृणु ॥ १५ ॥

नागरादिविमानम् ।

नागरादिविमानानां लक्षणं वक्ष्यतेऽधुना ।
 हिमाद्रिकन्ययोरन्तर्गतो देश उदाहृतः ॥ १६ ॥
 सोऽपि देशस्त्रिधा भिन्नस्तत्तद्देशोद्भवैर्गुणैः ।
 यथैव देहिनां देहो वातपित्तकफात्मकः ॥ १७ ॥
 तथा ह्येतज्जगत्सर्वं विज्ञेयं त्रिगुणात्मकम् ।
 साक्षि(त्वि)कं तामसं चैव राजसं च त्रिधा स्मृतम् ॥ १८ ॥
 हिमाद्रिविन्ध्ययोरन्तर्गता सत्त्वा वसुंधरा ।
 विन्ध्यादिकृष्णवेण्यन्ता राजसारण्या मही मता ॥ १९ ॥
 कृष्णवेण्यादिकन्यान्तं तामसं भूतलं भवेत् ।
 नागरं सात्त्विके देशे तामसे पे(वे)सरं भवेत् ॥ २० ॥
 राजसं द्राविडे देशे कामदेवं हि भावहे(ये)त् ।
 सात्त्विके नागरे हर्म्यं तामसे वेसरालयौ ॥ २१ ॥
 राजसैर्द्राविडैर्हर्म्यं क्रमात्पुण्डशियोषितः ।
 विष्णुर्महेश्वरो धाता क्रमाद्धर्म्यादिदेवताः ॥ २२ ॥
 नागरं भूसुरं विद्याद्वेसरं वैश्यमुच्यते ।
 द्राविडं तक्षुपं ज्ञेयं मात्रती(नतः)गृणु सुव्रत ॥ २३ ॥
 कूटकोष्ठादिनिष्क्रान्तं मानसूत्रं तु सुस्थितम् ।
 उन्नतावनतोपेतौ कूटकोष्ठौ यथाक्रमम् ॥ २४ ॥
 एकाकारतलस्तम्भपत्रतोरणसंयुतम् ।
 क्षुद्रकोष्ठसमायुक्तं महानास्यपरे द्विज ॥ २५ ॥
 वेदिकाजालकोपेतं कूटवेदाश्रशीर्षकम् ।
 एकानेकतलं वाऽपि सालीन्द्रं वाऽपि हीनकम् ॥ २६ ॥
 वेदाश्रं शीर्षं कण्ठं स्यात्सालाकारमथापि वा ।
 नागरं भवनं ख्यातं तत्तद्देशे प्रकल्पितम् ॥ २७ ॥
 प्राग्बत्कूटविनिष्क्रान्तं कोष्ठकूटोद्भूतं तु वा ।
 मानसूत्राद्बहिष्कूटं नीत्रकूटं तु कोष्ठकम् ॥ २८ ॥

मध्यकोष्ठं सभद्रं वा द्विभद्रं वा द्विजोत्तम ।
 पञ्जरं मानसूत्रेण कूटनिष्क्रान्तसागरम् ॥ २९ ॥
 उन्नतावनतो वेला सौष्टीकोपयथाक्रमम् ।
 उन्नतं सान्तरं मञ्चं तं तं प्रस्तरहीनकम् ॥ ३० ॥
 चतुरश्राष्टवृत्ताभं कूटं क्रमात्तले तले ।
 नानामसूरकस्तम्भवेदिकालकतोरणैः ॥ ३१ ॥
 वृत्ताख्यस्फाटितैर्हस्तितुण्डैः कुम्भलतादिभिः ।
 हारान्तरेषु मञ्चोर्ध्वे क्षुद्रकोष्ठयुतं तु वा ॥ ३२ ॥
 तत्रैव हस्तितुण्डं वा भद्रनास्यल्पमेव वा ।
 साधारं वा निराधारमेकानेकतलं तु वा ॥ ३३ ॥
 शिरसो वर्तनं कण्ठं वृत्तं वाष्टाश्रमेव वा ।
 युगाश्रं वा शिरद्वीहं विमानं द्वाविडं भवेत् ॥ ३४ ॥
 तदेव चरणाधारमेकाकारं तु कल्पयेत् ।
 आ(हा)रान्तरे विशेषेण कल्पवृत्तस्फुटोदयम् ॥ ३५ ॥
 समं तु कूटकोष्ठाद्द्वौ सान्तरप्रस्तरान्वितौ ।
 हीनोवान्तरमन्तोर्ध्वे निष्पञ्चसमसूत्रकम् ॥ ३६ ॥
 हारान्तरे तु कर्तव्यं भद्रं वा भद्रपञ्जरम् ।
 कपोतपञ्जराढ्यं वा सान्तरप्रस्तरान्वितम् ॥ ३७ ॥
 सर्वेषां कण्ठकूटानामाशीर्षं तु युगाश्रकम् ।
 वस्वश्रं वेदिकोपेतं मण्डलं शीर्षकं गलम् ॥ ३८ ॥
 वस्वश्रं वा शिरः कण्ठं युगाश्रं वा प्रकल्पयेत् ।
 एतच्च द्वाविडं ख्यातं होमाद्याकुञ्जलान्तरम् ॥ ३९ ॥
 वस्वश्रं वा षडश्रं वा तच्च द्वाविडमुच्यते ।
 एवं त्रिविधं नित्यं तु प्रोच्यते द्वाविडालयम् ॥ ४० ॥
 वेसराकूटकोष्ठादिनीव्राः स्युः समसूत्रणाः ।
 वृत्ताकारशिरोपेतान्कण्ठकूटान्प्रकल्पयेत् ॥ ४१ ॥
 वृत्तगर्भगृहाकारं बाह्यवृत्ताभमेव वा ।
 वृत्तग्रीवशिरोपेतं यथेष्टं शिखरेण वा ॥ ४२ ॥
 सालिन्द्रं वा सभद्रं वाऽप्येकानेकतलं तु वा ।
 समाश्रं वाऽऽयताश्रं वा वृत्तं वृत्तायतं तु वा ॥ ४३ ॥

द्वयश्रवृत्ताथवा(यतं)हर्म्यं कूटकोष्ठादिभिर्युतम् ।
 उन्नतावनतोपेतौ कूटकोष्ठौ यथाक्रमम् ॥ ४४ ॥
 समौ वा कूटकोष्ठौ द्वौ बाहू भूम्येकमेव वा ।
 वेसरं भवनं ख्यातमथवाऽन्यप्रकारतः ॥ ४५ ॥
 जन्मादिस्तूपिपर्यन्तं युगाश्रं नागरं भवेत् ।
 वस्वश्रं शीर्षं कण्ठं वा द्राविडं भवनं भवेत् ॥ ४६ ॥
 वृत्तग्रीवाशिरोपेतं वेसरं हर्म्यमीरितम् ।
 कूटकोष्ठविहीनानां हर्म्यकं कथितास्तिमे(तं त्विदम्) ॥ ४७ ॥
 नानाधिष्ठानसंयुक्तं गलं प्रत्यङ्मुघ्रि भेदितम् ।
 सर्वत्र वृत्तपादं वा वेसरे भवने कुरु ॥ ४८ ॥
 लिङ्गं च पिण्डिकां चैव प्रासादं चैव जातिकाम् ।
 सर्वसंपत्समृद्धिः स्याद्भूपतेर्वास्तु मज्जनम् ॥ ४९ ॥
 परिते विपरीते वा राजराष्ट्रभयंकरम् ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन एकजात्यैवमाचरेत् ॥ ५० ॥
 नागरे सकलं शान्तं वेसरे यानपत्तिनम् ।
 भोगं वीरं च नृत्तं च द्राविडे भवने भवेत् ॥ ५१ ॥
 अन्यथा चेद्विपत्यै च कर्तुर्भर्तुश्च देहिनाम् ।
 नागरादिविधिः प्रोक्तो गर्भन्यासविधिं शृणु ॥ ५२ ॥
 इति काश्यपशिल्पे नागरादिविधिः पञ्चविंशः पटलः ।

अथ षड्विंशः पटलः ।

गर्भन्यासः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण गर्भन्यासविधिं परम् ।
 प्रासाददे(गे)हमित्युक्तं तस्य प्रकारो वास्तुगर्भकम् ॥ १ ॥
 गुरुहीने गृहे विप्र सकृत्कालं नवास्त्यकम् ।
 अहमन्यश्च वेदाश्च न वसेयुन्न(र)गर्भकम् ॥ २ ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गर्भन्यासं तु कारयेत् ।
 श्रीप्रण(दं) भा(प्रा)णिनां गर्भमितरे श्रीकरं भवेत् ॥ ३ ॥
 अधिष्ठानप्रतेरुर्ध्वे भूसुराणां हिताय वै ।
 बुभुदूर्ध्वे नृपाणां तु जगत्पूध्वे विशां वरम् ॥ ४ ॥
 होमोर्ध्वे गर्भविन्यासं शूद्राणामभिष्टाद्विदम् ।
 सर्वजात्यन्तं हं(सं)प्रोक्तं भूमौ त्वाद्येष्टकोपरि ॥ ५ ॥
 प्रासादमण्डपे चैव प्राग्द्वारे गोपुरे तथा ।
 परिवारालये चैव गर्भन्यासं तु कारयेत् ॥ ६ ॥
 यत्रैऽऽद्याद्येष्टकान्यासं तत्र गर्भं निधापयेत् ।
 सौवर्णं राजतं ताम्रं श्रेष्ठमध्याधमं क्रमात् ॥ ७ ॥
 कांस्येनैवाथवा विप्र कर्तव्यं गर्भभाजनम् ।
 पञ्चाङ्गुलं समारभ्य यावद्वै विंशदङ्गुलम् ॥ ८ ॥
 एकैकाङ्गुलवृद्ध्या तु कलासंख्या तु भाजनम् ।
 एकादिषोडशान्तानां भूमीनां तु यथाक्रमम् ॥ ९ ॥
 गर्भभाजनतारास्ते त्वङ्गग्रिमूलतरं तु वा ।
 गर्भभाजनविस्तारं विस्तारसदृशोन्नतम् ॥ १० ॥
 भाजनोच्चस्य भागैकं विधानस्योच्छ्रयं भवेत् ।
 भाजने द्वित्रिभागान्तं विधानालम्बनं द्विज ॥ ११ ॥
 यत्रैकव्यासमारभ्य यवार्धैः कोष्ठविस्तृतम् ।
 फलोच्चं त्रिचतुर्भागं कोष्ठमिच्छुदयं भवेत् ॥ १२ ॥
 मध्यकोष्ठे न्यसेत्कूटमिन्द्रनाभसमन्वितम् ।
 तत्पूर्वं ह्यष्टकोष्ठेषु परितो द्विजसत्तम ॥ १३ ॥
 अनन्तादिशिखण्ड्यान्तं मूलमन्त्रं निधापयेत् ।
 तद्वह्ने षोडशे कोष्ठे पूर्वोदिक्रमयोगतः ॥ १४ ॥
 अकारादिविसर्गान्तस्प(स्व)रान्न्यस्वात्र(स्यात्क्र)मेन(ण)तु ।
 रत्नलोभा(हेमा)नि धाक्रा(न्या)नि फलाभ्य(न्य)न्तवक्(रके)न्यसेत् ॥ १५ ॥
 मृत्कन्दधान्यपत्राणि गर्भगर्ते तु विन्यसेत् ।
 फलशुद्धिं ततः कृत्वा गव्यदस्त्रेत्युदाहरन् ॥ १६ ॥
 माणिक्यं विन्यसेत्कूटे कूटाक्षरमुदाहरन् ।
 अनन्ते विन्यसेद्द्वजं सूक्ष्मे सौ(मौ)क्तिकविन्यसेत् ॥ १७ ॥

शिलोत्तमैरिन्द्रनीलं स्यात्स्फाटिक्यैकनेत्रके ।
 एकरुद्रे तु शङ्खं स्यान्निमूर्ते पुष्करागकम् ॥ १८ ॥
 श्रीकण्ठे सूर्यकान्तं स्याच्छिखण्डौ तु विसूरकम् ।
 स्वर्णेनैव जगत्कृत्वा अकारे विन्यसेद्बुधः ॥ १९ ॥
 कपालं रजतेनैव इकारे तु निधापयेत् ।
 तन्त्रेणैव तु तं कुम्भमुकारे द्विजसत्तम ॥ २० ॥
 आरकूटेन तद्द्वारं गकारे तु निधापयेत् ।
 कांसे(स्ये)नैव वि(पि)नाकं तु अकारे विन्यसेद्बुधः ॥ २१ ॥
 सीसेन परशुं कृत्वा एकारे तु निधापयेत् ।
 त्रपुणा हरणं कृत्वा औकारे तु निधापयेत् ॥ २२ ॥
 त्रिशूलमायसेनैव अंकारे तु निधापयेत् ।
 स्वर्णेन वृषभं कृत्वा कूटाक्षरे निधापयेत् ॥ २३ ॥
 आकारे विन्यसेच्छम्यामीकारे तु मतश्शि(नःशि)लाम् ।
 उकारे जातिलिङ्गं तु ऋकारे गैरिकां न्यसेत् ॥ २४ ॥
 सौराष्ट्रं चैव लृकार एकारे त्वञ्जनां न्यसेत् ।
 गोरोचने तथांकारे विसर्ज्ये नीलधारकम् ॥ २५ ॥
 तद्धीजं समनुस्मृत्य विन्यसेत्तत्क्रमेण तु ।
 यथा नीवारशाली च प्रियङ्गुतिलसर्पपम् ॥ २६ ॥
 मुद्गानि सप्त बीजानि पूरयेद्दर्भभाजने ।
 विधाय च विधानेन सुस्निग्धं सुदृढं कुरु ॥ २७ ॥
 प्रासादस्योत्तरे चाग्रे पञ्चपदसप्तहस्तकाम् ।
 षोडशस्तम्भसंयुक्तां प्रपां कृत्वाऽतिसुन्दराम् ॥ २८ ॥
 विधानेनोर्ध्वमाच्छाद्य तरङ्गैः स्तम्भधेष्टनैः ।
 द्वारतोरणसंयुक्तं दर्भमालादिभूषितम् ॥ २९ ॥
 मण्डपस्य त्रिभागैकं मध्ये वेदिं प्रकल्पयेत् ।
 हस्तमात्रसमुत्सेधं तालमात्रमथापि वा ॥ ३० ॥
 परितस्त्वग्निकुण्डानि महाशालं द्विजोत्तम ।
 चतुरश्रं धनुर्वृत्तं पञ्च प्रागादिषु क्रमात् ॥ ३१ ॥
 त्रिमेखलसमायुक्तं नाभिं नोनिसमन्वितम् ।
 दर्पणोदरसंकाशं कुण्डवेदिस्थलं कुरु ॥ ३२ ॥

तच्छिल्पिवतमुद्रास्य गोमयालेपनं कुरु ।
 पिष्टचूर्णैरलंकृत्य पुण्याहं प्रोक्षयेत्कु(णं कु)रु ॥ ३३ ॥
 वेदी द्वे स्थण्डिले कुर्याच्चतुर्दोणैस्तु शालिभिः ।
 तिलतण्डुललाजैश्च दर्भैः पुष्पैः परिस्तरेत् ॥ ३४ ॥
 गन्धपुष्पादिभिः पूज्या दिग्देवा नाममन्त्रकैः ।
 गव्याभिषेच्य फलं तु स्नापयेद्गन्धतोयकैः ॥ ३५ ॥
 तन्तुना कौतुकं बद्ध्वा नववस्त्रेण वेष्टयेत् ।
 स्थण्डिले तु निधातव्यं कूटाक्षरमुदाहृतम् ॥ ३६ ॥
 परितोऽष्टौ घटान्यस्त्वा(स्य) समूत्रान्सविधानकान् ।
 सकूर्चान्वस्त्रसंछन्नान्स(सगन्धान्परितः क्रमात् ॥ ३७ ॥
 विश्वे[श्व]रादिकुम्भस्थे स्तोत्राभ्यर्च्य स्वमन्त्रतः ।
 कुण्डानां पञ्चसंस्कारं कृत्वा होमं समाचरेत् ॥ ३८ ॥
 अग्न्याधानादिकं सर्वमभिकार्योक्तमाचरेत् ।
 समि[दा]ज्यचरुह्यैजतिलतण्डुलसर्षपान् ॥ ३९ ॥
 हृदयादिषु सङ्गैश्च ईशानेन क्रमेण तु ।
 होमं कृत्वा विशेषेण प्रत्येकाष्टशताहुतीः ॥ ४० ॥
 द्रव्यान्ते व्याहृतीहुत्वा मूलेनैव शताहुतीः ।
 जयादिरभ्यातानैश्च राष्ट्र[भृच्चैव]होमयेत् ॥ ४१ ॥
 एवं जागरणं रात्रौ प्रभाते सुमुहूर्तके ।
 सुनक्षत्रे सुलग्ने तु सुतिथौ च सुवारके ॥ ४२ ॥
 शिवद्विजकुले जातः स्वाचार्यः शिवदीक्षितः ।
 स्नानद्वयसमायुक्तः सकलत्रः सविग्रहः ॥ ४३ ॥
 सितवस्त्रोत्तरीयश्च सितमाल्यानुलेपितः ।
 आचार्यान्पूजयेत्तत्र वस्त्रहेमाङ्गुलीयकैः ॥ ४४ ॥
 शिल्पिनः पूजयेत्तत्र वस्त्रैराभरणादिभिः ।
 गर्भस्थानं प्रविश्याथ कर्ता कूर्चा(चाऽऽचा)र्यशिल्पि च ॥ ४५ ॥
 अष्टधा विभजेद्भित्तिं बाह्यतश्चतुरस्त्यजेत् ।
 त्रीणि चाभ्यन्तरे वर्ज्यं शेषांशे भाजनं न्यसेत् ॥ ४६ ॥
 हृन्मदीसस्यवलीकं हलस्तेऽङ्गुलिरातटे ।
 नागावृषभशृङ्गे च अष्टमुद्रा(मृद्ग्रा)ह्य देशिकः ॥ ४७ ॥

गर्भगते नमोच्चाः कन्दान्यसेत्ततोपरि ।
 मध्यमे त्वम्बुजं न्यस्यात्पूर्वे कुमुदकन्दकम् ॥ ४८ ॥
 दक्षिणे चोत्पलं कन्दं सौगन्धिं पश्चिमे न्यसेत् ।
 सौम्य उशीरकन्दः स्याद्बीजं तदुपरि न्यसेत् ॥ ४९ ॥
 पूर्वे तु विन्यसेच्छालिं ब्रीहिं वै दक्षिणे न्यसेत् ।
 पश्चिमे गो(को)द्रवं विद्यान्माषमुत्तरतो न्यसेत् ॥ ५० ॥
 पार्श्वे विन्यसेन्माषान्नैर्ऋत्यां कुरु पूजकैः ।
 प्रियंगु वायुदिग्भाग ऐशान्ये त्म(तु)कुलस्थ(लित्थ)कम् ॥ ५१ ॥
 एवं न्यस्य हृदं मन्त्रास्तथा वै गर्भभाजनम् ।
 सर्ववाद्यसमायुक्तं नृत्तगेयसमन्वितम् ॥ ५२ ॥
 जयशब्दसमायुक्तं ब्रह्मघोषसमन्वितम् ।
 प्रासादबीजमुच्चार्य स्थापयेद्गर्भभाजनम् ॥ ५३ ॥
 शैलैर्वा इष्टिकाभिर्वा सुधया सुदृढं कुरु ।
 गन्धपूष्पादिभिः पूज्य प्रसादं ।
 गर्भन्यासविधिः ख्यातस्तस्त्वेकविधिं शृणु ॥ ५४ ॥
 इति काश्यपशिल्पे गर्भन्यासविधिः षड्विंशः पटलः ।

अथ सप्तविंशः पटलः ।

एकतलम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण हर्म्यमेकतलं शृणु ।
 तस्य विस्तारतुङ्गं च प्रोक्तं प्रासादमानके ॥ १ ॥
 युगासं वृत्तभायाश्रं(तं) वस्वश्रं च षडश्रकम् ।
 अष्टाश्रमाकृतिस्त्वेषां शिखरेऽपि तथैव च ॥ २ ॥
 हर्म्यतारार्धमानं तु कन्यसं मुखमण्डपम् ।
 हर्म्यतारसमं श्रेष्ठं तयोर्मध्येऽष्टभाजिते ॥ ३ ॥
 मुखमण्डपदीपं (दैर्घ्यं) तु नवधा कथितं मया ।
 प्रासादसदृशं व्यासमुत्तमत्रयमण्डपम् ॥ ४ ॥

प्रासादावेशनं श्लेषा(श्रेष्ठं) दण्डं वाऽर्थाधदण्डकम् ।
 द्विदण्डं वा प्रवेशं तु मानमूत्रं द्विजोत्तम ॥ ५ ॥
 अन्तरालसमायुक्तं युक्तसर्वाङ्गसंयुतम् ।
 सावकाशान्तरालं च दीर्घं द्वित्रिचतुष्टयम् ॥ ६ ॥
 सोपानं पार्श्वयोः कुर्याद्गजहस्तविभूषितम् ।
 प्रासादाभित्तिविस्तारतुल्यं वाऽर्थत्रिपादकम् ॥ ७ ॥
 अन्तरालस्य भित्तिश्च व्यासाः स्युर्मण्डपे तथा ।
 कूटकोष्ठादियुक्तं वा हीनं वा मुखमण्डपम् ॥ ८ ॥
 त्रिवर्गसंहितं वाऽपि तोरणाद्यैर्विचित्रितम् ।
 एकानेकतलं वाऽथ कर्तव्यं मुखमण्डपम् ॥ ९ ॥
 हर्म्यताराग्निभागैकं गर्भेहस्य विस्तरम् ।
 पञ्चभागेऽग्निभागं च वेदांशं सप्तभागिकम् ॥ १० ॥
 द्वारांशे भूतभागं तु अर्कांशं रुद्रभागिके ।
 त्रयोदशांशे वस्वंशं दशं वस्वांशभागिके ॥ ११ ॥
 सपादं च नवांशं च व्यासोर्द्धं त्रि(चं हि) द्विजोत्तम ।
 गर्भगेहस्य विस्तारो नवधा परिकीर्तितः ॥ १२ ॥
 शेषभित्तिविशालं स्यात्परितः कल्पयेद्बुधः ।
 एकद्वित्रिचतुष्पञ्च पङ्क्तिः स्यादेकभागिके ॥ १३ ॥
 हर्म्योच्चं वसुधा भज्य एकांशं हि तलोत्तमम् ।
 द्विभागं चरणायामं प्रस्तरस्यैकभागता ॥ १४ ॥
 गलोच्चं त्वेकभागेन द्विभागं शिखरोदयम् ।
 एकांशं स्तूपितुङ्गं तु कल्प्यैवं शान्तिकं भवेत् ॥ १५ ॥
 एकांशरहितं शेषं पञ्चं वा पार्श्वदेवता ।
 एवं शान्तिकमाख्यातं पौष्टिकं चाधुनोच्यते ॥ १६ ॥
 सदनोच्चं नवांशे तु शिवांशं तु तलोदयम् ।
 अन्धे(र्धे)नांशसमायुक्तं द्वायांशं चरणायतम् ॥ १७ ॥
 पञ्चमानं तथैवांशं साध्यं पादांशकं गलम् ।
 सत्रिभागं द्विभागं तु शिखरोदयमीरितम् ॥ १८ ॥
 रू(यू)पोत्सेधं तथैकांशं पौष्टिकं सदनान्वितम् ।
 सदन्तच्छे(दनोच्चं) दशांशैकमधिष्ठानोदयं भवेत् ॥ १९ ॥

सार्धद्वयंशं तु पादोच्चं प्रस्तरोच्चं शिवांशकम् ।
 सार्धांशं गलमानं तु गुणांशं शिखरोदयम् ॥ २० ॥
 एकांशं स्थूपिमानं तु जपताना(यस्थान) मुदाहृतम् ।
 रुद्रांशं हर्म्यतुङ्गं तु सपादांशं धरातलम् ॥ २१ ॥
 सार्धद्वयंशं तु पादोच्चं प्रस्तरोच्चं शतांशकम् ।
 अत्यर्धांशं तु कण्डोच्चं सार्धस्यांशं तु शीर्षकम् ॥ २२ ॥
 शेषं स्थू(स्तू)प्युदयं ख्यातं तद्भूतं सदनं भवेत् ।
 उत्तुङ्गे सप्तभागे तु व्योमांशं तु धरातलम् ॥ २३ ॥
 पक्षांशं पादतुङ्गं तु शिखरोच्चं गुणांशकम् ।
 स्तूप्यो(प्यु)त्सेधं तथैकांशमेतत्स्यात्सर्वकामिकम् ॥ २४ ॥
 शान्तिकाशुदयोपेतं हर्मै(र्म्यै)र्गुण्यं क्रमोदयम् ।
 विश्व(प)रीते त्रिपादी(दानां) त्रिपाणि(वैपरी)त्यं समावेहेत् ॥ २५ ॥
 तस्माद्भित्त्यादिगुण्यं च उदयं चैकमाचरेत् ।
 रुद्रांशं सदनोत्सेधं तलमेकांशमानतः ॥ २६ ॥
 द्वयंशं च चरणायायं प्रस्तरं च शिवांशकम् ।
 उपग्रीवं तु सार्धांशं त्रिपादं प्रस्तरोदयम् ॥ २७ ॥
 सपादांशं गलोत्सेधं सार्धद्वयंशं तु शीर्षकम् ।
 एकांशं स्थू(स्तू)पिमानं तु एवं चैवाद्भुतं स्मृतम् ॥ २८ ॥
 अथवाऽष्टौ द्विरष्टौ च धात्वष्टाभूत्तथा कृतम् ।
 पक्षैराधारमानं च मञ्चोपग्रीवमञ्चकम् ॥ २९ ॥
 गलमूर्ध्नि शिखामानं पात्रे चाष्टनवांशकम् ।
 सोपग्रीवसमं चैतदेकभूरेकविन्यसेत् ॥ ३० ॥
 ऊर्ध्वं मञ्चोपरिष्ठं तु चतुष्कोणैः ससुत्रतः ।
 अथरा(वाऽ)ष्टनवांशे तु सप्तमांशं सविस्तरम् ॥ ३१ ॥
 विविधं स्यात्समायुक्तं कर्णकूटमुदाहृतम् ।
 कर्णकूटसमायुक्तं हीनं वा तद्विशेषतः ॥ ३२ ॥
 प्रविष्टानादिसर्वाङ्गं प्रग्रीवं च प्रकल्पयेत् ।
 वृत्तग्रीवसमायुक्तं तथैव शिखरं घनम् ॥ ३३ ॥
 शिखरे तु महानासी चतुरस्रा महानि(दि)शि ।
 दिशि भद्रायतं वाऽऽस्ते मञ्चेऽल्पा नासिका कला ॥ ३४ ॥

प्रस्तरेऽष्टालपनासी वा जयद्वंद्वमुदाहृतम् ।
तदेव कर्णकूटाभ्यां षट्पञ्चांशे शिवी(वे)तथा ॥ ३५ ॥
नागरेऽत्युचितं कण्ठकूटाकारं प्रकल्पयेत् ।
कण्ठकूटसमा मध्या भद्रं तद्भद्रनासिका ॥ ३६ ॥

अन्तरालं च तत्तुल्यं क्षुद्रं पञ्चांशसंयुतम् ।
अभद्रं वाऽथ भद्रं वा कूटं वा भद्रनासिका ॥ ३७ ॥
भद्रा नासी विशालं वा मध्ये भद्रं विशालकम् ।
त्रिचतुष्पञ्चषट्सप्तभागं वा सदनंस्त(नांश)कम् ॥ ३८ ॥

कृत्वैकांशं द्विभागं वा मध्ये भद्रविशालकम् ।
त्रिभागं च विशालं तु मध्ये भद्रय(व)शालयाः ॥ ३९ ॥
दण्डं वाऽध्यर्धदण्डं वा द्विदण्डं वाऽथ निर्गतिः ।
यथेष्टं शिखरं कण्ठश्रीभोगान्तमुदाहृतम् ॥ ४० ॥

वस्वर्णं षट्संयुक्तं स्वतारे कुड्यपादयोः ।
स्वतारे कुड्यपादाढ्यान्निष्क्रान्तरहितं तु वा ॥ ४१ ॥
श्रीभन्तदि(द्रमिति वि)ख्यातं सर्वदेवात्मकं परम् ।
तदेव सदने बाह्ये मध्ये भद्रयुतं तु वा ॥ ४२ ॥
तोरणैर्जालकाढ्यं तच्छ्रीविशालदुमान्वितम् ।
तदेव देविकाकण्ठं शिखरं च घटं तथा ॥ ४३ ॥

वस्वङ्गं पादसंयुक्तं चतुर्दिग्भागनासिकम् ।

चत्वारो (चतस्रो)नासिकाश्चा(श्वा)लपाच्छि(ल्पाः शि)खरे तु विदिविस्थताः

पादं प्रत्यल्पनासाढ्यं स्वास्तिबन्धं तदुच्यते ।
तदेव मध्यभद्रं च कर्णकूटविहीनकम् ॥ ४५ ॥
सुशोभनावहं ख्यातं सर्वदेवप्रियावहम् ।
शिखरे तु कृता नासिं प्रस्ताराष्टौ द्विरष्टधा ॥ ४६ ॥
युगाग्रं शिखरं कण्ठं वेदिकं चैव श्रीकरम् ।
तदेव शिखरे चाष्टावल्पनासिसमान्वितम् ॥ ४७ ॥
महानास्यपरे कोष्ठसंयुतं शीर्षगं(कं)भवेत् ।
नासिकाविस्तृतं दण्डद्वयं वाऽऽपि त्रिदण्डकम् ॥ ४८ ॥
कोष्ठदीपसमाख्यातमुत्सेधं नासिकासमम् ।
विदिक्षु भद्रनासाढ्यं शिखरं परिकल्पयेत् ॥ ४९ ॥

वृत्तस्तककण्ठाढ्यं वस्वग्रं वा गलं शिरः ।
 वृत्तकेशि(स)रमाख्यातं वस्वग्रं राजकेसरम् ॥ ५० ॥
 प्रासादस्य तु विस्तारः पञ्च सप्ताष्ट वा भवेत् ।
 त्रिभागं वा द्विभागं वा प्राग्बद्धा मध्यभद्रकम् ॥ ५१ ॥
 दण्डं वाऽध्यर्धदण्डं वा द्विदण्डं वा त्रिदण्डकम् ।
 मध्यभद्रस्य निष्क्रान्तं भद्रापेक्षितहर्म्यके ॥ ५२ ॥
 यनृ(यन्म)हानासिकोपेतं शिरः स्वायक(न)वृत्तकम् ।
 पादं प्रत्यल्पनासाढ्यं कण्ठं वै शीर्षमा(का)कृति ॥ ५३ ॥
 कल्याणसुन्दरं ख्यातं सर्वदेवार्हकं परम् ।
 तदेव भद्रनासाढ्यं पूर्वापरं द्विजोत्तम ॥ ५४ ॥
 ललाटनासिकोपेतं पाश्वयोर्द्विजसत्तम ।
 समं वा सायतं वाऽथ कल्पितं कोशलं भवेत् ॥ ५५ ॥
 तलं प्रतिविमानादि दु(उ)न्नतं म(त्व)थ वक्ष्यते ।
 स्कन्दं वै पूर्वदिग्भागे दक्षिणामूर्तिदक्षिणे ॥ ५६ ॥
 पश्चिमे विष्णुमूर्तिं वा लिङ्गोद्भवमथापि वा ।
 धातारमुत्तरे विप्र भारस्थाने तु वर्जयेत् ॥ ५७ ॥
 मण्डपे दक्षिणे भद्रे स्थापयेद्द्वि(द्वि)विधा(ना)यकम् ।
 पूर्वे वा पश्चिमे तस्य नृत्तमूर्तिं प्रकल्पयेत् ॥ ५८ ॥
 दुर्गामुत्तरदिग्भागे क्षेत्रपालं तु वा द्विज ।
 स्थानं वा सदनं वाऽथ दिशि मूर्तिं प्रकल्पयेत् ॥ ५९ ॥
 एवं धरातलोर्ध्वे तु ।
 स्कन्दं वै पूर्वदिग्भागे शक्र वा सितरोहितम् ॥ ६० ॥
 हस्तिर्विधीनब्जकासीन एक एव समन्वितम् ।
 दक्षिणे दक्षिणामूर्तिं वीरभद्रमथापि वा ॥ ६१ ॥
 पश्चिमे नारसिंहं तु सौम्यमूर्तिमथापि वा ।
 उत्तरे तु निधार्तर्य(रं)अब्जं वा द्विजसत्तम ॥ ६२ ॥
 प्रस्तरोपरि कर्तव्यमेकद्वित्रितले तथा ।
 चतुर्भूम्यादिभूमासु महेशस्तु यथेष्टगः ॥ ६३ ॥
 उमास्कन्दादिसहितो महेशः परिकीर्तितः ।
 अन्यदेवाश्च गन्धर्वाः सिद्धा देव्या मरुद्गणाः ॥ ६४ ॥

कलान्तयुगभूम्यादिग्रीवे च प्रस्तरान्तके ।
 इष्टमूर्तिमवि(रि)ष्टांशे कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ ६५ ॥
 गलस्यादिस्थमञ्चोर्ध्वे कोणेषु वृषभं कुरु ।
 कोणं प्रति द्वयं वैकं वृषभं शयनं कुरु ॥ ६६ ॥
 भूतं वामचतुष्कोणे हृदयाञ्जलिसंयुतम् ।
 कल्पयेत्प्रज्ञपीठे द्वे आसीनं तु बृहत्तनुम् ॥ ६७ ॥
 आमोदं चाश्रिकोणे तु प्रमोदं नैर्ऋते भवेत् ।
 प्रमुखं वायुकोणे तु दुर्मुखीशानकोणके ॥ ६८ ॥
 श्वेतं रक्तं तथा पीतं कृष्णमग्न्यादिषु क्रमात् ।
 यमो वै देवता ह्येषः(ता)तासामावाहनं कुरु ॥ ६९ ॥
 करालमुद्रगुल्मासु ककपिं कणलेपनम् ।
 नानालंकारसंयुक्तं नानालीलासमायुतम् ॥ ७० ॥
 नानाक्रीडसमायुक्तं सुधया धातुभिस्तथा ।
 यथोचितं कल्पयेत्तु शूलादाविष्टका भवेत् ॥ ७१ ॥
 एवं तलमिदं ख्यातं द्वितलं तु ततो विदुः ॥ ७२ ॥

इति काश्यपशिल्प एकतलविमानलक्षणं सप्तविंशः पटलः ।

अथाष्टाविंशः पटलः ।

द्वितलम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण द्वितलस्य तु लक्षणम् ।
 प्रासादमानवत्कुर्याद्विस्तारोच्चं च निर्गमः ॥ १ ॥
 विन्याससूत्रयोरन्तर्व्यासं सप्तर्तुं वा भवेत् ।
 एकांशं कूटविस्तारं कोष्ठं तु द्विगुणायतम् ॥ २ ॥
 कूटव्याससमं कोष्ठं विस्तारं द्विजसत्तम ।
 शेषं हारान्तरं कोष्ठं पार्श्वयोस्तु सपञ्जरम् ॥ ३ ॥
 हारान्तरमशेषं वा त्रिपादं वाऽर्थ एव वा ।
 पञ्जरव्यासमाख्यातं कूटबाह्यसमोगतिम् ॥ ४ ॥

अन्तःप्रवेशं वा मानसूत्राणि प्रयुतं तु वा ।
 पञ्जरं कर्णकूटाभं नासिकाकारमेव वा ॥ ५ ॥
 प्रासादोच्चं तु विभजेदष्टाविंशतिभागया ।
 गुणांशं(त्र्यंशं)धरातलोत्सेधं रसांशं चरणोदयम् ॥ ६ ॥
 प्रस्तरोच्चं गुणांशं स्याद्भूतांशं चरणोदयम् ।
 द्विभागं प्रस्तरोत्सेधमेकांशं वेदिकोदयम् ॥ ७ ॥
 द्विभागांशं गलोत्सेधं सार्धवेदं शिरोदयम् ।
 अत्यर्धांशं शिखामानं कल्पितं शाक्ति(न्ति)कं भवेत् ॥ ८ ॥
 चतुर्विंशतिभागं तु कृत्वा च सदनोदयम् ।
 सार्धार्धांशमधिष्ठानं तद्विधं चरणोदयम् ॥ ९ ॥
 प्रस्तरोच्चं गुणांशं स्यात्तल्लिपं सार्धषड् भवेत् ।
 गुणांशं मञ्चमानं तु व्योमांशं वेदिकोदयम् ॥ १० ॥
 सार्धाग्न्यंशं गलोत्सेधं भूतांशं शिखरोदयम् ।
 अर्धांशं शिखरमानं पौष्टिकं सदनं भवेत् ॥ ११ ॥
 तदेव गलमानं तु सार्धद्वयंशेन कल्पयेत् ।
 शेषं पूर्ववेदेन तु त्रयस्त्रिंशोदये कृते ॥ १२ ॥
 जयदं सदनं ह्येतत्सर्वदेवप्रियावहम् ।
 षट्त्रिंशद्विभजेत्य(त्सा)र्धं धप्यं तु गन्ध(घटतुङ्गं ध)रातलम् ॥ १३ ॥
 वस्वशपादमानं तु सार्धाग्न्यंशं तु प्रस्तरम् ।
 सप्तांशं चरणोच्चं तु गुणांशं च गलोदयम् ॥ १४ ॥
 भूतांशं शिखरोच्चं तु स्थू(स्तू)प्युच्चं सार्धभागया ।
 अर्धभूतं सदनं ह्येतत्कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ १५ ॥
 चत्वारिंशतिभागं तु कर्तव्यं सदनोदयम् ।
 अधिष्ठानोच्चवेदांशं स्तम्भं तदिदं गुणायतम् ॥ १६ ॥
 युगांशं मञ्चमानं च स्तम्भलिप्सार्धसप्तकम् ।
 त्रिभागं प्रस्तरोत्सेधं द्विभागं वेदिकोदयम् ॥ १७ ॥
 त्रिभागं ग्रीवमानं तु शिखरं सप्तभागया ।
 शेषं शिरोदयं ख्यातं विमानं सर्वदा शिखा ॥ १८ ॥
 होमादिस्तूपिपर्धन्तं युगांशं परिकल्पयेत् ।
 चतुष्कूटं चतुःशालं पञ्जरपृष्ठसंयुतम् ॥ १९ ॥

षडष्टैवाल्पनासि च पादं प्रति प्रकल्पयेत् ।

कल्पितं वेदिकाद्यैस्तु नानाविधैर्विचित्रितम् ॥ २० ॥

एतत्स्वस्तिकमाख्यातं सर्वदेवप्रियावहम् ।

तदेव शीर्षकाग्रेषु पार्श्वयोः स्वल्पनासिका ॥ २१ ॥

स्वस्तिभद्रमिति ख्यातं मम प्रीतिकरं भवेत् ।

तदेव नतकूटं च कोष्ठं नासिकमञ्चकम् ॥ २२ ॥

नतपञ्जरसंयुक्तं यथेष्टं क्रमशीर्षितः ।

स्तूपिर्घटं गलतं च श्रीकरं समुदाहृतम् ॥ २३ ॥

तदेव कूटकोष्ठाः स्युः कूटशालोन्नताः समाः ।

निम्नपञ्जरवन्तो सौ यत्तत्कैलासमुच्यते ॥ २४ ॥

तदेव कूटकोष्ठौ द्वौ निम्नोन्नतविवर्जितौ ।

अन्तरप्रस्तरोपेतौ समसूत्रततौ नतौ ॥ २५ ॥

हारान्तरे विशेषेण युगं वा युगपञ्जरम् ।

चतुष्कूटं चतुःशालं षडष्टैवाल्पनासिका ॥ २६ ॥

वस्वग्रं वेदिकोपेतं वर्तुलं शीर्षकं गलम् ।

शिखरं वसुनासाढ्यं भद्राभद्रं चतुश्चतुः ॥ २७ ॥

वेदिकातोरणाढ्यं तु रुद्रकान्तमिदं परम् ।

कूटात्कोष्ठकनिष्ठान्तं दण्डं वाऽध्यर्धदण्डकम् ॥ २८ ॥

द्विदण्डं वा त्रिदण्डं वा कूटात्कोष्ठस्य निर्गतिः ।

नानाधिष्ठानसंयुक्तं नानास्तम्भविमानितम् ॥ २९ ॥

प्रागुक्तानां तु सर्वेषां कल्पितं वाऽपि हीनकम् ।

तदेव शिखरे चार्धकोष्ठकं तु चतुष्टयम् ॥ ३० ॥

चतुरश्रं शिरोपेतं चतुष्कूटसमन्वितम् ।

षडष्टनासिकोपेतं स्वस्तिसं(व)न्धमिति स्मृतम् ॥ ३१ ॥

तदेव कूटकोष्ठौ द्वौ चान्तरप्रस्तरान्वितौ ।

हारपञ्जरसंयुक्तं षण्मृ(ड)ष्टौ वाऽल्पनामिकम् ॥ ३२ ॥

सर्वालंकारसंयुक्तमेतत्कल्याणसुन्दरम् ।

तदेव शिखरे चाध्य(र्ध)कोष्ठकं तु विवर्जयेत् ॥ ३३ ॥

चत्वारिनासिकोपेतं शिखरं परिकल्पयेत् ।

नानालंकारसंयुक्तमेतत्पाञ्चालमुच्यते ॥ ३४ ॥

तदेवाष्टाश्रमेदीयकंधरं शिखरं घनम् ।

शिरोष्ठौ [च] महानासियुक्तं तद्विष्णुकान्तकम् ॥ ३५ ॥

सान्तरं प्रस्तरोपेतं कूटकोष्ठौ चतुश्चतुः ।

लम्बपञ्जरसंयुक्तं वृत्तशीर्षककंधरम् ॥ ३६ ॥

दण्डं वाऽध्यर्धदण्डं वा द्विदण्डं वा त्रिदण्डकम् ।

कर्णकूटं तु कोष्ठानि निष्क्रान्तं परिकल्पयेत् ॥ ३७ ॥

षडष्टनासिकोपेतं चत्वारि शिखरे वर ।

एतद्विश्वकरान्यस्यादीश्वरस्य प्रियावहम् ॥ ३८ ॥

तदेव त्रिचतुर्भागे भागाधिक्यं यथाश्रकम् ।

तथाऽशीर्षमकण्ठं चावेदिकं तत्प्रकल्पयेत् ॥ ३९ ॥

स्तूपित्रयसमायुक्तमेतन्मङ्गलमुच्यते ।

तदेवायतवृत्ताभं गान्धारमिति विद्यते ॥ ४० ॥

तारादर्धाधिकादर्धमायताश्रं समाश्रं वा ।

द्वयश्रवृत्तमुपानादिकलितं वा तदेव हि ॥ ४१ ॥

समाश्रमायताश्रं वा बाह्यतः परिकल्पयेत् ।

वृत्तगर्भगृहोपेतं कूटकोष्ठम(क)संयुतम् ॥ ४२ ॥

वृत्ताभं कर्णकूटानां शीर्षं स्यात्परिकल्पयेत् ।

कूटकोष्ठाल्पनीडाश्च समसूत्रैश्च कल्पयेत् ॥ ४३ ॥

नाम्ना मनोहरं रम्यं सर्स(र्व)देवार्हकं परम् ।

उपानादिस्तूपिपर्यंतं वृत्तं चेत्तु बहिवर्हिः ॥ ४४ ॥

शेषं प्रागिव कर्तव्यं शिवकान्तामिदं परम् ।

चतुरश्रमधिष्ठानं गर्भगेहं तथैव च ॥

अधिष्ठानोपरिष्ठात्तु स्तूप्यन्तं वर्तुलाकृति ।

कूटकोष्ठादिसर्वाङ्गयुक्तं गर्भगृहं भवेत् ॥

चतुरश्रमधिष्ठानमायताश्रमथापि वा ॥ ४५ ॥

रसाश्रं शिखरं कण्ठं कूटकोष्ठादिसंयुक्तम् ।

यथोचितं तु संकल्प्य नाम्ना कूबरकान्तकम् ॥ ४६ ॥

एवं तु द्वितलो(लं)योग्यं भेदमष्टदश स्मृतम् ।

इष्टकाभिः शिलाभिर्वा होमादिस्तूपिकान्तकम् ॥ ४७ ॥

कल्पितं सञ्चितं हर्म्यं पुमानिव घनीकृतम् ।
 दृष्टदेष्टकाभिः (दृष्टाङ्गिरिष्टकाभिः) संमिश्रहर्म्यं तदेव हि ॥ ४८ ॥
 श्रे(ते)ष्वादौ दि षकृ(दृष्ट)त्कार्थं तदूर्ध्वेष्विष्टका क्रिया ।
 इष्टकादारूहिं(सं)मिश्रं षण्डमेतदुदाहृतम् ॥ ४९ ॥
 तदेवोपाचितं ख्यातं घनाधनमुदाहृतम् ।
 अशेषतरुभिः कार्यं संचितं स्त्रीति विद्यते ॥ ५० ॥
 अघनं चेति तत्कार्थं एवं पुंषण्डयोषिताम् ।
 वक्त्रमण्टपमानं च गर्भगृहविशालकम् ॥ ५१ ॥
 भित्तिव्यासं चतुः सर्वे (शालं)भागवदेव तलोक्तवत् ।
 द्वारस्योभयपार्श्वे तु पादयोरन्तरे द्विज ॥ ५२ ॥
 द्वारपालगुहां कुर्यात्तलादुत्तरसिंहकम् ।
 विम्बादितं द्विशालं च दण्डमात्रं तु वेशनम् ॥ ५३ ॥
 सर्वधामनि कर्तव्यं तवेशा(प्रवेश)रहितं तु वा ।
 एवं द्वितलमाख्यातं त्रितलं तु ततो विदुः ॥ ५४ ॥
 इति काश्यपशिल्पे द्वितलविधानोनामाष्टाविंशः पटलः ।

अथ नवविंशः पटलः ।

त्रितलम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण त्रितलं शृणु सुव्रत ।
 तस्य विस्तारमानं च पुरोक्तं हर्म्यमानकम् ॥ १ ॥
 विन्याससूत्रयोरन्तरष्टाविंशे तु भाजिते ।
 एकांशं कूटविस्तारं शालायामं च तद्वयम् ॥ २ ॥
 अंशं त्रिपादमर्थं वा पञ्च(ञ्ज)ख्याद(ख्यास) मुच्यते ।
 शेषं हारान्तरख्यातं निष्क्रान्तादीनि पूर्वकम् ॥ ३ ॥
 ऊर्ध्वभूमिरसं शेषं कूटव्यासमुदाहृतम् ।
 शालायामद्विभागं तु शेषं हारान्तरं भवेत् ॥ ४ ॥

हारान्तरं तु संपाद्यं त्रिपादं वाऽथ पञ्जरम् ।

ऊर्ध्वभूमित्रिभागैकं मध्यभद्रं विधीयते ॥ ५ ॥

दण्डं सार्धद्विदण्डं वा मध्यभद्रस्य नीत्रकम् ।

प्रासादस्योच्छ्रयं भानुद्विगुणांशं विभाजिते ॥ ६ ॥

द्विभागं भूतलोत्सेधं वेदांशं चरणोदयम् ।

मञ्चमानद्विभागेन पादोनं चतुरंशकैः ॥ ७ ॥

पादायां(नां)वह्निसाध्यांशं प्रस्तरोच्चमुदाहृतम् ।

पादोच्चं सार्धवह्न्यंशं सपादांशं तु मञ्चकम् ॥ ८ ॥

अर्धांशं वेदिकामानं गलमानं शिवांशकम् ।

सार्धांशं तु शिखरं स्तूप्युच्चं त्वेकभाजया ॥ ९ ॥

एवं हि कल्पितं गेहं शान्तिकक्षि(कं त्वि)ति विद्यते ।

चतुर्विंशति चायामे तलोच्चं तु द्विभागया ॥ १० ॥

वेदांशं चरणायामं पक्षांशं मञ्चमानकम् ।

पादोनचतुरंशं तु पादायाममितिष्यते ॥ ११ ॥

सार्धांशं प्रस्तरोत्सेधं साध्यर्थं ह्रुदयं भवेत् ।

अर्धांशं तु मञ्चोच्चमध्यांशं वेदिकोदयम् ॥ १२ ॥

शिवांशं ग्रीवमानं तु गुणांशं शिखरोदयम् ।

सपादांशं शिखामानं पौष्टिकं तदुदाहृतम् ॥ १३ ॥

सप्तविंशतिभागं तु कृत्वा च सदोनोदयम् ।

द्विभागं धरातलोत्सेधं युगांशं चरणोदयम् ॥ १४ ॥

मञ्चमानं द्विभागेन वेदांशं चरणायतम् ।

पादोनद्वयंशमञ्चोर्ध्वं तलिपोच्चं तु तद्द्वयम् ॥ १५ ॥

सार्धांशं प्रस्तरोत्सेधमेकांशं वेदिकोदयम् ।

द्विभागं ग्रीवमानं तु वेदभागं तु शीर्षकम् ॥ १६ ॥

शेषं स्तूप्युदयं ख्यातं जयदं तदुदाहृतम् ।

चत्वारिंशद्वयाधिक्यं भागं कृत्वा गृहोन्नतम् ॥ १७ ॥

अधिष्ठानत्रिभा[गा]र्थं सप्तांशं चरणोदयम् ।

तलोच्चसदृशं मञ्चं तलिपं सार्धषट्कम् ॥ १८ ॥

गुणांशं प्रस्तरोत्सेधं भूभागं च षडंशकम् ।

सार्धद्वयंशं तु मञ्चोच्चमेकांशं वेदिकोदयम् ॥ १९ ॥

गलमानं द्विभागं स्याद् भूतांशं शिखरोदयम् ।
 द्विभागं स्तूपितुङ्गं तु प्रोक्तमुद्भुतहर्म्यकम् ॥ २० ॥
 प्रासादस्य तु तुङ्गेन षडष्टांशविभाजिते ।
 अधिष्ठानयुगांशं तु वस्वशं चरणायतम् ॥ २१ ॥
 मञ्चमानं तु वेदांशं तली(लि)पं सार्धसप्तकम् ।
 सार्धत्रिभागमञ्चोर्ध्वं सत्पांशं चरणायतम् ॥ २२ ॥
 प्रस्तरोच्चं गुणांशं तु शिवांशं वेदिकोदयम् ।
 द्विभागं गलमानं तु रसांशं शिखरोदयम् ॥ २३ ॥
 द्विभागं तु शिखामानमेवं स्यात्सर्वदेशिकम् ।
 अष्टकूटाष्टशालाभिः कलापञ्जरसंयुतम् ॥ २४ ॥
 दूर्णवत्यल्पनासाढ्यं जन्मादाग्रं युगांशकम् ।
 नानाधिष्ठानसत्तानां नानापादैरलंकृतम् ॥ २५ ॥
 शिखरे भानुनासाढ्यं महाञ्चं चतुरष्टकम् ।
 कूटकोष्ठोन्नतादीनि गारादाद्युचितं भवेत् ॥ २६ ॥
 स्वस्तिकं भवनं ख्यातं तदेव शिखरे द्विज ।
 चतुर्धु(र्म)हानासिकोपेत(नासिकाढ्य)मल्पाष्टकविर्जितम् ॥ २७ ॥
 स्वस्तिभद्रामिदं ख्यातं सर्वदेवप्रियावहम् ।
 तदेव वृत्तशिखरं गलं वै वेदिका तथा ॥ २८ ॥
 रुद्रकान्तमितिर्ना(दं ना)म्ना मम प्रीतिकरं परम् ।
 तदेव शीर्षकोणेषु अल्पनासीद्वयाह्वयम् ॥ २९ ॥
 कलिपतं शिवकान्तं स्याच्छिवप्रीतिकरं गृहम् ।
 तदेव वेदिका कण्ठं शीर्षकं च घटं तथा ॥ ३० ॥
 वस्वग्रं (श्रं)कलिपतं यत्तद्विष्णुकान्तमिदं परम् ।
 विन्याससूत्रयोरन्तं नवभागविभाजिते ॥ ३१ ॥
 एकांशं कूटविस्तारं द्विभागं कोष्ठदीर्घकम् ।
 कोष्ठं प्रति द्विकोष्ठं स्यादधीशं पञ्जरं ततः ॥ ३२ ॥
 शेषहारान्तरं ख्यातं कल्पयेत्कल्पवित्तमः ।
 चतुष्कूटाष्टशालांशं भानुपञ्जरसंयुतम् ॥ ३३ ॥
 तं चा(तच्चा)ल्पनासिकोपेतं वस्वग्रं शीर्षकं गलम् ।
 महानास्यष्टकोपेतं शिखरं तद्विजोत्तम ॥ ३४ ॥

नाम्ना शुद्धमिमानं तु धर्मप्रीतिकरं भवेत् ।
 तदेवाष्टाश्रवेदी तु त्रिवृत्ताभं शिखरं गलम् ॥ ३५ ॥
 विमानाकृतिनाम्नातं सर्वदेवार्हकं भवेत् ।
 तदेव शिखरं कण्ठं युगाश्रं ब्रह्मकान्तकम् ॥ ३६ ॥
 तदेव सायताग्रं तु सपादं सत्रिभागिकम् ।
 वसुभागं तु विस्तारमायामं दशधा भजेत् ॥ ३७ ॥
 एकांशं कूटविस्तारं शालाया द्विगुणायतम् ।
 शेषं हारान्तरं ख्यातं प्रागिवैव प्रकल्पयेत् ॥ ३८ ॥
 षडष्टभागविस्तारमायामं चोर्ध्वभूमिके ।
 एकांशं कूटविस्तारं कोष्ठदीर्घं त्रियंशकम् ॥ ३९ ॥
 अर्धांशं पञ्जरं व्यासं शेषं हारान्तरं भवेत् ।
 उर्ध्वभूमीविस्तृतं च ग्री(चाग्नि)भाकैकं ध्य(गैःकण्ठ)भद्रकम् ॥ ४० ॥
 द्वयंशवृत्तं च वेदी च कष्ट(ण्डं)वै शीर्षकं तथा ।
 चतुष्कूटाष्टशाला(लं) च भानुपञ्जरसंयुतम् ॥ ४१ ॥
 हारान्तरं चतुर्विंशत्कल्पयेदादिभूतले ।
 चतुष्कूटं चतुःशलं पञ्जराष्टकसंयुतम् ॥ ४२ ॥
 षोडशान्तरसंयुक्तं शतसंख्याल्पनासिका(कम्) ।
 ललाटं नासिकायुक्तं पार्श्वयोर्भद्रनासिका ॥ ४३ ॥
 तथैव नासिका पृष्ठे पृष्ठे शिचोपमाचरेत् ।
 नानाधिष्ठानसंयुक्तं नानाचाङ्गसमायुतम् ॥ ४४ ॥
 सर्वालंकारसंयुक्तं हस्तिपृष्ठमिदं भवेत् ।
 मानसूत्रान्तरं व्यासं नवभागविभाजिते ॥ ४५ ॥
 गुणांशं गर्भगेहं तु शिवांशं कुड्यविस्तृतम् ।
 परितोऽर्लीद्रु(लिन्द्र)मेकांशं हारं व्यासं शिवांशकम् ॥ ४६ ॥
 एवं हि कल्पतेते(येत्ते)षु कण्ठकूटं शिवांशकम् ।
 मध्ये कोष्ठं गुणांशं स्यादेकांशः पञ्जरस्ततः ॥ ४७ ॥
 हारान्तरं तदर्धांशं कल्प्यैवं प्रथमे भुवि ।
 अथवा पञ्जराणां तु अर्धांशं वा विधीयते ॥ ४८ ॥
 शेषं हारान्तरं ख्यातं परितस्त्वेवमाचरेत् ।
 कोष्ठमध्ये त्रिदण्डेन महानासिविनिर्गतम् ॥ ४९ ॥

ऊर्ध्वभूमौ षडंशेषं (षु) कूटकोष्ठायतद्वयम् ।
 अर्थांशं पञ्जरव्यासं शेषं हारान्तरं भवेत् ॥ ५० ॥
 ऊर्ध्वभूमौ विस्तृतार्थं तु अर्धं (तु) त्वर्धदण्डेन निस्थितैः (गतम्) ।
 चतुरश्रमधिष्ठानं वस्वश्रं शीर्षकं गलम् ॥ ५१ ॥
 आदौ तले चतुष्कर्णे कूटो वेदाश्रशीर्षकः ।
 अष्टाश्रं शीर्षकं कूटश्चोर्ध्वभूमौ प्रकल्पयेत् ॥ ५२ ॥
 अष्टकूटाष्टकोष्ठं च कलापञ्जरसंयुतम् ।
 शतालपनासिकोपेतं शिखरेन्द्रं महान्तरम् ॥ ५३ ॥
 भद्रकोष्ठमिदं नाम्ना सर्वदेवार्हकं परम् ।
 तदेव कर्णकूटानां शीर्षकं वर्तुलाकृति ॥ ५४ ॥
 प्रासादशीर्षकं कण्ठं वृत्ताकारं प्रकल्पयेत् ।
 शिखरे तु चतुर्दिक्षु भद्रनासीसमान्वितम् ॥ ५५ ॥
 तथा दिक्ष्वल्पनासाढ्यं वृत्तकूटमिदं परम् ।
 तदेव शिखरे कोणे क्षुद्रनासाष्टकान्वितम् ॥ ५६ ॥
 युगाश्रं कर्णकूटानां शीर्षकं परिकल्पयेत् ।
 शेषं प्रागिव कर्तव्यं श्रीकण्ठं तदुदाहृतम् ॥ ५७ ॥
 तदेवाष्टांशमाधिक्यमायामं चतुरश्रकम् ।
 शालामध्ये महानासि भद्रं हीनं प्रकल्पयेत् ॥ ५८ ॥
 शालामं मस्तकं कण्ठं वृत्तायतमथापि ।
 स्थू(स्तु)पित्रयसमायुक्तमेतन्नाम्ना सुमङ्गलम् ॥ ५९ ॥
 मानसूत्रान्तरं धर्मं भागं कृत्वा द्विजोत्तम ।
 गर्भगेहं तु वेदांशं गृहं पिण्डचंशमावृतम् ॥ ६० ॥
 परितोऽलिङ्गु(लिन्द्र)मेकांशं हारभागेन कल्पयेत् ।
 तदेकं कूटविस्तारं मध्ये तोष्ठप(कोष्ठाय)तद्वयम् ॥ ६१ ॥
 तयोर्मध्येकभागेन पञ्जरव्यासमुच्यते ।
 हारान्तरं तथाऽशेन पञ्जरस्य तु पार्श्वयोः ॥ ६२ ॥
 अष्टांशां चोर्ध्वभूमिं तु कृत्वाऽशं कूटविस्तृतम् ।
 शालाया द्विगुणायामं तयोर्मध्ये तु पञ्जरम् ॥ ६३ ॥
 एकांशेनैव कर्तव्यं शेषं हारान्तरं भवेत् ।
 ऊर्ध्वभूमिं चतुर्भागं द्विभागं मध्यभद्रकम् ॥ ६४ ॥

दण्डं वा द्विदण्डं वा त्रिदण्डं वाऽथ निर्गतिः ।

वेदाश्रं तदधिष्ठानं तद्वत्कण्डं च शीर्षकम् ॥ ६५ ॥

अष्टशालाष्टकूटं च पञ्जरं षोडशान्वितम् ।

नानाधिष्ठानसंयुक्तं नानापादैरलंकृतम् ॥ ६६ ॥

उन्नतौ कूटकोष्ठौ च भान्तरप्रस्तरान्वितौ ।

गान्धारमिति विख्यातमष्टाश्रं वा गलं शिरः ॥ ६७ ॥

श्रीविशालमिति ख्यातं वर्तुला वेदिका गलम् ।

शीर्षं चैव च कर्तव्यं शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ ६८ ॥

श्रीभागादयमिति ख्यातं सर्वदेवार्हकं परम् ।

वृत्ते वृत्तायते द्वयश्रवृत्ते चैव षडश्रके ॥ ६९ ॥

कूटकोष्ठादिसर्वाङ्गं प्रागिवैव प्रकल्पयेत् ।

वर्षस्त(क्षःस्थ)लं मण्डलं च त्यजेत्कर्णं च शीर्षकम् ॥ ७० ॥

वक्षःस्थलविहीनानां क(नाम)कर्णं शीर्षसंयुतम् ।

कूटकोष्ठादिसर्वाङ्गमुचितं नागरादिकम् ॥ ७१ ॥

नानालंकारसंयुक्तं नानाचित्रैर्विचित्रितम् ।

गर्भगैहं विशालं च गृहं पिण्डयज्ञमण्डपम् ॥ ७२ ॥

एकभूमिविधानोक्तमनुक्तानां विशेषतः ।

त्रितलं शेषमाख्यातं चतुर्भूममथोच्यते ॥ ७३ ॥

इति काश्यपशिल्पे त्रितलविधानं नामैकोनत्रिंशः पटलः ।

अथ त्रिंशः पटलः ।

चतुर्भूमिः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण चतुर्भूम्यादिलक्षणम् ।

विस्तारोत्सेधमानं तु प्रोक्तं प्रासादमानके ॥ १ ॥

रव्यंशमानसूत्रं वा कृते गर्भगृहांशकम् ।

गृहपिण्डयलिन्द्राहारं प्रत्येकं चैकभागतः ॥ २ ॥

त्रिग्याससूत्रयोरन्तर्वसुधामभजेवह(इ)म् ।
 कर्णकूटशतांशं तु कोष्ठं तद्विगुणायतम् ॥ ३ ॥
 पञ्च(इज)रव्यासमंशेन शेषं सा(हा)रान्तरं भवेत् ।
 पुनरप्यूर्ध्वभूमिं च वसुभागविभाजिते ॥ ४ ॥
 कर्णकूटं च कोष्ठं च पञ्जरं पूर्ववज्जवेत् ।
 तदूर्ध्वभूमौ षड्भागे शिवांशं कूटविस्तृतम् ॥ ५ ॥
 कोष्ठायामश्वरी(धरा)भागमर्धांशं पञ्जरस्य तु ।
 शेषं हारान्तरं प्रोक्तं हीनाधीकां(क्यं) तु नाऽऽभयेत् ॥ ६ ॥
 उर्ध्वभूमानि(मिवि)भागेन त्रयोमां(ज्जा)मर्धमभद्रकम् ।
 दण्डं वाऽध्यर्धदण्डं वा द्विदण्डं वाऽथ निर्गमम् ॥ ७ ॥
 प्रासादोच्चं तु विभजेत्संग्रहत्रिंशदंशकम् ।
 सार्धाष्टांशमधिष्ठानं भूतांशं चरणोदयम् ॥ ८ ॥
 अधिष्ठानसमं मञ्चं पादं पादोनप(म)ञ्चकम् ।
 दा(प)क्षांशं कर्ममञ्चोच्चं कल्पयेद्द्विजसत्तम ॥ ९ ॥
 सार्धं वेदांशमपरं पक्षांशं प्रस्तरोदयम् ।
 सपादवेदभागं च चरणोदयमिष्यते ॥ १० ॥
 पादोनर्क्षांशमञ्चोच्चं शिवांशं वेदिकोदयम् ।
 कण्ठोच्चं तु द्विभागं स्यात्सार्धं वेदांशशीर्षकम् ॥ ११ ॥
 स्तूप्युच्चं तु द्विभागं स्याच्छान्तिकं भवनं भवेत् ।
 चत्वारिंशद्द्वयाधिकां(क्यं) भागं कृत्वा गृहोन्नतम् ॥ १२ ॥
 गुणांशं तल्लमानं तु रसांशं चरणोदयम् ।
 प्रस्तरं त्वग्निभागेन भूतांशं तल्लिपोदयम् ॥ १३ ॥
 गुणांशं प्रस्तरोत्सेधं पादं पादार्धपञ्चकम् ।
 पादद्विभागमञ्चोच्चं सार्धवेदाङ्गप्रिणोदयम् ॥ १४ ॥
 द्विभागं मञ्चमानं तु शिवांशं वेदिकोदयम् ।
 अत्यर्धांशं गलोत्सेधं युगांशं शिखरोदयम् ॥ १५ ॥
 द्विभागं तु शिखामानं पौष्टिकं तदुदाहृतम् ।
 पञ्चांशं द्वि(वि)भजेद्धर्म्यं तुङ्गं स्तूप्यवसानकम् ॥ १६ ॥
 सार्धान्न्यंशमधिष्ठानं सर्पांशं चरणोदयम् ।
 गुणार्धं प्रस्तरोत्सेधं रसांशं पाददैर्घ्यकम् ॥ १७ ॥

गुणांशं मञ्चमानं तु ऊर्ध्वपादं तु तद्वद्वयम् ।
 त्रिभागं प्रस्तरोत्सेधं पादोच्चं सार्धपञ्चकम् ॥ १८ ॥
 प्रस्तरोच्चं त्रिभागैकं शिवांशं वेदिकोदयम् ।
 द्विभागं गलमानं तु भूतांशं शिखरोदयम् ॥ १९ ॥
 सार्धांशं स्तूपिमानं तु जयदं तदुदाहृतम् ।
 उपानादिस्तूपिपर्यन्तं पञ्चांशं विभजेद्द्वयः ॥ २० ॥
 तथोच्चं सार्धाग्न्यं (ग्न्यं) स्यात्सर्मांशं चरणोदयम् ।
 तलोच्चसदृशं मञ्चं तस्य (लि)पं सार्धषट्कम् ॥ २१ ॥
 पादाधिकत्रिभागेन मञ्चमानमुदाहृतम् ।
 पादोच्चं रसभागेन गुणांशं प्रस्तरोदयम् ॥ २२ ॥
 सार्धपञ्चांशमभ्युच्चं मञ्चं सार्धद्विभागया ।
 एकांशं वेदिकामानं द्विभागं स्याद्गलोदयम् ॥ २३ ॥
 पञ्चांशं शिखरोत्तुङ्गं पादद्वयं शिरो (खो) दयम् ।
 तद्भूतं सदनं ह्येवं कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ २४ ॥
 आरामोच्चं तु पञ्चांशं भागं कृत्वा विशेषतः ।
 सार्धांशं शमधिष्ठानं धात्वंशं चरणोदयम् ॥ २५ ॥
 प्रस्तरोच्चं त्रिभागैकं चरणं सार्धषड्भवेत् ।
 सपादाग्न्यंशमञ्चं स्यात्तली (लि)पं सार्धषट्कम् ॥ २६ ॥
 त्रिभागं प्रस्तरोत्सेधं पादोच्चं सार्धपञ्चकम् ।
 पादोनाग्न्यंशमञ्चोच्चं शिवांशं वेदिकोदयम् ॥ २७ ॥
 द्विभागं गलमानं तु पञ्चांशं शिखरोदयम् ।
 व्योमांशं तु शिखामानं विमानं सार्धदेशिकम् ॥ २८ ॥
 होमादिस्तूपिपर्यन्तं वेदाश्रं परिकल्पयेत् ।
 भानुकूटं तथा कोष्ठं भानुद्विगुणपञ्जरम् ॥ २९ ॥
 शिखरे तु चतुर्दिक्षु भद्रनासीचतुष्टयम् ।
 पादं प्रत्यल्पनासाढ्यं शिखरेऽष्टालपनासिकम् ॥ ३० ॥
 कूटकोष्ठादिसर्वाङ्गं नागराद्युचितं कुरु ।
 एकाकारतलस्तम्भं सुभद्रमिति विद्यते ॥ ३१ ॥
 तदेव शिखरेऽष्टालपनासिकारहितं भवेत् ।
 तद्भद्रमिति विख्यातं सर्ववेद (देव) प्रियावहम् ॥ ३२ ॥

तदेव शिखरे षण्ठवृत्तं श्रीकान्तमुच्यते ॥ ३३ ॥
 वस्त्रश्रं शीर्षकण्ठं वै श्रीमण्डनमुदाहृतम् ॥ ३३ ॥
 तदेव शिखरे चाष्टौ (ष्ट)महानासिसमन्वितम् ।
 श्रीभवन्तं च व्याख्यातं शालाभद्रयुतं तु वा ॥ ३४ ॥
 धिभद्रं वाऽथ भक्तव्यं सर्वेषां सद्गनामपि न ।
 श्रीकान्तं शिखरेऽष्टालपनापा(सा)ढ्यं श्रीत्रिशालकम् ॥ ३५ ॥
 नानाऽङ्घ्रितलयुक्तास्ते तत्तन्नाम्ना प्रकीर्तिताः ।
 विस्ताराढ्यं...मंसं भास्करं तु विशीर्षकम् ॥ ३६ ॥
 सर्वदालयमित्युक्तं सर्वदेवार्हकं परम् ।
 मानमूत्रान्तमानन्दभागं कृत्वा विशेषतः ॥ ३७ ॥
 गर्भगहं गुणांशं स्याद्भागेन गृहपिण्डिका ।
 अलिन्द्रांशे तु कर्तव्यं भा(हा)भागेन कल्पयेत् ॥ ३८ ॥
 ततो विन्यासपत्रान्तं व्यासं नन्दविभाजिते ।
 एकांशं कूटविस्तारं गुणांशं कोष्ठदीर्घकम् ॥ ३९ ॥
 एकांशं पञ्जरव्यासमर्धांशं हरयाऽन्तरम् ।
 शालामध्ये महानासि निवृत्तं त्वर्धभागया ॥ ४० ॥
 ऊर्ध्वभूमा(न)न्दभागे तु कूटभंशेन कल्पयेत् ।
 शालाया(तद्) द्विगुणायामं(मा)शिवांशं पञ्जरं भवेत् ॥ ४१ ॥
 शेषं हारान्तरं चोर्ध्वं भूतारं रसभाजिते ।
 कूटमेकेन कर्तव्यं कोष्ठं तद्द्विगुणायतम् ॥ ४२ ॥
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं शेषं हारान्तरं भवेत् ।
 ऊर्ध्वभूमिं तथाऽर्धं तु मध्यदण्डेन निर्गतिम् ॥ ४३ ॥
 चतुरष्ट्रश्रवृत्ताभं कूटानां शीर्षकं क्रमात् ।
 कर्करीदण्डवत्कोष्ठं स्वश्रं हर्म्यादिशीर्षकम् ॥ ४४ ॥
 महानास्यष्ट(ष्ट)कोपेतं शीर्षकं परिकल्पयेत् ।
 रविकोष्ठं च कूटं च रविद्विगुणपञ्जरम् ॥ ४५ ॥
 प्रागिवोच्चांशमानं तु ततः कोष्ठमिदं परम् ।
 गेहव्यासं तु वर्धांशं कृत्वा नीचगृहच्छतुः (होचकम्) ॥ ४६ ॥
 गृहपिण्डांशमानेन आलिन्द्रं त्वेकभागया ।
 हाराप्या(रव्या)सं शिवांशेन परितः परिकल्पयेत् ॥ ४७ ॥

विन्याससूत्रयोरन्तर्ग्यासधर्मविभाजिते ।

कर्णकूटं तदेकांशं कोष्ठायामं तु तद्द्वयम् ॥ ४८ ॥

अर्धांशं पञ्जरव्यासं शेषं हारान्तरं भवेत् ।

चतुष्कूटाष्टकोष्ठं च पञ्चारम्भं तु संख्यया ॥ ४९ ॥

हारान्तरं चतुर्विंशत्कपयेत्प्रथमं तलम् ।

आलिन्द्रं जलपादं स्यात्प्रस्तारं तु घनीकृतम् ॥ ५० ॥

ऊर्ध्वभूतवभागं स्याच्छिवांशं कूटविस्तरम् ।

कोष्ठं तद्विगुणायामं पञ्जरं शममानतः ॥ ५१ ॥

शेषं हारान्तरं ख्यातं क्षुद्रपञ्जरसंयुतम् ।

ऊर्ध्वभूमित्रिभागैकं मध्ये दण्डेन निर्गमम् ॥ ५२ ॥

चतुरश्रमधिष्ठानमष्टाश्रं मस्तकं गलम् ।

शिखरेऽष्टौ महानासिः स्यः) पादे प्रत्यल्पनासिका ॥ ५३ ॥

कर्णकूटं तु भागं स्यात्कोष्ठं षोडशभिर्गुणम् ।

नतकूटोन्नतं कोष्ठमन्तरप्रस्तरान्वितम् ॥ ५४ ॥

क्षुद्रनीडः षट्विंशं स्यान्मानासं सूकरात्रचा(कृति) ।

नानाचित्रैर्विचित्रं तु तुङ्गं भागं तु पूर्वकम् ॥ ५५ ॥

जयावहमिदं ख्यातं सर्वदेवार्हकं परम् ।

तदेव वर्तुलं कर्णं शीर्षान्तं सर्वमामि(नि)कम् ॥ ५६ ॥

तदेव सान्तरं मञ्चं कूटकोष्ठं च पञ्जरम् ।

कूटानां शीर्षकस्तूपिकुम्भं कर्णं च वर्तुलम् ॥ ५७ ॥

एवं स्यान्मूलभूमौ तु वस्वश्रं मध्यमे तले ।

युगाश्रं मध्यभूमौ तु कर्णकूटं प्रकल्पयेत् ॥ ५८ ॥

सुखावहमिदं ख्यातं सर्वदेवार्हकं परम् ।

तदेव कूटकोष्ठं च अन्तरं प्रस्तरं विना ॥ ५९ ॥

व्यासोच्चसमसूत्रं तु सदस्य(दाज)यगृहं भवेत् ।

तदेव शिखरं कण्ठं युगाश्रं धारकान्तकम् ॥ ६० ॥

इति काश्यपशिल्पे चतुर्भूमिविधानो नाम त्रिंशः पटलः ।

वक्ष्येऽहं कूटकोष्ठानां पञ्जराणां तु लक्षणम् ।
 द्वितिलादितलान्तानां सममेव प्रकीर्तितम् ॥ १ ॥
 तलं प्रत्युदितं व्यासं समाश्रं कर्णकूटकम् ।
 सार्धताश्रं तु कोष्ठं स्याच्चतुष्पादैकपादुकौ ॥ २ ॥
 अधस्तात्स्तम्भवर्गं च प्रस्तरः कर्णशीर्षिकम् ।
 स्तूपिवर्गसमायुक्तौ कूटकोष्ठौ विशेषतः ॥ ३ ॥
 एवं चाऽऽदितले कुर्याद्द्वारातालं विनोर्ध्वतः ।
 कूटशालौ च कर्तव्यौ पञ्जराश्च तथैव च ॥ ४ ॥
 ऊर्ध्वपादोदयं सप्तभागं कुर्याद्विशेषतः ।
 एकांशं वेदिकोत्सेधं सार्धांशं गलमुन्नतम् ॥ ५ ॥
 शीर्षं तु विगुणांशेन शेषं स्तूप्युदयं भवेत् ।
 एवं तु कूटकोष्ठौ द्वौ कल्पयेत्तु तलं प्रति ॥ ६ ॥
 अथवा कूटकोष्ठानामुदयं तु वदाम्यहम् ।
 उत्तरस्योर्ध्वसीमान्तं हंसमालोर्ध्वसंम(सिंह)कम् ॥ ७ ॥
 कपोतं वावसानं वा भागं पूर्ववदेव तु ।
 सान्तरप्रस्तरं चेत्तु प्रस्तरस्योर्ध्वसोमकम् ॥ ८ ॥
 वेदिकोर्ध्वं समो(मं)वाऽथ सान्तरप्रस्तरान्वितः(तम्) ।
 तदुत्थं रुद्रधा भज्य एकांशं वेदिकोद-म् ॥ ९ ॥
 गुणांशं चरणोत्थं तु पादोनद्वयंशमश्चकम् ।
 स्तूप्युत्सेधं सपादांशं क्रमशः परिकल्पयेत् ॥ १० ॥
 एवं हि कूटकोष्ठौ द्वौ कल्पयेच्छिलपवित्रतमः ।
 कूटस्यास्य त्रिभागैकं स्वनासीविस्तृतं भवेत् ॥ ११ ॥
 तद्द्वयासत्रिचतुःपञ्चसप्तभागेन नीत्रकम् ।
 कर्णकूटे कपोतं तु नासिकानिर्गमं भवेत् ॥ १२ ॥
 चतुर्दिक्षु चतुर्णासि(र्नासीः)कूटानां परिकल्पयेत् ।
 एकस्तूपिसमायुक्तं नीत्रवेशविमानवत् ॥ १३ ॥

तदेवाश्रं वसुकोणं वा वृत्तामं वा ग ३ शिरः ।
 नागराद्युचितं कल्प्यं कर्णकूटं (टं)विशेषतः ॥ १४ ॥
 शालानां पार्श्वयोर्विप्र ललाटाख्यं(ख्या)तु नासिका ।
 शाला व्यासविशाला तु उन्नता मुखपट्टिका ॥ १५ ॥
 स्वस्तूप्यग्रसमं प्रोतं शालानास्यश्रशी(सी)मकम् ।
 शालादैर्घ्यं त्रिभागैकं मुखनासिविशालकम् ॥ १६ ॥
 कूटानां नासिकानीत्रं महानासिवदाचरेत् ।
 स(स्तू)पित्रयसमायुक्तं नागरे भवने द्विज ॥ १७ ॥
 का(श)लानां द्वाविडानां तु स्तूपिस्याक्खित्संज्ञ(द्विजिसंख्य)या ।
 शालानां वैसराणां तु स्तूप्येकं वा चतुष्टयम् ॥ १८ ॥
 गलांशे कूटकोष्ठानां देवताद्यास्तु कल्पयेत् ।
 एवं हि कूटकोष्ठस्तु पञ्जरस्त्वधुनोच्यते ॥ १९ ॥
 उपानाद्युत्तरान्तं तु नवभागविभाजिते ।
 उपपीठमथांशेन पक्षांशेन धरातलम् ॥ २० ॥
 वेदांशं चरणायासं मध्यमध्यर्धभागया ।
 अर्धांशं वेदिकामानं कपोतान्तं गल्लोदयम् ॥ २१ ॥
 प्रतिवाजनसीमान्तं पञ्जरोच्चमुदाहृतम् ।
 प्रासादस्य कपोतं तु यथाशोभांशनिर्गतिः ॥ २२ ॥
 पञ्जरो नासिकाकारः कूटकोष्ठाकृतिस्तु वा ।
 हस्तिपृष्ठविमानं स्याच्छिखरान्तमथापि वा ॥ २३ ॥
 एवं त्वनेकभेदेन पञ्जराकृतिरुच्यते ।
 यथेष्टं तेषु कर्तव्यं हर्म्यकोष्ठेषु हर्म्यकम् ॥ २४ ॥
 एकेन भूमिहर्म्येषु ॥
 एवमादितले(ले)कुर्यादन्तरप्रस्तरान्वितम् ॥ २५ ॥
 मानसूत्रं तु निष्क्रान्तं युक्तमेव यदाचरेत् ।
 पञ्जरं नीचरहितं प्रस्तरार्धे विशेषतः ॥ २६ ॥
 कर्णकूटं समं वाऽथ त्रिपादं वाऽवधिस्तम् ।
 तद्व्यासभद्रं (कं)तुङ्गं युक्त्या पञ्जरमाचरेत् ॥ २७ ॥

तलं प्रत्यूर्ध्वपादोच्चं प्रागिवैव नवांशकम् ।
 गुणांशं वा घना भित्तिश्चित्रं शीर्षसमं युजम् ॥ २८ ॥
 पादायामं चतुर्भागमत्यर्धांशं तु प्रस्तरम् ।
 अर्धांशं वेदिकामानं कपोतान्तं गलोदयम् ॥ २९ ॥
 प्रतिवाजनसीमान्तं पञ्जरोदयमीरितम् ।
 शेषं प्रागिव कर्तव्यमेवं निष्क्रान्तपञ्जरम् ॥ ३० ॥
 निष्क्रान्तरहितं चेत्तु प्रस्तरोर्ध्वं तु वागिव(जनम्) ।
 पञ्जरे कूटकोष्ठौ च पादे पादान्तरेऽपि वा ॥ ३१ ॥
 गोपानाधारिताकल्पमहाशालपराक्रमात् ।
 हस्तौ पादौ द्वयोपेतां दृष्टकीर्णजटान्विताम् ॥ ३२ ॥
 रौद्रदृष्टिसमायुक्तां नृत्तवाञ्जनसंनिभाम् ।
 गोपानं यत्नतो धृत्वा पादौ हस्तौ तदन्वितौ ॥ ३३ ॥
 एवं वा गजहंसाभं सिंहव्यालोह(लाभ)ेव वा ।
 गोपानं शिरसाऽवाच्यं हस्तपादौ यथेष्टौ ॥ ३४ ॥
 कूटादिलक्षणं प्रोक्तं पञ्चभूमिविधिं ततः ॥ ३५ ॥
 इति काश्यपशिल्पे कूटादिलक्षणमेकत्रिंशः पटलः ।

अथ द्वात्रिंशः पटलः ।

पञ्चभूमिः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण पञ्चभूमास्तु लक्षणम् ।
 विस्तारोत्सेधमानं तु प्रोक्तं प्रासादमानके ॥ १ ॥
 विस्तारं रुद्रया भज्य गुणांशं गर्भगेहकम् ।
 द्विभागं गृहपिण्डी स्याद्वलिन्द्रं त्वेकभागया ॥ २ ॥
 हाराभा(मा)नेक(न) कर्तव्यमलिन्द्रघनभित्तिरुम् ।
 वर्षस्थलसमं युक्तं कल्पयेत्प्रस्तरोपरि ॥ २ ॥
 धरातले व(च)मञ्चोर्ध्वे द्वितीये वा त्रिभूमिके ।
 देवतास्थपनं कुर्यात्तावदेव घनीकृतम् ॥ ४ ॥

विन्याससूत्रयोरन्तः, रुद्रभागविभाजिते ।

शिवांशं कर्णकूटं तु मध्यकोष्ठं गुणांशकम् ॥ ५ ॥

तयोर्मध्यैकभागेन पन्त(ञ्ज)ख्यासमुच्यते ।

हारान्तरमथांशेन कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ ६ ॥

तदूर्ध्वभूमिविस्तृतं नन्दभागं कृत्वांशं(तु) सौष्टिकम् ।

मध्ये कोष्ठाग्निभागं तु पञ्जरं त्वंशमानतः ॥ ७ ॥

हारान्तरमथार्धांशं कल्पयेत्तु द्वितीयके ।

तदूर्ध्वभुवनं चाष्टभागांशं कर्णकूटकम् ॥ ८ ॥

द्विभागं कोष्ठकं कुर्याद्भागं (गः) स्यात्पञ्जरस्तथा ।

हारान्तरमथार्धांशं कृत्वा लक्षणसंयुतम् ॥ ९ ॥

ऊर्ध्वभूमिरसांशे तु कूटव्यासमथांशकम् ।

शालादीर्घविभागं स्याद्दुग्धा(दध्यां)ं पञ्जरस्तरम् ॥ १० ॥

शेषं हारान्तरं ख्यातं बलकुञ्जरमेव वा ।

तदूर्ध्वे भूमिनिश्न्यात्यं (विन्यासं) मध्ये दण्डेन निर्गतिः ॥ ११ ॥

गृहोच्चं तु षडष्टांशे पादोनांशं धरातलम् ।

सार्धपञ्चांशमप्युच्चं सार्धद्वयंशं तु मश्वकम् ॥ १२ ॥

सपादं पञ्चभागं तु चरणोदयमीरितम् ।

मश्वोच्चं द्वयमर्धांशं पञ्चांशं चरणायतम् ॥ १३ ॥

सपादद्विभागमञ्चं स्यात्पा(प)दामर्धेन पञ्चकम् ।

द्विभागं प्रस्तरोत्सेवं सार्धवेदाङ्घ्रितुङ्गकम् ॥ १४ ॥

पादोनद्वयंशमश्वैः स्याच्छिवांशं वेदिकोदयम् ।

कण्ठं वा तेन पक्षांशं सार्धवेदं शिरोदयम् ॥ १५ ॥

द्विभागं स्तूपिमानं तु शान्तिकं भवनं भवेत् ।

सवेदचत्वारिंशं तु भागं कृत्वा गृहोन्नतम् ॥ १६ ॥

गुणांशं तलतुङ्गं तु भूतांशं चरणोदयम् ।

प्रस्तरं चाग्निभागं तु पादं सार्धयुगं भवेत् ॥ १७ ॥

सपादद्विभागमश्वं स्यात्तलिपं म्यादधी(स्यादधो)युगम् ।

प्रस्तरोच्चं द्विभागेन वेदांशं चरणोदयम् ॥ १८ ॥

पक्षांशं मश्वमानं स्यात्पादं सार्धगुणांशकम् ।

अध्यर्धमश्वमानं तु व्योमांशं वेदिकोदयम् ॥ १९ ॥

द्विभागं गलमानं तु सार्धं वेदांशशीर्षिकम् ।
 अत्यन्धं (धं) तु शिखामानं पौष्टिकं सदनं त्विदम् ॥ २० ॥
 सदनोच्चं तु षट्त्रिंशद्भागं कृत्वा द्विजोत्तम ।
 अधिष्ठानं द्विभागेन वेदांशं चरणायतम् ॥ २१ ॥
 सत्रिपादशिवांशेन मञ्चमानं प्रकल्पयेत् ।
 सार्धाग्न्यंशं तु तल्पिणं तदर्थं मञ्चमानकम् ॥ २२ ॥
 सपादानलपादं स्यान्मञ्चपत्यर्थभागया ।
 गुणांशं पादपाठं तु सपादांशं [तु] प्रस्तरम् ॥ २३ ॥
 एकांशं वेदिकामानं पादोनद्वयंशकं गलम् ।
 सपादाग्न्यंशशिरोषे(कं शीर्षं शे)पं स्तूप्युदयं भवेत् ॥ २४ ॥
 जयदं भवनं ह्येवं कल्पयेत्कल्पवित्तमः ।
 विमानोत्सेधं विभजेन्नयस्त्रिंशद्विभागया ॥ २५ ॥
 द्विभागं रमणीमानं वेदांशं चरणोदयम् ।
 प्रस्तरोच्चं द्विभागेन सार्धत्रिंशद्द्विजोदयम् ॥ २६ ॥
 प्रस्तारं पादरहितं द्विभागेन विधीयते ।
 त्रिभागं चरणायामं तदर्थं मञ्चमानकम् ॥ २७ ॥
 सार्धद्विभागपादोच्चं सपादांशेन मञ्चकम् ।
 स्तम्भं पादाधिकद्वयंशं मञ्चमानं सपादकम् ॥ २८ ॥
 व्योमांशं वेदिकामानमत्यर्धाङ्गुलमानकम् ।
 सार्धत्रिभागं शिखरं द्विभागं स्तूपिमानकम् ॥ २९ ॥
 अद्भुतं भवति ह्येवं कल्पयेद्देवतार्हकम् ।
 चतुर्विंशतिभागं तु कृत्वा च सदनोदयम् ॥ ३० ॥
 अत्यर्धांशितलोत्सेधं गुणांशं पादमानकम् ।
 तदर्थं मञ्चमानं तु पादोदकं(यं)गुणांशकम् ॥ ३१ ॥
 तस्यार्धं प्रस्तरोत्सेधं द्वयर्धमङ्गुदयं भवेत् ।
 प्रस्तरं तु सपादांशं स्तम्भं पादाधिकद्वयम् ॥ ३२ ॥
 तदर्थं मञ्चमानं तु साष्टांशद्वयंशमङ्गिकम् ।
 एकांशं प्रस्तरोत्सेधमर्धांशं वेदिकोदयम् ॥ ३३ ॥
 त्रिपादं गलमानं तु पादोनद्वयंशकं शिरः ।
 अष्टांशरहितव्योमभागं स्तूप्युदयं भवेत् ॥ ३४ ॥

सर्वकामिकमेवं तु कर्तव्यं सदनं विज ।
 होमादिस्तूपिपर्यन्तं युगाश्रं परिकल्पयेत् ॥ ३५ ॥
 कलाशालाकलासौष्टी पञ्जरं चतुरष्टकम् ।
 पादाः प्रत्यल्पनासाढ्यं (ढ्या)हारान्तं नासिकाद्वयम् ॥ ३६ ॥
 भद्रनासीचतुष्कं तु शिखरे च प्रकल्पयेत् ।
 क्षुद्रनासीद्वयं कोणे कल्पितं ब्रह्मकान्तकम् ॥ ३७ ॥
 कूटास्त्र(टेष्व)नन्तरं चाढ्यं (राढ्यं च)प्राजापत्यमुदाहृतम् ।
 तदेवोन्नतकूटं तु कोष्ठेऽनन्ताः स्वमञ्चकाः ॥ ३८ ॥
 स्वायंभुवमिदं गेहं सर्वदेवार्हकं परम् ।
 तदेव वेदिकाकोष्ठं शीर्षकं वसुकोणकम् ॥ ३९ ॥
 शालामध्येऽशमानेऽन्तर्निर्गतिः कोष्ठ एव वा ।
 भद्रकान्तमिति ख्यातं कूटकोष्ठे परिस्समम् ॥ ४० ॥
 समञ्चं वाऽपि (प्य)मञ्चं वा जनार्दनमुदाहृतम् ।
 तदेव कोष्ठमध्ये तु भद्रहीनमथापि वा ॥ ४१ ॥
 मध्यभद्रयुतं वाऽपि मण्डलं शीर्षकं गलम् ।
 अतिभद्रमिति ख्यातं सर्वदेवार्हकं परम् ॥ ४२ ॥
 तदेव कूटकोष्ठं च पञ्जरं च समञ्चकम् ।
 सोन्नतं सर्वतोभद्रं धर्मप्रीतिकरं भवेत् ॥ ४३ ॥
 विमलं कूटकोष्ठं च पञ्जरं समसूरकम् ।
 नानाधिष्ठानसंयुक्तं नानापादैरलंकृतम् ॥ ४४ ॥
 नानालंकारसंयुक्तं युग्मपञ्जरसंयुतम् ।
 शिखरेऽष्टालपनासाढ्यं महानासीचतुष्टयम् ॥ ४५ ॥
 वीरभद्रमिति ख्यातं सर्वदेवप्रियावहम् ।
 तदेवाष्टकशाख्यादिमादिभूमौ द्विभागया ॥ ४६ ॥
 भानुपञ्जरसंयुक्तं शेषं प्रागिव कल्पयेत् ।
 प्रागुक्तनाम मा(चाऽऽ)ख्यातं ना(ता)स्विष्टं परिकल्पयेत् ॥ ४७ ॥
 पञ्चभूमिसमाख्यातं षट्पलं च युगं शृणु ॥ ४८ ॥

इति काश्यपशिल्पे पञ्चतलविधानो नाम द्वात्रिंशः पटलः ।

अथ त्रयस्त्रिंशः पटलः ।

षड्भूमिः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण षड्भूमिकविधिं परम् ।
तस्य विस्तारतुङ्गं तु प्रासादमानवद्भवेत् ॥ १ ॥
विस्तारं रुद्रधा भज्य गुणांशं गर्भगेहकम् ।
द्विभागं गृहपिण्डं स्यादलिन्द्रं शिवभागया ॥ २ ॥
हारं शिवांशमानेन अलिन्द्रं वा स्थलं भवेत् ।
धरातले द्वित्रिभूमौ ॥ ३ ॥
वा(पा)दे तास्था(तत्स्था)पनं यत्र तावद्वै सुदृढं घनम् ।
ब्राह्मोचितमलंकारं घनाभ्यन्तरवद् भवेत् ॥ ४ ॥
रव्यंशं विभजेत्तारं विन्यासं सूत्रयोत्त(स्त)रम् ।
भारं सौष्टिकविस्तारं कोष्ठं तद्विगुणायतम् ॥ ५ ॥
भागेन पञ्जरव्यासं शेषं हारान्तरं भवेत् ।
चतुष्कूटाष्टकोष्ठं च भानुपञ्जरसंयुतम् ॥ ६ ॥
हारान्तरं चतुर्विंशत्कल्पयेदतिभूतले ।
पञ्चारं हर्म्यमध्ये तु कण्ठेषु सौष्टिकं भवेत् ॥ ७ ॥
पार्श्वयोः कर्णकूटस्य पञ्जरं परिकल्पयेत् ।
कोष्ठपञ्जरयोर्मध्ये कल्पयेत्तु विशेषतः ॥ ८ ॥
तदूर्ध्वभूदशांशेषु व्योमांशं कर्णकूटकम् ।
मध्ये पञ्जरमेकांशं कण्ठकूटमिवाऽऽकृतिः ॥ ९ ॥
द्विभागं कोष्ठदीर्घं स्यादध्यांशं पञ्जरस्य तु ।
शेषं हारान्तरं ख्यातमेषां संख्याऽऽदिभूमिवत् ॥ १० ॥
तस्योर्ध्वभूविशालं तु नवभागविभाजिते ।
कण्ठकूटमथांशेन मध्यशाला गुणांशकम् ॥ ११ ॥
पञ्जरव्यासमेकांशमध्यांशं हरयोऽन्तरम् ।
तदूर्ध्वं वसुभागं तु शिवांशं कूटविस्तृतम् ॥ १२ ॥

मध्ये कोष्ठद्विभागेन एकांशं पञ्जरस्ततम् ।
 हारान्तरमथार्धांशं कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ १३ ॥
 तस्योर्ध्वभूमिविस्तारं षड्भागां विभजेत्समम् ।
 कूटमेकांशमानेन कोष्ठायामं तु तद्द्वयम् ॥ १४ ॥
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं शेषं हारान्तरं भवेत् ।
 तदूर्ध्वभूमिविस्तारमर्धांशं मध्यभद्रकम् ॥ १५ ॥
 दण्डं वाऽध्यर्धदण्डं वा द्विदण्डं भद्रनीचकम् ।
 तत्तुङ्गं सप्तपञ्चाशदंशं कृत्वा तु देशिकः ॥ १६ ॥
 अधिष्ठानोच्चपञ्चाग्निषड्भागं चरणोदयम् ।
 पादहीनाग्निभागं तु प(म)ञ्चमानमुदाहृतम् ॥ १७ ॥
 पादोच्चं सार्धपञ्चांशं मञ्चं सार्धविभागया ।
 पादाधिकं तु पञ्चांशं पादायाममिति स्मृतम् ॥ १८ ॥
 सार्धद्विभागमञ्चोच्चं पञ्चांशं चरणोदयम् ।
 पादोदयं द्विभागं तु प्रस्तरोदयमीरितम् ॥ १९ ॥
 पादहीनं तु पञ्चांशं तलिपस्योदयं भवेत् ।
 द्विभागं प्रस्तरं ख्यातमर्धाधिक्यं युगांशकम् ॥ २० ॥
 पादायाममिदं ख्यातं पादोनद्वयंशमञ्चकम् ।
 व्योमांशं वेदिकामानं पादोनद्वयंशकं गलम् ॥ २१ ॥
 सार्धवेदांशमानेन शीर्षकं परिकल्पयेत् ।
 पक्षांशं तु विमानं च षड्भूमिकमेव हि ॥ २२ ॥
 साष्टाविंशत्ति(त्त)लानि स्युर्विंशत्कूटममन्वितम् ।
 षडष्टपञ्जरोपेतं पादं प्रत्यल्पनासिकम् ॥ २३ ॥
 होमादिस्तूपिपर्यन्तं चतुरश्रं प्रकल्पयेत् ।
 शिखरे तु महानासिचत्वारि(सीश्चतस्रः)परिकल्पयेत् ॥ २४ ॥
 अम्बुजासनमाख्यातं सर्वदेवाग्रियावहम् ।
 तदेव शिखरं कण्ठं वस्वश्रं परिकल्पयेत् ॥ २५ ॥
 अशेषसौष्टिकान्तं तु शीर्षकं चतुरश्रकम् ।
 उन्नतावनतोपेतं भद्रं वाऽभद्रकोष्ठकम् ॥ २६ ॥
 सान्तरप्रस्तरोपेतौ हीनौ वाऽपि समुन्नतौ ।
 सुशांकरमिदं ख्यातं तदेवं सौष्टिशीर्षकम् ॥ २७ ॥

वृत्ताकारं प्रकर्तव्यं नाम्ना तद्भद्रलीनकम् ।
 तदेव शिखरे चाष्टौ कल्पि(ष्टस्वल्प)नासियुतं महत् ॥ २८ ॥
 शिवभद्रमिति ख्यातं शिवप्रीतिकरं परम् ।
 तदेव द्वयश्रवृत्ताभं शीर्षकं गलसंयुतम् ॥ २९ ॥
 मुखे ललाटनासाढ्यं नागेन्द्रमिति संज्ञितम् ।
 षड्भूमिरेव साख्याता सप्तभूमिमथोपरि ॥ ३० ॥
 इति काश्यपशिल्पे षड्भूमिविधानं त्रयस्त्रिंशः पटलः ।

अथ चतुस्त्रिंशः पटलः ।

सप्तभूमिः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण सप्तभूमेस्तु लक्षणम् ।
 प्रासादमानविधिना व्यासोदयं प्रकल्पयेत् ॥ १ ॥
 रव्यंशं विभजेत्तारं वेदांशं गर्भगेहकम् ।
 पक्षांशं भित्तिविष्कम्भमेकेनालिन्द्रमिष्यते ॥ २ ॥
 हारान्तक(र)मथांशेन परितः कल्पयेद्बुधः ।
 विन्याससूत्रयोरन्तं भान्वंशेन समं भवेत् ॥ ३ ॥
 एकांशं कूटविस्तारं कोष्ठं तद्विगुणायतम् ।
 पञ्जरव्यासमेकांशं शेषं हारान्तरं भवेत् ॥ ४ ॥
 चतुष्कूटाष्टशाला च भानुपञ्जरसंख्यया ।
 तस्योर्ध्वभूमिविस्तारं धर्मभागविभाजिते ॥ ५ ॥
 कर्णकूटं च कोष्ठं च पूर्ववत्परिकल्पयेत् ।
 पञ्जरव्यासमर्धांशं शेषं तारान्तरं भवेत् ॥ ६ ॥
 तस्योर्ध्वभूमिविस्तारं धर्मभागविभाजिते ।
 पञ्जरं कूटं च कोष्ठं च पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥ ७ ॥
 ऊर्ध्वभूमौ नवांशे तु मध्ये शालाऽग्निभाजिते ।
 व्यासांशं कणकूटं स्यादेकांशं पञ्जरस्तम् ॥ ८ ॥

- हारान्तरमथार्धांशं तस्योर्ध्वं वसुभाजिते ।
 मध्ये शाला द्विभागेन शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ ९ ॥
 तदूर्ध्वभूमिविस्तारं रसभागविभाजिते ।
 कूटमेकांशमित्युक्तं शाला तद्विगुणायता ॥ १० ॥
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं शेषं हारान्तरं भवेत् ।
 तदूर्ध्वं भूम्य(भ्रू)विभागैकं मध्ये दण्डेन निर्गतम् ॥ ११ ॥
 सप्तषष्ठी(ष्टि)तिभागं तु कर्तव्यं सदनोदयम् ।
 सपादाग्निरधिष्ठानं सार्धषट्काङ्घ्रितुङ्गकम् ॥ १२ ॥
 तदूर्ध्वं मश्वमानं तु षड्भागं चरणोदयम् ।
 स्त्रीपादवद्विभागं तु मश्वमानमुदाहृतम् ॥ १३ ॥
 सार्धभूतांशमङ्गुल्युच्चं सार्धद्वयंशं तु प्रस्तरम् ।
 सपादपञ्चभागं तु स्तम्भमानमुदाहृतम् ॥ १४ ॥
 प्रस्तरं सार्धपञ्चांशं भूतांशं चरणोदयम् ।
 सपाद्विभागं मश्वं स्यात्स्त्रीपादं [तु] युगांशकम् ॥ १५ ॥
 चरणोदयमित्युक्तं प्रस्तरौचं द्विभागया ।
 पादौचं सार्धवेदांशं पादोनद्वयंशमश्वकम् ॥ १६ ॥
 व्योमांशं वेदिकोत्सेधं पादोनद्वयंशकं गलम् ।
 अर्धाधिक्ययुगांशं तु शिखरोदयमिष्यते ॥ १७ ॥
 पक्षांशं स्तूपिमानं तु गव्यं (ण्यं) सप्ततलं विदुः ।
 पञ्जरं कूटकोष्ठं च समसूत्रे तु कल्पितम् ॥ १८ ॥
 होमादाग्रयुगाग्रं तु शिखरे वेदनासिका ।
 शालापङ्क्तिं शतित्युक्तं भानुद्विगुणकूटकम् ॥ १९ ॥
 षष्टिपञ्जरसंयुक्तं पादं प्रत्यल्पनासिका ।
 नानाधिष्ठानसंयुक्तमेकाकारमथापि वा ॥ २० ॥
 एकैनाकृतिरङ्घ्री तु समुज्ज्वलमुदाहृतम् ।
 तदेवान्तरकूटाः रघुः सान्तरप्रस्तरान्वितम् ॥ २१ ॥
 श्रीच्छन्दमिति विख्यातं सर्वदेवार्हकं परम् ।
 तदेव नतकूटश्च कोष्ठो नान्ताः (श्वानन्ताः कोष्ठाः) समञ्चकाः ॥ २२ ॥
 श्रीविशालमिति ख्यातं सर्वदेवमियावहम् ।
 तदेव शीर्षकण्ठं च अष्टाश्रं वेदिका तथा ॥ २३ ॥

श्रीकान्तमिति विख्यातं कूटकोष्ठसमं तु वा ।
 समं च नतकूटं स्याच्छ्रीप्रियं तदुदाहृतम् ॥ २४ ॥
 तदेव वृत्तशिखरं स्तूपिं चैव गलं तथा ।
 रुद्रकान्तमिति ख्यातं रुद्रप्रीतिकरं परम् ॥ २५ ॥
 तदेव कर्णकूटं तु वेदाश्राष्टाश्रमण्डलम् ।
 क्रमेणाऽऽदितलात्कल्प्यं वृत्तभद्रमिदं परम् ॥ २६ ॥
 तदेवोन्नतकूटं च नतशालासमान्वितम् ।
 कूटपस्तकवृत्तं च सुवि(वृ)त्तमिति विद्यते ॥ २७ ॥
 सोन्नतं कूटकोष्ठं च पञ्जरोन्नतमञ्चकम् ।
 यथेष्टं शिखराकारं कण्ठं स्तूपिघटं तथा ॥ २८ ॥
 युगाश्रं शीर्षकोपेतं कण्ठकूटं प्रकल्पयेत् ।
 शिवभद्रमिति ख्यातं शिवप्रीतिकरं परम् ॥ २९ ॥
 तदेव कूटकोष्ठं तु दण्डं वाऽध्यर्धदण्डकम् ।
 द्विदण्डं वाऽथ निष्क्रान्तं भद्रं वा भद्रपञ्जरम् ॥ ३० ॥
 नानाधिष्ठानसंयुक्तं नानापादैरलंकृतम् ।
 नानाचित्रैर्विचित्रं तु शिवसौख्यमुदाहृतम् ॥ ३१ ॥
 तदेव गर्भगेहं तु वृत्तं वाऽथ युगांशकम् ।
 वृत्तमेवं हि बाह्ये तु वृत्ताभं सौष्टिकान्वितम् ॥ ३२ ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं नानासर्वाङ्गमण्डलम् ।
 पञ्जरं कूटकोष्ठं च अन्तरप्रस्तरं विना ॥ ३३ ॥
 यथेष्टं शिखराकारं शिवप्रीतिकामिष्यते ।
 एवं सप्ततमं(लं) ख्यातं वसुभूमिमथोपरि ॥ ३४ ॥
 इति काश्यपशिल्पे सप्तभूमिविधानं नाम चतुस्त्रिंशः पटलः ।

अथ पञ्चात्रिंशः पटलः ।

वसुभूमिः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण वसुभूमिविधिं परम् ।
 मासादमानविधिना संग्राह्यं विस्तृतोदयम् ॥ १ ॥

त्रयोदशविभागं तु कृत्वा प्रासादविस्तृतम् ।
 भूतांशं गर्भगेहं तु द्विभागं गृहपिण्डिका ॥ २ ॥
 अलिन्द्रं चैकभागेन हार भागेन कल्पयेत् ।
 अथवाऽनलभागेन गर्भगेहं विधीयते ॥ ३ ॥
 भागेन ग्रहपिण्डः स्यादलिन्द्रं त्वेकभागया ।
 कुड्यमेकेन कर्तव्यमलिन्द्रं तु विनाऽशकम् ॥ ४ ॥
 तदर्थं पञ्जरव्यासं भद्रं वाऽभद्रमेव वा ।
 भानुकोष्ठं चतुष्कूटं कलापञ्जरसंयुतम् ॥ ५ ॥
 हारान्तरं च द्वात्रिंशत्कल्पयेदादिभूतले ।
 वर्षस्तलमलिन्द्रं स्यात्प्रस्तरान्तघनीकृतम् ॥ ६ ॥
 तदूर्ध्वभूमिविस्तृतं त्रयोदशविभाजिते ।
 कूटकोष्ठादिसर्वाङ्गमादिभूमिमिवैव तु ॥ ७ ॥
 तस्योर्ध्वभूविशालं तु भानुभागविभाजिते ।
 कर्णकूटं तदेकांशं शालाभागद्विभागया ॥ ८ ॥
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं शेषं हारान्तरं भवेत् ।
 पञ्जरं कूटकोष्ठं च संख्या त्वादितलोक्तवत् ॥ ९ ॥
 हारान्तरमथार्धांशं लम्बपञ्जरसंयुतम् ।
 तदूर्ध्वभूमिविभागं तु वसुभागविभाजिते ॥ १० ॥
 कर्णकूटं तदेकांशं मध्ये शाला द्विभागया ।
 पञ्जरव्यासमेकांशमर्धांशं हारयो(याऽ)न्तरम् ॥ ११ ॥
 चतुष्कूटं चतुःशूलं वसुपञ्जरसंयुतम् ।
 हारान्तरं तथा प्रोक्तं कल्पयैवं षट्त्तलं भवेत् ॥ १२ ॥
 तदूर्ध्वभूमिभागं तु षड्भागं विभजेत्समम् ।
 कूटव्यासमे(सै)कांशमित्थं मध्ये कोष्ठं द्विभागया ॥ १३ ॥
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं शेषं हारान्तरं भवेत् ।
 तदर्थं पञ्जरव्यासं भद्राभद्रं तु एव वा ॥ १४ ॥
 भानुकोष्ठं चतुष्कूटं कपालं ज(लान्त)रसंयुतम् ।
 हारान्तरं च द्वात्रिंशत्कल्पयेदादिभूतले ॥ १५ ॥
 वर्षस्तलमलिन्द्रं स्यात्प्रस्तरं त्वघनीकृतम् ।
 तदूर्ध्वभूमिविस्तारं त्रयोदशविभाजिते ॥ १६ ॥

कूटकोष्ठादिसर्वाङ्गमादिभूमिमिवैव तु ।
 तस्योर्ध्वभूविशालं तु भातुभागविभाजिते ॥ १७ ॥
 कूटकोष्ठादिसर्वाङ्गं मानसंख्यादि पूर्ववत् ।
 तदूर्ध्वभूदशांशे तु कूटकोष्ठं च पूर्ववत् ॥ १८ ॥
 हारान्तरमथार्धांशं लम्बपञ्जरसंयुतम् ।
 तदूर्ध्वभूविशालं तु वसुभागविभाजिते ॥ १९ ॥
 कर्णकूटं तदेकांशं मध्ये शाला द्विभागया ।
 पञ्जरव्यासमेकांशमर्धांशं हारयोत्तरम् ॥ २० ॥
 चतुष्कूटं चतुःशालं वसुपञ्जरसंयुतम् ।
 हारान्तरं तथा प्रोक्तं कल्पयैवं षट्फलं भवेत् ॥ २१ ॥
 तदूर्ध्वभूविशालं तु षड्भागं विभजेत्समम् ।
 कूटमेकांशमित्युक्तं मध्ये कोष्ठं द्विभागया ॥ २२ ॥
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं शेषं हारान्तरं भवेत् ।
 तदूर्ध्वभूविशालाढ्ये मध्ये दण्डेन नीत्रकम् ॥ २३ ॥
 कूटात्कोष्ठं तु नीत्रं वा मध्यशाला त्वनीत्रका ।
 कूटं कोष्ठमशेषं तु समसूत्रग(त्रिण) एव वा ॥ २४ ॥
 सप्तसप्ततिभागं कृत्वा हेमसमुच्चयम् ।
 सार्धत्रिंशमधिष्ठानं सप्तांशं चरणोदयम् ॥ २५ ॥
 प्रस्तरं तु सपादाम्नि सार्धषट्काङ्घ्रितुङ्गकम् ।
 सार्धद्विभागमश्चोच्चं कल्पयेत्तु विशेषतः ॥ २६ ॥
 सपादपञ्चभागं तु चरणोदयमीरितम् ।
 प्रस्तरं साध्यपक्षांशं भूतांशं चरणोदयम् ॥ २७ ॥
 सपादभागमश्चं स्यात्पादं पादोनपञ्चकम् ।
 मञ्चमानं द्विभागं तु सार्धं पादयुगांशकम् ॥ २८ ॥
 सत्रिपादांशमश्चोच्चं व्योमांशं वेदिकोदयम् ।
 कण्ठपादेन पक्षांशं सार्धवेदांशशीर्षकम् ॥ २९ ॥
 कण्ठमानं समं स्तूपितुङ्गमित्यत्र कथ्यते ।
 स्तूप्यन्तं तदुपानादि वेदाश्रं परिकल्पयेत् ॥ ३० ॥
 श्रौष्ठ(अष्टा)श्रं च युगांशं स्यात्स्तम्भं प्रत्यल्पनासिकम् ।
 शिखरे तु चतुर्नासियुक्तास्ते स्युर्महान्तराः ॥ ३१ ॥

एकाकारतलं स्तम्भं शिवच्छन्दमुदाहृतम् ।
 तदेव नतशाखाः स्युर्मञ्चमाः(काः) सौष्टिकोन्नतम् ॥ ३२ ॥
 बागीशमिति विख्यातं सर्वदेवमियावहम् ।
 चतुरश्राष्टवृत्ताभं सौष्टिको वा पुनः पुनः ॥ ३३ ॥
 विमानशिखरं कण्ठमष्टाश्रं परिकल्पयेत् ।
 तदष्टभागं विख्यातं धर्मप्रीतिकरं परम् ॥ ३४ ॥
 तदेव कूटकोष्ठं च सचंवाविमव(मञ्चं वा विम)ञ्चकम् ।
 समोन्नतं तथा कूटं नानाहस्तानताङ्घ्रिकम् ॥ ३५ ॥
 नानाचित्रविचित्रं तु तत्पर्वतमिति स्मृतम् ।
 तदेव शिखरं कण्ठं वृत्ताभं परिकल्पयेत् ॥ ३६ ॥
 नाम्ना कैलासमित्युक्तं मम प्रीतिकरं परम् ।
 एवमष्टतलं ख्यातं नवभूमिमथोपरि ॥ ३७ ॥

इति काश्यपशिल्पे वसुभूमिविधानं षड्विंशः पटलः ।

अथ षट्त्रिंशः पटलः ।

नवभूमिः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण नवभूमिविधिं परम् ।
 प्रासादमानवत्कार्यं गेहस्य सदनं तरम् ॥ १ ॥
 पक्षांशं विभजेत्तारं गुणांशं गर्भगेहकम् ।
 द्विभागा गृहपिण्डी स्यादलिन्द्रं त्वेकभागया ॥ २ ॥
 व्योमांशं कुड्यविस्तारमलिन्द्रं तत्समं भवेत् ।
 हारव्यासं शिवांशेन कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ ३ ॥
 अथवा षोडशांशं तु प्रासादं विभजेत्समम् ।
 युगांशं गर्भगेहं तु द्विभागा गृहपिण्डिका ॥ ४ ॥
 अलिन्द्रं तु शिवांशेन व्योमांशं कुड्यविस्तृतम् ।
 अलिन्द्रं व्योमभागेन हारावैवं तु तत्समम् ॥ ५ ॥
 गेहाससूत्रयोरन्तः कालांशं विभजेत्समम् ।
 त्रिकं व्यासं कोष्ठं तद्विगुणायतम् ॥ ६ ॥

पञ्जरव्यासमेकांशमेकांशं कूटमानकम् ।
 हारान्तरं च द्वात्रिंशत्कल्पयेदादिभूतले ॥ ७ ॥
 एवमेव प्रकर्तव्यं द्वितीयं च महीतलम् ।
 तृतीयमहीतलस्या(यभूतलाया)मं मनुभागविभाजिते ॥ ८ ॥
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं शेषं पूर्ववदाचरेत् ।
 तद्वच्चतुस्तलं चैव कल्पयेद्देशिकोत्तमः ॥ ९ ॥
 पञ्चभूमिविभागं तु भानुभागविभाजिते ।
 एकांशं कूटविस्तारं शाला तद्विगुणायता ॥ १० ॥
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं तस्यार्थं हारयोत्तरम् ।
 भानुशाला च कूटाभं पञ्जरं षोडशैव तु ॥ ११ ॥
 तदूर्ध्वभूविशालं तु वसुभागविभाजिते ।
 एकांशं सौष्टिकव्यासं मध्ये भागद्विशालया ॥ १२ ॥
 पञ्जरव्यासमेकांशमर्धांशं हारयोत्तरम् ।
 तदूर्ध्वभूविशालं तु रसभागविभाजिते ॥ १३ ॥
 एकांशं कूटविस्तारं कोष्ठं तद्विगुणायतम् ।
 पञ्जरव्यासमर्धांशं शेषं हारान्तरं भवेत् ॥ १४ ॥
 तदूर्ध्वं भूविशालं तु गुणभागविभाजिते ।
 मध्यांशं दण्डमानेन निर्गमं परिकल्पयेत् ॥ १५ ॥
 साष्टविंशतिभागं तु कृत्वा देहा(गेहो)दयं बुधः ।
 पादोनचतुरंशं तु धरातलमिति स्मृतम् ॥ १६ ॥
 पा ोच्चं सार्धसप्तांशं सार्धग्न्यंशं तु प्रस्तरम् ।
 सप्तांशं चरणोच्चं तु सपादाग्न्यंशमंश(मञ्च)कम् ॥ १७ ॥
 सार्धषट्काङ्घ्रितुङ्गं तु गुणांशं मञ्चमानकम् ।
 षड्भागं पादमानं तु पादोनाग्न्यंशमञ्चकम् ॥ १८ ॥
 पादोच्चं सार्धभूतांशं सार्धपक्षांशमञ्चकम् ।
 सपादपञ्चभागं तु पादोत्सेधं समुच्यते ॥ १९ ॥
 प्रस्तरं सार्धपक्षांशं भूतांशं चरणोदयम् ।
 पादाधिक्यं द्विभागं तु प्रस्तरस्योदयं भवेत् ॥ २० ॥
 पादोनपञ्चकं पादं प्रस्तरोच्चं द्विभागया ।
 सार्धवेदांशकं पादं पादोनद्वयंशमञ्चकम् ॥ २१ ॥

शिवांशं वेदिकोत्सेधं कण्ठं चाप्यर्धभागया ।
 शीर्षं सपादवेदांशं पादोनद्वयंशदं(सं)शिखरम् ॥ २२ ॥
 पादं प्रत्यल्पनासाढ्यं शिखरं वेदनासिकम् ।
 समं च नतकूटाढ्यं कूटाढ्यं चतुरश्रकम् ॥ २३ ॥
 होमादिस्तूपिपर्यन्तं युगाश्रं परिकल्पयेत् ।
 अशेषं मध्यशालं तु पार्श्वकोष्ठं तु निर्गतिः ॥ २४ ॥
 दण्डं वाऽध्यर्धदण्डं वा नाम्ना ललितभद्रकम् ।
 तदेवोन्नतकोष्ठाः स्युः समं च नतभद्रकम् ॥ २५ ॥
 ब्रह्मकान्तामिदं नाम्ना सर्वदेवप्रियावहम् ।
 समञ्चं वाऽपि(प्य)मञ्चं वा कूटकोष्ठसमन्वितौ(तम्) ॥ २६ ॥
 प्रादेशमिति विख्यातं सर्वदेवप्रियावहम् ।
 तदेव शिखरं कण्ठं वस्वभ्रं (श्रं) चाष्टनासिकम् ॥ २७ ॥
 युगाश्रं वसुकोणं वा वृत्तं वा सौष्टिकं पुनः ।
 सौम्यशेषं युगाश्रं स्याच्छीवर्धनमिदं परम् ॥ २८ ॥
 समञ्चौ कूटकोष्ठौ द्वौ विमुचौसाध(मञ्चौ वाऽथ)सदृशौ ।
 वृत्ताश्रव(य)शिरोपेतं चतुर्दिग्भद्रनासिकम् ॥ २९ ॥
 विदिक्षु युग्मनासाढ्यं युग्मसा(गंवाऽ)युग्ममेव वा ।
 युग्मं पञ्जरसंयुक्तं सुपद्ममिति विद्यते ॥ ३० ॥
 तदेव वृत्तसौष्ट्यग्रं कृतवर्धनमुच्यते ।
 तदेव गर्भगेहं तु वृत्तं वृत्तगृहं भवेत् ॥ ३१ ॥
 एवं नवतन्तु(लं) ख्यातं दशभूमिमथोपरि ॥ ३२ ॥
 इति काश्यपशिल्पे नवभूमिविधानं षट्त्रिंशः पटलः ।

अथ सप्तत्रिंशः पटलः ।

दशभूमिलक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण दशभूमेस्तु लक्षणम् ।
 पार्श्वप्रासादमानोक्तप्रमाणैर्वोदयं ततम् ॥ १ ॥

कल्पयित्वा तु तत्तारं मनुभागविभाजिते ।
 वेदांशं गर्भगेहं तु गृहपिण्डी त्रिभागया ॥ २ ॥
 अलिन्द्रं त्वेकभागेन हारान्तरं शिवांशकम् ।
 विन्याससूत्रयोरन्तर्मनुभागविभाजिते ॥ ३ ॥
 तेष्ट्रे(ष्वे)कं कूटविस्तारं वा(शा)लादीर्घं तु तद्द्वयम् ।
 एकांशं पञ्जरं व्यासं पादं हारान्तरं भवेत् ॥ ४ ॥
 चतुष्कूटं चतुःशालं पञ्जरं षोडशान्वितम् ।
 हारान्तरं च द्वात्रिंशत्कल्पयेदादिभूतले ॥ ५ ॥
 तदूर्ध्वभूमिविस्तारं त्रयोदशविभाजिते ।
 एकांशं कण्ठकूटं तु शाला तद्विगुणायता ॥ ६ ॥
 एकांशं पञ्जरव्यासं शेषं हारान्तरं भवेत् ।
 ऊर्ध्वभूविस्तृतं भानुभागं कृत्वांशसौष्टिकम् ॥ ७ ॥
 द्विगुणं कोष्ठदीर्घं तु अर्धांशं पञ्जरस्ततम् ।
 पादं हारान्तरं ख्यातं तेषां संख्यादिपूर्ववत् ॥ ८ ॥
 तस्योर्ध्वतलविस्तारं रुद्रभागविभाजिते ।
 पादपञ्जरविस्तारं शेषं पूर्ववदेव हि ॥ ९ ॥
 तदूर्ध्वभूदशांशे तु व्योमांशं कूटविस्तृतम् ।
 कोष्ठं तद्विगुणायामं शेषं हारान्तरं भवेत् ॥ १० ॥
 हारान्तरं त्रिभागैकं पञ्जरव्यासमुच्यते ।
 तस्योर्ध्वभूतवांशे तु शिवांशं सौष्टिकं भवेत् ॥ ११ ॥
 हारान्तरं द्विभागैकं पञ्जरव्यासमुच्यते ।
 तस्योर्ध्वभूतवांशे तु शिवांशं सौष्टिकं भवेत् ॥ १२ ॥
 अत्यर्धांशं तु कोष्ठं स्याच्छेषं हारान्तरं समम् ।
 हारान्तरं द्विभागैकं पञ्जरव्यासमुच्यते ॥ १३ ॥
 भागवत्संख्यासरुद्रांशं सभूमिरेवमेव हि ।
 अष्टांशं विभजेत्सप्ततलविस्तारमेव हि ॥ १४ ॥
 कूटमेकांशमानेन मध्ये शाला द्विभागया ।
 पञ्जरव्यासमेकांशं हारान्तरं तदर्धकम् ॥ १५ ॥
 चतुष्कूटं चतुःशालं पञ्जराष्टकसंयुतम् ।
 हारान्तरं कलासंख्यां कल्पयैव सप्तकं तलम् ॥ १६ ॥

सप्तांशं विभजेदष्टमत(ध)श्चैव तु विस्तरम् ।
 प्राग्वत्कूटं च कोष्ठं च शेषं हारान्तरं तथा ॥ १७ ॥
 मग्निभागैकविस्तृतम् ।
 नवभूमिविशालं तु षड्भागं विभजेत्सप्तमम् ॥ १८ ॥
 प्राग्वत्कूटं च कोष्ठं च पञ्चा(ञ्ज)रं च प्रकल्पयेत् ।
 तदूर्ध्वं भूमिविस्तारमनलांशविभाजिते ॥ १९ ॥
 मध्ये भद्रं तदेकांशं दण्डमास्यति(नेन) निर्गतिः ।
 प्रासादस्य तु चोत्सेधं शतभागविभाजिते ॥ २० ॥
 युगांशं तदधिष्ठानमष्टांशं चरणायतम् ।
 पादोनवेदभागं तु मञ्चमानमुदाहृतम् ॥ २१ ॥
 पादोच्चं सार्धसप्तांशं प्रस्तरं सार्धवह्निकम् ।
 धात्वंशं चरणोच्चं तु सपादाग्न्यंशमञ्चकम् ॥ २२ ॥
 सार्धषट्काङ्घ्रितुङ्गं तु प्रस्तरं चाग्निभागया ।
 रसांशं पाददीर्घं तु पादोनाग्न्यंशमञ्चकम् ॥ २३ ॥
 पादोच्चं सार्धपञ्चांशं सार्धपक्षांशमञ्चकम् ।
 पादाधिकं तु पञ्चांशं पादस्योत्सेधमुच्यते ॥ २४ ॥
 सार्धपक्षांशमञ्चोच्चं पञ्चांशं पाददैर्घ्यकम् ।
 पादाधिकं तु पक्षांशं मञ्चमानमुदाहृतम् ॥ २५ ॥
 सन्निपादयुगांशं तु पाददैर्घ्यमुदाहृतम् ।
 प्रस्तरोच्चं द्विभागं तु सार्धवेदांशम(म)ङ्घ्रिकम् ॥ २६ ॥
 पादोनद्वयंशमञ्चः स्यात्पञ्च भागं वितर्दिका ।
 तदेवोन्नतकूटादि नरकान्तमिति स्मृतम् ॥ २७ ॥
 कण्ठमध्यर्धभागेन शीर्षकं सार्धवेध(द)कम् ।
 पादहीनद्विभागं तु स्तूप्युत्सेधमुदाहृतम् ॥ २८ ॥
 अग्राकारं युगाश्रं तु शिखरे युगनासिका ।
 पादं प्रत्यल्पनासाढ्यं नानापादधरातलम् ॥ २९ ॥
 अत्यन्तकान्तमित्युक्तं सर्वदेवप्रियावहम् ।
 तदेवोन्नतकोष्ठं च नतं वीन्नतसौष्टिकम् ॥ ३० ॥
 पक्षशाला तु मध्यस्थं शालादण्डेन नीव्रकम् ।
 अष्टाश्रं शिखरं कण्ठं शिखरं चाष्टनासिकम् ॥ ३१ ॥

नानालंकारसंयुक्तं चतुष्कूटमिदं परम् ।
 तदेव कूटकोष्ठं च नान्तरप्रस्तरं परम् ॥ ३२ ॥
 कूटकोष्ठादिसर्वाङ्गं समसूत्रमथापि वा ।
 मन्त्रपूतमिति ख्यातं विमानं सर्वकामिकम् ॥ ३३ ॥
 तदेव शिखरं कण्ठवृत्ताभं परिकल्पयेत् ।
 नात्र(न्ना) कान्तमिति ख्यातं सर्वदेवार्हकं गृहम् ॥ ३४ ॥
 तदेव कर्णकण्ठानां शीर्षकं च गलं तथा ।
 वृत्ताकारं प्रकर्तव्यं यत्तदीश्वरकान्तकम् ॥ ३५ ॥
 दशभूभागमाख्यातं ततस्त्वेकादशातलम् ॥ ३६ ॥
 इति काश्यपशिल्पे दशभूमिविधानं सप्तत्रिंशः पटलः ।

अथाष्टात्रिंशः पटलः ।

रुद्रभूमिः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण रुद्रभूमिविधानकम् ।
 प्रासादमानविधिना संग्रहेत्तु ततोदयम् ॥ १ ॥
 तिथ्यंशं विभजेत्तारं गुणांशं गर्भगेहकम् ।
 पक्षांशां गृहपिण्डी स्यादलिन्द्रं त्वेकभागया ॥ २ ॥
 एकांशं कुड्यविस्तारमलिन्द्रं तु शिवांशकम् ।
 हारान्तरमर्थांशेन कल्पयेत्तु यथाक्रमम् ॥ ३ ॥
 अलिन्द्रं वा घना भित्तिरथापि वा । (?)
 प्रस्तरान्तं घनं वाऽपि तदूर्ध्वेऽलिन्द्रेमेव वा ॥ ४ ॥
 विन्याससूत्रयोरन्तर्गासः पक्षांशभाजिते ।
 शिवांशं कर्णकूटं स्यात्पक्षशाला द्विभागया ॥ ५ ॥
 मध्यशालाऽग्निभागा स्यादर्धांशं म(प)ञ्जरं भवेत् ।
 हारान्तरं च तत्तुल्यं कल्प्यैव ह्यादिभूतले ॥ ६ ॥
 तदूर्ध्वभूविशालं तु मनुभागविभाजिते ।
 शिवांशं कूटविस्तारं कोष्ठं तद्विगुणायतम् ॥ ७ ॥

शेषं हारान्तरं ख्यातं त्रिभागैकमपञ्जरम् ।
 पञ्जरं कूटकोष्ठं च संख्या वै प्रागिवैव तु ॥ ८ ॥
 तदूर्ध्वभूमिविस्तारं रुद्रांशं तु द्विभाजिते ।
 पञ्जरं कूटकोष्ठं च प्रागिवैव प्रकल्पयेत् ॥ ९ ॥
 तस्योर्ध्वभूमिविस्तारं दशभागविभाजिते ।
 कूटं चैव तु कोष्ठं च संख्यामानं च पूर्वकम् ॥ १० ॥
 तदूर्ध्वभूतवांशे तु कूटव्यासं शिवांशकम् ।
 अत्यर्धांशं तु कोष्ठायां(नां) शेषं हारान्तरं भवेत् ॥ ११ ॥
 हारान्तरं त्रिभागैकं पञ्जरव्यासमुच्यते ।
 प्राग्बृत्कूटाद्यसंख्याः स्युः कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ १२ ॥
 अष्टांशं विभजेदिष्टभूमेर्ध्वं तु विस्तरम् ।
 कूटविस्तारमेकांशं मध्ये शाला द्विभागया ॥ १३ ॥
 पञ्जरं व्यासमेकांशं हारान्तं च तदर्धकम् ।
 चतुष्कूटं चतुःशालं पञ्जराष्टकसंयुतम् ॥ १४ ॥
 हारान्तरं कला संख्या प्रोच्यतेऽष्टशालान्वितौ(ते) ।
 नवभूमिविशालं तु सप्तधा विभजेत्सप्तम् ॥ १५ ॥
 कूटव्यासमथांशेन कोष्ठदीर्घं द्विभागया ।
 शेषं हारान्तरं ख्यातं तद्विभागेन पञ्जरम् ॥ १६ ॥
 दशभूमिविशालं तु रसभागविभाजिते ।
 प्राग्बृत्कूटं च कोष्ठं च पञ्जरं च प्रकल्पयेत् ॥ १७ ॥
 प्रथमा(एका)दिपञ्चभूम्यन्तं भद्रपञ्जरसंयुतम् ।
 पञ्जरं भूपरिष्ठात्तु भद्रं वा भद्रपञ्जरम् ॥ १८ ॥
 ऊर्ध्वभूमिविशालं तु गुणभागविभाजिते ।
 मध्यभद्रं तदेकांशं दण्डमानेन निर्गतिः ॥ १९ ॥
 प्रासादस्य तु चोत्सेधं त्रयांशं च त्रयोदश ।
 कृत्वा सार्धं युगांशं तु धरातलमुदाहृतम् ॥ २० ॥
 पादोच्चं सार्धवस्वंशं मञ्चमानं युगांशकम् ।
 वस्वंशं चरणायामं पादोनं कंयु(च युगांशकम्) ॥ २१ ॥
 चरणं सार्धसप्तांशं प्रस्तरं सार्धवह्निकम् ।
 सप्तांशं पाददीर्घं तु सप्तादांशकमश्वकम् ॥ २२ ॥

अर्धाधिकं पडंशं तु पादोच्चाग्रिस्तु मञ्चकम् ।
 पडंशं पादतुङ्गं तु पादोनत्रिंशमञ्चकम् ॥ २३ ॥
 सत्रिपादं तु भूतांशं पाददीर्घमुदाहृतम् ।
 अर्धाधिकद्विभागं तु प्रस्तरस्योदयं भवेत् ॥ २४ ॥
 सपादपञ्चभागं तु पादोदयमुदाहृतम् ।
 सार्धपक्षांशमञ्चोच्चं भूतांशं चरणोदयम् ॥ २५ ॥
 सपादपक्षभागं तु मञ्चमानमुदीरितम् ।
 पादोनपञ्चभागं तु चरणोदयमीरितम् ॥ २६ ॥
 मञ्चमानं द्विभागं स्यात्सार्धवेदांशमङ्घ्रिकम् ।
 सत्रिपादशिवांशं तु प्रस्तरस्य समुच्चकम् ॥ २७ ॥
 त्र्यंशं वेदिकामानं कण्ठोच्चं सार्धभागया ।
 अर्धाधिकं तु वेदांशं शिखरोदयमिष्यते ॥ २८ ॥
 पादोनं तु द्विभागं स्यात्प्रतूपेरुदयमिष्यते ।
 होमादिस्तूपिपर्यन्तं युगाश्रं परिकल्पयेत् ॥ २९ ॥
 शिखरे तु चतुर्दिक्षु महानासीसमन्वितम् ।
 पादं प्रत्यल्पनासाढ्यं ब्रह्मकान्तं तदुच्यते ॥ ३० ॥
 सौष्टिकं सान्तरं मञ्चं विजयं तदुदाहृतम् ।
 तदेव नतकूटं च कोष्ठानश्चा(चानन्ताः कोष्ठाः)समञ्चकाः ॥ ३१ ॥
 सर्वार्हकमिदं ख्यातं सर्वदेवार्हकं परम् ।
 तदेव शिखरं कण्ठं वृत्तमष्टांशवेदिका ॥ ३२ ॥
 इन्द्रकान्तमिति ख्यातं सर्वदेवार्हकं परम् ।
 तदेव मध्यभद्राढ्यं कूटकोष्ठौ समौ ततौ ॥ ३३ ॥
 समञ्चं वा विमञ्चं वा कूटशाला च पञ्जरम् ।
 गणिकाशालकं प्रोक्तं ब्रह्मविष्णुशिवार्हकम् ॥ ३४ ॥
 तदेव शिखरं कण्ठं वृत्तमष्टाक्षिवेदिकम् ।
 इन्द्रकान्तमिति ख्यातं विमानं सर्वदेविकम् ॥ ३५ ॥
 तदेव कर्णकूटं तु भद्रयुक्कर्णकूटकम् ।
 तदेव सौष्टिकानां तु शीर्षकं मण्डलाकृति ॥ ३६ ॥

नाम्ना कर्णविशालं तु सर्वदेवप्रियं गृहम् ।

एवमेकादशभूमिलक्षणं परिकीर्तितम् ॥ ३७ ॥

इति काश्यपशिल्पे रुद्रभूमिविधानमष्टात्रिंशः पटलः ।

अथैकोनचत्वारिंशः पटलः ।

भानुभूमिः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण भानुभूमिविधिं परम् ।

हर्म्यविस्तारतुङ्गं च प्रोक्तं प्रासादमानकम् ॥ १ ॥

सप्तधर्मभागं तु कृत्वा प्रासादविस्तरम् ।

तदेव सौष्टिकानां तु शीर्षकं कुण्डलाकृति ॥ २ ॥

भूताङ्गं गृह(गर्भ)गेहं तु पक्षांशं गृहपिण्डिका ।

अलिन्द्रं त्वेकभागेन कुड्यमत्रा(धा)शमानतः ॥ ३ ॥

अलिन्द्रं तु शिवांशं स्याद्द्वारभागेन कल्पयेत् ।

अथवा गर्भगेहं तु गुणांशेनैव कारयेत् ॥ ४ ॥

गर्भगेहस्य तुल्यं स्याद्गृहपिण्ड्यास्तु विस्मृ(स्तृ)तम् ।

शेषं प्रागिव कर्तव्यमलिन्द्रं कुड्यद्वारया ॥ ५ ॥

विन्याससूत्रयोरन्तः सप्तदशविभाजिते ।

गुणांशं मध्यशाला स्यात्कर्णकूटं शिवांशकम् ॥ ६ ॥

तयोर्मध्ये तु पक्षांशं शालादिव्यमुदाहृतम् ।

कूटकोष्ठान्तरे चैव कोष्ठयोरन्तरेऽपि च ॥ ७ ॥

शिवांशं पञ्जरव्यासं कर्णकूटमिवाकृतिम् ।

हारान्तरं तदूर्ध्वांशं क्षुद्रपञ्जरसंयुतम् ॥ ८ ॥

एवमादितलं कुर्यादूर्ध्वं रुद्रतलोक्तवत् ।

सप्तविंशं च तं भागं कृत्वा हर्म्योदयं द्विज ॥ ९ ॥

धा(ध)रातलोच्चं भूतांशं तवांशं चरणोदयम् ।

सार्धदेवा(वेदा)ंशं मञ्चोच्चं शेषं रुद्रतलोक्तवत् ॥ १० ॥

एवं भानुतलं प्रोक्तं त्रयोदशतलं शृणु ॥ ११ ॥

इति काश्यपशिल्पे भानुभूमिविधानमेकोनचत्वारिंशः पटलः ।

अथ चत्वारिंशः पटलः ।

त्रयोदशभूमिः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण त्रयोदशतलं परम् ।
 अस्य विस्तारमानं स्थ(तु) प्रासादमानवद्भवेत् ॥ १ ॥
 एकोनविंशदं[शं] तु कर्तव्यं सदनं स्त(त)नम् ।
 गुणांशं गर्भगेहं तु पक्षांशं गृहपिण्डकम् ॥ २ ॥
 अलिन्द्रं च शिवांशं स्याद्भित्तिः स्यादुन्नतं समम् ।
 अलिन्द्रं त्वेकभागेन भित्तिव्यासं शिवांशकम् ॥ ३ ॥
 व्योमभागमलिन्द्रं स्याद्धराव्यासं च तत्समम् ।
 विन्याससूत्रयोरन्तरेकोनविंशदंशके ॥ ४ ॥
 शिवांशं कर्णकूटं स्यान्मध्ये शालाऽग्निभागया ।
 पक्षशाला च तत्तुल्यमेकांशं पञ्जरस्य तु ॥ ५ ॥
 हारान्तरमथार्धांशं क्षुद्रपञ्जरसंयुतम् ।
 पञ्जरं कर्णकूटभं तस्या(दा)मक्षुद्रपञ्जरम् ॥ ६ ॥
 एवमादितलं प्रोक्तमूर्ध्वं भानुतलोक्तवत् ।
 चत्वारिंशद्द्रव्याधिक्ये शतांशे सदनोत्सुके ॥ ७ ॥
 पञ्चांशं तदधिष्ठानं दशांशं चरणोदयम् ।
 भूतांशं मञ्चमानं स्याच्छेषं द्वादशभूमिवत् ॥ ८ ॥
 त्रयोदशतलं ह्येवं कलाभूमिमथोपरि ॥ ९ ॥

इति काश्यपशिल्पे त्रयोदशभूमिविधानं नाम चत्वारिंशः पटलः ।

अथैकचत्वारिंशः पटलः ।

षोडशभूमिः ।

अथ षोडशभूमिस्तु वक्ष्यते देशिकोत्तम ।
 एवं क्रमेण संकल्प्य पञ्चालिन्द्रसमान्वितम् ॥ १ ॥
 पञ्चहारसमायुक्तं गृहपिण्डे समानकम् ।
 गर्भगेहं समांशं च वेदांशं गृहपिण्डिका ॥ २ ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टमलिन्द्रादि द्विजोत्तम ।
 एकद्वित्रिचतुष्पञ्च भूमौ वाऽथ धरातले ॥ ३ ॥
 देवतास्थापनं कुर्यात्षोडशस्थलहर्म्यके ।
 देवतास्थापनं भूमिर्यावत्तावद्धनं कुरु ॥ ४ ॥
 बाह्योऽन्द्रे चिद्व्यालिन्द्रे अलंकारं घनमत्यन्तरं कुरु ।
 अलिन्द्रजलतत्पादाच्छादितं वा तुलादिभिः ॥ ५ ॥
 प्रस्तरान्तर्घनं वाऽथ भान्तं वातात्तु तद्वनम् ।
 व्यासे सवेदत्रिंशंशे कर्णकूटं शिवांशकम् ॥ ६ ॥
 हर्म्यमध्ये तु वेदांशं शालायाममुदाहृतम् ।
 तयोर्मध्ये तु पक्षांशे ध्वातुं संशेऽध्वतुङ्गं परिकल्पयेत् ॥ ७ ॥
 तयोर्मध्ये शिवांशेन पञ्जरं कर्णकूटवत् ।
 हारान्तरं तयोर्मध्येदध्ये अर्धांशेनैव कल्पयेत् ॥ ८ ॥
 एवं हि कल्पयेदादिभूमौ शालाष्टविंशतिः ।
 कर्णकूटं तु वेदासु (दांशं) द्वात्रिंशं पञ्जरं भवेत् ॥ ९ ॥
 सवेदषष्टिसंख्याः स्युर्हा(ख्यं स्याद्धा)रान्तरं द्विजोत्तम ।
 एवमादितलं ख्यातं तद्धि द्वात्रिंशदंशके ॥ १० ॥
 द्विभागं मध्यशाला स्याच्छेषं पूर्ववदाचरेत् ।
 द्वितीयं ह्येवमाख्यातं तृतीयमधुनोच्यते ॥ ११ ॥
 त्रिंशदंशद्विभागं तु कृत्वा मामन्त्रि(नं त्रि) भूमिकम् ।
 कर्णकूटस्य पार्श्वस्थं पञ्जरं त्र्यर्धभागया ॥ १२ ॥
 हारान्तरं तदर्थं स्याच्छेषं त्रितयभूमिवत् ।
 चतुर्भूमिविशालं तु साष्टाविंशतिभागया ॥ १३ ॥

कर्णकूटसमीपस्थं शालायास्तु द्विपार्श्वयोः ।
 एकांशं पञ्जरव्यासं शेषं प्रागिव कल्पितम् ॥ १४ ॥
 पञ्चमे तलविस्तारे षड्विंशत्यंशभाजिते ।
 मध्ये शाला तु वेदांशं व्योमांशं कर्णकूटकम् ॥ १५ ॥
 तयोर्मध्यस्त(स्थ)शाला च तयोर्मध्ये च कोष्ठकम् ।
 प्रत्येकं च द्विभागेन कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ १६ ॥
 तयोर्मध्येऽर्धभागेन पञ्जरं कर्णकूटकम् ।
 हारान्तरं तदर्थेन तेषां संख्याऽऽदिभूमिवत् ॥ १७ ॥
 षष्ठं च भूमिविस्तारं चतुर्विंशतिभाजिते ।
 मध्ये कोष्ठं द्विभागेन शेषं पूर्ववदेव हि ॥ १८ ॥
 रूपभूमि(मे)स्तु विस्तारं द्वाविंशत्यंशकं भवेत् ।
 शिवांशं कर्णकूटं तु मध्यशाला द्विभागया ॥ १९ ॥
 तयोर्मध्ये शिवांशेन क्षुद्रकोष्ठं प्रकल्पयेत् ।
 तयोर्मध्ये द्विभागेन कोष्ठायाममुदाहृतम् ॥ २० ॥
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं तदर्थं हारयोत्तरम् ।
 पञ्जरं कूटकोष्ठं च संख्या वै प्रागिवैव तु ॥ २१ ॥
 अष्टमं भूमिविस्तारं विंशत्यंशद्वि(वि)भाजिते ।
 व्योमांशं कर्णकूटं स्यान्मध्ये कोष्ठं द्विभागया ॥ २२ ॥
 तयोर्मध्ये द्विभागेन कोष्ठायाममुदाहृतम् ।
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं तदर्थं हारयोत्तरम् ॥ २३ ॥
 पञ्जरं कूटकोष्ठं च संख्या स्यात्प्रागिवैव तु ।
 अष्टमं भूमिविस्तारं विंशत्यंशद्वि(वि)भाजिते ॥ २४ ॥
 व्योमांशं कर्णकूटं स्यान्मध्ये कोष्ठं द्विभागया ।
 तयोर्मध्ये द्विभागेन कोष्ठायाममुदाहृतम् ॥ २५ ॥
 तयोर्मध्ये शिवांशेन क्षुद्रकोष्ठं प्रकल्पयेत् ।
 शेषं प्रागिव कर्तव्यं तेषां संख्यादि पूर्ववत् ॥ २६ ॥
 नवभूमिविशालं तु त्रिःषडंशविभाजिते ।
 शिवांशं कर्णकूटं स्यान्मध्ये शाला द्विभाजिता ॥ २७ ॥
 तयोर्मध्येऽर्धभागेन पञ्जरं परिकल्पयेत् ।
 तस्यार्थेनैव तत्पार्श्वे तयेहा(योर्हा)रान्तरं भवेत् ॥ २८ ॥

तत्पार्श्वयोर्द्विभागं स्यात्कोष्ठं कुर्याद्विशेषतः ।
 कूटकोष्ठान्तरे चैव कोष्ठपोरन्तरेऽपि च ॥ २९ ॥
 पञ्जरं कल्पयेद्धीमानर्धांशेनैव सुव्रत ।
 हारान्तरं तदर्धांशं कल्पयेत्कल्पवित्तम् ॥ ३० ॥
 विंशत्कोष्ठं चतुष्कूटं पञ्जरं भानुभिर्द्वयम् ।
 अ(क)ल्पयैवं नवभूमौ तु दशभूमि(र)थोच्यते ॥ ३१ ॥
 दशभूमेरु विस्तारं षोडशांशविभाजिते ।
 कर्णकूटं शिवांशं स्यत्तत्समं पञ्जरस्तरम् ॥ ३२ ॥
 शालायामं द्विभागं स्यादर्धांशं हारयोत्तरम् ।
 भानुशालाचतुष्कूटं कलापञ्जरसंयुतम् ॥ ३३ ॥
 हारान्तरं तु द्वाविंशत्कल्पयेद्दशमे तले ।
 एकादशतलव्यासं मनुभागविभाजिते ॥ ३४ ॥
 शिवांशं कर्णकूटं तु मध्ये शाला द्विभागया ।
 तयोर्मध्यस्थशालानां गुणांशं परिकल्पयेत् ॥ ३५ ॥
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं तस्यार्धं हारयोत्तरम् ।
 चतुष्कूटार्कशाला च पञ्जरं षोडशान्वितम् ॥ ३६ ॥
 हारान्तरं च द्वाविंशत्कल्पयेद्द्वतलेऽपि च ।
 भानुभूमिविशालं तु भानुभागविभाजिते ॥ ३७ ॥
 पञ्जरं कूटकोष्ठं च संख्या रुद्रतले तु वत्(वा) ।
 सर्वेषामपि कोष्ठानां पक्षांशं प्रविधीयते ॥ ३८ ॥
 त्रयोदशतलव्यासं दशभागविभाजिते ।
 कर्णकूटं शिवांशेन मध्ये शाला द्विभागया ॥ ३९ ॥
 तयोर्मध्येऽर्धभागेन पञ्जरं कर्णकूटवत् ।
 हारान्तरं च तस्यार्धं संख्या द्वादशभूमिवत् ॥ ४० ॥
 चतुर्दशतलव्यासो वसुभागविभाजिते ।
 शिवांशं कर्णकूटं स्यान्मध्ये शाला द्विभागया ॥ ४१ ॥
 अर्धांशं पञ्जरव्यासं तस्योर्ध्वं हारयोत्तरम् ।
 चतुष्कूटं चतुःशालं पञ्जरं षोडशान्वितम् ॥ ४२ ॥
 हारान्तरं चतुर्विंशत्कल्पयैवं तु म(ह्य)नुत्तमम् ।
 त्रिःपञ्चभूमिषड्भागं विस्तारं द्वि(वि)भजेत्समम् ॥ ४३ ॥

कर्णकूटं तु व्योमांशं मध्ये शाला द्विभागया ।
 हारान्तरं तु शश्यंशं युग्मपञ्जरसंयुतम् ॥ ४४ ॥
 अशेषोर्ध्वतलव्यासो वेदभागविभाजिते ।
 द्विभागविस्तृतं दण्डमानं नीत्रं तु मध्यमे ॥ ४५ ॥
 कृत्वा प्रासादतुङ्गं तु द्विभागेन शतद्वयम् ।
 धरातलं तु सप्तांशं चरणं च त्रयोदश ॥ ४६ ॥
 सार्धपञ्च तु मञ्चोच्चं पादोच्चं भानुसंख्यया ।
 प्रस्तरोच्चं तु षड्भागं रुद्रांशं चरणोदयम् ॥ ४७ ॥
 सार्धभूतांशमञ्चं स्याद्दशंशं चरणोदयम् ।
 भूतांशं मञ्चमानं तु नवांशं चरणोदयम् ॥ ४८ ॥
 सार्धवेदांशमञ्चोच्चं कल्पयेत्कल्पवित्तमः ।
 पादोच्चं सार्धवस्वंशं मञ्चमानं युगांशकम् ॥ ४९ ॥
 वस्वंशं चरणोच्चं तु मरु(श्च)मानोदितं युत(ग)म् ।
 चरणं सार्धसप्तांशं प्रस्तरं सार्धवन्ति(ह्नि)कम् ॥ ५० ॥
 सप्ताग्निपाददीर्घं तु पादाधिक्याग्निमञ्चकम् ।
 अर्धाधिकं षडंशं तु पादोच्चाग्निस्तु मञ्चकम् ॥ ५१ ॥
 षडंशं पादमानं तु पादोनाग्न्यंशमञ्चकम् ।
 अर्धाधिकं तु भूतांशं पाददैर्घ्यमुदाहृतम् ॥ ५२ ॥
 अर्धाधिकं द्विभागं तु प्रस्तरस्योदयं भवेत् ।
 सपादपञ्चभागं तु पाददीर्घमुदाहृतम् ॥ ५३ ॥
 सार्धपक्षांशमञ्चोच्चं भूतांशं चरणायतम् ।
 सपादपक्षभागं तु मञ्चमानमुदीरितम् ॥ ५४ ॥
 पादोनपञ्चभागं तु चरणोदयमीरितम् ।
 पञ्चभागं द्विभागं स्यात्सार्धवेदांशमङ्घ्रिकम् ॥ ५५ ॥
 सन्निमानशिवांशं तु प्रस्तरस्य समुच्छ्रयम् ।
 शम्भ्यं(इयं)शं वेदिकामानं कण्ठोच्चं तद्द्विभागया ॥ ५६ ॥
 अर्धाधिकयुगांशं तु शिखरोदयमीरितम् ।
 सपादांशं शिखामानं कल्पयेत्तु क्रमेण च ॥ ५७ ॥
 होमादि स्तूपिपर्यन्तं युगाश्रं परिकल्पयेत् ।
 शिखरे तु चतुर्दिक्षु महानासीसमन्वितम् ॥ ५८ ॥

पादं प्रत्यल्पनासाढ्यं ब्रह्मकान्तमुदाहृतम् ।
 तदेव सोन्नतं मञ्चं सौष्टिकोन्नतकोष्ठकम् ॥ ५९ ॥
 सारस्वतमिदं ख्यातं शिवप्रियकरं गृहम् ।
 तदेव नतकूटं च कोष्ठोन्नतसम्पञ्चकम् ॥ ६० ॥
 प्रादेशमिति विख्यातं सर्वेषु(र्वस)मुद्धिकारणम् ।
 तदेव शिखरं कण्ठं वस्वश्रं परिकल्पयेत् ॥ ६१ ॥
 शिखरेऽष्टौ(ष्टु)महानासीयुक्तं तच्छ्रीकरं भवेत् ।
 तदेव मध्यभद्राढ्यं कूटकोष्ठौ समोन्नतौ ॥ ६२ ॥
 समञ्चो वाऽप्यमञ्चो वा कूटशालो द्विजोत्तम ।
 पार्वतीकमिदं ख्यातं मम प्रीतिकरं भवेत् ॥ ६३ ॥
 तदेव शिखरं कण्ठं वृत्तमष्टाश्रवेदिकम् ।
 वेदिकाश्चैव वृत्ता वा वृत्ताकारघटाऽपि वा ॥ ६४ ॥
 सुशोभनमिदं ख्यातं शंकरस्य प्रियावहम् ।
 पञ्जरं कूटकोष्ठं च शिखरं च घटं तथा ॥ ६५ ॥
 एवमादीनि सर्वाणि नागराद्युचितं कुरु ।
 अनेनैवाथवा कुर्यादेकानेद्येक(कादि)भूमया(यः) ॥ ६६ ॥
 यत्नल(न्त्रस्त)म्भेषु कर्तव्यं तलं तस्मादि(द)मञ्चकम् ।
 तत्तलस्योचितव्यासं तुङ्गकुड्यं च गर्भकम् ॥ ६७ ॥
 कर्तव्यं विधिना तेन गण्डा(घण्टा)लंकारसंयुतम् ।
 सालिन्द्रं सदनार्थं तु सोपानं रोहणाय वै ॥ ६८ ॥
 तत्र तत्रोचितं कुर्याच्छालाभिष्टेकतादुमे ।
 तस्याग्रे मण्डपं कुर्यादेकानेकतलं तु वा ॥ ६९ ॥
 प्रायु(गु)क्तविधिना कुर्यात्सर्वालंकारसंयुतम् ।
 करालमुद्भिद्गुल्मासकल्पचित्तक(द्यैश्चित्ताकर्ष)णकर्मकृत् ॥ ७० ॥
 नानाचित्रैर्विचित्रं तु कर्तव्यं विधिचोदितम् ।
 एवं यः कुरुते हर्म्यं स्वशक्त्या प्रोक्तं तु(वत्तु)वा ॥ ७१ ॥
 इहैव धनवाञ्छ्रीमान्पुत्रपौत्रकलत्रकैः ।
 दासीदासादिभिश्चान्यैः स्वेच्छावशो मुदाऽस्तिवह ॥ ७२ ॥

सोनेककुलजातं च या(पा)त्रयेत्तु मुद्रा च मा(ना) ॥ ७३ ॥

इति काश्यपे षोडशभूमिविधानमेकचत्वारिंशः पटलः ।

अथ द्विचत्वारिंशः पटलः ।

मूर्धेष्टकाविधानम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषण मूर्धेष्टकाविधिं परम् ।

शिखरस्योदयार्धान्ते महानास्यवसानके ॥ १ ॥

शलि(शक्ति)ध्वजावसाने वा मूर्धेष्टकां तु विन्यसेत् ।

यावत्य(द्य)दासमाप्तं तु तदा मूर्धे द्विजोऽष्टमः(ष्टका द्विज) ॥ २ ॥

एकाग्रनेकभूमानां हर्म्याणां तु विशेषतः ।

इष्टकाव्यासमायामं घनं चाग्नेष्टकामिव ॥ ३ ॥

प्रासादस्याग्रतो देशे सौम्ये वायौ च गोपुरे ।

नवाष्टसप्तषट्पञ्चहस्तं वा मण्डपं ततम् ॥ ४ ॥

तद्विस्तारसमायामं चतुरश्रं समं कुरु ।

मण्डपं वा प्रपा वाऽथ षोडशस्तम्भसंयुतम् ॥ ५ ॥

चतुर्द्वारसमायुक्तं चतुस्तोरणसंयुतम् ।

षडष्टं च नवं चैव वितानध्वजसंयुतम् ॥ ६ ॥

मुक्तास्रग्दर्भमालाभिरलंकृत्य विशेषतः ।

मण्डल(प)स्य त्रिभागैकां मध्ये कृत्वा तु वेदिकां ॥ ७ ॥

वेदाङ्गुलोज्जतां देशमुपवेदियुगत्रयम् ।

शेषं वेदिविशालं तु भानुमात्रं तदुन्नतम् ॥ ८ ॥

भानुद्वयाङ्गुलोच्चं तु दर्पणोदरसंनिभम् ।

इह चाग्निकु(स्थ)ण्डिलानि चतुरश्राणि कल्पयेत् ॥ ९ ॥

अथवा बालुकैस्तूलैः ।

स्थाण्डिलं कारणैर्दद्याद(कारयेदर्धाद्य)ष्टद्वौ शालिभिः ॥ १० ॥

तदर्धैस्तण्डुलैस्तुभ्यं (लैःस्तूप्यं) तदर्धैश्च तिलैरपि ।

लाजैश्चैव परिस्तीर्य श्वेताब्जं परिकल्पयेत् ॥ ११ ॥

नानापुष्पैः कुशैर्दमैः परिस्तीर्य विचक्षणः ।
मनोन्मनीकर्णिकायां तुदलेषु व्या[दलाया]मादि शक्तितः ॥ १२ ॥

गन्धपुष्पादिभिर्यष्टा सस्यमात्रैर्विशेषतः ।
लोहजं दारुजं वाऽथ स्तूपिदण्डं च कारयेत् ॥ १३ ॥

आसनं खादिरं वाऽथ तिन्तिणीसारमेव वा ।
मयूरं पद्मकण्डूरं भवेत्तद्दारुवत्ततम् ॥ १४ ॥

हेममुदितं ताम्रं वा त्रयसंमिश्र एव वा ।
ऊर्ध्वभूम्यग्नितुङ्गं तु स्तूपिदण्डायतं भवेत् ॥ १५ ॥

मूर्ध्नि शैलोपरिष्ठात्तु स्तूप्यन्तं वा तदायतम् ।
ऊर्ध्वभूम्यत्र(मेश्व) विस्तारं स्तूपिमूलविशालकम् ॥ १६ ॥

तस्याग्रमङ्गुलव्यासे मूलादारुक्रमात्कु(कृ)शम् ।
तुङ्गणात्समं(यामात्समां)शं तु मूले वेदाश्रमाचरेत् ॥ १७ ॥

वंशं मध्यसमं त्वग्रे वृत्ताकारं प्रकल्पयेत् ।
चतुरश्रोपरिष्ठात्तु सर्वं वृत्तमथापि वा ॥ १८ ॥

कर्तव्यं तस्य मूले तु शिखापान्तु(मानं तु) योजयेत् ।
दण्डमूलसमव्यासं दण्डं दण्डाग्रयोरपि ॥ १९ ॥

.... योजयेत्लोहजं वृधः ।
प्रक्षाल्य पञ्चगव्यैस्तु दण्डं चैवेष्टकाऽपि च ॥ २० ॥

कर्णिकायां न्यसेद्वण्डं कुमादीकु(क्रमादीश)महादिशि ।
चवारस्त्वेषटा(चतस्रस्त्विष्टकाः)स्थाप्याः शिलादिष्टम्भकैर्जलैः ॥ २१ ॥

पृथिव्यादिपरीजानी दण्डं तु विलिखेद्बुधः ।
प्राग्दिश्यष्टक्रमाद्बर्गगन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ॥ २२ ॥

स्वर्णरजतताम्रैर्वा सूत्रैः कार्पासकैस्तु वा ।
कौतुकं बन्धयेद्विप्रं स्वस्वबीजमनुस्मरन् ॥ २३ ॥

ब्रह्म विष्णुं च रुद्रं च ईश्वरं च सदाशिवम् ।
शके(शैले)ष्टकादिदण्डान्तमधिदेवान्क्रमान्न्यसेत् ॥ २४ ॥

नैवेद्यं दापयेदेषां ताम्बूलं च निवेदयेत् ।
प्रत्येकं नववस्त्रेणाऽऽच्छादयेत्कूर्चसंयुतम् ॥ २५ ॥

अमितः कलाष्टया(लशा)नष्टौ सकूर्चान्सापिधानकान् ।
गण्डा(न्धा)म्बुपूरिकं(तान्) वस्त्रहेमपुष्पसमन्वितान् ॥ २६ ॥

। फलपलवसंयुक्तानष्टौ त्रिधेश्वराधिपान् ।

॥ २० ॥ संस्थाप्य स्वस्वमन्त्रेण नैवेद्यान्तं समर्चयेत् ॥ २७ ॥

ततो होमः प्रकर्तव्यो ह्यग्न्याधोनादिकं कुर्यात् ।

॥ २१ ॥ समिधाज्यचरुलीजयरान्सद्यदिविर्बुधैश्चर्वाज्यलाजैश्च यवैः सद्-
विषा (बुधः) ॥ २८ ॥

शतं वा शतमर्थं वा प्रत्येकं जुहुयात्क्रमात् ।

परब्रह्मषडङ्गैश्च क्षुरिकावीजमुख्यवै(कैः) ॥ २९ ॥

आज्येन जुहुयाद्धीमान्प्रत्येकं पञ्चविंशतिम् ।

जयादिराष्ट्या(नाऽभ्याता)नैश्च राष्ट्रभिश्चैव(भृद्धिश्च) होमयेत् ॥

ब्रह्मादिबीजमन्त्रैस्तु ह्यष्वाभ्या(हुत्वाऽऽज्या)नि तथाऽऽहुति(तीः) ।

एवं जागरणं रात्रौ प्रभाते विपुले शुभे ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ आचार्य(यो)मूर्तिं वै(भिः)सार्धं स्नानं कृत्वा विधानतः ।

नख स्रग्धरोष्णीषो(ववस्रोष्णीषधरो) भस्मरुद्राक्षधारकः ॥ ३२ ॥

एवं यज्ञापवीताढ्यः सितमालयानुलेपनः ।

॥ ३३ ॥ हेमाङ्गुलीयकटककुण्डलाद्यैरलंकृतः ॥ ३३ ॥

यज्ञमूत्रादिसंयुक्तं भूषणैर्भूषि(ष्य)शिल्पिनम् ।

आचार्यो मण्डपं गत्वा दण्डेनाष्टयनाचलान् ॥ ३४ ॥

गन्धपुष्पादिभिर्यष्टा होमं कृत्वा जयादिभिः ।

॥ ३५ ॥ स्विष्टमग्नेतिमन्त्रेण पूर्णाहुतिं समाचरेत् ॥ ३५ ॥

स्थित(र)राभ्यु(द्यु)दये विप्रोभयराश्यादयेऽपि वा ।

॥ ३६ ॥ मीनो(ने)वा शुक्रसंयुक्ते तलोद्वि(तथा दृ)ष्टेऽथवा पुनः ॥ ३६ ॥

आचार्यशिल्पिभिश्चैव ने ह्यन्तौनुग्रहोपरि ।(!)

पुण्याहवाचनं वक्ष्य मूध्नेष्टकां निधापयेत् ॥ ३७ ॥

इष्टकास्तूपिकल्पश्च बाह्यधामप्रदक्षिणे ।

नानालंकारसंयुक्ताः कृत्वा हर्म्येऽनुलेपयेत् ॥ ३८ ॥

उत्तराभिमुखो भूत्वा आचार्यो मन्त्र(योऽनन्य)चेतसा ।

ब्रह्म विष्णुं च रुद्रं च ईश्वरं च सदाशिवम् ॥ ३९ ॥

विष्णोन्त्य स्वस्वमन्त्रैस्तु चतस्रो हीष्टाका न्यसेत् ।

॥ ४० ॥ मृगिण्यात्मकं क्रमं तु सौम्याग्रं शङ्करेषु च ॥ ४० ॥

सुषे स्थाने मया(त्वाग्नेयमा)श्रित्य प्रागग्रं रव(त्व)म्भसात्मकम् ।
 सुषे नैर्ऋत्यमाश्रित्य सौम्याग्रं सलिलात्मकम् ॥ ४१ ॥
 सुषे वि(वा)यव्यमाश्रित्य प्रागग्रं मरुतात्मकम् ।
 एवं क्रमान्यसेद(श्मा)त् सुनिच्छिद्रं समाचरेत् ॥ ४२ ॥
 माणिक्यमरतकं(कर्तं)चैव वैदूर्यं त्विन्द्रनीलकम् ।
 मौक्तिकं स्फटिकं चैव पद्मरागं प्रवालकम् ॥ ४३ ॥
 वज्रं मध्ये दिषु(शि)स्थाप्यं शक्तिबीजमनुस्मरन् ।
 तदूर्ध्वे स्थापयेत्स्तूपिदण्डमीशानमन्त्रतः ॥ ४४ ॥
 कलशस्थोदकैः प्रोक्ष्य दण्डं चाश्म(पाषाण)पञ्चकम् ।
 तत्तन्मूर्तीः समभ्यर्च्य गन्धैः पुष्पैश्च धूपकैः ॥ ४५ ॥
 गलाम्भसा च सुदृढं स्थापयेद्वास्तुनिश्चलम् ।
 ततोऽवशेषशिखरं कर्तव्यं स्यो(चो)दिता तथा ॥ ४६ ॥
 शिखरोपरिष्ठाञ्च स्तूपिं प्रागुक्तविधिना कुरु ।
 करालार्दीस्ततः कुर्यान्निश्चलं सुदृढं यथा ॥ ४७ ॥
 स्वर्णैर्वा रजतैर्वाऽथ ताम्रैर्वाऽऽच्छादयेद्दृढम् ।
 काञ्च(गां च) तलकृतार्धे च मा(आ)चार्याय प्रदापयेत् ॥ ४८ ॥
 दक्षिणां दापयेत्तस्मै दशनिष्कं हिरण्यम् ।
 यागोपकरणं सर्वमाचार्याय च दापयेत् ॥ ४९ ॥
 शिल्पिनो भो(नः पू)जयेत्पश्चाद् गोभूमिकाञ्चनादिभिः ।
 एवं यः कुरुते मर्त्यः सोऽथाग्निं(सयाति)शुभदं फलम् ॥ ५० ॥

इति श्रीकाश्यपशिल्पे मूर्धेष्टकाविधानं द्विचत्वारिंशः पटलः ।

अथ त्रिचत्वारिंशः पटलः ।

प्राकारः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण प्राकाराणां च लक्षणम् ।

रक्षार्थं शोभनार्थं च शालास्तु(याः)मदनस्य च । १ ॥

प्रासादस्य विशालार्थं(र्धं)गुणभागैः(क)मेव वा ।
 चतुर्भागैकभागं वा अन्तर्मण्डलविस्तृतम् ॥ २ ॥
 अन्तर्हारविशालं तु तद्बाह्ये द्विगुणं हि तत् ।
 मध्यहारविशालास्तु(लं)तु)बाह्यान्तं मण्डलत्रयम् ॥ ३ ॥
 मध्यदेस्तु विशालं च बाह्ये त्वादिकर्तुर्गुणम् ।
 महामर्यादिविस्तार आर्द्रैः पञ्चगुणो भवेत् ॥ ४ ॥
 प्रासादचरणाद्विप्र ङ्कोवा(होमा)द्वा प्रथमस्य तु ।
 प्रथमाद्वितीयनीत्रं तु द्वितीयातृतीयनीत्रकम् ॥ ५ ॥
 तृतीयाच्चतुर्थं निष्क्रान्तं तस्मान्नीत्रं च पञ्चमम् ।
 प्राकारं प्रतिनिष्क्रान्तं तस्मान्नीत्रं तु पञ्चमम्(तन्नीत्रं कुड्यसीमकम्) ॥ ६ ॥
 कुड्यमध्यमा(ध्याव)सानं वा कुड्यबाह्यं तथापि वा ।
 अथवा शेषविप्राणां नीत्रं होमाद्विधीयते ॥ ७ ॥
 प्रथमं प्रकृतेस्तुल्यं तस्माद्गुणाङ्गुलं नतम् ।
 द्वितीयाद्यं तु पञ्चान्तं तद्देव नतं क्रमात् ॥ ८ ॥
 कल्पवं(ल्पं वै)हर्म्यमानेन हस्तमानमथोच्यते ।
 त्रिपञ्चसप्तहस्तेन प्रथमं त्रिविधं भवेत् ॥ ९ ॥
 नवैकादशहस्तं च त्रयोदशं द्वितीयकम् ।
 त्रिपञ्चसप्तदशहस्तं मै(तथै)कोनविंशतिः ॥ १० ॥
 मध्यहारं त्रिधा प्रोक्तं मर्यादास्तु ततः शृणु ।
 एकविंशत्रयोविंशपञ्चविंशकरं भवेत् ॥ ११ ॥
 सप्तविंश नवविंशमेकत्रिंशत्करेण तु ।
 महामर्यादिविस्तार एवं त्रिविधमुच्यते ॥ १२ ॥
 एवमाभासहर्म्याणां विकल्पानां च कल्पयेत् ।
 सप्तहस्तं समारभ्य पञ्चत्रिंशावसानकम् ॥ १३ ॥
 प्रत्येकं प्रथमादीनां सालानां त्रिभिमानकम् ।
 त्रिपञ्चसंख्यया प्रोक्तं हर्म्याणां चन्द्रसंख्यया ॥ १४ ॥
 नवहस्तं समारभ्य हस्तत्रिंशावसानकम् ।
 प्राग्वै सालसमाख्या तु हर्म्याणां जातिसंज्ञका ॥ १५ ॥
 प्रागुक्तहर्म्यमानैश्च शालाद्यन्त्यं च संमतेम् ।
 पञ्चप्राकारमेवं हि त्रिप्राकारमथोच्यते ॥ १६ ॥

द्वितीयं तृतीयशालं च चतुर्थं च प्रगृह्यताम् ।
 यत्र याद्विहितं सालं हर्म्यवृत्तं तु लक्षयेत् ॥ १७ ॥
 तस्यामुखे मुखायामं कल्पयेत्कल्पवित्तमम् ॥
 बीजात्पादबीजं त्वर्थं त्रिपादं च समं तु वा ॥ १८ ॥
 द्विगुणं त्रिगुणं वाऽथ चतुःपञ्चगुणं तु वा ।
 कल्पयेत्तु मुखायामं बीजमूर्ध्वं द्विजोत्तम ॥ १९ ॥
 अन्तर्मण्डलभित्तेस्तु विस्तारो व्योमहस्तकः ।
 तस्माच्चिमात्रवृद्ध्या वा पण्णात्रं वाऽथ वर्धयेत् ॥ २० ॥
 सार्धहस्तद्विहस्तं तु महामध्यवसानकम् ।
 भित्तिव्यासं समाख्यातमुत्सेधं शृणु सुव्रत ॥ २१ ॥
 तद्व्यासात्रिचतुष्पञ्चगुणं वा सालतुङ्गकम् ।
 अथवोत्तरसीमान्तं नीत्रान्तं वाजतान्तकम् ॥ २२ ॥
 प्रस्तरेषु गलो वाऽथ सालतुङ्गमुदाहृतम् ।
 ऋजुबीजतलोपेतं बाह्ये त्वभ्यन्तरार्जवम् ॥ २३ ॥
 कुड्यमूलस्य विस्तारवस्त्वं (स्व)शोनाग्रविस्तरम् ।
 मूलादग्रं क्रमात्क्षीणिं वस्वंशांशे द्विजोत्तम ॥ २४ ॥
 अथवा हस्तमानेन सालोत्सेधं वदाम्यहम् ।
 प्रथमं कलशान्तं तु द्वितीयं फलकान्वितम् ॥ २५ ॥
 बोध्यंतं स्याच्चितीयं तु चतुर्थं मञ्चमा(का)न्तकम् ।
 पञ्चमं तु कपोतान्तं पञ्चवा(सा)लोदयं क्रमात् ॥ २६ ॥
 एताद्वि पञ्चशा(सा)लेषु तासामुक्तो ह्ययं विधिः ।
 आवृतं मालिका वा स्यात्सहकारमथापि वा ॥ २७ ॥
 मण्डपाकृतिकं वाऽथ ऋजुमध्यमथापि वा ।
 भूतवेदगुणं पक्षव्योमभूममथोच्यते ॥ २८ ॥
 कुड्यस्योपरि कुड्यं स्यात्पादं पादोपरि न्यसेत् ।
 तलं प्री(प्र)ति तलं कुर्यात् पादं प्रत्यल्पनासिका ॥ २९ ॥
 वक्ष्येऽहं पादमानं च पङ्क्तिमानं द्विजोत्तमम् ।
 मूलहर्म्यं तु होमादि उत्तरान्तं यदुन्नतम् ॥ ३० ॥
 तन्मानं सप्तधा भज्य पक्षांशं शु(मु)धरातलम् ।
 पञ्चत्वं (श्वांशं) पाददीर्घं तु पादं सव्याङ्गं संयुक्तम् ॥ ३१ ॥

धरातलं तदुक्तं वा ह्युजं वा प्रकल्पयेत् ।
 मूलहर्म्ये तु होमादि उत्तरांशं नवांशके ॥ ३२ ॥
 धरातलं द्विभागं स्यात्सप्तांशं चरणोदयम् ।
 उत्तरान्तं तु होमादि रुद्रभागविभाजिते ॥ ३३ ॥
 अधिष्ठानं गुणांशं स्याच्छेषं पादोदयं भवेत् ।
 मूलप्रासादतुल्यं वा चरणं च धरातलम् ॥ ३४ ॥
 पादोत्सेधांशमानं तु षट्सप्ताष्टौ तु वा भजेत् ।
 एकांशं पादविक्रमं दारु(र)वाश्ममयं तु वा ॥ ३५ ॥
 तन्निभागं द्विभागं वा त्रिपादं वाऽथ एव वा ।
 कुड्यपादस्य विस्तारं सर्वत्र परिकल्पयेत् ॥ ३६ ॥
 त्रिचतुष्पञ्चहस्तं वा परितो मालिकाकृति ।
 हस्तद्वयं समारभ्य पञ्चहस्तावसानकम् ॥ ३७ ॥
 गुणाङ्गुलप्रवृद्ध्या च पङ्क्त्यायां पञ्चविंशतिः ।
 भेदेन कथितं विप्र सर्वत्र समपङ्क्त्यः ॥ ३८ ॥
 युग्मायुग्मं तु वा पङ्क्तिः सर्वत्र परिकल्पयेत् ।
 मूलभागविशालं तु धर्मनन्दाष्टभाजिते ॥ ३९ ॥
 एकांशरहिताग्रं स्यान्मूलादग्रं क्रमात्कृशम् ।
 अग्रपादविशालं तु दण्ड इत्यभिधीयते ॥ ४० ॥
 दण्डं त्रिपादमर्थं च क्रमाच्छ्रेष्ठान्तराधमम् ।
 उत्तरोत्सेधमाख्यातं विस्तारं मूलपादवत् ॥ ४१ ॥
 मध्यपादसमं वाऽथ अग्रपादसमं तु वा ।
 उत्तराध्यासमाख्यातं श्रेष्ठान्तराधमं क्रमात् ॥ ४२ ॥
 उत्तरोच्चत्रिभागैक(र्वा)जनोत्सेधानि(धं) तु नीत्रकम् ।
 उत्तरोत्सेधतुल्यं तु तुलानीत्रमुदाहृतम् ॥ ४३ ॥
 तदर्थं वा त्रिपादं वा तस्य विस्तारमेव हि ।
 वाजने व(गु)ल्मकोर्ध्वे वा तुलास्थापनमाचरेत् ॥ ४४ ॥
 तुलार्धनीत्रविस्तारं जयन्तस्य तुलोपरि ।
 जयन्य(न्ता)र्धविशालोच्चमनुमार्गमुदाहृतम् ॥ ४५ ॥
 तुलान्तरं तुलोच्चं तु जयन्त्याश्च तदन्तरम् ।
 मनुमार्गं तथा कल्प्यं दण्डमानेष्टकान्तरम् ॥ ४६ ॥

कपोतादीनि नीत्राङ्गप्रस्तारोक्तवदाचरेत् ।
 अथवा तुलोपरिष्ठात्तु इष्टकास्तरणं कुरु ॥ ४७ ॥
 सुधया गुडतोयैश्च इष्टकास्तरणं भवेत् ।
 करालमुद्गुल्माः सकलकचिकणमाचरेत् ॥ ४८ ॥
 इष्टकास्तरणं ह्येतच्छिला चेन्दुतलोपरि ।
 शैलजोत्फलकाभिश्च च्छादयेत्तु विशेषतः ॥ ४९ ॥
 वाजनोध्वे तु वाऽऽसाद्य सुधाकर्म समाचरेत् ।
 एवमादितलं प्रोक्तमूर्ध्वभूमिं वदाम्यहम् ॥ ५० ॥
 मूलाग्रस्तम्भतुङ्गं तु मन्दमूलाष्टभाजिते ।
 एकांशरहिताङ्गश्च तथैवोर्ध्वोर्ध्वभूमयः ॥ ५१ ॥
 प्रस्तरं च तथार्धावमेकानेकतलोऽपि च ।
 प्रस्तरोपरि कर्तव्यं भित्तिमेव परोदयम् ॥ ५२ ॥
 छत्राकारं शिरोपेतं सदाकारमथापि वा ।
 गोपानमथवा वाजं सदा कल्प्यान्तरे द्विज ॥ ५३ ॥
 मृन्मयैर्लोष्टकैर्वाऽथ सारदारुमयैस्तथा ।
 गोपानं छादनं कुर्याल्लुपक्रियाशिरोन्वितम् ॥ ५४ ॥
 सभाकारमिदं ख्यातं यथेष्टं तेषु कल्पयेत् ॥ ५५ ॥
 जातिपञ्चतलं ख्यातं छन्दवेदतलं भवेत् ॥ ५६ ॥
 विकल्पं तत्तलं विद्यादाभासत्वेव भूमिके ।
 जात्यादीनां तु हर्म्याणां योग्यं सालतलं कुरु ॥ ५७ ॥
 मर्यादिसालमाश्रित्य पात(व)के पचनालयम् ।
 नैर्ऋत्य आयुधस्थानं वायव्यं शयनार्हकम् ॥ ५८ ॥
 शाङ्करे योगशाला स्याद्भृशभागेऽथवा पुनः ।
 आग्निश्च(श्रेय)याम्ययोर्मध्ये कर्तव्यं जननालयम् ॥ ५९ ॥
 सका(शक्र)शांकरयोर्मध्ये मञ्च(उज)नालयमेव हि ।
 धान्यस्थानं च तत्पार्श्वे भृङ्गराज(प)थेऽपि वा ॥ ६० ॥
 निर्ऋतिवारुणीमध्ये पुस्तकारक्षता(नां महा)लयम् ।
 तत्पार्श्वयोः प्रकर्तव्यं व्यञ्जनालयमुत्तमम् ॥ ६१ ॥
 सोमवायव्ययोर्मध्ये वस्त्राणामालयं कुरु ।
 सोमशंकरयोर्मध्ये गौर्यावासं प्रकल्पयेत् ॥ ६२ ॥

तत्पार्श्वे शयनस्थानं पर्यङ्केन समन्वितम् ।
 पुष्पदन्तपदे वाऽथ महेन्द्र(माहेन्द्रे)पुष्पमण्डपम् ॥ ६३ ॥
 गृहक्षपपदे कुर्याद्वान्यालयं द्विजोत्तम ।
 पाचि(रि)तो मालिकायां च एवमेव प्रकल्पयेत् ॥ ६४ ॥
 मालिकात्वंरेपि(न्ते तु सो)मांशे कूपस्थानमुदाहृतम् ।
 अथवाऽन्यप्रकारेण वक्ष्ये संदेशनिर्णयम् ॥ ६५ ॥
 शक्र(शक्र)शंकरयोर्मध्ये विद्यास्थानमुदाहृतम् ।
 शंकरस्यांश(श्रीद)योर्मध्ये धनव्यास(स्थान)मुदाहृतम् ॥ ६६ ॥
 याम्यपावकयोर्मध्ये पुष्पमण्डप उच्यते ।
 याम्यतैरुभ(नैर्ऋत)योर्मध्ये स्नानाम्बुकोष्ठमुच्यते ॥ ६७ ॥
 निर्ऋतिवारुणीमध्ये धर्मश्रवणमण्डपम् ।
 वायव्यवारुणीमध्ये आयुधस्थानमुच्यते ॥ ६८ ॥
 वायव्यसौम्ययोर्मध्ये शयनस्थानमुच्यते ।
 ईशानसौम्ययोर्मध्ये यागार्थं मण्डपं कुरु ॥ ६९ ॥
 जयन्ते मज्जनशाला(नागः)रस्यादा(मा)ग्रेये पचनाद(ल)यम् ।
 परितो मालिकायां तु सकलस्थानमुच्यते ॥ ७० ॥
 शंकरे नृत्तमूर्तिस्तु आग्नेयां वृषवाहनम् ।
 उमां स्कन्दं च सहितं नैर्ऋत्ये परिकल्पयेत् ॥ ७१ ॥
 कङ्कालं वायुदिग्भागे भिक्षाटनं जयन्तके ।
 सुखासं तु सत्यांशे वितथे त्रिपुरान्तकम् ॥ ७२ ॥
 सुग्रीवे हरिकृष्णं स्याद् गन्धर्वे चन्द्रशेखरम् ।
 शेषांशे कामदहनं मुख्ये कालारिमूर्तिकम् ॥ ७३ ॥
 उदितेऽर्धनारिमूर्तिस्तु महेन्द्रे कल्याणसुन्दरम् ।
 क्षेत्रपालं तु पर्जन्ये याम्ये वै दक्षिणेश्वरम् ॥ ७४ ॥
 वारुणे लिङ्गमुद्भूतं सौम्ये तु गजहारिणम् ।
 इत्यर्धधर्म (हर्म्य) ईशांश्च अन्तरालेषु कल्पयेत् ॥ ७५ ॥
 मूलहर्म्यं समीक्ष्यैव सकलस्थापनं कुरु ।
 प्राकारेषु चतुर्दिक्षु द्वाद(र)शोभादि कल्पयेत् ॥ ७६ ॥
 प्राकारततिमध्ये तु दीर्घमध्येतिवेचनम् ।
 अथवा मूलहर्म्यस्य मध्यसूत्रश्रितं भवेत् ॥ ७७ ॥

प्रधानद्वारमेकं वा द्वयं वाऽन्यत्तु जालकम् ।
 प्राकारमेवमाख्यातं बाह्ये विधिर्विधीयते ॥ ७८ ॥
 एकद्वित्रिचतुष्पञ्चदण्डबाहादिविस्तृतम् ।
 तद्बाह्ये तु त्रयश्रेणिमनेन विधिना कुरु ॥ ७९ ॥
 शैवानां परिवाराणां प्राच्यमावासमुच्यते ।
 प्राच्यां वा सौम्यदेशे वा देशिकावासमुच्यते ॥ ८० ॥
 दैवज्ञाम्बष्ठभिषजां वासस्थानं च याम्यके ।
 निबन्धाहारजीवानां पश्चिमे वासमुच्यते ॥ ८१ ॥
 सर्वेषामपि भक्तानां वासमुत्तरपार्श्वके ।
 अग्नौ महाव्रतस्थानं याम्ये पाशुपतालयम् ॥ ८२ ॥
 कलामुखं तु नैर्ऋत्ये चोर्ध्वालये तु वारुणे ।
 वायौ तु आर्हतस्थाने सौम्ये भूसुरसत्रकम् ॥ ८३ ॥
 ज्ञानाभ्यासादधः कुर्याद्वैश्यानां तु विशेषतः ।
 तद्बाह्ये त्वीशदिग्भागे कार्यं महाजलाशयम् ॥ ८४ ॥
 याम्यपावकयोर्मध्ये गोशालांशं प्रकल्पयेत् ।
 वारुणीनैर्ऋतीमध्ये सूतिकावासमुच्यते ॥ ८५ ॥
 वारुणानिलयोर्मध्ये रोगार्तानां निवासकम् ।
 सौम्यवानिल(यव्य)योर्मध्ये बालशिक्षार्थमण्डपम् ॥ ८६ ॥
 सोमशंकरयोर्मध्ये धान्यमञ्जलिका भवेत् ।
 तद्बाह्ये बलिते विप्र दासीनां गणिकादिनाम् ॥ ८७ ॥
 नृत्तगेयाभ्यसानां (सतां) तु क्रयविक्रयजीविनाम् ।
 चकिनां (चक्रिणां) वापकानां च कुलालानां तथैव च ॥ ८८ ॥
 मत्स्यमांसोपजीवानां न तु (नृत)कारकयोष्ठना(पिता)म् ।
 पिताश्मशूद्रकानां तु गोपालानां च कारुणाम् ॥ ८९ ॥
 करणानां गृहश्रेणीचापस्थानपरिग्रहम् ।
 परितः कल्पयेद्धीमान्पूर्वाद्याशावसानकम् ॥ ९० ॥
 तद्बाह्ये त्वीशदिग्भागे श्मशानं परिकल्पयेत् ।
 दक्षिणे चोत्तरे वाऽपि स्थापत्यादिनिवासकम् ॥ ९१ ॥
 तासां बाह्ये तु कर्तव्यं रजकानां निवासकम् ।
 तद्बाह्ये के(क्रो)शमात्रे तु चण्डालश्रेणिरुच्यते ॥ ९२ ॥

प्राकारलक्षणं ह्येवं प्रोच्यते द्विजसत्तम ॥ ९३ ॥
इति काश्यपशिल्पे प्राकारलक्षणं त्रिचत्वारिंशः पटलः ।

अथ चतुश्चत्वारिंशः पटलः ।

मण्डपः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण मण्डपानां तु लक्षणम् ।
प्रासादत्वे(स्यै)कभूमौ तु प्रोच्यते मुखमण्डपः ॥ १ ॥
जातिश्च(च)न्द्रविकल्पानामाभासानां तथैव हि ।
प्रासादादिमुखे चैव दिशासु विदिशासु वा ॥ २ ॥
ग्रामादीनां तु मध्ये वा दिशासु विदिशासु च ।
उद्याने वा नदीतीरे तटाके वाऽथवा पुनः ॥ ३ ॥
देवार्थं मण्डपं कुर्यादष्टदिङ्मुखमण्डपम् ।
प्रासादस्याग्रतः कुर्यान्मण्डपं तु (पाना) चतुष्टयम् ॥ ४ ॥
मुखमण्डपमादौ तु प्रतिमामण्डपं ततः ।
स्नापनार्थं तृतीयं तु नृत्तार्थं च चतुष्टय(र्थक)म् ॥ ५ ॥
तेषु वै प्रथमं प्राग्वद्वितीयादीनि चो(दिरथो)च्यते ।
अन्तप्राराणि चैतानि(द्वारांश्च तानेतान्)मध्यहारादि(रांश्च) वा कुरु ॥
मण्डपं स(पान्म)ण्डपं तत्र शालाद्वा मण्डपान्तरम् ।
अन्तरालमिति ख्यातमादौ तल्लक्षणं शृणु ॥ ७ ॥
एकद्वित्रिश्चतुष्पञ्चदसष्टाष्टकरं तु वा ।
नवधर्ममध(थो)वाऽपि रुद्रहस्तमथापि वा ॥ ८ ॥
अन्तरालविशालं तु(लस्य) रुद्रसंख्या प्रकीर्तिता ।
यत्र यन्मण्डपं कुर्यात्तस्मिन्पङ्क्त्या विशेषतः ॥ ९ ॥
एकद्वित्रिचतुष्पञ्चभक्त्या वऽभ्यन्तरालकम् ।
सावकाशान्तरालं वा भित्तिमध्यमथापि वा ॥ १० ॥
भित्तिमध्यान्तरालं चेत्पार्श्वयोर्वेशसंयुतम् ।
एकद्वित्रि अ(ब्ज)ग्रपादं वा केशं (वेशं)भक्त्येकमेव वा ॥ ११ ॥

द्वयोर्मध्यमे(ध्ये च)द्वारं वा जालकं वा प्रवल्पयेत् ।
 उत्तरे जलधारांश्च स्नानार्थं परिकल्पयेत् ॥ १२ ॥
 युग्मायुग्मं तु पङ्क्तिर्वाऽभ्यन्तरालं द्विजोत्तम ।
 अधिष्ठानादिसर्वाङ्गं मण्डपस्य समं भवेत् ॥ १३ ॥
 अन्तरालं समाख्यातं शृणु मण्डपलक्षणम् ।
 त्रिहस्तं तु समारभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥ १४ ॥
 एवमेकोनविंशं तु नवधा मण्डपं भवेत् ।
 आभाससदनानां तु आभासं मण्डपं भवेत् ॥ १५ ॥
 एकविंशतिहस्तादिद्विद्विहस्तविवर्धनात् ।
 सप्तत्रिंशतिहस्ता(त्करा)न्तं च विकल्पं नवधा भवेत् ॥ १६ ॥
 आभासानां च तन्नोग(ग्यं)स्वस्वयोग्यमथापि वा ।
 नवत्रिंशतिरा(तमा)रभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥ १७ ॥
 पञ्चाधिकं तु पञ्चाशत्करांश्च छन्दमुच्यते ।
 सप्तपञ्चदशाऽऽरभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥ १८ ॥
 साग्निसप्ततिहस्तान्तं प्रसृता जातिरुच्यते ।
 तद्विस्तारसमं दीर्घं समाश्रं मण्डपं भवेत् ॥ १९ ॥
 अर्धहस्तमारभ्य षट्षडङ्गुलवर्धनात् ।
 पञ्चहस्तविधिर्या(स्तावधि या)वत् पङ्क्तिव्यासं तु कल्पयेत् ॥ २० ॥
 अर्धहस्तं समारभ्य यावत्पञ्चकरावधि ।
 गुणाङ्गुलविवर्ध(वृद्ध्या)त् पङ्क्तिव्यासं प्रकल्पयेत् ॥ २१ ॥
 सार्धद्विहस्तमारभ्य षडङ्गुलविवर्धनात् ।
 स्तम्भानामुदयं ह्येवं स्तम्भव्यासमथोच्यते ॥ २२ ॥
 वस्वङ्गुलं समारभ्य अर्धाङ्गुलविवर्धनात् ।
 एकोनविंशमात्रं तु त्रयोविंशाङ्घ्रिविस्तृतम् ॥ २३ ॥
 पादोच्चं भानुसूत्रांशे दश वै चाष्ट वा भजेत् ।
 मूलाकारं तदेकांशं दन्तधूतूनमग्रकम् ॥ २४ ॥
 तालिवा(पा)र्धतलोलुङ्गं सामान्यं सर्वमण्डपे ।
 चली(तलि)पोच्चे तु भूतांशे द्विभागं च तलोदयम् ॥ २५ ॥
 अङ्घ्रितुङ्गाग्निवेदैकभागं वाऽपि मयूरकम् ।
 उपपीठमधिष्ठानं केवलं वा मसूरकम् ॥ २६ ॥

धरातलसमं प्रोक्तं द्विगुणं त्रिगुणं तु वा ।
 उपपीठोदयं ख्यातमुपपीठार्थय(र्ध्व)चु वा ॥ २७ ॥
 उपपीठमधिष्ठानं चरणं प्रस्तरं तथा ।
 नीत्रवेशमलंकारं गुण्यं प्रागिव विद्यते ॥ २८ ॥
 पङ्क्तित्रयसमायुक्तं षोडशस्तम्भसंयुतम् ।
 कलाल्पनासिकोपेतं मध्ये कूटं तु एव वा ॥ २९ ॥
 मण्डितं बाध्य सर्वत्र चतुर्द्वार इति(युतं)तु वा ।
 अष्टदिग्वा(ष्टदिग्द्वारमेकं वा द्वयं वा जालकोष्ठदिक् ॥ ३० ॥
 बाह्ये सोपानसंयुक्तं चित्रितं तोरणादिभिः ।
 तोरणादिविहीनं वा कल्पैवं प्रथमं भवेत् ॥ ३१ ॥
 चतुर्भक्त्या विशालं तु अष्टदिग्द्वारसंयुतम् ।
 पूर्वोऽपरे(र्वापर)द्विपत्ये(ङ्कत्ये)कभक्त्या विस्तारनीत्रकम् ॥ ३२ ॥
 मध्यस्थाङ्घ्रिं परित्यज्य ऊर्ध्वे कूटं द्विभक्तिकम् ।
 वसुपञ्जरसंयुक्तं द्वितीयं मण्डपं भवेत् ॥ ३३ ॥
 पञ्चभक्त्या विभाश्रं(शालं)तु मध्ये कूटं द्विभागया ।
 मण्डपं परितोऽशोनद्वात्रिंशच्चरणान्वितम् ॥ ३४ ॥
 भानुद्विगुणसंराष्ट्रं पञ्जराष्टकसंयुतम् ।
 इष्टदिग्द्वारसंयुक्तं द्वारन्य(म)त्रैककुड्यकम् ॥ ३५ ॥
 द्वारस्थाने तु सोपानं सर्वालंकारसंयुतम् ।
 कुड्यकुम्भलताद्यैस्तु भूषितं तु तृतीयकम् ॥ ३६ ॥
 चतुरश्रं तु षड्भक्त्या मध्ये कूटं विभागया ।
 तत्कूटमष्टपादाढ्यं मध्ये रङ्गसमायुतम् ॥ ३७ ॥
 चतुर्द्वारसमायुक्तमिष्टदिग्द्वारमेव वा ।
 द्विभक्त्याऽपि हतं चैव भक्त्यादिप्रथमायुतम् ॥ ३८ ॥
 अष्टदिग्भद्रसंयुक्तं चतुर्दिग्भद्रमेव वा ।
 चत्वारिंशतिचाष्ट्राङ्घ्रियुक्तं वा तत्र योदितम् ॥ ३९ ॥
 चतुर्विंशाल्पनासाढ्यं कुड्यकुम्भलतादिक(न्वित)म् ।
 तोरणाष्टकसंयुक्तं तृतीयं मण्डपं त्विदम् ॥ ४० ॥
 चतुरश्रं तु सप्तांशं षष्ठ्यङ्घ्रिकसमायुतम् ।
 नवभागेन तन्मध्ये कूटं वा मण्डिताङ्गणम् ॥ ४१ ॥

द्वात्रिंशदव(ल्प)नासाढ्यं चतुर्दिग्भद्रसंयुतम् ।
 त्रिभागैकांशविस्तारं निर्गमं मुखभद्रकम् ॥ ४२ ॥
 मध्यरङ्गसमापेतं द्विष्ट(तमिष्ट)कुड्यसंयुत(समान्वित)म् ।
 सर्वालंकारसंयुक्तं पञ्चमं परिकीर्तितम् ॥ ४३ ॥
 युगाश्रमष्टभक्त्या तु अशीतिचरणान्वितम् ।
 चतुर्भागेन तन्मध्ये ऊर्ध्वकूटं प्रकल्पयेत् ॥ ४४ ॥
 चतुर्दिग्द्वारसंयुक्तमिष्टदिवचा(गद्वा)रमेव वा ।
 मुखसोषा(पा)नमग्न्यंशैर्वासनीत्रसमन्वितम् ॥ ४५ ॥
 मध्यरङ्गसमायुक्तं षडष्टनासिकान्वितम् ।
 सर्वालंकारसंयुक्तं सप्तमं मण्डपं भवेत् ॥ ४६ ॥
 चतुरश्रं दशांशं तु भाद्रादि(न्वधि)कदशाङ्घ्रिकम् ।
 मध्ये चैवाष्टदिग्भागनवकूटसमायुतम् ॥ ४७ ॥
 कूटोपरि नीत्रतांशे तु अ(त्व)न्तरालं प्रकल्पयेत् ।
 पार्श्वान्मुखेन सोपानं दिशि भद्रसमन्वितम् ॥ ४८ ॥
 सर्वालंकारसंयुक्तमष्टमं मण्डपं भवेत् ।
 रुद्रभक्त्या युगाश्रं तु मध्ये द्वयंशेन कूटकम् ॥ ४९ ॥
 मुखे सोपानसंयुक्तमिष्टदिग्भद्रसंयुतम् ।
 द्वारन्य(म)त्रैव कुड्यांशमिष्टभागावसानकम् ॥ ५० ॥
 सर्वालंकारसंयुक्तं नवमं मण्डपं भवेत् ।
 द्वादशांशे युगाश्रं तु मध्ये द्वयंशेन कूटकम् ॥ ५१ ॥
 मण्डपस्य तु बाह्ये तु अंशेनालिन्द्रमिष्यते ।
 तद्विशेन तु विस्तारनिष्क्रान्तः स्याच्चतुर्दशी ॥ ५२ ॥
 साष्टषष्टिसमं पादमाद्यङ्गे तु प्रकल्पयेत् ।
 सर्वालंकारसंयुक्तं दशमं मण्डपं भवेत् ॥ ५३ ॥
 पेतमण्डपस्य तदायतम् ।
 तस्योचितविभागं तु कृत्वा वा मण्डलं कुरु ॥ ५४ ॥
 पङ्क्तित्रयविशालं तु पञ्चपङ्क्त्या विशालकम् ।
 एकपार्श्वे पुरे वाऽथ पा(द्वा)रमंशेन कल्पयेत् ॥ ५५ ॥
 पार्श्वे पा(द्वा)रयुतं द्वे तु त्रिंशदङ्घ्रिसमन्वितम् ।
 तदेव परितोऽंशेन मण्डपाभ्यन्तरे रसः ॥ ५६ ॥

लुपादोर्ध्वं हनं कुर्यादष्टाविंशाङ्घ्रिसंयुतम् ।
 पुरे पारयुतं चेत्तु चरणं चाष्टविंशतिः ॥ ५७ ॥
 अथवा पारहीनं तु त्रिरष्टचरणान्वितम् ।
 पादं प्रत्यल्पनासाढ्यं वेदिजालकतोरणम् ॥ ५८ ॥
 नानाकुम्भलताद्यैस्तु कल्पितं प्रथमं भवेत् ।
 चतुर्भित्तिविशालं तु आयामे तु षडंशकम् ॥ ५९ ॥
 मण्डपं परितोऽंशेन कूटमभ्यन्तरेतरम् ।
 द्विभक्तिविसृ(स्तृ)तं चैकभक्त्या तु मुखभद्रकम् ॥ ६० ॥
 द्वाभि(द्वात्रि)शचरणोपेतं मण्डपस्य द्वितीयकम् ।
 विशालं पञ्चभक्त्या स्यादायामे सक्तभग(सभक्त)यः ॥ ६१ ॥
 त्रिपञ्चपत्ति(ङ्क्ति)विस्तारं दीर्घा मध्ये सभा भवेत् ।
 मण्डपं परितोऽंशे तु इष्टदिग्भद्रसंयुतम् ॥ ६२ ॥
 चत्वारिंशतिपादाढ्यं सर्वालंकारसंयुतम् ।
 वेदिकाद्यैः समायुक्तं तृतीयं मण्डपं भवेत् ॥ ६३ ॥
 रसभक्तिविशालं तु वसुभक्त्यायतं भवेत् ।
 द्विचतुर्भक्तिविस्तारं दीर्घमध्ये महोदयम् ॥ ६४ ॥
 मण्डपं परितोऽष्टांशमिष्टदीर्घकभद्रकम् ।
 षष्टिसंख्याङ्घ्रिसंयुक्तं चतुर्थं मण्डपं भवेत् ॥ ६५ ॥
 तारे सप्तविभागे तु नवभक्त्यायु(य)तान्वितम् ।
 त्रिभक्तिविस्तृतं पञ्चभक्त्यायामसमं करम् ॥ ६६ ॥
 तारत्रयोदशांशेन मध्यंशं(ध्यांशां)शेन कूटकम् ।
 इष्टदिक्कुड्यसंयुक्तं चतुर्दिग्भद्रसंयुतम् ॥ ६७ ॥
 प्रमुखे नन्दभागेन मुखभद्रं प्रकल्पयेत् ।
 सद्रयं नवतीभक्त्या भक्त्याऽङ्घ्रिव(क)समन्वितम् ॥ ६८ ॥
 सर्वालंकारसंयुक्तं द्वादशं मण्डपं भवेत् ।
 त्रिपञ्चपङ्क्तिविस्तारमायामं चतुरश्रकम् ॥ ६९ ॥
 मध्ये कूटं गुणांशेन श्वेने ऊर्ध्वसमन्वितम् ।
 गुणांशं विस्तृतायामं मुखभद्रसमन्वितम् ॥ ७० ॥
 इष्टदिक्कुड्यसंयुक्तं अन्य(माय)ताङ्घ्रिसमन्वितम् ।
 पञ्चांशं त्रिद्वयातिथ्या द्विशतं चरणायतम् ॥ ७१ ॥

सर्वालंकारसंयुक्तं मण्डपं तु त्रयोदशम् ।
 षोडशंशे युगाश्रं तु मध्ये कूटं द्विभागया ॥ ७२ ॥
 साष्टातिथिसमायुक्तं द्विशतं पादमुच्यते ।
 मुखभद्रसमांशेन तदर्थे(र्धे)नेतरे दिशि ॥ ७३ ॥
 सर्वालंकारसंयुक्ता मण्डपः स्याच्चतुर्दशः ।
 एवं हि मनुभेदेन युगाश्रं मण्डपं विदुः ॥ ७४ ॥
 इत ऊर्ध्वं चतुस्त्रिंशदंशं सीमावसानकम् ।
 चतुरश्रो मण्डपः स्यात्सर्वालंकारसंयुतः ॥ ७५ ॥
 भित्तिस्तम्भं च परितः कर्तुरिच्छावशान्नयेत् ।
 समाश्रमण्डपं त्वेतदायामाश्रमथोच्यते ॥ ७६ ॥
 विस्तारं पङ्क्तिस्तुल्येव सा(ल्यं स्यात्सा)यतं वाऽथ पङ्क्तयः ।
 विस्तारं पङ्क्तिमानं तु गुणाङ्गुलविवर्धनात् ॥ ७७ ॥
 सप्तविंशाङ्गुलं यावत्तावदायनवोदितम् ।
 वर्धाक्षीणं तथा वाऽथ मण्डपे न(म)करोदितम् ॥ ७८ ॥
 नाश्रयेत्तु करं पूर्य(र्व)मण्डपं तु समाचरेत् ।
 अशेषघटसंख्या तु प्राग्वदायासि(म)माचरेत् ॥ ७९ ॥
 मण्डपे परितोऽष्टांशे द(इ)ष्टदिग्भद्रसंयुतम् ।
 त्रिभक्तिविस्तृतं चैव भक्त्या तन्मुखभद्रकम् ॥ ८० ॥
 सप्ताधिक्यद्वयाधिक्यं पादमित्यभिधीयते ।
 सर्वालंकारसंयुक्तं पञ्चमं मण्डपं भवेत् ॥ ८१ ॥
 षसुभक्तिविशालं च दशभक्त्या तथाऽन्वितम् ।
 द्विचतुर्भागविस्तारदीर्घमध्यस(म)होदयम् ॥ ८२ ॥
 परितो मण्डपो ह्यंशं मध्यस्तम्भविवर्जितम् ।
 इन्द्रदिन्द्रमुखाभद्रां(ङ्)मुखभद्रं च)चतुर्दशंशेन सुव्रत ॥ ८३ ॥
 षण्णवत्यङ्घ्रिसंयुक्तं सर्वालंकारसंयुतम् ।
 षष्ठमं मण्डपं ह्येव प्रोच्यते तु शिवार्हकम् ॥ ८४ ॥
 नवभक्त्या तयालं तु रुद्रभक्त्या तयान्वितम् ।
 एकत्रिभक्तिविस्तारं दीर्घमध्ये सभा भवेत् ॥ ८५ ॥
 परितो देवभागं तु मण्डपं परिकल्पयेत् ।
 त्रिचतुर्भागविस्तारं दीर्घस्यासुखभद्रकम् ॥ ८६ ॥

सर्वालंकारसंयुक्तमष्टमं मण्डपं भवेत् ।
 इष्टदिवचारुङ्कु स्यात्कल्पयेत्परितो भवेत् ॥ ८७ ॥
 एवं हि मनुभेदं च सायतं मण्डपं विदुः ।
 त्रिचतुष्पञ्चषट्सप्तअङ्गुणस्य तु एव वा ॥ ८८ ॥
 सर्वेषां मण्डपानां च भित्तिव्यासं तु पञ्चधा ।
 पादायामविशालेन दारुपादेन वा व्यथ(सम)म् ॥ ८९ ॥
 सर्वेषां मुखभद्राणां करणं मण्डपाकृति ।
 पार्श्वे सोपानसंयुक्तं हस्तिहस्तविभूषितम् ॥ ९० ॥
 पञ्चषट्सप्तनवाष्टदण्डं वा तस्य विस्तृतम् ।
 सपादं सार्धदण्डं वा हस्तिहस्तोदयान्वितम् ॥ ९१ ॥
 यष्टिनानूर्ध्वकल्पं वा स्वश्रं हस्तिकहास्ति(स्त)कम् ।
 तन्नीत्रं किंपुरेरस्य अग्रं ककुन्ताकृति ॥ ९२ ॥
 मूलादष्टांशरहितमग्रवा(म)स्तु क्रमात्कृशम् ।
 हस्तिहस्त्यन्तरं विप्र युग्मं वाऽयुग्मद(य)ष्टयः ॥ ९३ ॥
 दण्डं सपाददण्डं वा सार्धं वा द्वित्रिमात्रकम् ।
 द्विदण्डं वाऽथ धीषुश्च विस्तारं स्यात्तदेव हि ॥ ९४ ॥
 नेन द्विगुणनीत्रं तु अभयस्थानमण्डपे ।
 यष्टेरुच्चाग्निभागैकं भागं स्यादामलोदयम् ॥ ९५ ॥
 आदौ समतले स्थित्वा सव्यपादपुरःसरम् ।
 सोपानारोहणं विद्यान्मर्त्यानां तु विधीयते ॥ ९६ ॥
 मण्डपं ह्येवमाख्यातं गोपुरं शृणु सुव्रत ॥ ९७ ॥
 इति काश्यपशिले मण्डपलक्षणं चतुश्चत्वारिंशः पटलः ।

अथ पञ्चचत्वारिंशः पटलः ।

गोपुरलक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण गोपुराणां तु लक्षणम् ।
 अन्तर्मण्डलसालादिभ्यसुन(विपुलं)प्रोच्यते क्रमात् ॥ १ ॥

द्वारशोभा द्वारशाला द्वारप्रासादहर्म्यकम् ।
 द्वारगोपुरमित्येते क्रमान्नाम्ना प्रकीर्तिताः ॥ २ ॥
 एकद्वित्रितला वाऽपि द्वारशोभां प्रकल्पयेत् ।
 द्विभूमिर्वा त्रिभूमिर्वा चतुर्भूमिरथापि वा ॥ ३ ॥
 द्वारशाला तु कर्तव्या साले स्यात्तु द्वितीयके ।
 त्रिचतुष्पञ्चभूमिर्वा द्वारप्रासादमारभेत् ॥ ४ ॥
 चतुष्पञ्चतलं वाऽथ षट्तलं वाऽथ हर्म्यकम् ।
 पञ्चषट्सप्तभूमिर्वा द्वारगोपुरमिष्यते ॥ ५ ॥
 अथवा सर्वसालेषु एकद्वित्रितलं तु वा ।
 सोपपीठमधिष्ठानं... विनावान्नोपपीठकम् ॥ ६ ॥
 तयोरुच्चयतः सर्वे नवपञ्च वदाम्यहम् ।
 मूलप्रासादविस्तारं सप्ताष्टनवभाजिते ॥ ७ ॥
 दशैकादशभागे च एकांशरहितं क्रमात् ।
 शोभादिगोपुरान्तानां विपुलं कीर्तितं क्रमात् ॥ ८ ॥
 विकल्पाहा(भा)सहर्म्याणां गोपुराणां ततस्त्वमे ।
 मूलालयविशालं तु चतुष्पञ्चषडंशके ॥ ९ ॥
 सप्ताष्टांशेन हीनं तु च्छन्दशोभोदयं भवेत् ।
 मूलगेहत्रिभागैकं भागमर्धांशमेव च ॥ १० ॥
 त्रिद्वयंशं चतुरंशं तु गुणांशं च तथैव च ।
 पञ्चभागे तु वेदांशं सालेषु प्रथमादिषु ॥ ११ ॥
 शोभादिगोपुरान्तानां पतिर्जात्यायमा(जात्यायता)लयम् ।
 कल्पयैवं हर्म्यमानं स्यादथ मानवशात्ततः ॥ १२ ॥
 द्विहस्तादिद्विरष्टान्तमेकहस्तविवर्धनात् ।
 शोभादिगोपुरान्तानां प्रत्येकं त्रिभिमानकम् ॥ १३ ॥
 विकल्पाभासयोरेव चन्द्रहर्म्ये च लक्ष्यते ।
 गुणहस्तं समारभ्य सप्तदशकरावधि ॥ १४ ॥
 एकहस्तद्वि(वि)वृद्ध्या तु शोभादीनां त्रयं त्रयम् ।
 चतुर्हस्तं समारभ्य यादवष्टादशं करम् ॥ १५ ॥
 शोभादीनां क्रमाद्व्यासं जातिहर्म्ये विधीयते ।
 प्रत्येकं त्रिभिराकारनन्दपञ्चावधिर्भवेत् ॥ १६ ॥

रतमानेन विस्तारं क्षुद्राणामर्हकं क्रमात् ।
 स्वस्वोदितं विकर्तव्यं विपरीतं विपत्करम् ॥ १७ ॥
 अथवा त्रिचतुष्पञ्चषट्सप्ताष्टनवं करम् ।
 दशैकादशहस्तं तु अधमादित्रयं त्रयम् ॥ १८ ॥
 सर्वहर्म्ये तथा शा(सा)ले यथेष्टं परिकल्पयेत् ।
 महत्तरे तु श्रेष्ठाश्रित्वन्तरे मध्यमत्रयम् ॥ १९ ॥
 क्षुद्राल्पयोः प्रशस्त्वा(स्ता)नि कन्यास्तत्रैवमुच्यते ।
 सर्वसालेषु कर्तव्यं कर्तव्यं सर्वदेशिके ॥ २० ॥
 अथवाऽन्यप्रकारेण शोभादीनां च विस्तरम् ।
 अश्वहस्तं समारभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥ २१ ॥
 त्रयोदशकारान्तं तु शोभाव्यासं तु कल्पय ।
 पञ्चविंशत्कारारभ्य(म्भं)त्रयत्रिंशत्कारान्तकम् ॥ २२ ॥
 द्वारप्रासादविस्तारं पञ्चधा परिकीर्तितम् ।
 पञ्चत्रिंशत्कारारभ्यं चत्वारिंशत्रयाधिकम् ॥ २३ ॥
 पञ्चधा द्वारहर्म्यस्य विस्तारः परिकीर्तितः ।
 सपञ्चचत्वारिंशत्पञ्चात्रिव(श्वाशद्वो)पुरान्तकम् ॥ २४ ॥
 द्विद्विहस्तविवृद्ध्या तु पञ्चधा गोपुरान्तकम् ।
 द्वारामधनसाध्याय(रसाधनसाख्यातं)तत्तेना(त आ)यतनं शृणु ॥ २५ ॥
 सपादं सार्धपादोनद्विगुणं द्विगुणं तु वा ।
 सत्रिभागैकभागं तु द्विभागं वाऽऽयतं भवेत् ॥ २६ ॥
 सो(शो)भादिगोपुरान्तानामिष्टायामं प्रगृह्यताम् ।
 तेषु किञ्चिद्विशेषोऽस्ति तं विशेषं ण(न)वं शृणु ॥ २७ ॥
 वि(द्वि)हस्तमानविस्तारं गृहीत्वैव विशेषतः ।
 आयामं स(पू)र्ववत्कल्पयमनेकेष्विष्टमायतम् ॥ २८ ॥
 हस्तच्छन्दं प्रवृत्त्या वामन्यद्वा पूर्वमाचरेत् ।
 आयादिशोभनोपेतं हस्तमानेन कल्पयेत् ॥ २९ ॥
 तं विना हर्म्यमूलस्य वंशे द्वे कल्पितस्य तु ।
 व्यासायामः समाख्यातस्तेषां तुङ्गमथोच्यते ॥ ३० ॥

विस्तारं सप्तधा भज्य शोभच्छं (भोच्चं) रुद्रभागया ।
 ताराध्यादिक(धाधिक)तुङ्गं तु द्वारशालोच्छ्रयं भवेत् ॥ ३१ ॥
 सप्तभागे तु रुद्रांशं मानवंशं वा तृतीयके ।
 विस्तारे तु नवांशे तु मध्यमं शो(स्या)चतुर्थके ॥ ३२ ॥
 विस्तारजीवनोत्सेधे महागोपुरमुच्यते ।
 होमादिस्तूपिपर्यन्तं मात्तो(नो)च्चं तु प्रकीर्तितम् ॥ ३३ ॥
 विस्तारायामयोर्मानं सूत्रं प्राग्वाह्यमुच्यते ।
 तद्वाह्ये कूटकोष्ठादिनीत्रं प्रासादच(व)द्भवेत् ॥ ३४ ॥
 विस्तारस्य त्रिभागैकं चतुर्भागैकमेव वा ।
 पञ्चभागे त्रिभागे वा प्राग्वाह्ये तु निसर्गतः ॥ ३५ ॥
 सार्धहस्तं समारभ्य षट्षडङ्गुलवर्धनात् ।
 पञ्चहस्तावधिर्यावत्क्षुद्राणां द्वारविस्तृतम् ॥ ३६ ॥
 आल्पानां च तथा प्रोक्तं संनराणां ततः शृणु ।
 त्रिहस्तं तु समारभ्य यावत्सप्तकरावधि ॥ ३७ ॥
 षडङ्गुलविष्टया तु द्वारव्यासं प्रकीर्तितम् ।
 चतुर्हस्तं समारभ्य पञ्चदश याकरान्तकम् ॥ ३८ ॥
 रसमात्रविष्टया तु महते द्वारविस्तृतम् ।
 तारे सप्तांशविंशांशं सप्तांशे तु दशांशकम् ॥ ३९ ॥
 अत्यर्थं (र्धं) पादहीनं तु द्विगुणं द्विगुणोन्नतम् ।
 सार्धपादं तु पादं वा द्वारोत्सेधं तु सप्तधा ॥ ४० ॥
 लिङ्गस्य मध्यमद्वारं मध्यमं तु वदाम्यहम् ।
 शक्तेश्च भूतयोर्मध्ये नवांशकविशेषतः ॥ ४१ ॥
 लिङ्गमध्यं तु रामे तु द्वारमध्यं प्रयोजयेत् ।
 शोभादिगोपुरान्तानां द्वारमध्यं क्रमोदितम् ॥ ४२ ॥
 तन्मध्ये गोपुरायाभं स्तम्भयोः पार्श्वयोः समम् ।
 द्वारयोगकवाटं च द्वारलक्षणवत्कुरु ॥ ४३ ॥
 गुणपङ्क्तिं समारभ्य यावदेकोनविंशतिः ।
 तावत्पङ्क्तिस्तु विस्तारेष्वेवमेवं प्रकल्पयेत् ॥ ४४ ॥
 यावद्धिन्द्रकृतिर्व्यस्तास्तावदेवाथ पङ्क्तयः ।
 विस्तारे पञ्चभागे तु गुणांशं गर्भगेहकम् ॥ ४५ ॥

शेषं कुड्यविशालं स्यादेकभूमौ द्विजोत्तम ।
 परितः कुड्यविस्तारं मानेनैव प्रकल्पयेत् ॥ ४३ ॥
 एवमेकतलं ख्यातं द्वितलं तु तथोच्यते ।
 विस्तारे पञ्चभागं स्यादायामेऽपि तथैव च ॥ ४७ ॥
 दशांशं गर्भगेहं तु सार्धांशं कुड्यविस्तृतम् ।
 कर्णकूटं तु मे(मी)नांशं शालादीर्घं विशालकम् ॥ ४८ ॥
 हारान्तरं तदंशेन विस्तारे त्वेवमेव च ।
 शालादीर्घं तु पञ्चांशमायामे तु प्रकल्पयेत् ॥ ४९ ॥
 हारान्तरं तु कूटं च एकैकांशेन कल्पयेत् ।
 कूटान्तरसमायामं शेषं हारान्तरेऽ(रा)न्वितम् ॥ ५० ॥
 हारान्तरार्धमानेन भद्रं वा भद्रपञ्जरम् ।
 द्वितलं ह्येवमाख्यातं त्रितलं त्वधुनोच्यते ॥ ५१ ॥
 नवांशं विभजेद्वा(द्व्यास)मायामं च तलं भवेत् ।
 गर्भगेहं गुणांशं स्यादंशेन ग्रहपिण्डिका ॥ ५२ ॥
 अलिन्द्रं त्वेकभागेन हारव्यासं शिवांशकम् ।
 कर्णकूटं शिवांशेन शालादीर्घं गुणांशकम् ॥ ५३ ॥
 एकांशं पञ्जरं ख्यातमर्धांशं हारयोत्तरम् ।
 कल्पेवा(ल्पयैव)मादिभूमिं च द्वितलं पूर्ववद्भवेत् ॥ ५४ ॥
 अथवाऽन्यप्रकारेण त्रितलं शृणु सुत्रम् ।
 द्वारभागं तु विस्तारं रुद्रांशं तु तदायतम् ॥ ५५ ॥
 गुणांशं गर्भगेहं तु गृहपिण्ड्यंशमुच्यते ।
 त्रितलं तत्समाख्यातं हारभागेन कल्पयेत् ॥ ५६ ॥
 अलिन्द्रांशं तु कुड्यं वा गर्भगेहान्वितं तु वा ।
 आयामे पञ्चभागेन कोष्ठदीर्घं प्रकल्पयेत् ॥ ५७ ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं द्वितीयं द्वितलोक्तवत् ।
 त्रितलं चैवमाख्यातं चतुर्भूमि(स्तल)पथोच्यते ॥ ५८ ॥
 विस्तारे तु दशांशे तु तद्वदायामपङ्क्तयः ।
 गर्भगेहत्रिभागं हि सार्धांशं कुड्यविस्तृतम् ॥ ५९ ॥

अलिन्द्रं शिवभागेन हारव्यासं तथैव च ।
 पञ्जरं कर्णकूटं च एकैकांशेन कल्पयेत् ॥ ६० ॥
 कूटतारसमायामं शेषं हारान्तरेऽन्वितम् ।
 शालायामे तु वेदांशे अर्धांशं हारयोत्तम(र)म् ॥ ६१ ॥
 आदिभूम्येवमाख्यातमूर्ध्वं पूर्ववदाचरेत् ।
 विस्तारे तु दशांशे तु भान्वंशं तु तदालयम् ॥ ६२ ॥
 पूर्वेऽपरे च शालायां पञ्चभागेन कल्पयेत् ।
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं चतुर्भूमि(स्तल)मिदं परम् ॥ ६३ ॥
 तारमेकादशांशं तु आयामं च तथैव हि ।
 पूर्वेऽपरे च पार्श्वे च शालापञ्चांशमायतम् ॥ ६४ ॥
 एकांशं पञ्जरव्यासं कूटव्यासं शिवांशकम् ।
 हारान्तरं तथाऽर्धांशं कल्पयैवं(कल्पयं वै) प्रथमं तलम् ॥ ६५ ॥
 तस्योर्ध्वं त्रि(भू)मयः सर्वे(र्वाः)पूर्ववत्पारिकल्पयेत् ।
 तारमेकादशांशे तु तद्दीर्घं तु त्रयोदशे ॥ ६६ ॥
 गुणांशं गर्भगेहं च द्विभागं भक्तिविस्तृतम् ।
 अलिन्द्रं भागया (तः) कल्पयं हारभागेन कल्पयेत् ॥ ६७ ॥
 पार्श्वे शाला तु वेदांशं षडंशं मुखपृष्ठयोः ।
 हारान्तरं शिवांशं स्याद्व्योमपञ्जरकूटयोः ॥ ६८ ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं रसभूम्येवमेव तु ।
 त्रयोदशांशविष्कम्भे आयामे च तथैव हि ॥ ६९ ॥
 भूतांशं गर्भगेहं तु गृहापिण्डी द्विभागया ।
 अलिन्द्रं तु शिवांशेन खण्डहर्म्यं शिवांशकम् ॥ ७० ॥
 कोष्ठायामं तु भूतांशं रसांशेन च पञ्जरम् ।
 कूटमंशेन कर्तव्यं हारान्तरं तथैव च ॥ ७१ ॥
 अथवा तत्र दशान्तरमायामं तु त्रिपञ्चकम् ।
 मुखे मुखे महाशाला सप्तांशेन प्रकल्पयेत् ॥ ७२ ॥
 पञ्चभागेन कर्तव्यं पार्श्वयोः कोष्ठदीर्घकम् ।
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं सर्वालंकारसंयुतम् ॥ ७३ ॥
 सप्तभूमिसमाख्यातं महागोपुरकं भवेत् ।

अलिन्द्रं वा विनाऽलिन्द्रं कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ ७४ ॥
 विनाऽलिन्द्रकृतं चेत्तु कृड्यगर्भगृहं तु वा ।
 अलिन्द्रांशं तु संयोज्य कारयेत्तु द्विजोत्तमः ॥ ७५ ॥
 आदिभूम्येवमाख्यातमूर्ध्वं षट्त्तलवद्भवेत् ।
 सप्तभूमि समाख्यातं तेषां गण्यमथोच्यते ॥ ७६ ॥
 पादाधिष्ठानयोस्तुङ्गं मूलप्रासादमूलकम् ।
 चतुष्पञ्चषडंशं वा सप्ताष्टनव एव वा ॥ ७७ ॥
 दशैकादशभागं वा कृत्वैकांशोपपीठकम् ।
 अथवा हस्तमानेन द्वारं मानं(रमानं) यथोचितम् ॥ ७८ ॥
 तदुच्चं तु चतुष्पञ्चषट्सप्ताष्टौ तु वा भवेत् ।
 नवरुद्रांशभागं वा कृत्वैकांशं विशेषतः ॥ ७९ ॥
 उपपीठोन्नतं ख्यातं शेषं तु गुणभाजिते ।
 अधिष्ठानं तदेकांशं द्विभागं चरणायतम् ॥ ८० ॥
 होमादुत्तरसीमान्तं द्वारमानं विधीयते ।
 पादबन्धमधिष्ठानं द्वारशोभादिना कुरु ॥ ८१ ॥
 स्तूप्यन्तमुत्तरान्तं च रसभागविभाजिते ।
 मस्तरोच्चं सपादांशं शश्यंशं गलमानकम् ॥ ८२ ॥
 पादोनगुणभागं तु शिरःशेषं शिखोदयम् ।
 एवमेकतलं प्रोक्तं द्वितलं शृणु सुव्रत ॥ ८३ ॥
 उत्तरादि शिखान्तं च नवभागविभाजिते ।
 मस्तरं तु सपादांशं द्विभागं चरणोदयम् ॥ ८४ ॥
 मञ्चमानं शिवांशं स्यात्तत्समं कंधरोदयम् ।
 शिखरं सार्धपञ्चांशं सपादांशं शिखोदयम् ॥ ८५ ॥
 द्वितलं ह्येवमाख्यातं त्रितलं चाधुना शृणु ।
 उत्तरस्तूपिपर्यन्तं भानुभागविभाजिते ॥ ८६ ॥
 सपादं मस्तरोत्सेधं सार्धद्वयंशाङ्घ्रिकोदयम् ।
 मस्तरं शशिभागेन द्विभागं चरणोदयम् ॥ ८७ ॥
 मञ्चमानं शिवांशं स्यादंशं ग्रीवोदयं भवेत् ।
 पक्षांशं शिखरं ज्ञेयमेकांशं स्तूपिमानकम् ॥ ८८ ॥

त्रितलं ह्येवमाख्यातं चतुर्भूममथोच्यते ।
 उत्तरादिशिखांशं(न्तं) तु द्विनवांशविभाजिते ॥ ८९ ॥
 पादोनद्वयंशं मञ्चोच्चं गुणांशं चरणोदयम् ।
 तदर्थं प्रस्तरोत्सेधं सार्धद्वयंशाङ्घ्रिकोदयम् ॥ ९० ॥
 तदर्थं प्रस्तरोत्सेधं युग्मंशाङ्घ्रितुङ्गकम् ।
 तदर्थं मञ्चमानं स्यात्सार्धांशं गलमानकम् ॥ ९१ ॥
 सार्धद्वयंशं शिरोत्सेधं शिखामानं शिवांशकम् ।
 चतुर्भूमि(मं)समाख्यातं पञ्चभूमि(म)मथो शृणु ॥ ९२ ॥
 शिखाग्रादुत्तरान्तं तु त्रयोविंशतिभाजिते ।
 द्विभागं प्रस्तरोत्सेधं सार्धद्वयंशाङ्घ्रितुङ्गकम् ॥ ९३ ॥
 तदर्थं मञ्चमानं स्यात्पादायामं गुणांशकम् ।
 तस्यार्धं प्रस्तरोत्सेधं सार्धद्वयंशाङ्घ्रितुङ्गकम् ॥ ९४ ॥
 तदर्थं मञ्चमानं तु द्विभागं चरणोदयम् ।
 प्रस्तरोच्चं शिवांशेन कंधरोच्चं तथैव च ॥ ९५ ॥
 सार्धद्वयंशं शिरोत्तुङ्गभेकांशं स्तूपिमानकम् ।
 पञ्चभूमि(मं) समाख्यातं षड्भूमि(मं) त्वधुना शृणु ॥ ९६ ॥
 उत्तरादिशिखान्तं च एकोनत्रिंशदंशके ।
 द्विभागं प्रस्तरोत्सेधं पादोच्चं चतुरंशकम् ॥ ९७ ॥
 सन्निपादशिवांशं तु भूमिं(भूमि)सामाख्य(न्य)मीरितम् ।
 सार्धाग्न्यंशाङ्घ्रितुङ्गं तु तदर्थं प्रस्तरोदयम् ॥ ९८ ॥
 शिवांशं तु शिखामानं षट्त्तलं त्वधुनो(सप्तभूममथो)च्यते ।
 उत्तरादिशिखांशं(न्तं) तु मानं षट्त्रिंशदंशके ॥ ९९ ॥
 पादद्विभागं मञ्चोच्चं सार्धवेदांशमङ्घ्रिकम् ।
 द्विभागं प्रस्तरोत्सेधं वेदांशं चरणोदयम् ॥ १०० ॥
 पादोनद्वयंशं मञ्चं स्यात्सार्धाग्न्यंशाङ्घ्रिमानकम् ।
 पादोनद्वयंशं मञ्चोच्चं गुणांशं पादमानकम् ॥ १०१ ॥
 तदर्थं प्रस्तरोत्सेधं सार्धपक्षाङ्घ्रितुङ्गकम् ।
 तदर्थं मञ्चमानं तु द्विभागं चरिता(रणा)यतम् ॥ १०२ ॥
 प्रस्तरं शशिभागेन शिवांशं गलमानकम् ।
 पादहीनाभिभागं तु शिरःशेषं शिखोदयम् ॥ १०३ ॥

एवं सप्ततलं ख्यातमलंकारम(स्त्व)थोच्यते ।
 मण्डपाभां यथा द्वारशोभां कुर्याद्विजोत्तमः ॥ १०४ ॥
 मण्डं वा द्वारशाला स्यात्प्रासादं सदनकृति ।
 मालिकाकृति कर्तव्यं द्वारहर्म्यं द्विजोत्तम ॥ १०५ ॥
 शालाकारं प्रकर्तव्यं द्वारं गोपुरमेव वा ।
 सर्वं तु गोपुरान्तं वा वल्पयेत्कल्पत्रित्तमः ॥ १०६ ॥
 तेष्वदौ द्वारशोभां तु वक्ष्येऽहं द्विजसत्तम ।
 एकद्वित्रितलं वाऽपि सर्वालंकारसंयुतम् ॥ १०७ ॥
 मुखे मुखे महानन्दपार्श्वयोर्विशनासिका ।
 स्वस्त्याकृत्यल्पनासाढ्यं प्रागुक्तविधिना द्विज ॥ १०८ ॥
 युक्तस्तूपिसमायुक्तं लुपरोहशिरस्तु वा ।
 मण्डपाकृतिकं वाऽपि श्रीकान्तं तदुदाहृतम् ॥ १०९ ॥
 शालाकारशिरस्तस्मिन्षण्णासि(ण्णास्यो)मुखपृष्ठयोः ।
 पार्श्वयोर्विशनासाढ्यं युक्तस्तूपीव संयुतम् ॥ ११० ॥
 अन्तः पादोत्तरैर्युक्तमिति कान्तमिदं परम् ।
 मुखे मुखे च षण्णासि पार्श्वयोर्विश(र्वे)शनासिका ॥ १११ ॥
 सहा(मा)कारं शिरस्कन्धं कान्तं विजयमेव हि ।
 एवं त्रिविधनित्यां तु द्वारशोभां प्रकल्पयेत् ॥ ११२ ॥
 मुखे मुखे महानासी पार्श्वयोश्च तथैव च ।
 अर्धकोटिचतस्राढ्यं पञ्जरं च तदाकृति ॥ ११३ ॥
 शालाकारं शिरोपेतमयुगस्तूपिसंयुतम् ।
 विशयं विशालमेतद्धि विशालालयमुच्यते ॥ ११४ ॥
 अर्धकोटिसहस्राङ्गं पार्श्वयोर्भद्रनासिका ।
 पार्श्वयोर्विशनास्यङ्गमयुगस्तूपिकान्वितम् ॥ ११५ ॥
 पादं प्रत्यल्पनासाढ्यं सर्वावयवसंयुतम् ।
 विप्रतीकान्त(न्ता)लंकारं वक्ष्यते तु विशेषतः ॥ ११६ ॥
 पूर्ववद्भूमिभागं च चतुर्दीप(दिग्भ)द्रसंयुतम् ।
 महानासीचतसा(तुष्का)ढ्यं शिरोभद्रसमन्वितम् ॥ ११७ ॥
 अन्तः पादोत्तरैर्युक्तमयुगस्तूपिकान्वितम् ।
 त्रिविधा द्वाद(र)शाला स्याद्द्वारप्रासादमुच्यते ॥ ११८ ॥

अन्तः पादोत्तरैर्युक्तं मन्धाट्यापै(मण्डपाद्यै)रलंकृतम् ।
 द्वारे द्वाराङ्गसंयुक्तं द्वारं तद्भद्रसंयुतम् ॥ ११९ ॥
 पूर्वोऽपरे च शालायाः सभद्रं भद्रनासिका ।
 नानामसूरकं स्तम्भवेदिकाजालतोरणम् ॥ १२० ॥
 अन्तः पादोत्तरैर्युक्तं मध्यवा(तो)रणसंयुतम् ।
 पार्श्वयोर्दण्डवक्रा(वक्रा)ढ्यं क्षुद्रनास्य(सी)विभूषितम् ॥ १२१ ॥
 शालाकारं शिरोपेतं जालकादिविभूषितम् ।
 केशाविशालालंकारं भूमिभागे च पूर्ववत् ॥ १२२ ॥
 पार्श्वयोश्च मुखे पृष्ठे महानासीचतुष्टयम् ।
 अयुग्मस्तूपितं युक्तं द्वारप्रासादकुड्यकम् ॥ १२३ ॥
 वक्ष्येऽहं तारं(द्वार)हर्म्यस्य लक्षणं द्विजसत्तम ।
 प्रागुक्तवत्प्रकर्तव्यं भूमिभागे द्विजोत्तम ॥ १२४ ॥
 सभाशिरस्यसंयुक्तं स्वस्तिकाकृतिनासिकम् ।
 पादोत्तरैर्युतं युग्मं.....स्तूपिनाऽन्वितम् ॥ १२५ ॥
 कूटं शिखरनासाढ्यमयुग्मस्तूपिनासिकम् ।
 कूटादिभूमिभागं च प्रागिवैव प्रकल्पयेत् ॥ १२६ ॥
 अपरे(रे च)परे नासि(स्यौ)सतारे द्वयं शनीत्रकम् ।
 शालाकार्यं(रं) शिरः कार्यं यन्त्रं(वस्वसं)स्तूपिकान्वितम् ॥ १२७ ॥
 शालानिष्क्रान्तसंयुक्तं नानालंकारसंयुतम् ।
 नानाधिष्ठानचरणैर्युक्तं तत्सोपपीठकम् ॥ १२८ ॥
 द्वारहर्म्यं त्रिधा प्रोक्तं शृणु गोपुरलक्षणम् ।
 चतुर्दिग्भद्रसंयुक्तमन्तः पादोत्तरैर्युतम् ॥ १२९ ॥
 शालाकारशिरोयुक्तं भद्रनासी मुखे मुखे ।
 पार्श्वयोश्च महानासि(स्यौ)पादं प्रत्यल्पनासिका ॥ १३० ॥
 मात्रादण्डमिति ख्यातं श्रीविशालमथो शृणु ।
 पूर्ववद्भूमिभागं च तलात्तुङ्गं करी(क्रमात्कृश)कृतम् ॥ १३१ ॥
 सभाकारं शिरो वाऽपि शालाकारमथापि वा ।
 नानामसूरकस्तम्भवेदिकाद्यैरलंकृतम् ॥ १३२ ॥
 चतुर्दिक्षु महानासि विदिक्षु क्षुद्रनासिकम् ।
 चतुर्मुखं ततो वक्ष्ये भूमिभागादिपूर्वकम् ॥ १३३ ॥

शशिभद्रसमायुक्तं मध्ये वारुणसंयुतम् ।
 नानामसूरकस्तम्भवेदिकाद्यैरलंकृतम् ॥ १३४ ॥
 सभाकारं क्षिप्रं वाऽपि शालाकारमथापि वा ।
 मुखे मुखे महानासी पार्श्वयोर्द्विद्विनासिका(के) ॥ १३५ ॥
 अन्तः पादोत्तरैर्बुक्तं प्रस्तरे तु तलं प्रति ।
 अन्तःस्थो(स्ते)पानसंयुक्तं मध्ये वारुणसंयुतम् ॥ १३६ ॥
 एवं त्रिधा समुद्दिष्टं द्वारमोपुरमध्यमम् ।
 अलिन्द्रांशं च कुड्यं वा वृषभस्त(स्थ)लमेव वा ॥ १३७ ॥
 तुरयाद्यैः प्रस्तरं वाऽथ अलिन्द्राङ्गं यथोचितम् ।
 शालाकारं सभाकारं मालिकाकारमेव च ॥ १३८ ॥
 यद्यदिष्टं तु यद्द्वारे तत्तत्रैव प्रकल्पयेत् ।
 बाह्ये बाह्येऽङ्घ्रि य(स)दाभ्यां मध्यकुड्ययुतं तु वा ॥ १३९ ॥
 गृहपिण्डी गर्भगेहं प्राग्निवैव प्रकल्पयेत् ।
 अलिन्द्रं द्वारयोर्मर्मे किञ्चिदाङ्घ्रिकमेव वा ॥ १४० ॥
 प्रस्तरेदिष्टभूषण्यन्तं मोषानादिसमान्वितम् ।
 कूटकोष्ठावलंकारमूर्ध्वस्तम्भ(म्भान्म)कल्पयेत् ॥ १४१ ॥
 भूमिभग्नमालंकारं मलान्तं परिकल्पयेत् ।
 शीर्षे दण्डायां शालाभं शालाकारं तदुच्यते ॥ १४२ ॥
 लुपभरोष्क तमायत्तं सभाकारकमुच्यते ।
 प्रस्तरं प्रतिसंख्याय मण्डपं यन्निविष्टिना ॥ १४३ ॥
 मालिकाकृतिकं ख्यातं मण्डपे तु परस्परम् ।
 गोपुरं क्षेत्रमाख्यातं परिवारविधिं शृणु ॥ १४४ ॥
 इति काश्यपशिल्पे गोपुरलक्षणं षट्चत्वारिंशः पटलः समाप्तः ।

अथ षट्चत्वारिंशः पटलः ।

॥ परिवारः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण परिवारविधिं परम् ।
 अष्टौ च षोडशं चै(न) त्वे(न) द्वात्रिंशच्च यथाक्रमम् ॥ १ ॥

अन्तर्मण्डलगैः सर्वैः परिवारं न कल्पयेत् ।
 संकल्पान्तं चारधारा परिवाराष्टकं द्विज ॥ ३॥
 कलाऽस्य परिवारास्तु समाहारे प्रकल्पयेत् ।
 प्राकारे तु चतुर्थौ तु द्वात्रिंशत्परिवारकम् ॥ ४॥
 तत्तत्प्राकारमध्ये वा सालकुड्याश्रितं तु वा ।
 मुखायामं विना बीजं चतुरश्रे कृते सति ॥ ४॥
 नवांशं विभजेद्बीजमर्धांशे मूलहर्ष्यकम् ।
 तथा दृष्टार्धभागेषु पूर्वादिक्रमयोगतः ॥ ५॥
 प्राच्यां वै वृषभं स्थाप्य अतलं त्वग्निगोचरे ।
 अग्निदुग्धां [तु] वायव्ये सप्तमातरमातृणाम् ॥ ६॥
 दाक्षिणे वीरभद्रं वा वामेऽ(विघ्नं) विनायकं तथा ।
 एक(कु)बेरं तु वायव्ये नैर्ऋत्यां विघ्नविनायकम् ॥ ७॥
 कुमारं वारुणे देशे ज्येष्ठे वै ब्राह्मणोचरे ।
 सौम्ये तु केशवस्थानं तत्र कात्यायनी तु वा ॥ ८॥
 भास्करं स्मकरे देशे ते पीठं प्रतिमं तु वा ।
 प्रतिमां त्वालयोपेता पीठं चेदालयं विना ॥ ९॥
 इन्द्रानलशिवांशस्थाः पश्चिमात्रि(दि)मुखस्थिताः ।
 धृतिर्वारुणवायुश्च सर्वाश्च प्राङ्मुखस्थिताः ॥ १०॥
 विष्णुश्चेत्प्रमुखः सौम्ये दुर्गा चेद्दाक्षिणान्तः(ना) ।
 मातरः सौम्यवक्त्रास्तु विदेशः पश्चिमाननः वा ॥ ११॥
 मातृवामस्थविघ्नेशः प्राच्यामाननमुच्यते ।
 आदौ वा द्वित्रिसाले वा अंशे चण्डेश्वरालयम् ॥ १२॥
 त्रिदण्डे बलिपीठाग्रे वृषस्थानं परं भवेत् ।
 अपरध्वजदण्डेन तयोर्मध्येऽष्टभाजिते ॥ १३॥
 नवधा स्यात्पुरस्थानं गोपुरद्वारनिर्मातः ।
 मण्डपाद्वाऽथ तन्नीत्रं वृत्तपीठान्तरं भवेत् ॥ १४॥
 परिवाराष्टम(कं) होवं षोडशं त्वधुना शृणु ।
 बीजे तु पञ्चपञ्चांशे शक्रेभगादिषु क्रमात् ॥ १५॥
 इन्द्रश्चाश्वासरोहिश्च पितरश्चाभ्रमस्तथा ।
 रोहिणी निर्ऋतिश्चैव अप्सरोगण एव च ॥ १६॥

- वरुणद्विषयश्चैव वायुरुद्रस्तथैव च ।
 ॥ सौमिश्च क्षेत्रपालश्च ईशंद्धारसभास्करः ॥ १७ ॥
 मूलगेहं समीक्ष्यास्ते स्थापयेत्तु प्रदाक्षिणम् ।
 ॥ कर्णक्रांशगतान्देवान्प्राग्देशे पश्चिमाननान् ॥ १८ ॥
 पश्चिमे सौम्यप्रागग्रौ कल्पयेत्कल्पवित्तमः ।
 षोडशं ह्येवमाख्यातं द्वात्रिंशदधुनोच्यते ॥ १९ ॥
 ॥ चतुर्थं सालबीजं तु नन्दनन्दविभाजिते ।
 बाह्ये तु चतुरष्टांशे पूर्वादिक्रमयोगतः ॥ २० ॥
 अनकार्यभवश्चैव मोटिसूक्ष्मं तथैव च ।
 ॥ गौरीशसर्वस्तथाभासाह्याशिरोत्तमाभृस्तथा ॥ २१ ॥
 ईशानः कौशिकश्चैव एकाक्षोऽविघ्न एव च ।
 ॥ सरस्वती तथा लक्ष्मीरेकरुद्रस्यैव च ॥ २२ ॥
 पशुपतिर्वसुश्चैव महादेवस्त्रिमूर्ति च ।
 ॥ धनदो रुद्रकालाग्नी श्रीकण्ठो नागदेवता ॥ २३ ॥
 हिमं च पृथिवी चैव शिखण्डि मरुतस्तथा ।
 ॥ अग्निः शनैश्चैव द्वात्रिंशत्परिवारकाः ॥ २४ ॥
 अथाऽऽसु पृथिवीस्थाने गौरीस्थापनमाचरेत् ।
 ॥ गौरीस्थाने न्यसेत्पृथ्वीं शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ २५ ॥
 अभ्यन्तराननान्सर्वान्स्थापयेत्तु विशेषतः ।
 ॥ १७ गौर्गस्तु वनमालाऽथ विमानं वाऽथ कल्पयेत् ॥ २६ ॥
 अन्येषामपि देवानां विमानं वाऽथ मण्डपम् ।
 मूलहर्म्यत्रिपादं वा अर्धं वा पादमेव वा ॥ २७ ॥
 गर्भगेहसमं वाऽपि गर्भार्धं वा त्रिपादकम् ।
 ॥ त्रिचतुष्पञ्चहस्तं वा परिवारालयं भवेत् ॥ २८ ॥
 आभाससदने तैल मानेनैव समाचरेत् ।
 ॥ १८ शक्तिकादिषु युन्मूलं गेहमेवं तथैव हि ॥ २९ ॥
 कारतेर्बनितत्र (येत्सदनं र) म्यं विपरीतं विपत्करम् ।
 ॥ त्रिवर्गमण्डपाकारं चतुरर्द्धासमन्वितम् ॥ ३० ॥
 उक्षावासं प्रकर्तव्यं शेषाणां तु यथोचितम् ।
 ॥ १९ परिवारालयं प्रोक्तं प्रतिमालक्षणं शृणु ॥ ३१ ॥

परिवारालये द्वारगर्भमानं नयेद्द्वयः ।

सकलानां तु यन्मानं तन्मानं तत्र गृह्यताम् ॥ ३२ ॥

सर्वस्य स्थानकं वासनं तु वा ॥ (१)

द्वात्रिंशत्परिवारं तु जातिहर्म्ये प्रकल्पयेत् ॥ ३३ ॥

छन्दं तु षोडशं ख्यातं शेषेषु स्वष्टकं भवेत् ।

अथवा सर्वहर्म्येषु सर्वं वा परिकल्पयेत् ॥ ३४ ॥

ना(जा)त्यायांशकभाती(माना)भि प्रतिमालक्षणोक्तवत् ।

आदौ तु परिवाराणां चक्षुषेष्टमलक्षणम् ॥ ३५ ॥

तुङ्गे पञ्चदशांशे तु एकांशं चाङ्गुलं भवेत् ।

चत्वारिंशाङ्गुलायामं शलात्पृष्ठापसामकम् ॥ ३६ ॥

मूर्धादिगलपर्यन्तं वर्णमात्रमुदाहृतम् ।

तस्माद्वीवोच्चमष्टांशं पूर्वोक्तं षोडशाङ्गुलम् ॥ ३७ ॥

ऊरुदीर्घं चतुःस्थानैः षण्मात्रं परिकीर्तितम् ।

जानुमानं द्विमानं स्याज्जङ्घायामां षडङ्गुलम् ॥ ३८ ॥

खुरमानं द्विमानं स्यात्पुङ्गवोर्ध्वं प्रकल्पयेत् ।

शृङ्गान्तरं तु वस्वंशं शृङ्गोर्ध्वं चतुरंशकम् ॥ ३९ ॥

शृङ्गमूलविशालं तु चतुरङ्गुलमुच्यते ।

अर्धाङ्गुलं तदर्धाग्रं व्यासमूलात्कृशं क्रमात् ॥ ४० ॥

किञ्चिद्वक्रसमायुक्तौ शृङ्गमभ्यन्तरे मधः ।

लालाटवा(व्या)सनन्दांशं मुखव्यासे शराङ्गुलम् ॥ ४१ ॥

घनं च तत्समाख्यातं नेत्रमेकाङ्गुलं भवेत् ।

नेत्रमध्यललाटोर्ध्वं वेदमात्रमुदृतम् ॥ ४२ ॥

नेत्रात्कर्णान्तपर्यन्तपञ्चांशं कर्णदीर्घकम् ।

कर्णमूलविशालं तु द्विमात्रमिति विद्यते ॥ ४३ ॥

मध्यवा(व्यासं)चतुर्मात्रमङ्गुलविस्तृतम् ।

घनमर्धाङ्गुलं ख्यातं घ्राणं सार्धाङ्गुलायतम् ॥ ४४ ॥

व्यासमेकाङ्गुलं ख्यातं ग्राहं तत्सममुच्यते ।

अङ्गुलं नासिकादूर्ध्वं तुङ्गमित्यभिधीयते ॥ ४५ ॥

आस्यं पञ्चाङ्गुलायामधरोष्ठं द्वाद्याङ्गुलम् ।

त्रिमात्रं चोत्तरोष्ठं च युक्तितः कल्पयेत्क्रमात् ॥ ४६ ॥

जिह्वायामविशालोच्चं त्रिद्वयेकाङ्गुलमुच्यते ।

ग्रीवाव्यासो दशांशः स्यात्तन्मूलं द्वादशाङ्गुलम् ॥ ४७ ॥

पृष्ठग्रीवस्थ मूलस्य व्यासमष्टाङ्गुलं भवेत् ।

पृष्ठग्रीवाग्रविस्तारं षडङ्गुलमुदाहृतम् ॥ ४८ ॥

ककुदुच्चं चतुर्मात्रं तस्य व्यासं षडङ्गुलम् ।

ग्रीवस्याग्रघनं चापि अत्यर्धाङ्गुलमुच्यते ॥ ४९ ॥

शरीरे मध्यमे वा(व्या)सं चतुर्विंशाङ्गुलं भवेत् ।

अपरे व्यासभान्वंशं शक्तियुक्त्या समाचरेत् ॥ ५० ॥

पूर्वपादोरुमूलस्य व्यासं पञ्चाङ्गुलं भवेत् ।

तदूर्ध्वाग्रं चतुर्मात्रं जङ्घामूलं च तत्समम् ॥ ५१ ॥

जङ्घाग्रं गुणमात्रं स्यात्सार्धग्न्यंशं खुरास्तृतम् ।

अपरे चोरुमूलं स्याद्व्यासवेदं क्रमात्कृतम् ॥ ५२ ॥

अग्रमष्टाङ्गुलं व्यासं मा(व्या)समूलं षडङ्गुलम् ।

जङ्घाग्रं चतुरङ्गुलं खुरस्या(व्या)सं युगांशकम् ॥ ५३ ॥

ऊरुपञ्चाङ्गुलायामं जानुदीर्घं द्विमात्रकम् ।

जङ्घापञ्चाङ्गुलं दीर्घं त्रिमात्रं खुरमानकम् ॥ ५४ ॥

पुच्छव्यासं त्रिमात्रं वा मूलाग्रे सार्धमात्रकम् ।

पुच्छं जङ्घाग्रसीमान्तं बालयेत्तु विशेषतः ॥ ५५ ॥

पुच्छाग्रे केशसहितव्यासं वेदाङ्गुलं भवेत् ।

मूलाग्रं चैकमात्रं स्यात्केशदीर्घं युगाङ्गुलम् ॥ ५६ ॥

बीजायामविशालं तु सर्वं वन्ध्याङ्गुलं क्रमात् ।

द्विमात्रं घनमित्युक्तं शेषायामं युगाङ्गुलम् ॥ ५७ ॥

उदयादङ्गुलवत्प्रघनमित्याभिधीयते ।

स्थितं वा शयितं वाऽपि पद्मे वा भद्रपीठके ॥ ५८ ॥

बुधस्पष्टकागर्भशिलालोहाक्तमेव वा । (?)

स्वर्णजं ताम्रजं वाऽपि लोहजं वृषभं कुरु ॥ ५९ ॥

किञ्चिद्धीनं न कर्तव्यं मानोन्मानप्रमाणके ।

तदा कर्तुंस्तु कर्तृत्वं तस्माल्लक्षणमन्वितम् ॥ ६० ॥

कर्तव्यं विपरीतं चेद्विपरीतफलप्रदम् ।

वृषभे लक्षणं ख्यातं शृणु वहेस्तु लक्षणम् ॥ ६१ ॥

अनलेश्वरलक्षणम्—

उत्तमं दशतालेन कर्तव्यमनलेश्वरम् ।
 द्विवक्त्रं त्वेकहृदयं द्विनासी च षट्कुक्षि तु ॥ ६२ ॥
 त्रिमेखलं त्रिपादं च सप्तजिह्वाभिरावृतम् ।
 दक्षवक्त्रे [च]तुर्जिह्वा वामवक्त्रे त्रिजिह्वा ॥ ६३ ॥
 मेषारूढं चतुःशृङ्गं जटामुकुटमण्डितम् ।
 दक्षिणे तु चतुर्हस्तं वामपार्श्वे त्रिहस्तकम् ॥ ६४ ॥
 उषाशक्तिरग्निस्तथा सुक्लृप्तं वै दक्षिणोत्तरे ।
 (शक्तिमन्त्रं सुक्लृप्तौ च विभ्रद्वै दक्षिणेकरे) ॥
 तोमरं व्यजनं वामे घृतपात्रं विशेषतः ॥ ६५ ॥
 वपुः स्वर्णमिदं ख्यातं नेत्रेपिङ्गलसंनिभम् ।
 प्रभामण्डलसंयुक्तं पद्मपीठोपरि स्थितम् ॥ ६६ ॥
 दुकूलवसनोपेतं कल्पयेदनलेश्वरम् ।

सप्तमातृकालक्षणम्—

ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा ॥ ६७ ॥
 वाराही च तथेन्द्राणी चामुण्डा सप्त मातरः ।
 दक्षिणेऽदक्षिणे चैव वीरभद्रविनायकौ ॥ ६८ ॥
 चतुर्भुजौ त्रिनेत्रौ च जटामुकुटमण्डितौ ।
 सर्वाभरः संयुक्तौ श्वेतवर्णवृषध्वजौ ॥ ६९ ॥
 सशूलभयहस्तौ च दक्षिणे तु करद्वयम् ।
 गदावरदहस्तौ च वामपार्श्वे करद्वयम् ॥ ७० ॥
 श्वेतपद्मासनासीनौ वटवृक्षसमाश्रितौ ।
 चतुर्वक्त्रचतुर्बाहुसंयुक्तौ हेमसंनिभौ ॥ ७१ ॥
 दक्षिणाभयशूलं च वरदं चाक्षमालिकाम् ।
 शतपद्मासनानीत(सीना) हंसवाहनकौतुका ॥ ७२ ॥
 जटामुकुटसंयुक्ता पीताम्बरधरा वरा ।
 ब्राह्मणीत्येवमाख्याता ब्रह्मवृक्षसमान्विता ॥ ७३ ॥

चतुर्भुजा त्रिणे(ने)त्रा च अतिरक्तसमप्रभा ।
 शूलाभयकराऽसर्वे(व्ये) वामे वरदहस्तका ॥ ७४ ॥
 जपमालासमायुक्ता जटामुकुटसंयुता ।
 ईश्वरेण समा ह्येषा ईश्वरीति प्रकीर्तिता ॥ ७५ ॥
 चतुर्भुजा त्रिनेत्रा च रक्तवस्त्रनिभान्विता ।
 सर्वाभरणसंयुक्ता वाचिकाबद्धकुट्टिमा ॥ ७६ ॥
 शक्तिकुवकुटहस्ता च वरदाभयपाणिका ।
 मयूरध्वजवाही(द्या) च उदुम्बरसमाश्रिता ॥ ७७ ॥
 शङ्खचक्रधरा देवी वरदाभयपाणिका ।
 सुस्तना चारुवदना श्राम्या(श्यामा)मा च सुलोचना ॥ ७८ ॥
 पीताम्बरधरा देवी किरीटमुकुटान्विता ।
 राजवृक्षं समाश्रित्य गरुडध्वजवाहिनी ॥ ७९ ॥
 वैष्णवीं कारयेद्देवीं विष्णुभूषणभूषिताम् ।
 करञ्जद्रुमसंयुक्ता महिषध्वजवाहिनीम् ॥ ८० ॥
 चतुर्भुजां त्रिनेत्रां च सर्वाभरणभूषिताम् ।
 किरीटमुकुटोपेतां विद्रुमस्य निभाननाम् ॥ ८१ ॥
 अङ्कुशं चाभयं सव्येऽवामे वरदशक्तिनी ।
 कल्पद्रुमं समाश्रित्य गजध्वजाऽजवाहिनी ॥ ८२ ॥
 चतुर्भुजा त्रिनेत्रा च रक्तवर्षा(र्णो)र्ध्वकेशिनी ।
 कपालशूलहस्ता च वरदाभयपाणिनी ॥ ८३ ॥
 शिरोमालापरीता च पद्मपीठोपरि स्थिता ।
 व्याघ्रचर्माम्बरधरा नागेन्द्राच्छादितस्तनी ॥ ८४ ॥
 दंष्ट्राकरालवदना वटवृक्षसमाश्रिता ।
 चामुण्डालक्षणं ह्येव मेकवेरं च तद्भवेत् ॥ ८५ ॥
 दक्षपादस्थिताः सर्वा वामपादं तु लम्बितम् ।
 एवं वै सप्तमातृणां लक्षणं कथितं मया ॥ ८६ ॥

इति काश्यपशिल्पे सप्तमातृकालक्षणं षट्चत्वारिंशः पटलः ।

अथ सप्तचत्वारिंशः पटलः ।

विनायकलक्षणम्—

अथ वक्ष्ये विशेषेण विनायकस्य लक्षणम् ।

पादाङ्गुलीषसीमान्तं चतुःषष्ट्यंशकं भवेत् ॥ १ ॥

मूर्धमस्तकसीमान्तमङ्गुलद्वयमुच्यते ।

तस्माद्वैतेन सूत्रान्तं चतुर्मात्रमुदाहृतम् ॥ २ ॥

ऊरु षडर्धमात्रं स्याज्जानुदीर्घं गुणाङ्गुलम् ।

जङ्घा चोरुसमं दीर्घं गुणांशं पादत(पत्त)लोदयम् ॥ ३ ॥

सप्ताङ्गुलं तथायाममङ्गुष्टाग्रावसानकम् ।

पादाङ्गुष्टायतं द्वयंशं सार्धंशं तु कनिष्ठिका ॥ ४ ॥

तर्जन्यादिकनिष्ठान्तं प्रत्येकं तु करोन्नतम् ।

त्रयोदशाङ्गुलं बाहू प्रकोष्ठाया(वा)नवाङ्गुलम् ॥ ५ ॥

चतुर्मात्रं तलायाममग्न्यंशं मध्यमाङ्गुलम् ।

तर्जन्यनामिके द्वे च एकाविंशत्यवायतम् ॥ ६ ॥

कनिष्ठाङ्गुष्ठयोश्चैव दीर्घं सप्तदशायतम् ।

द्वादशाष्ट नवाष्टौ च सप्तसंख्यायव(तं)क्रमात् ॥ ७ ॥

अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं व्यासमित्यभिधीयते ।

तत्तद्व्यासत्रिपादं स्यान्नखव्यासमुदाहृतम् ॥ ८ ॥

नखव्यासत्रिपादं स्यान्नवदीर्घायवृत्तवत् ।

खेदं करतलव्यासं मणिमन्त्रोदकं भवेत् ॥ ९ ॥

प्रकोष्ठकं युगाङ्गुल्यं बाहुव्यासं विडर्धकम् ।

बाहुमूलं तु वस्वंशं हस्तकोष्ठाङ्गुलान्तकम् ॥ १० ॥

सप्ताङ्गुलं तु तन्निम्नो(म्नं) मुखमध्ये दशाङ्गुलम् ।

हस्तमूलं षडङ्गुल्यं द्वाविंशत्यस्यदीर्घकम् ॥ ११ ॥

तदङ्गुलाग्रविस्तारं सार्धमात्रं द्विजोतम् ।

क्रमेण कृशता हस्ते तन्मध्ये सुषिरद्वयम् ॥ १२ ॥

वामदन्तायतं वेदमात्रमित्यभिधीयते ।

दक्षिणे दन्तमूलं स्याद्द्वामाख्यमतलं भवेत् ॥ १३ ॥

अधरस्य तु निष्क्रान्तं लम्बनद्वयमङ्गुलम् ।
 त्रेत्रायामं विशालं च षड्यवं परिकीर्तितम् ॥ १४ ॥
 कण्ठं भूताङ्गुलव्यासमुत्सेधं चैव तद्भवेत् ।
 अर्धाङ्गुलं घनं तस्य कर्णमूलं द्वायाङ्गुलम् ॥ १५ ॥
 यद्वद्विज्ञानं तद्वत्कर्तव्यं तु मुखं द्विज ।
 बाह्वो(हु)पर्यन्तविस्तारं द्वाविंशदङ्गुलं भवेत् ॥ १६ ॥
 एकोनविंशदङ्गुल्यं कक्षान्तरमुदाहृतम् ।
 स्था(स्त)नान्तरं दशाङ्गुल्यं हिक्कायाश्च द्विजो बहिः ॥ १७ ॥
 स्था(स्त)नाभं द्वय (द्वि)यवव्यासं द्वयङ्गुलं स्तनमण्डलम् ।
 स्था(स्त)नाधःस्थविशालं तु त्रिपञ्चाङ्गुलमुच्यते ॥ १८ ॥
 द्वाविंशदङ्गुलं ख्यातं मध्योदरविशालकम् ।
 नाभिनिम्नविशालं तु अत्यर्था(र्धा)ङ्गुलमुच्यते ॥ १९ ॥
 लिङ्गायामं गुणाङ्गुल्यं तस्यार्धं तस्य विस्तृतम् ।
 मुष्कायामविशालं तु गुणाङ्गुलमुदाहृतम् ॥ २० ॥
 ऊरुव्यासं तु भान्वंशं जानुव्यासं नवाङ्गुलम् ।
 जङ्घामूलविशालं तु सप्तमात्रमुदाहृतम् ॥ २१ ॥
 नखविस्तृतकं चापि सार्धं द्वयङ्गुलमुच्यते ।
 तदग्रं स्यात्तदासार्धं षण्मात्रमिति विद्यते ॥ २२ ॥
 पौष्ण्यायामविशालं तु गुणाङ्गुलमुदाहृतम् ।
 द्वादशार्धौ षडष्टौ च पञ्च षट्कयवं क्रमात् ॥ २३ ॥
 अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं पादाङ्गुलविशालकम् ।
 सत्रिपादनवव्यासं तदर्धायतमण्डलम् ॥ २४ ॥
 स्थानकं वाऽऽसनं वाऽपि पद्मपीठे विशेषतः ।
 स्वदन्तं दक्षिणे वा(ह)स्ते वामहस्ते कपिण्डके ॥ २५ ॥
 मोदकं गजहस्ते तु अङ्कुशं दक्षिणे करे ।
 वामहस्ते तु पाशं वा नागं चैवाक्षमालिका ॥ २६ ॥
 त्रिनेत्रं हेमसंकाशं दुकूलवसनान्वितम् ।
 अभङ्गं समभङ्गं वा स्थानके तु प्रकल्पयेत् ॥ २७ ॥
 आसनं स्वासनं चेत्तु वामपादं तु चायतम् ।
 मानान्तरे मूर्ध्नि पादे पादौ तु कुटिकां विज्ञा ॥ २८ ॥

ईषद्वक्रतनुर्वामे कर्तव्यं तु विशेषतः ।

व्यालयज्ञोपवीतं तु किरीटमुकुटान्वितम् ॥ २९ ॥

करं मुकुटकूटं वा जटामौलिकमेव वा ।

सर्वाभरणसंयुक्तं महाकायं महोदरम् ॥ ३० ॥

एवं विनायकं ख्यातं शृणु षण्मुखलक्षणम् ॥ ३१ ॥

इति काश्यपे विनायकलक्षणं सप्तचत्वारिंशः पटलः ।

अथाष्टचत्वारिंशः पटलः—

षण्मुखलक्षणम् ।

पञ्चतालोक्तयेनैव (मानेन) स्कन्दं कुर्याद्विलक्षणम् ।

मानोन्मानादया(दिकं) सर्वं प्रोक्तं वै स्कन्दलक्षणे ॥ १ ॥

द्विभुजं वा चतुर्हस्तं षड्भुजं भानुहस्तकम् ।

शक्तिं बाणं च खड्गं च चक्रं प्रासप्रसारितम् ॥ २ ॥

सन्ध्ये वामे तु पिच्छं तु खड्गकाकूटकं तथा ।

धनुर्दण्डं हलं चैव भानुहस्तान्विते स्थितम् ॥ ३ ॥

षड्भुजस्य द्वयं खड्गं शक्तिर्दक्षिणपार्श्वके ।

खेटकं चाक्षमाला च कुक्कुटं वामहस्तके ॥ ४ ॥

चतुर्भुजेऽभयं शक्तिं दक्षिणे तु करद्वयम् ।

कुक्कुटं चाक्षमाला च वामहस्ते धृते गुहः ॥ ५ ॥

द्विभुजं कुक्कुटं वामे शक्तिर्दक्षिणहस्तके ।

अनुक्तं तु यत्सर्वं उमास्कन्दसहोक्तवत् ॥ ६ ॥

स्कन्दलक्षणमाख्यातं जेष्ठाविधिमतः परम् ।

अथ जेष्ठादेवीलक्षणम्—

द्विभुजाऽनलसंकाशा लम्बोष्ठा तुङ्गनासिका ॥ ७ ॥

लम्बमानस्तना कुक्षिनीला वा रक्तवाससी ।
 उत्पलं दक्षिणे हस्ते वामे तु करकं न्यसेत् ॥ ८ ॥
 भद्रपीठे सुखासीना द्विपादं चैव लम्बिता ।
 सर्वाभरणसंपन्ना वाचिकाबन्धकूटिका ॥ ९ ॥
 काकध्वजसमायुक्ता सानुगा तिलकान्विता ।
 तस्या दक्षिणपार्श्वे तु वृषो वै वृषवाहनः ॥ १० ॥
 द्विभुजे दक्षिणे हस्ते दण्डं वामेन सूचिधृत् ।
 लम्बितं दक्षिणं पादं वाममुत्कूटिकासनम् ॥ ११ ॥
 श्वेतवर्णो महाकायः सर्वाभरणभूषितः ।
 करण्डमुकुटोपेतो दुकूलवसनान्वितः ॥ १२ ॥
 वृषं वै दक्षिणे त्वेवं वामे त्वग्निमथोच्यते ।
 सुस्तना यौवनाङ्गा च सर्वाभरणभूषिता ॥ १३ ॥
 कृष्णाञ्जननिभा रक्ता वस्त्रेणैव विभूषिता ।
 एवं ज्येष्ठा समाख्याय दुर्गालक्षणमुच्यते ॥ १४ ॥
 चतुर्भुजा द्विनेत्रा च सा तु स्यामनिभापरा ।
 सौम्या पीताम्बरोपेता पीनोरुजघनस्तना ॥ १५ ॥
 करण्डमुकुटोपेता सर्वाभरणभूषिता ।
 अभयं दक्षिणे हस्ते कटकं वामहस्तके ॥ १६ ॥
 परहस्ते तु सर्वेषां चक्रं वामे तु शङ्खघृत् ।
 समपादस्तनां कुर्यात्पद्मपीठोपरिस्थिताम् ॥ १७ ॥
 नागेन्द्रेण स्तनं बद्ध्वा रक्तकञ्चुकधारिणी ।
 एवं दुर्गा समाख्याता विष्णुलक्षणमुच्यते ॥ १८ ॥

विष्णुलक्षणम्—

विष्णुं किरीटमुकुटकाटिसूत्रादिमण्डितम् ।
 पीताम्बरधरं सौम्यं चतुर्भुजसमन्वितम् ॥ १९ ॥
 अभयं दक्षिणे हस्ते कटकं वामहस्तके ।
 गदापद्मं च वामे तु शङ्खचक्रं तु दक्षिणे ॥ २० ॥

पद्मपीठोपरिस्थं तु सस्यया(श्या)ननिभाकृतिम् ।

॥ आसीनं वा स्थितं वाऽपि सव्यसव्ये श्रियान्वितम् ॥ २१ ॥

संयुक्तां वा केवलां वा विष्णुमूर्तिं प्रचक्षते ।

एकवक्त्रां द्विहस्तां च जातिलिङ्गसमप्रभाम् ॥ २२ ॥

ईषद्विजृम्भपद्मौ द्वौ स्कन्देनैव करोधृतौ ।

॥ करण्डमुकुटोपेतं सर्वाभरणभूषितम् ॥ २३ ॥

शक्तिं दक्षिणहस्ते तु वामहस्ते कुशान्वितम् ।

॥ विशालोदरं तथा(लजठर)ग्रीवं वामे शशिसमन्वितम् ॥ २४ ॥

द्विनेत्रं सौम्यवदनं सिंहासनोपरि स्थितम् ।

आसीनं वा प्रकर्तव्यं गजारूढमथापि वा ॥ २५ ॥

इन्द्रमेवं समाख्यातमश्विनावथ वक्ष्यते(चम्यहम्) ।

॥ २६ ॥ अश्विनोर्लक्षणम्—

॥ भद्रसिंहासनासीनावश्विनौ विश्वरूपिणौ ॥ २६ ॥

दाडिमीपुष्पसंकाशावभयौ सोपपीनतौ(ठकौ) ।

॥ फुल्लरक्तोत्पलाक्षौ च कमण्डलु सुधारिणौ ॥ २७ ॥

नासत्यौ दसनामानौ चूडामुकुटधारिणौ ।

करद्वयसमायुक्तौ स्रग्भूषणविभूषितौ ॥ २८ ॥

अभयं दक्षिणे हस्ते पुस्तकं वामहस्तके ।

॥ लम्बितौ दक्षिणौ पादौ वाममुत्कुटिकासनौ ॥ २९ ॥

देवानां भिषजावेतौ द्वौ चिकित्साविधायकौ ।

॥ तयोः पार्श्वद्वये विप्र ... वामे च दक्षिणक्रमात् ॥ ३० ॥

धृतिः संजीवनीचैव संस्थितौ चामरौ धृतौ ।

पृष्ठे विशल्यकरणी द्वे स्त्रियौ पीतपिङ्गलौ ॥ ३१ ॥

वामे धन्वन्तरिश्चैव वामात्रेयस्तथैव च ।

॥ पीतरक्तनिभावेतौ संगतौ कृष्णवाससौ ॥ ३२ ॥

खड्गखेटकसंयुक्तौ सर्वाभरणभूषितौ ।

॥ अश्वितौ तु समाख्यातौ वह्निः पूर्ववदेव हि ॥ ३३ ॥

अथ पितरः

पितरः पीतवर्णाभा वृद्धास्ते केशबुध्नताः ।
यज्ञसूत्रसमायुक्ता द्विभुजाः श्वेतवाससः ॥ ३४ ॥
नागाभरणसंयुक्ताः शशितुल्यनिभाननाः ॥ ३५ ॥
फलकाभद्रपीठस्थाः पितरस्तु महासनाः ।
वामजानूपरिन्यस्तवामहस्तसमन्विताः ॥ ३६ ॥
सूचिदक्षिणहस्तास्तु पितरस्तु य(तृणां रूप)मुच्यते ।
पितरस्तु समाख्याताः शृणु वैवस्वतं ततः ॥ ३७ ॥

अथ वैवस्वतः ।

द्विभुजं कृष्णवर्णं तु खङ्गखेटकधारिणम् ।
करालदंष्ट्रवदनं रक्तमाल्यानुलेपनम् ॥ ३८ ॥
रक्तवस्त्रधरं चोग्रं किरीटमुकुटाश्रितम् ।
दीप्ताग्रेसदृशाक्षं च महामहिषवाहनम् ॥ ३९ ॥
वैवस्वतस्य पार्श्वस्थौ समीपस्थौ ग्रहोग्रकौ ।
चित्रगुप्तः किंनरश्च द्वारपार्श्वे तु संस्थितौ ॥ ४० ॥
कृष्णश्यामनिभौ तौ च रक्तवस्त्रधरावुभौ ।
पीठपार्श्वे स्थितौ मृत्युसहितौ व्य(तावु)ग्रतेजसौ ॥ ४१ ॥
नीललोहितसंकाशौ द्वौ चामरधृतास्त्रियौ ।
पुरतः संस्थितौ विप्र शर्मधर्मसमाह्वयौ ॥ ४२ ॥
यमः सिंहासनासीनो महिषोरोहितस्तथा ।
यमलक्षणमुख्यातं रोहिणीलक्षणं शृणु ॥ ४३ ॥

अथ रोहिणीलक्षणम्—

द्विभुजा करण्डमुकुटा रक्तवर्णा सुशोभना ।
सर्वाभरणसंयुक्ता नागहस्ता सिताम्बरा ॥ ४४ ॥
आसीना वा स्थिता वापि सप्तसंख्या हि रोहिणी ।
रोहिण्येवं समाख्याता नैर्ऋतेर्लक्षणं ततः ॥ ४५ ॥

अथ निर्ऋतिलक्षणम्—

निर्ऋतिर्नीलवर्णस्तु द्विभुजश्चमहातनुः ।
खड्गं दक्षिणहस्ते तु वामहस्ते च खेटकम् ॥ ४६ ॥

पीतवस्त्रधरं रौद्रं करालमुखदंष्ट्रकम् ।
 सर्वाभरणसंयुक्तं शवारूढं जगत्पतिम् ॥ ४७ ॥
 रक्तकेशसमायुक्तं स्थितं वासितमेव वा ।
 निर्ऋतिस्त्वेवमाख्यातस्ततस्त्वप्सरसः शृणु ॥ ४८ ॥

अथाप्सरोलक्षणम्—

अतिकान्तियुता रक्ताः केशभारालकान्विताः ।
 नानाबन्धनसंयुक्ता नानापुष्पैरलंकृताः ॥ ४९ ॥
 दुकूलवसनाः सर्वाः पीनोरुजघनस्तनाः ।
 मध्यसूक्ष्माश्च सौम्याश्च किञ्चित्प्रहसिताननाः ॥ ५० ॥
 नानागन्धानुलिप्ताङ्गा भद्रपीठोपरि स्थिताः ।
 समभङ्गयुताः सप्तसंख्या अप्सरसां गणः ॥ ५१ ॥
 अप्सरस्त्वेवमाख्याता वरुणस्त्वथ वक्ष्यते ।

अथ वरुणलक्षणम्—

वरुणः श्वेतवर्णस्तु द्विभुजः पाशहस्तकः ।
 सर्वाभरणसंयुक्तः करण्डमुकुटान्वितः ।
 पीतवस्त्रधरः शान्तो महाबलसमन्वितः ॥ ५३ ॥
 यज्ञसूत्रसमायुक्तो मकरस्तो(स्था)नकासिन(स)नः ।
 ऋषयः पीतवर्णास्तु नानावर्णाम्बरान्विताः ॥ ५४ ॥
 वृद्धाश्च द्विभुजाः शान्ता जटाचूडासमन्विताः ।
 चुलुकाहृदयान्ताश्च यज्ञोपवीतसंयुताः ॥ ५५ ॥
 भस्मनैव त्रिपुण्ड्रः स्यात्स्थानकावसनं तथा ।
 दण्डं दक्षिणहस्ते तु च्छत्रं वामकरोद्धृतम् ॥ ५६ ॥
 छत्रदण्डौ विना वाऽथ सव्ये तु ज्ञानमुद्रिका ।
 वामजानूपरिन्यस्तवामहस्तसमन्विताः ॥ ५७ ॥
 भृंगुरगस्त्यवासिष्ठगौतमाङ्गिरसस्तथा ।
 विश्वामित्रो भरद्वाज ऋषयः सप्त कीर्तिताः ॥ ५८ ॥

अथ मरुलक्षणम्—

द्विभुजस्तु महावीर्यो धूम्राक्षो धूम्रसंनिभः ।
 ध्वजं वै दक्षिणे हस्ते वामहस्ते च दण्डधृक् ॥ ५९ ॥

कुञ्चितभुज(भुगवाहु)युतो वायुः शबलाम्बरभूषितः ।
नानाभरणसंयुक्तः केशैस्तु सुविकर्णकः ॥ ६० ॥
सिंहासनोपरिष्ठात्तु शीघ्रयात्रोत्सुकः स्थितः ।
वायुरेवं समाख्यातो रुद्रलक्षणमुच्यते ॥ ६१ ॥

अथ रुद्रलक्षणम्—

चतुर्भुजास्त्रिनेत्राश्च जटामुकुटमण्डिताः ।
श्यामवस्त्रधराः सर्वे शुक्लवर्णाः प्रकीर्तिताः ॥ ६२ ॥
समपादस्थानकाश्च पद्मपीठोपरि स्थिताः ।
सर्वाभरणसंयुक्ताः सर्वपुष्पैरलंकृताः ॥ ६३ ॥
अभयं परशुं सव्ये कृष्णं वरदवामके ।
महादेवः शिवो रुद्रः शंकरो नीललोहितः ॥ ६४ ॥
ईशानो विजयश्चेशो देवदेवो भवोद्भवः ।
कपालीशस्त्विति ज्ञेया रुद्रास्त्वेकादश स्मृताः ॥ ६५ ॥
सोमसिंहासनासीनं कुन्दशङ्खनिभयु(द्यु)तिम् ।
प्रभामण्डलसंयुक्तं द्विभुजं सौम्यवक्र(कत्र)कम् ॥ ६६ ॥
आसीनं वा स्थितं वाऽपि कुमुदोत्पलहस्तकम् ।
हेमयज्ञोपवीताङ्गं सर्वाभरणभूषितम् ॥ ६७ ॥
शुक्लवस्त्रधरं शान्तं सर्वपुष्पैरलंकृतम् ।
त्रिविधं क्षेत्रपालं तु सात्त्विकं राजसं तमः ॥ ६८ ॥
श्वेतं रक्तं तथा कृष्णं सात्त्विकादिगुणं भवेत् ।
द्विभुजं चतुर्भुजं शान्तं राजसं षड्भुजान्वितम् ॥ ६९ ॥
तामसं चाष्टदोर्दण्डं त्रिनेत्रं समपादुकम् ।
स्थानकं पद्मपीठे तु भद्रपीठे तु वा यथा ॥ ७० ॥
शूलं दक्षिणहस्ते तु कपालं त्वितरे धृतम् ।
द्विभुजं ह्येवमाख्यातं चतुर्हस्तमथोच्यते ॥ ७१ ॥
परहस्तं तु सव्ये च खट्वाङ्गं खड्गमन्यके ।
अथवा पूर्वहस्ते तु अभयं वरदान्वितम् ॥ ७२ ॥
पूर्ववत्परहस्तौ द्वौ घण्टिके वामहस्तके ।
सात्त्विकं ह्येवमाख्यातं राजसं शृणु सुव्रत ॥ ७३ ॥

शूलं खड्गं च घण्टां च दक्षिणे तु करत्रये ।
 खेटकं च कपालं च नागं पाशं तु दक्षिणे ॥ ७४ ॥
 तामसे तु धनुर्बाणं दक्षिणे तु करे धृतम् ।
 शेषं राजसवत्ख्यातं रक्तकेशोर्ध्वमण्डलम् ॥ ७५ ॥
 उग्रदृष्टिसमायुक्तं नानानागविभूषितम् ।
 त्रिनेत्रमग्निरूपं च क्षेत्रपालं प्रकल्पयेत् ॥ ७६ ॥
 ईशो वै द्विभुजः शान्तः सर्वाभरणभूषितः ।
 जटामुकुटसंयुक्तः शुक्लवस्त्रद्युतिः स्थितः ॥ ७७ ॥
 शुक्लयज्ञोपवीतश्च शुक्लपद्मोपरि स्थितः ।
 शूलं दक्षिणहस्ते तु कपालं वामहस्तके ॥ ७८ ॥
 ईश एवं समाख्यातस्ततो वै भास्करः क्रमात् ।

अथ भास्करलक्षणम् ।

द्विभुजाः पद्महस्ताश्च रक्तपद्मासने स्थिताः ॥ ७९ ॥
 रक्तमण्डलसंयुक्ताः करण्डमुकुटान्विताः ।
 रक्ताम्बरधराः सर्वे सर्वाभरणभूषिताः ॥ ८० ॥
 छन्नवीरसमायुक्ता भास्करो द्वादशस्मृताः ।
 विकर्तनो विवस्वांश्च मार्तण्डो भास्करो रविः ॥ ८१ ॥
 लोकपालः प्रकाशश्च लोकसाक्षी त्रिविक्रमः ।
 आदित्यश्च तथा सूर्यः, अंशुमाली दिवाकरः ॥ ८२ ॥
 एते वै द्वादशाऽऽदित्या उत्तरादिक्रमात्स्थिताः ।
 एवं षोडश संख्याता द्वात्रिंशदथ वक्ष्यते ॥ ८३ ॥
 सौम्यश्चतुर्भुजोऽनन्तः सर्वाभरणभूषितः ।
 जपापुष्पनिभाकारः करण्डमुकुटान्वितः ॥ ८४ ॥
 सितवस्त्रधरः शान्तस्त्रिनेत्रः पद्मसंस्थितः ।
 अभयं वरदोपेतं कटकं शूलधृच्छुचिः ॥ ८५ ॥
 अर्कश्चतुर्भुजः शान्तः सर्वाभरणभूषितः ।
 हिरण्यसदृशप्रख्यः, दुकूलवसनान्वितः ॥ ८६ ॥
 अभयो वरदोपेतं खड्गखेटकधारकः ।
 सुस्थितः पत्रपीठे तु आर्यमेवं प्रकल्पयेत् ॥ ८७ ॥

अभयश्चतुर्भुजः शान्तो जटामुकुटमण्डितः ।
 अतिरक्तः समप्रख्यः सर्वाभरणभूषितः ॥ ८८ ॥
 हिरण्यसदृशप्रख्यो दुकूलवसनान्वितः ।
 अभयो वरदोपेतः शूलपाशधरो भवः ॥ ८९ ॥
 भोगिहस्तद्वयोपेतः सौम्यात्मा च द्विनेत्रकः ।
 अत्यन्तसुन्दरी शान्ता सर्वाभरणभूषिता ॥ ९० ॥
 नानागन्धानुलिप्ता वा वा(पी)तपुष्पोपशोभिता ।
 करण्ड(कुरण्ट)मकुटोपेता पद्मपीठोपरि स्थिता ॥ ९१ ॥
 किंश्चिद्विलक्षकुक्षी च दी(पी)नोरुजघनस्तना ।
 दुकूलपट्टदेवाङ्गैर्नानावस्त्रधरा वरा ॥ ९२ ॥
 सस्यश्यामनिभाकारा रक्तोत्पलधृक्करा (धरा करे) ।
 आजानुलम्बहस्ता च सर्वत्र समभङ्गिका ॥ ९३ ॥
 सूक्ष्मानिलनिभा शान्ता हेमवस्त्रधरा वरा ।
 चतुर्भुजा त्रिनेत्रा च सर्वाभरणभूषिता ॥ ९४ ॥
 अभया वरदोपेता टङ्कशूलधरा तथा ।
 गौरीलक्षणमाख्यातं यथासकललक्षणे ॥ ९५ ॥
 तथैव कारयेद्धीमान् स्थापयेत्केवलात्मिकाम् ।
 शर्वश्चतुर्भुजः शान्तः सर्वाभरणभूषितः ॥ ९६ ॥
 जटामुकुटसंयुक्तः शङ्खकुन्देन्दुसंनिभः ।
 अभयो वरदोपेतः खड्गखेटकधारकः ॥ ९७ ॥
 पद्मपीठोपरिष्ठात्तु स्थानकः शर्व एव हि ।
 चतुर्वक्त्रश्चतुर्बाहुर्हरितास्थ(ल)समप्रभः ॥ ९८ ॥
 जटामुकुटसंयुक्तः पिङ्गलक्षः सर्पभूषणः ।
 कृष्णाजिनोत्तरीयश्च यज्ञसूत्रसमन्वितः ॥ ९९ ॥
 शुक्लवस्त्रधरः शान्तः कटिसूत्रः समेखलः ।
 शुक्लमाल्यानुलेपश्च कर्णौ कुण्डलमण्डितौ ॥ १०० ॥
 दक्षिणे चाक्षमालां च कूर्चं चैव तु धारयेत् ।
 कमण्डलुं कुशं वामे दक्षिणे सुवस्त्रवौ तथा ॥ १०१ ॥
 आज्यस्थालीं कुशांश्चैव वामहस्ते तु धारयेत् ।
 अभयं वरदौ पू(वरदाभययुक्पू)र्वहस्तौ वाऽथ द्विजोत्तम ॥ १०२ ॥

आसने तूभयागाङ्घ्रि(यौ चाङ्घ्री)रोधयेत्तु परस्परम् ।

मेढ्रमूलोपरिष्ठात्तु वामहस्तोर्ध्ववत्क्रकम् ॥ १०३ ॥

सन्यहस्तं च तस्योर्ध्वं तत्र न्यस्त्वा समस्थितम् ।

दक्षिणे चाक्षमालां च वामहस्ते कमण्डलुम् ॥ १०४ ॥

सरस्वती दक्षिणे(दक्ष) भागे सावित्री वामपार्श्वके ।

आसीना वा स्थिता वाऽपि पद्मपीठोपरि द्विज ॥ १०५ ॥

शिवोऽसमन्वेतवर्णश्चतुर्दोभिः समन्वितः ।

सर्वाभरणसंयुक्तः शुक्लवस्त्रोपवीतकः ॥ १०६ ॥

नेत्रद्वयसमायुक्तः करण्डमुकुटान्वितः ।

अभयो वरदोपेतः शूलपाशभृतः शुचिः ॥ १०७ ॥

पद्मपीठोपरिष्ठात्तु स्थानकं समपादकम् ।

भृगुः शुकनिभः शान्तः शुक्लवस्त्रधरस्तथा ॥ १०८ ॥

करण्डमुकुटोपेतो हस्तद्वयसमन्वितः ।

अभयो वरदोपेतः सर्वाभरणभूषितः ॥ १०९ ॥

स्थानकं वाऽऽसनं वाऽपि पद्मपीठो भृगुः शुभः ।

पूर्वमेवोदितस्त्वीशस्तथाऽगस्त्यं कल्पयेत् ॥ ११० ॥

अगस्त्यवत्कौशिकं च स्थापयेत्स्थापकोत्तमः ।

एकनेत्रश्चतुर्बाहुर्नेत्रत्रयसमन्वितः ॥ १११ ॥

क्षौमवस्त्रधरः शान्तो बन्धूककुसुमप्रभः ।

जटामुकुटसंयुक्तः सर्वाभरणभूषितः ॥ ११२ ॥

अभयो वरदोपेतो टङ्कशूलसमन्वितः ।

विघ्नेशं पूर्ववत्कृत्वा स्थीपयेद्देशिकोत्तमः ॥ ११३ ॥

अथ सरस्वती—

सरस्वती चतुर्हस्ता श्वेतपद्मासनान्विता ।

जटामुकुटसंयुक्ता शुक्लवर्णा सिताम्बरा ॥ ११४ ॥

यज्ञोपवीतसंयुक्ता रक्तकुण्डलमण्डिता ।

सर्वाभरणसंयुक्ता मुक्ताहारा सुलोचना ॥ ११५ ॥

व्याख्यानं चाक्षसूत्रं च दक्षिणे तु करद्वये ।

पुस्तकं कुण्डिका चापि त्रिनेत्रा चारुरूपिणी ।

ऋग्यजुःसामभिस्तेन मुनिभिः सेविता वरा ॥ ११६ ॥

एवं लक्षणसंयुक्ता वाग्देवी परिकीर्तिता ।

अथ लक्ष्मीः—

लक्ष्मीः पद्मासनासीना द्विभुजा काञ्चनप्रभा ॥ ११७ ॥

हेमरत्नोज्ज्वलं तत्र कुण्डलं कर्णमण्डितम् ।

सुयौवना सुरम्याङ्गा कुञ्चितभ्रूः सविभ्रमा ॥ ११८ ॥

रक्ताक्षी पीनगण्डा च कञ्चुचूद(काढ्य)स्तनद्वयी ।

शिरसो मण्डनं शङ्खचक्रसीमन्तपङ्कजम् ॥ ११९ ॥

अम्बुजं दक्षिणे हस्ते वामे श्रीफलमिष्यते ।

सुमध्या विपुलश्रोणी शोभनाम्बरवेष्टिता ॥ १२० ॥

मेखलाकटिसूत्रा च सर्वाभरणभूषिता ।

एकाक्षसदृशस्त्वेकरुद्रं कुर्याद्विशेषतः ॥ १२१ ॥

पशुपतिं पूर्ववच्च स्थापयेद्देशिकोत्तमः ।

धरो ध्रुवश्च सोमश्च आपस्त्वनल एव च ॥ १२२ ॥

अनिलः प्रत्युषाश्चैव प्रभावश्च तथैव च ।

वसवश्चाष्टकास्ते वै रक्तवर्णा द्विदोन्द्रिकाः ॥ १२३ ॥

पीताम्बरधराः सर्वे आसीना वा स्थिताश्च वा ।

खड्गखेटकहस्तास्ते सर्वाभरणभूषिताः ॥ १२४ ॥

करण्डमुकुटोपेता रौद्राः सर्वे प्रकीर्तिताः ।

कर्तव्यः पशुपतिवन् महादेवो द्विजोत्तम ॥ १२५ ॥

एकरुद्रवत्कर्तव्यस्त्रिमूर्तिर्द्विजसत्तम ।

सत(धन)दः सर्वयक्षेशः सर्वाभरणभूषितः ॥ १२६ ॥

तप्तकाञ्चनसंकाशहस्तद्वयसमन्वितः ।

वरदाभयहस्तश्च गदां वा वामहस्तके ॥ १२७ ॥

पद्मपीठोपरिष्ठात्तु द्विनेत्रो मेघवाहनः ।

रक्ताम्बरधरः सौम्यः शङ्खपद्मनिधीयुतः ॥ १२८ ॥

शङ्खपद्मनिधी द्वौ च भूताकारमहाबलः(लौ) ।

आसीनौ पद्मपीठे तु पद्महस्तौ द्विजोत्तम ॥ १२९ ॥

करण्डमुकुटोपेतौ सितबासोत्तरीयकौ ।

दक्षिणेऽदक्षिणे शङ्खनिधिं पद्मनिधिं क्रमात् ॥ १३० ॥

धनदस्य तु वामे च देवीं कुर्यात्सलक्षणाम् ।
 धनदो ह्येवमाख्यातः प्राग्वदिन्द्रान्प्रकल्पयेत् ॥ १३१ ॥
 कालाग्रिरुद्रमूर्तेस्तु लक्षणं वक्ष्यतेऽधुना ।
 चतुर्भुजं त्रिनेत्रं च ज्वालामालोपशोभितम् ॥ १३२ ॥
 खड्गखेटकसंयुक्तं शशाङ्कार्धधृतं परम् ।
 रक्तवस्त्रधरं रौद्रं सर्वाभरणभूषितम् ॥ १३३ ॥
 रक्तोर्ध्वकेशसंयुक्तं सिंहासनोपरि स्थितम् ।
 चतुर्भुजं त्रिनेत्रं च नीलोत्पलसमप्रभम् ॥ १३४ ॥
 करण्डमुकुटोपेतं सर्वाभरणभूषितम् ।
 अभयं वरदोपेतं टङ्कशूलधृतं परम् ॥ १३५ ॥
 रक्तवस्त्रसमायुक्तं पद्मपीठोपरि स्थितम् ।
 श्रीकण्ठो ह्येवमाख्यातो नगदेवस्त्वथोच्यते ॥ १३६ ॥
 त्रिनेत्रं चतुर्भुजं सौम्यं रक्ताभं सितवाससम् ॥
 अभयं वरदोपेतं परहस्ते तु नागधृत् ॥ १३७ ॥
 करण्डमुकुटोपेतं नागं पञ्चफणान्वितम् ।
 सर्वाभरणसंयुक्तं पद्मपीठोपरि स्थितम् ॥ १३८ ॥
 भीमश्चतुर्भुजो रौद्रः सर्वाभरणभूषितः ।
 अभयं वरदं चैव शूलं पाशं च धारयेत् ॥ १३९ ॥
 सितवस्त्रधरश्चैव उग्रदृष्टिः सदंष्ट्रकः ।
 सस्याङ्कुरनिभाभूषीनीलालकसमन्वितः ॥ १४० ॥
 करण्डमुकुटोपेतः सर्वाभरणभूषितः ।
 पीताम्बरधरश्चैव प्रसन्नवदनान्वितः ॥ १४१ ॥
 पद्मं वाऽप्युत्पलं वाऽपि उभयोर्हस्तयोर्धृतः ।
 पद्मपीठोपरिष्ठात्तु आसीनो वा स्थितस्तु वा ॥ १४२ ॥
 शिखण्डः कञ्जनाभस्तु चतुर्भुजसमन्वितः ।
 खड्गखेटकसंयुक्तः पद्मपीठोपरि स्थितः ॥ १४३ ॥
 मरुद्गणा धूम्रवर्णा द्विभुजाश्चसमुद्गराः ।
 केशभारसमायुक्ताः सर्वाभरणभूषिताः ॥ १४४ ॥
 दुकूलवसनाः सर्वे नानापुष्पैरलंकृताः ।
 टङ्कशूलसमायुक्ताः पीनोरुजघनस्तनाः ॥ १४५ ॥

पादपीठोपरिष्ठात्तु अष्टावेतान्मरुद्वाणान् ।
 उग्रश्चतुर्भुजो रौद्रो रक्तवस्त्रसमन्वितः ॥ १४६ ॥
 करण्डमुकुटोपेतः सर्वाभरणभूषितः ।
 अभयं वरदोपेतं टङ्कशूलधृतः परः ॥ १४७ ॥
 स्थानकं पद्मपीठे तु शुक्लवस्त्रधरः शुचिः ।
 शनैश्चरः कृष्णवर्णो द्विभुजः सितवक्र(वक्र)कः ॥ १४८ ॥
 करण्डमुकुटोपेतः सर्वाभरणभूषितः ।
 दण्डं दक्षिणहस्ते तु वरदं वाम उच्यते ॥ १४९ ॥
 स्थानकं पद्मपीठे तु आसीनं वा विशेषतः ।
 ईषत्कुञ्चितमिवस्थान ईषद्भस्वतनुः स्मृतः ॥ १५० ॥
 प्रथमं ह्येवमाख्यातं पीठं तल्लक्षणं शृणु ।
 प्रासादस्य तु विस्तारं यत्तद्वण्डमिहोच्यते ॥ १५१ ॥
 भानुद्वयाङ्गुलं तारमुत्सेधं भानुमात्रकम् ।
 गुणाङ्गुलं समुत्सेधं पद्मोत्सिक्तगुणालयम् ॥ १५२ ॥
 षडङ्गुलं पद्मविस्तारं शेषोर्ध्वं कम्पनीत्रकम् ।
 शिलाभिरिष्टकाभिर्वा सुधया वा प्रकल्पयेत् ॥ १५३ ॥
 परिवारविष्टरो ह्येवं महापीठविधिं शृणु ।
 प्रासादस्य तु विस्तारं यत्तद्वण्डमिहोच्यते ॥ १५४ ॥
 मूलहर्म्यं समालभ्य षडष्टमण्डलान्वितम् ।
 दशद्वादशदण्डो वा मनुदण्डावसानकम् ॥ १५५ ॥
 षोडशेऽष्टादशे वाऽपि महापीठं प्रकल्पयेत् ।
 अथवाऽन्यप्रकारेण पीठस्थानं विधीयते ॥ १५६ ॥
 तृतीये वा चतुष्पञ्च सालेऽग्रायाममध्यमे ।
 महापीठं प्रकर्तव्यं तस्य लक्षणमुच्यते ॥ १५७ ॥
 मूलधामस्य द्वारोच्चमुत्तमं पीठविस्तृतम् ।
 त्रिपादं मध्यमं प्रोक्तं द्वारतुङ्गार्धकन्यसम् ॥ १५८ ॥
 शुद्धद्वारस्य विस्तारं मध्यमं पीठमुच्यते ।
 द्विगुणं मध्यमं प्रोक्तं त्रिगुणं श्रेष्ठमुच्यते ॥ १५९ ॥
 अथवा व्योमहस्तं तु अधमं पीठविस्तृतम् ।
 द्विहस्तं मध्यमं प्रोक्तं त्रिहस्तं वृत्तमात्मकम् ॥ १६० ॥

दुर्मुखं सौम्यदिग्भागे वायुभूतं तदेव हि ।
 अविघ्नं कर्णिकोर्ध्वं तु व्योमात्मकमुदाहृतम् ॥ १६१ ॥
 तामसं त्वनले पत्रे वा स्यान्नैर्ऋते दले ।
 सात्त्विकं वायुदिग्भागे विघ्नकर्तारमीशके ॥ १६२ ॥
 विघ्नकर्तारमित्युक्तमात्मनस्त्वमुदाहृतम् ॥
 भूम्यन्तरिक्षं स्वर्गं च सर्वभूतगुणात्मकम् ॥ १६३ ॥
 तत्सर्वमात्ममित्युक्तं महापीठं द्विजोत्तम ।
 तामसाद्धि निवृत्त्यर्थं नित्यं बल्यन्तमर्चयेत् ॥ १६४ ॥
 तासामात्मापहाराय नित्योत्सवैः प्रदक्षिणम् ।
 भूमिप्रदक्षिणं त्वादौ द्वितीयं ह्यन्तरिक्षकम् ॥ १६५ ॥
 स्वर्गप्रदक्षिणं पश्चात्कृततद्वाग्निनां हितम् ।
 जगदार्तिविनाशार्थं कल्प्यैवं साधकोत्तमः ॥ १६६ ॥
 पश्चिमाभिमुखे हर्म्ये किञ्चिद्भेदं वदाम्यहम् ।
 वृषस्थाने कुमारं तु कौमारे वृषं विन्यसेत् ॥ १६७ ॥
 वारुणं तु महापीठं शेषं पूर्ववदाचरेत् ।
 परिवारविधिः प्रोक्तः पश्चालिङ्गस्य लक्षणम् ॥ १६८ ॥
 इति काश्यपशिल्पे परिवारविधिरष्टचत्वारिंशः पटलः ।

अथैकोनपञ्चाशत्तमः पटलः ।

लिङ्गलक्षणम् ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण शिवलिङ्गस्य लक्षणम् ।
 संसारविषये भूता लयं गच्छन्त्यशेषतः ॥ १ ॥
 यथा सृष्टिस्तथा तस्मात्सृष्टिर्वालिङ्गमुच्यते ।
 संसारे निष्कलं शान्तं वाङ्मनोतीतगोचरम् ॥ २ ॥
 मुक्तिर्दे सर्वभूतानां स्वात्मनः परमं विना ।
 सर्वाभिव्यापिनं गुह्यं सर्वलोकैकनायकम् ॥ ३ ॥
 तस्माद्वै सृष्टिकालेषु शान्तितत्त्वसमुद्भवः ।
 तच्छान्तेः शक्तिः संभूता तस्या नादस्य संभवः ॥ ४ ॥

तस्माद्विन्दुसमुत्पन्नं नादं सादाख्यमुच्यते ।
 विन्दुमानेन विख्याता तस्मादीश्वरसंभवः ॥ ५ ॥
 ईश्वरान्महेश्वरस्य सृष्टिस्तस्मात्तु वैष्णवम् ।
 तस्मात्प्रासादसद्भावः प्रादेशात्तु विशेषतः ॥ ६ ॥
 त्रीणि चैव त्व(तु)त्रिशच्च त्रिशतं त्रिसहस्रकम् ।
 देवता ऋषयश्चैव दानवा रसयोनयः ॥ ७ ॥
 संभवो ह्युदितो विप्र तेष्वदादौ त्रीणि निष्कलम् ।
 शिवं तं सकलं ख्यातं मिश्रनादं च विन्दुकम् ॥ ८ ॥
 नादं लिङ्गाकृति ज्ञेयं विन्दुपीठाभमुच्यते ।
 लिङ्गं शिवमयं ख्यातं पीठं तस्यात्मकामयम् ॥ ९ ॥
 तस्माच्छिवात्मिका चैव अभिन्नेवानलोष्णवत् ।
 जगदार्तिविनाशार्थं सर्वप्राणिहिताय वै ॥ १० ॥
 देवादीनां हितार्थाय ध्यानपूजानिमित्तकम् ।
 लिङ्गे योनिप्रकारेण सादाख्यं तत्त्वमुद्भवम् ॥ ११ ॥
 सर्वेषामुद्भवार्थं तु प्रोच्यते लिङ्गलक्षणम् ।
 तल्लिङ्गं त्रिविधं ख्यातं चलं चैवाचलं तथा ॥ १२ ॥
 चलाचलं च विख्यातं क्रमेणैव विशेषतः ।
 रत्नजं लोहजं वाऽथ लिङ्गं कृत्वा सयोनिकम् ॥ १३ ॥
 लिङ्गद्रव्येतरं ख्यातं योनिं कृत्वा सलक्षणम् ।
 शिरसो वर्तनोपेतं लक्षणोद्भास्वर्जितम् ॥ १४ ॥
 वृत्ताकारमशेषं तु कृते लिङ्गोदयार्थकम् ।
 उदयेन लोकभागं वा वेदांशेन तथापि वा ॥ १५ ॥
 पीठे निवेशयेच्छेषं दृश्यमानसमन्वितम् ।
 गमागम ... चेष्टदेशेऽन्यस्योद्भूतक्षयम् ॥ १६ ॥
 यत्तल्लिङ्गं चलं वेशं दृश्य चलाचलाचलम् ।
 अश्मजं सूत्रसंयुक्तं बाणलिङ्गं तु तद्विना ॥ १७ ॥
 तेष्वदादौ त्वचलं लिङ्गलक्षणं वक्ष्यतेऽधुना ।
 सुमासतिथिनक्षत्रलग्नवारे शिलां ग्रहेत् ॥ १८ ॥
 आचार्यः शिल्पिसंयुक्तः शिलाग्रहणमाचरेत् ।
 दिव्यान्तरिक्षभौमानि निमित्तान्युपलक्षयेत् ॥ १९ ॥

वायसं दक्षिणे वामादागतं च तथैव च ।

इयेन वै दक्षिणे ग्रामे गृध्रं मांसेन संयुतम् ॥ २० ॥

कन्यागोदर्शनं चैव गावस्त्वावाहनं तथा ।

दधिना पूर्णकुम्भं च क्षीरकुम्भं तथैव च ॥ २१ ॥

पुष्पं पुष्पधृतं वाऽपि सुतवतीयु(द्यु)वतिस्त्रियः ।

अन्नं च मांसहास्व(हारं च)शिवभक्तिपरायणम् ॥ २२ ॥

ज्वालानलं च दीपं च जलैः पूर्णं घटावृतम् ।

त(व)राहं च गजं चैव वेण्या चात्यन्तसुन्दरी ॥ २३ ॥

शुभान्येतानि भौमानि अशुभं विपरीतकम् ।

उल्कापातं दिशां दाहं महावातप्रवर्तनम् ॥ २४ ॥

अशुभान्यन्तरिक्षाणि भौमाशोभनमुच्यते ।

मुक्तकेशनराश्चैव कीर्णकेशास्तथैव च ॥ २५ ॥

तैलाभ्यक्ताश्च नग्नाश्च काषायवसनान्विताः ।

दर्शनेनैव मृद्भाण्डं तैलपात्रं तथैव च ॥ २६ ॥

छिन्ननासिकन्यां(साकर्णक)श्च हीनाङ्गश्चाधिकाङ्गवान् ।

पुत्रहीना तु नारी च विधवा च तथैव च ॥ २७ ॥

बहुभक्ष्याश्च भौमान्येतानि[वै]वर्जयेच्छुभे ।

शुभं चेद्भजनं कुर्यादशुभं चेद्विवर्जयेत् ॥ २८ ॥

अशुभे त्वग्निमास्तीर्य शिवेनैव शताहुतीः ।

सामिदाज्योदनैः कुर्यान्नागान्नं नागभूषणम् ॥ २९ ॥

दत्त्वा शिवं नमस्कृत्य गच्छेदाचार्यशिलिपि च ।

पर्वते सागरे तीर्थे क्षेत्रे चैव वने पुनः ॥ ३० ॥

क्षीरवृक्षसमीपे च देवहर्म्यसमीपके ।

नदीतटाकतीरे वा शिलां संगृह्य शिल्पकः ॥ ३१ ॥

अन्यस्थाने न गृह्णीयाद्वाहितेस्यान्नुनाशनम् ।

श्वेता रक्ता च पीता च कृष्णा चैव चतुर्विधा ॥ ३२ ॥

गोक्षीरशङ्खकुन्देन्दुमुक्तास्फटिकसंनिभा ।

मल्लिकाकुसुमप्रख्या श्वेता सप्तविधा स्मृता ॥ ३३ ॥

जयाकिंशुकपुष्पाभा इन्द्रको(गो)पसपप्रभा ।

जातिलिङ्गनिभाकारा शशरक्तसमप्रभा ॥ ३४ ॥

दाडिभीपुष्पसंकाशा बन्धूककुसुमप्रभा ।

कोरण्ड(कुरण्ट)कुसुमप्रख्या पीता शैला च सप्तधा ॥ ३५ ॥

महिषाक्षज्जनाभासा नीलोत्पलसमप्रभा ।

भृङ्गमायूरकण्या(ण्टा)या मपीपत्रसमा तथा ॥ ३६ ॥

राजावर्तनिभाकारा कृष्णमुद्गसमप्रभा ।

ह्रस्वमुद्गसमाकारा कृशैशला(णशैल)दशा स्मृता ॥ ३७ ॥

श्वेता रक्ता च पीता विप्रादीनां क्रमाद्भवेत् ।

धर्मकामार्थमोक्षांश्च दद्युः सततमेव च ॥ ३८ ॥

परेषां वाचकं श्रेष्ठं परेषामपरं विना ।

पतिलोमानुलोमाभ्यां भिन्नयोगं न गृह्यताम् ॥ ३९ ॥

प्राचार्यशिल्पिनौ चैव सितदस्त्रधरावुभौ ।

शुक्लमालयानुलिप्ताङ्गौ पञ्चाङ्गभूषणान्वितौ ॥ ४० ॥

कुठारादीनि संगृह्य शिलां गच्छेत्समाहितौ ।

यस्मिन्देसे शिला शेते तां कृत्वा तु प्रदक्षिणम् ॥ ४१ ॥

दोषवर्जा शिलां दृष्ट्वा परिच्छेद्य विशेषतः ।

बभ्रा(र्षा)तपाग्निगन्धां च सुकीर्णा क्षारवारिणा ॥ ४२ ॥

दुर्देशस्थां तटस्थां च कर्मान्तरे तु योजिताम् ।

शर्कराढ्यां च पङ्कजं च जर्जरां रूक्षसंयुताम् ॥ ४३ ॥

रेरवाविन्दुकलङ्कादिसंयुक्तां परिवर्जयेत् ।

सूत्रवद्वातदाकारा रविरश्मिसमायुता ॥ ४४ ॥

वर्षपातवदाकारा रेखा वै त्रिविधा स्मृता ।

जम्बूफलसमाकारा वा द्राक्षासदृशोपमा ॥ ४५ ॥

अन्यद्वा वृत्तसंकाशा त्रिविधा विन्दुरेव हि ।

कृष्णलोहानिभाकारा कृष्णभ्रमरसंनिभा ॥ ४६ ॥

शिखिपिच्छसमाकारा कलङ्का च चतुर्विधा ।

खर्जूरपत्रसंकाशा दूर्वास्तम्बनिभा तथा ॥ ४७ ॥

वैणवाङ्कुरसंकाशा लूतापादवदायता ।

अन्याश्मसु सितारेखा सर्वसम्पत्समृद्धिदा ॥ ४८ ॥

कृष्णकृष्णा विनाशाय श्वेतकृष्णातथैव हि ।

यस्मात्सर्वप्रयत्नेन इतरा परिगृह्यताम् ॥ ४९ ॥

हरिता कृष्णा शिला ग्राह्या सितवर्णा विशेषतः ।
 खर्जूरपत्रसदृशा दूर्वास्तम्बाकृतिः शुभा ॥ ५० ॥
 अन्यकृत्वा (ष्णाऽ)शुभा ख्याता गोधान्यधननाशनम् ।
 सकलं रोगदं ज्ञेयं राजराष्ट्रविनाशनम् ॥ ५१ ॥
 बिन्दुः पुत्रविनाशः स्याद्दारिद्र्यं श्रीविनाशनम् ।
 एवं पर्यक्षि(रीक्ष्य)बहुधा कारयेल्लक्षणान्वितम् ॥ ५२ ॥
 बाला युवतिर्वृद्धा च पुंस्त्रीनपुंसकं तथा ।
 स्वरैकाकृति भेदैश्च परिच्छेदविधिं शृणु ॥ ५३ ॥
 खनकंसध्वनिर्ह्रस्वा शिला बाला इति स्मृता ।
 घण्टाध्वनिसमा दीर्घा युवतिः सा प्रकीर्तिता ॥ ५४ ॥
 विप्र(त)तध्वनिसंयुक्ता या सा वृद्धा च कीर्तिता ।
 घण्टाध्वनिसमोन्नादा दीर्घा सा पुंशिला इव ॥ ५५ ॥
 तालशब्दसमाकारा दीर्घा या सा शिला स्त्रियः ।
 अस्त्रिश्च(स्नेहा) झर्झरी इ(रू)क्षा स्वरहीना नपुंसका ॥ ५६ ॥
 स्वरैरेव समाख्याता आकृत्या भेद उच्यते ।
 चतुरश्रा च वस्वश्रा स्त्रीशिलेति प्रकीर्तिता ॥ ५७ ॥
 आयताश्रा च वृत्ता च दशद्वादशकोणका ।
 पुंलिङ्गा सा शिला ख्याता सुवृत्ता सा नपुंसका ॥ ५८ ॥
 दशाग्रद्वादशाग्रां च बालवृद्धां च वर्जयेत् ।
 पुंशिलाभिः कृतं लिङ्गं स्त्रीशिलाभिस्तु पिण्डिका ॥ ५९ ॥
 नपुंसकशिलाभिस्तु पादाधारः समाचरेत् ।
 कृतं च विपरीतं यत् तत्सदा कर्तृनाशनम् ॥ ६० ॥
 प्रागग्रां वोदगग्रां वा शिलां संग्राह्य देशिकः ।
 प्रागग्रे पश्चिमं मूलमुदगग्रं तु दक्षिणे ॥ ६१ ॥
 शङ्खसौम्यगतं यत्तल्लिङ्गाग्रं तत्प्रकीर्तितम् ।
 अधोभागं मुखं ख्यातं पृष्ठमूर्ध्वगतं भवेत् ॥ ६२ ॥
 एवं परीक्ष्य संग्राह्य गव्यैः क्षाल्य हृदा बुधः ।
 सत्यमन्त्रेण संस्थाप्य गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ॥ ६३ ॥

तस्यास्तु शाङ्करे देशे शान्तिहोमं तु कारयेत् ।
 अग्न्याधानादिकं सर्वमग्निकार्योक्तमाचरेत् ॥ ६४ ॥
 समिधो हृदयेनैव मूलेनाऽऽज्यं तु होमयेत् ।
 चरुहोममघोरेण पुरुषेणैव तण्डुलम् ॥ ६५ ॥
 तिलमीशानमन्त्रेण सर्षपं कवचेन तु ।
 शतमर्धं तदर्धं वा प्रत्येकं जुहुयात्क्रमात् ॥ ६६ ॥
 स्विष्टकृतिमग्नेति(दग्ने)मन्त्रेण पूर्णाहुतिमथाऽऽचरेत् ।
 ततो वह्निं समुद्रास्य पूजापर्युषितं त्यजेत् ॥ ६७ ॥
 शिलाच्छेत्ताहकं(दकरं)श(स्त्रमस्त्र)मन्त्रेण पूजयेत् ।
 अपसर्पणमुच्चार्य शिलाच्छेदनमाचरेत् ॥ ६८ ॥
 गर्भगेहं तु पञ्चांशं गुणांशं श्रेष्ठमुच्यते ।
 गर्भगेहप्राणं च द्वारमानं तथैव च ॥ ६९ ॥
 स्तम्भं च कालमानं च हस्ततालाङ्गुलं तथा ।
 लिङ्गमानं ध्रुवं सप्त भेदास्ते प्रत्यनेकधा ॥ ७० ॥
 गर्भगेहं तु पञ्चांशं गुणांशं श्रेष्ठमुच्यते ।
 गर्भार्धं मध्यमारूपातं तयोर्मध्येऽष्टभाजिते ॥ ७१ ॥
 श्रेष्ठमध्याधमं लिङ्गं प्रत्येकं त्रिविधा भवेत् ।
 अथवा गर्भगेहं तु नवभागविभाजिते ॥ ७२ ॥
 गर्भगेहसमासाधनुत्तमादि त्रयत्रयम् ।
 शुद्धद्वारसमं श्रेष्ठं त्रिद्वयंशं तु कनीप्र(य)सम् ॥ ७३ ॥
 तयोर्मध्येऽष्टभागे तु नन्दभेदं द्विजोत्तम ।
 स्तम्भायामसमासं तु नवभागविभाजिते ॥ ७४ ॥
 श्रेष्ठान्त(ध)मानि नवधा प्रोच्यते द्विजसत्तम ।
 प्रासादे त्वादिभूमौ तु स्तम्भभागसमं हि तत् ॥ ७५ ॥
 तन्मध्यमिति विख्यातं तस्यार्धमधमं भवेत् ।
 तयोर्मध्येऽष्टभागेन नन्दभेदे द्विजोत्तम ॥ ७६ ॥
 स्तम्भायामे तु तत्रैव नवभागविभाजिते ।
 नवधा लिङ्गमानं तु स्तम्भमानं द्विजोत्तम ॥ ७७ ॥
 अधिष्ठानोदयं विप्र स्तम्भमानवदाचरेत् ।
 एकहस्तं समारभ्य स्वाष्टांशांशविवर्धनात् ॥ ७८ ॥

नवहविधिर्या(स्तावधि यो)वत् संख्या षष्टिः सप्तश्रका ।

पञ्चहस्तद्विमानासि(नि)हर्म्ये हस्तवशान्नयेत् ॥ ७९ ॥

पञ्चहस्तादतो हर्म्ये लिङ्गस्तम्भवशं विना ।

हस्तादि गुणहस्तान्ते विकल्पाभासहर्म्ययोः ॥ ८० ॥

त्रिहस्तं षट्करान्तं तु लिङ्गच्छन्दविमानके ।

षट्करादि नवान्तं तु लिङ्गं जातिगृहोचितम् ॥ ८१ ॥

एवं हस्तवशात्ख्यातं तालमानमथोच्यते ।

तालादि नवतालान्तमेकतालविवर्धनात् ॥ ८२ ॥

लिङ्गे हि नव संख्याः स्युः कल्पं जातीतरालये ।

त्रयोदशाङ्गुलारभ्य यावन्नद(व)शताङ्गुलम् ॥ ८३ ॥

तावदेकौनपञ्चांशल्लिङ्गं मानाङ्गुलेन तु ।

त्रिभागसहितं लिङ्गं हस्तक्षीणं न कारयेत् ॥ ८४ ॥

हस्तमानाक्षयं लिङ्गं वृत्ताकारमशेषकम् ।

वेदानबोल एवांशषष्टि(विष्ट)रे योजयेद्बुधः ॥ ८५ ॥

शेषं तु दृश्यमानं स्याद्विकल्पाभाससंय(हर्म्य)योः ।

विष्टरे ये(ई)शल्लिङ्गं तु विकल्पापगृहे विना ॥ ८६ ॥

एकाङ्गुलं समारभ्य यावद्राता(त्सप्त)ङ्गुलावधि ।

लोहजं रत्नजं तावदूर्ध्वं शैलजमुच्यते ॥ ८७ ॥

त्रयोदशाङ्गुलं लिङ्गं शैलजं तु न कारयेत् ।

॥ एवं त्वनेकभेदेन प्रोच्यते लिङ्गमानकम् ॥ ८८ ॥

नागरं द्राविडं लिङ्गं वेसरं च वदाम्यहम् ।

लिङ्गोदये तु वेदांशे एकांशं कन्यसस्तमम् ॥ ८९ ॥

तुङ्गत्र्यंशे शिवांशं तु विस्तारं श्रेष्ठमुच्यते ।

॥ तयोर्मध्येऽष्टभागे तु नवधा तारमुच्यते ॥ ९० ॥

अथोदये कलांशे तु पञ्चांशं शान्तिकं भवेत् ।

वेदांशं पौष्टिकं ख्यातं गुणांशं जयदं भवेत् ॥ ९१ ॥

अविचारादिभागः स्याद्वासमेवं चतुर्विधम् ।

एवं त्रयोदशव्यासं नागरे तु विधीयते ॥ ९२ ॥

लिङ्गोच्चे द्विर्नवांशे तु रसभूतयुगांशके ।

गुणांशे शान्तिकादिः स्याद्द्राविडे च चतुर्विधम् ॥ ९३ ॥

वेसरे लिङ्गं तुङ्गे तु विंशत्यंशविभाजिते ।
 अष्टवा सप्तषट्पञ्चभागैर्व्यासं प्रकल्पितम् ॥ ९४ ॥
 शान्तिकं पौष्टिकं चैव जयदं च क्रमेण तु ।
 वेसरं च चतुर्भेदं हर्म्यलिङ्गं च पिण्डिका ॥ ९५ ॥
 पादाधाराशिलाश्चैव एकजातिस्वशङ्करम् ।
 पादधारशिलाश्चैव एकजातिवसङ्करम् ॥ ९६ ॥
 यत्रैवं कल्पितं लिङ्गं वृद्धिहेतुरुदाहृतम् ।
 अन्योन्यसंकरश्चेत्तु राज्ञो दुःखभयावहं ॥ ९७ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन संकरं न समाचरेत् ।
 लिङ्गानां नागराद्येवं ख्यातमायादिकं शृणु ॥ ९८ ॥
 लिङ्गस्योत्सेधमानं तु मानाङ्गुलेन भाजयेत् ।
 मात्रच्छेदं प्रवृद्ध्या वा हन्याद्वा परिकल्पयेत् ॥ ९९ ॥
 श्रेष्ठान्तरायाममात्रैर्मात्रपूर्णं परिग्रहेत् ।
 उत्सेधमात्रमष्टाभिव्यधितं ऋक्षसंख्यया ॥ १०० ॥
 त्वष्टां शे नन्दिनं ख्यातमश्विन्यादि द्विजोत्तम ।
 नवभिर्गुणिते सप्तद्वित्रै(हते)त्वेकादिवारके ॥ १०१ ॥
 अनले गुणिते चाष्टहृद(ते)योनिमु(रु)दाहृतम्(ता) ।
 अष्टभिर्वर्धिते भानुधृ(ह)ते त्वायमुदाहृतम् ॥ १०२ ॥
 नवभिर्गुणिते नाडीहृते शेषमृणं भवेत् ।
 युगवृद्ध्या नवे हासे त्वशंकं तस्करादयः ॥ १०३ ॥
 आयाधिक्यं व्ययं क्षीणं संपदामास्पदं सदा ।
 ध्वजसिंहवृषाहस्तिशुभयोनिरुदाहृता ॥ १०४ ॥
 नृपकर्तुश्च जन्मर्क्षल(र्क्षालि)ङ्गऋक्षवसानकम् ।
 तथैर(व)वास्तुऋक्षादि गणयेत्तु शुभाय(श)या(वहम्) ॥ १०५ ॥
 जन्मत्रयं च युग्मं च वेदाष्टक्रतुनन्दकाः ।
 शुभावहपिना(य विहिता) हेते शेषकास्त्वशुभावहाः ॥ १०६ ॥
 लग्नाष्टकं च वै नराक्षसम् ।
 वर्जितास्त्वशुभा हेते यत्नतः परिवर्जयेत् ॥ १०७ ॥
 भानुवारादिसंयुक्ता शूर्पक्षा(सूर्यर्क्षा)दिचतुश्चतुः ।
 रिपुत्वं मरणं नाशममृतं च यथाक्रमात् ॥ १०८ ॥

तस्करं चमणिं(भिणिं)षण्ड(ण्डं)मशकं परिवर्जयेत् ।
 शेषाङ्कं परिग्राह्यं शुभमानं तु संग्रहेत् ॥ १०९ ॥
 समलिङ्गं वर्धमानं शैवाधिकं तु स्वस्तिकम् ।
 सर्वत्रो(तो)भद्रलिङ्गं च सार्वदेशिकमेव च ॥ ११० ॥
 धारालिङ्गं मुखालिङ्गं लिङ्गमष्टविधं भवेत् ।
 समलिङ्गं तु विप्राणां नृपाणां वर्धमानकम् ॥ १११ ॥
 शैवाधिकं तु वैश्यानां शूद्राणां स्वस्तिकं भवेत् ।
 सर्वेषामितरलिङ्गं सर्वकामफलप्रदम् ॥ ११२ ॥
 एक एव महादेवो लिङ्गभेदान्नृणां हितः ।
 इष्टायामविशालेन चतुरश्रीकृतं पुरा ॥ ११३ ॥
 पश्चाद्भागत्रयं कल्प्यमानेन विधिना युतः ।
 चतुरश्रमधोभागं ब्रह्मभागं समुच्यते ॥ ११४ ॥
 मध्ये तु वसुकोणं स्याद्विष्णुवंशं तत्प्रकीर्तितम् ।
 ऊर्ध्वभागं तु वृत्तं स्यात्तच्छिवांशेति विद्यते ॥ ११५ ॥
 अंशं प्रत्यभिधानास्ते अशेषं तु शिवः तमकम् ।
 शिवातीत ... ॥ ११६ ॥
 पूजाभागत्रयं कृत्वा ऊर्ध्वभागमुखं भवेत् ।
 ... चैव समायतम् ॥ ११७ ॥
 कर्णाष्टौ द्वादशाक्षं च सर्वलक्षणसंयुतम् ।
 लिङ्गारयतस्तस्य तस्यायं पिण्डकान्वितम् ॥ ११८ ॥
 अथवाऽधिकम् ।
 नेत्रमूत्रात्पुटान्तं च पटार्धं वर्धमानकम् ॥ ११९ ॥
 प्रत्येकं तु पदाधिक्यं युगांशं परिकल्पनम् ।
 ह(हि)त्वादि गलमानं तु चत्वार्येवमुदाहृतम् ॥ १२० ॥
 यवैकोनदशांशं तु कण्ठोच्चमिति विद्यते ।
 शेषं लिङ्गाकृति ख्यातं कल्पयेत्लक्षणान्वितम् ॥ १२१ ॥
 चतुर्वक्त्रैकवक्त्रं वा चतुर्बाहु द्विबाहु वा ।
 स्तनसूत्रोपरिष्ठात्तु बिम्बं लक्षणसंयुतम् ॥ १२२ ॥
 हित्वा सूत्रोपरिष्ठाद्वा शेषं लिङ्गाकृतिर्भवेत् ।
 मुखलिङ्गमिति ख्यातं नृपाणामपि वृद्धये ॥ १२३ ॥

विष्कम्भमष्टधा कृत्वा मूले मध्ये तथाऽग्रके ।
 भागहीनं तु संकल्प्य स्थूलमूलमुदाहृतम् ॥ १२४ ॥
 हासयेच्छिवभागादि शिरःस्थूलमुदाहृतं ।
 एतदार्धमिति ख्यातमृषिभिः पूजितं वरम् ॥ १२५ ॥
 गुणाग्रं पञ्चकोणं च षट्सप्तद्वादशाश्रकम् ।
 दशधा वाऽश्रकं चापि अश्रेतरमनोहरम् ॥ १२६ ॥
 फलकादर्पणाकारमेकरेखमरेखकम् ।
 शिरसो वर्तनाहीनं मानोन्मानैरनन्वितम् ॥ १२७ ॥
 सेव्यं स्वायंभुवं चेति ख्यातं देवैः सुपूजितम् ।
 बाणेन पूजिताभोगिं (गं) बाणलिङ्गमुदाहृतम् ॥ १२८ ॥
 स्थूलं सूक्ष्मं शिरोमूलं क्रमेण परिपठ्यते ।
 उत्तमं तु मुखं ख्यातं मधुवर्णं सुम(न)न्दनम् ॥ १२९ ॥
 विष्टरे तु प्रवेशांशं सार्वदेशिकलिङ्गवत् ।
 लोहजं रत्नजं चैव सार्वदेशिकलिङ्गवत् ॥ १३० ॥
 लिङ्गभेदः समाख्यातः शिरसो वर्तनं शृणु ।
 लिङ्गमूर्धादिकेशान्तं शिरसो वर्तनं भवेत् ॥ १३१ ॥
 तस्माल्लिङ्गेदये कुर्याच्छिरसो वर्तनं द्विज ।
 छत्राकारं भवेत्पूर्वं कुक्कुटाण्डं द्वितीयकम् ॥ १३२ ॥
 तृतीयं त्रिपुराकारमर्धचन्द्रं तु मूर्धकम् ।
 यस्य लिङ्गस्य विष्कम्भमष्टाया(ष्टधा)विभजेद्बुधः ॥ १३३ ॥
 ऊर्ध्वादधोऽशमालम्ब्य प्रथमं च त्रिशर्पिकम् ।
 द्वात्रिंशद्विभजेत्तारमर्धाद्भूतांशलम्बितम् ॥ १३४ ॥
 छत्राभं तद्द्वितीयं स्यात्सप्तांशं तत्तृतीयकम् ।
 चतुर्थं तु नवांशं तु छत्राभं च चतुर्विधम् ॥ १३५ ॥
 द्विजानां च नृपाणां च छत्राभं सर्वकामदम् ।
 सर्वेषामपि लिङ्गानां छत्राभं तु प्रशस्तकम् ॥ १३६ ॥
 वा(हा)से द्वात्रिंशदंशे तु मनुष्यकलांशकैः ।
 रुद्रादशांशकं चैव कुक्कुटाण्डं चतुर्विधम् ॥ १३७ ॥
 वर्धमानं च लिङ्गं तु प्रशस्तं क्षत्रियार्हकम् ।
 द्वात्रिंशांशे शिरस्तारे धर्मरुद्रांशकैः सदा ॥ १३८ ॥

भानुत्रयोदशांशैस्तु त्रिपुराभं चतुर्विधम् ।
 शिवाधिकं च लिङ्गं तु शस्तं वैश्वार्हकं मतम् ॥ १३९ ॥
 त्रिंशत्त्रिंशे शिरस्तारे द्वाविंशत्येकविंशतिः ।
 विंशदेकोनविंशांशैरर्धचन्द्रं चतुर्विधम् ॥ १४० ॥
 स्वस्तिकाख्यं च लिङ्गं तु प्रशस्तं शूद्रवृद्धिदम् ।
 सार्वदेशिकलिङ्गानामन्येषां च विशेषतः ॥ १४१ ॥
 छत्राद्विशीर्षकारे तत् कर्तृतिवाशयं ननेत् ।
 दैविकार्षप(ज)लिङ्गानां तेष्विष्टं शीर्षकं भवेत् ॥ १४२ ॥
 शिरसो वर्तनोत्सेधौ गुणभागविभावयः(गतः) ।
 स्थपतिश्च शुचिर्भूत्वा यज्ञसूत्रे(त्रान्त)रान्वितः ॥ १४३ ॥
 प्राग्वदग्निं समभ्यर्च्य स्विष्टपूर्णाहुतिं चरेत् ।
 प्रतिसरं बन्धयेत्तत्र लिङ्गपीठे द्विजोत्तम ॥ १४४ ॥
 स्वर्णारचितकार्पाससूत्रैर्वाहमयेन तु ।
 प्रभाते सुमुहूर्ते तु लक्षणोद्धारमाचरेत् ॥ १४५ ॥
 पायसं घृतसंयुक्तं शिरःस्थाने बलिं हरेत् ।
 रक्तशिङ्गीं परित्यज्य गन्धाद्यैरर्चयेद्भृदा ॥ १४६ ॥
 रक्तेन यातुना लिङ्गमध्ये सूत्रं तु पातयेत् ।
 मुखभागस्य मध्ये तु नालं कुर्यात्सलक्षणम् ॥ १४७ ॥
 लिङ्गमानेन मतिमान्सूत्रविस्तारमुच्यते ।
 रुद्रभागोदयं गृह्य शिरसो वर्तनान्वितम् ॥ १४८ ॥
 सवेदविशदं भागं कृत्वैकांशे तु विस्तृतम् ।
 अङ्गुलं वसुधा भज्य एकांशं यवमुच्यते ॥ १४९ ॥
 उत्तमोत्तमलिङ्गानां सूत्रं पञ्चायतं ततिः ।
 सर्वेषामपि लिङ्गानां यवार्थं प्रतिहासयेत् ॥ १५० ॥
 अधमाधमलिङ्गस्य सूत्रतारं यवं भवेत् ।
 सूत्रविस्तारमेवं स्यात्ख्यातं चैव तु तत्समम् ॥ १५१ ॥
 एकांशमूर्ध्वतो वज्र्यं स्तनादूर्ध्वं तदंशके ।
 ततस्तदंशयोर्विप्रं लक्षणोद्धारमाचरेत् ॥ १५२ ॥
 लक्षणं शिरसि व्याधिर्ललाटे मरणं भवेत् ।
 नेत्रे कृते त्वपस्मारं आस्ये धान्यविनाशनम् ॥ १५३ ॥

चुबुके बन्धुनाशः स्यात्कण्ठे स्कन्धविनाशनम् ।
 स्तनदेशे सुतं हन्ति तस्मादेतानि वर्जयेत् ॥ १५४ ॥
 शिरसा व्यह(व्यास) रुद्रांशं गुणांशं विभजेत्समम् ।
 पद्मस्य मुकुलाकारं लिङ्गाकारं यथाकृति ॥ १५५ ॥
 द्विजानामतिवृद्धयर्थं नृपाणां च जयावहम् ।
 खड्गौ प्रत्यत्विक्काकारं कुञ्जराक्षमिवाकृतिः ॥ १५६ ॥
 शङ्खाभं छत्रयोर्भेदान्नृपाणामपि वृद्धये ।
 कराञ्जलिसमाकारं गोकर्णाकृतिवद्भवेत् ॥ १५७ ॥
 वैश्यानां तन्त्रिकोणं च शूलवृत्तायतं तथा ।
 शूद्रवृद्धिकरत्रीणि सूत्रं गृह्य तु लक्षणम् ॥ १५८ ॥
 लक्षणोद्धारणोक्तांशं रुद्रभागविभाजिते ।
 मुकुलोदयमेकांशं तद्वा(द्व्या)सं चापि तत्समम् ॥ १५९ ॥
 तन्मूलानां तु दीर्घत्वं नवभागमुदाहृतम् ।
 तन्नालमेकसूत्रं वा सूत्रद्वित्रियुतं तु वा ॥ १६० ॥
 सूत्रमाययुतं चेत्तु सूत्रान्तरयवत्रयम् ।
 य[त्र]द्वयान्तरं वाऽथ नालतारं द्विजोत्तम ॥ १६१ ॥
 नालमूर्ध्वे च तस्याग्रे सीमासूत्रं समालिखेत् ।
 तन्नालं त्वेकसूत्रं चेष्टिङ्गमध्ये विशेषतः ॥ १६२ ॥
 सूत्रोक्तव्यासखातं च नालायामे तु कल्पयेत् ।
 नालाधस्तात्तु व्योमांशं त्यजेद्विष्वंशकोपरि ॥ १६३ ॥
 मणिरखा ततः कार्या मुकुलं स्पुष्टिङ्गमन्तगौ ।
 मणिरखयोन्तर्विप्र पद्ममूलं समं तु वा ॥ १६४ ॥
 पद्मतारं त्रिधैकं वा वेदांशे त्र्यंश एव वा ।
 पञ्चांशे तु युगांशं वा पद्मतारार्थ एव वा ॥ १६५ ॥
 मुकुलमूलेऽन्तरं ह्येवं नालमूलेऽन्तरं शृणु ।
 नालायामसमं वाऽर्धपादं पादयुगांशकौ ॥ १६६ ॥
 त्रिभागं पञ्चभागं तु वेदभागमथापि वा ।
 नालमूलसमं त्वेव मणिरखाद्वयोत्तरम् ॥ १६७ ॥
 मूलादग्रं क्रमात्क्षीणं मणिरखान्तरं कुरु ।
 धातुमूले समे तिर्यग्गत्वा पृष्ठे तु संधयेत् ॥ १६८ ॥

मणिरेखाव्यासघातं लिङ्गस्योच्छ्रितं सूत्रयेत् ।
 मणिरेखालम्बनं नालादिसार्द्धसममेव वा ॥ १६९ ॥
 तस्मादामूलपर्यन्तं वसुभागविभाजिते ।
 मणिरेखालम्बनं वाऽपि प्रण(न)वधा परिकीर्तितम् ॥ १७० ॥
 सर्वेषु लक्षणोद्गारेष्वष्टमं मणिरेखिके ।
 प्रथमं लक्षणं प्रोक्तं द्वितीयं लक्षणं शृणु ॥ १७१ ॥
 लक्षणोद्गरणोर्ध्वांशं दशभागविभाजिते ।
 मुकुलोदयमेकांशं वस्वंशं नालदीर्घकम् ॥ १७२ ॥
 नालाधस्तात्तु व्योमांशं नीत्वा शेषं तु पूर्ववत् ।
 द्वितीयं लक्षणं ख्यातं तृतीयं लक्षणं शृणु ॥ १७३ ॥
 लक्षणोद्गारभागं तु धर्मभागविभाजिते ।
 एकांशं मुकुलोच्चं तु नवांशं नालदीर्घकम् ॥ १७४ ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं चतुर्थं लक्षणं शृणु ।
 लक्षणांशं तु नवधा भज्यैकांशं तु कुड्मलम् ॥ १७५ ॥
 सप्तांशं नालदीर्घं तु शेषं पूर्ववदाचरेत् ।
 चतुर्थं लक्षणं प्रोक्तं पञ्चमं शृणु सुव्रत ॥ १७६ ॥
 लक्षांशं वसुधा भज्य व्योमांशं मुकुलोदयम् ।
 षडंशं नालदीर्घं तु नालाधस्ताच्छिवांशकम् ॥ १७७ ॥
 तदेव सप्तभागं तु नालदीर्घमुदाहृतम् ।
 शेषं प्रागिव कर्तव्यं सप्तमं लक्षणं शृणु ॥ १७८ ॥
 लक्षार्धांशे तु सप्तांशे शक्त्यंशं मुकुलोदयम् ।
 भूतांशं नालदीर्घं तु शेषं पूर्वदेव हि ॥ १७९ ॥
 षडंशं वाऽर्धतन्नालदीर्घशेषं तु प्रागिव ।
 एवमष्टविधं ख्यातं नालायामं द्विजोत्तम ॥ १८० ॥
 अग्राकारेऽब्जमुकुलं भानुसंख्या तु सुव्रत ।
 यथेष्टनालं कर्तव्यं नव संख्या तु देशिकः ॥ १८१ ॥
 दृढसूत्रं प्रकर्तव्यं लिङ्गेषूक्तप्रमाणतः ।
 स्थापयेत्तु ततो लिङ्गं प्रागग्रं दारुविष्टरे ॥ १८२ ॥
 लक्षयेत्पीठकोव(वि)त्तं लिङ्गं सौम्ये निधापयेत् ।
 स्थापितैः कलशैः स्थाप्य लिङ्गपीठं हृदा बुधः ॥ १८३ ॥

काश्यपशिल्प एकोनपञ्चाशत्तमः पटलः ।

१६७

गर्वै(व्यै)गन्धोदकैः स्थाप्य गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ।
लम्बकूर्चसमायुक्तं सर्वालंकारसंयुतम् ॥ १८४ ॥
रथे तु शिविकायां वा ग्रामं कृत्वा प्रदक्षिणंम् ।
ततो जलाशयं प्राप्य जलाधिवासनं कुरु ॥ १८५ ॥
लक्षणोद्धारमाख्यातं प्रतिमालक्षणं शृणु ।

इति काश्यपशिल्पे लिङ्गलक्षणोद्धार एकोनपञ्चाशत्तमः पटलः ।

॥ अथ पञ्चाशत्तमः पटलः ॥

प्रतिमालक्षणम् ।

प्रतिमालक्षणं वक्ष्ये शृणुष्वैकाग्रमानसः ।
अचलं च चलं चैव चलाचलमिति त्रयम् ॥ १ ॥
मृन्मयं शार्करं चैव सौयजं च चलि(वर्णं चाचलं)स्मृतम् ।
शैलजं दारुजं चैव धातुजं रत्नजं तथा ॥ २ ॥
चलाचलमिति ख्यातं चलमेवं तु लोहजम् ।
अर्धचित्रं च चित्रं च चित्राभासमिति त्रिधा ॥ ३ ॥
अर्धाङ्गादर्धदं बिम्बमर्धचित्रमिति स्मृतम् ।
सर्वावयवसंहृष्टं यत्र चित्रमितीष्यते ॥ ४ ॥
निम्नोन्नते पटे भित्तौ बिम्बं त्वाभासमुच्यते ।
अर्धचित्रं तु सुधया अन्यचित्रवशार्धकम् ॥ ५ ॥
आभासं धातुभिः कुर्याच्चित्रं चित्रार्धमेव वा ।
चित्राभासं तु देवानां फलं श्रेष्ठान्तराधमम् ॥ ६ ॥
इष्टिकाभिः परं पीठं पीठादाभासकं परम् ।
आभासार्धं तु तस्माद्वै मृन्मयं परमं परम् ॥ ७ ॥
मृन्मयं दा(यादा)रुजं श्रेष्ठं दारुजाच्छैलजं वरम् ।
शैलजाह्नोहजं श्रेष्ठं कर्तृणां तु फलं तथा ॥ ८ ॥

लोहजादुत्तमं स्वर्णं मध्यमं राजतं भवेत् ।
 ताम्रजं कन्यसं ख्यातं तेषु तेषु फलं तथा ॥ ९ ॥
 बिम्बमानं च द्रव्यं च श्रेष्ठमध्याधमं भवेत् ।
 सर्वद्रव्येषु देवत्वं सममेवं तु विद्यते ॥ १० ॥
 समं चेति दि(द्दि)व्यं देवेश फलं श्रेष्ठादया(दिक्) कथम् ।
 स्थलभेदेन वृक्षं च (क्षाणां) भेदः क्षेत्रेषु विद्यते ॥ ११ ॥
 तथा दिव्ये फले तुल्यं दिव्यभेदफलप्रदम् ।
 तस्मादेतु(षु)यथालाभं द्रव्येण सकलं कुरु ॥ १२ ॥
 यो नरः कृतवान्भूमौ पुत्रमित्रकलत्रयुक् ।
 यथेष्टविषयोपेतश(मि)ष्टादिविषयं सुखम् ॥ १३ ॥
 भुञ्जितेकृत(ङ्क्ते च क्रम)तो विप्रः सालोक्त्यादिकलाश्रितम् ।
 मनसा कर्मणा वाचा यो नरः स्तम्भकारिणा(रकः) ॥ १४ ॥
 सोऽपि कर्मानुसारेण सक्तकृत्स्नफलानुभाक् ।
 तस्मादात्ते(ढ्ये) न कर्तव्यं सकलं तु शिवात्मकम् ॥ १५ ॥
 सुखासनस्थितं बिम्बं उमास्कन्दसमं द्विज ।
 तृतीयं चन्द्रमूर्तिनां चतुर्थं वृषवाहनम् ॥ १६ ॥
 पञ्चमं नृत्तमूर्तिं तु गङ्गाधरनंतरम् ।
 सप्तमं त्रिपुरारिं श्वाष्टमं कल्याणसुन्दरं तथो ॥ १७ ॥
 नवमं सार्धनारी तु दशमं गजहारिणम् ।
 तथा पाशुपतं विद्यात्कङ्कगलं द्वादशं स्मृतम् ॥ १८ ॥
 त्रयोदशं हरिं विद्यादभिक्षाटनं चतुर्दशम् ।
 चण्डेश्वरप्रसादं तु पञ्चदशमुदाहृतम् ॥ १९ ॥
 षोडशं दक्षिणामूर्तिं ततः कालारुणं भवेत् ।
 सर्वेषां प्रतिमानां तु मानमादौ वदाम्यहम् ॥ २० ॥
 सर्वेषामपि लिङ्गानां शिरोमानं विनोदयम् ।
 गृहीतो विद्यमाने तु शिरसावर्तनं तथा ॥ २१ ॥
 स्थूलदेशे परीणाहविस्तारं चैव तत्र वै ।
 पूजांशं द्विगुणं ग्राह्यं द्वात्रिंशद्विभजेत्समम् ॥ २२ ॥
 तेषु वै सप्तविंशांशं पञ्चविंशांशमेव वा ।
 त्रिभागाधिकविंशांशं एकविंशतिरेव वा ॥ २३ ॥

एकोनविंशदंशं वा षोडशं वा त्रयोदशम् ।
 रुद्रांशं नन्दभागं वा सप्तांशं पञ्च एव वा ॥ २४ ॥
 अथवा रुद्रभागोऽन्त्यं नवभागविभाजिते ।
 तेष्वेकांशं समारभ्य एकैकांशविवर्धनात् ॥ २५ ॥
 यावती(च)सप्तविंशांशं तद्वै च (तावद्वै)सप्तविंशतिः ।
 पूजां(जनां)शे तु विम्बोच्चं साष्टत्रिंशत्रिभेदकम् ॥ २६ ॥
 तथैव लिङ्गन्तारे वा लिङ्गानां (ङ्गना) हे च कल्पयेत् ।
 लिङ्गाद्विम्बोच्चभेदं तु तत्त्वाधिक्यशतं भवेत् ॥ २७ ॥
 गर्भगेहं तथा नन्दभागं नन्दविदं भवेत् ।
 अथवा गर्भगेहं तु त्रिनवांशविभाजिते ॥ २८ ॥
 सप्तविंशतिमानं स्यादेतदेकांशवर्धनात् ।
 पञ्चांशमुत्तमोत्सेधं मध्यमं चतुरंशकम् ॥ २९ ॥
 अधमं तु गुणांशं स्यात् त्रिविधं द्वारमानकम् ।
 अधमोत्तमयोर्मध्ये वसुभागविभाजिते ॥ ३० ॥
 नवधा सकलोत्तुङ्गं द्वारमानं विधीयते ।
 अथवा द्वारतुङ्गं तु सप्तविंशतिभाजिते ॥ ३१ ॥
 एकैकांशविहीनेन विम्बोच्चं सप्तविंशतिः ।
 एवं हि द्वारमाने तु षट्त्रिंशं कौतुकोदयम् ॥ ३२ ॥
 तथाऽधिष्ठानमानेन स्तम्भमाने च कल्पयेत् ।
 सन्नवद्वाह्यविस्तारे अथवैवं प्रकल्पयेत् ॥ ३३ ॥
 एकादिनवहस्तान्तं नवधा हस्तमानकम् ।
 तालादिनवतालान्तं तथा नवविधं भवेत् ॥ ३४ ॥
 कर्तुश्चोदयतुल्यं वा यजमानवशादि दे(म्) ।
 अथवा कन्तु(कर्तृ)तुङ्गं तु नवभागविभाजिते ॥ ३५ ॥
 एकैकांशविहीनेन यावत्त्वं (तु)सकलोदयम् ।
 चतुर्विंशश्चतुर्भागं पूजांशोच्चं तु भाजिते ॥ ३६ ॥
 एकांशं मङ्गलं ख्यातं मूलं लिङ्गाङ्गुलं विदुः ।
 मानाङ्गुलं तु वा प्रोक्तं पुरप्रासादमानकम् ॥ ३७ ॥
 कर्त्य(र्तु)दक्षिणहस्ते तु मध्यमाङ्गुलमध्यमे ।
 पर्वदीर्घं तु तारं वा मानाङ्गुलं द्विधा स्मृतम् ॥ ३८ ॥

सप्ताङ्गुलं समारभ्य द्विद्व्यङ्गुलविवर्धनात् ।
 त्रयोविंशधिकं यावच्छतान्तं त्रिभिरङ्गुलैः ॥ ३९ ॥
 विम्बमानं तु कर्तव्यमादौ द्वाभ्यां परार्थकम् ।
 गृहे वाऽऽत्मार्थविम्बानां मानमात्राङ्गुलेन तु ॥ ४० ॥
 कर्तव्यमन्यथा श्रे(षे)तु कर्तव्ये कर्तुनाशनम् ।
 अङ्गुले निर्मितं विम्बं सर्वजात्यर्हकं परम् ॥ ४१ ॥
 अङ्गुलाङ्गुलविध्याभिः आ(वृद्ध्या त्रिरा)यादिषट्शुभेक्षणम् ।
 त्रिषडङ्गुलक्रमेणेषुजात्यायांशं न रोपयेत् ॥ ४२ ॥
 अङ्गुलादन्यय(द्य)न्मानं सं(स)वेदाशि(शी)ति या भवेत् ।
 एकांशं रोपयेत्तस्माज्जात्यंशं तद्विजार्हकम् ॥ ४३ ॥
 द्विभागाधिकपष्ट्यंशं भागेकांशसमन्वितम् ।
 नृपजात्यंशकं ज्ञेयं नृपाणां वृद्धिकारणम् ॥ ४४ ॥
 चतुर्विंशतिभागं तु कृत्वा भागसमन्वितम् ।
 वैश्यजात्यर्हकं ख्यातं वैश्यानामपि वृद्धिदम् ॥ ४५ ॥
 षोडशांशे समारोप्य शूद्रवृद्धिकरांशकम् ।
 एवं जात्यंशसंयुक्तमंशमष्टगुणीकृते ॥ ४६ ॥
 सप्तविंशतिसंख्या तु तद्वते शेषाद्दिनं भवेत् ।
 तद्दिनं जातिऋक्षं स्यात्तद्दिनं सुखसंपदे ॥ ४७ ॥
 सुशोभनं तु युक्तं चेत्कर्तुर्वास्तु नृपादिताम् ।
 त्रिंशच्छतान्तभागान्तं विम्बोच्चं तु विभाजिते ॥ ४८ ॥
 शवरं रोपयेद्यावच्छुभयादिनिसंभवम् ।
 तन्मानं कौतुकोच्चं तु पादादुष्णिक(ष्णीप)सीमकम् ॥ ४९ ॥
 कर्तुर्वांशकमिदं ख्यातमंशैरायादि कल्पयेत् ।
 अष्टाभिर्वृद्धिदेशांशभानुभिस्तु तद्वते द्विज ॥ ५० ॥
 शेषमायमिति ख्यातमंशमष्टगुणीकृते ।
 सप्तविंशतिहृच्छेषमभिन्यादिकं संभवेत् ॥ ५१ ॥
 नवभिर्गुणिते त्वंशराशिभिर्द्वासयेत्ततः ।
 शेषं व्ययमिति ख्यातमंशशेषानलेन तु ॥ ५२ ॥
 वर्धयेद्वसुभिः प्रोक्तं शेषं ध्वजादियोनया ।
 नवभिर्गुणिते सप्तहते सौरवारादिकम् ॥ ५३ ॥

संभवं वर्धयेद्देदसंख्या तु हसयेच्चेदसंज्ञया ।
 शेषभंशकमित्युक्तमेवमादि च षड्भवेत् ॥ ५४ ॥
 आयाधिक्यं व्ययं क्षीणं पुष्कलाभं च शोभनम् ।
 ध्वजधूमं च सिंहं च श्वानवृक्षादहस्ति च ॥ ५५ ॥
 काकश्चयोनयश्चाष्टौ तेषु हारिवृषंगजं ।
 योनयः शुभदाज्ञेया इतराविपरीतकाः ॥ ५६ ॥
 विधुरं चैव ये वेनाशिकस्तथा ॥ ५७ ॥
 षष्ठाष्टमं भज्यशेषरिपुक्षयावहम् ॥ ५७ ॥
 कर्तुंश्च जन्ममक्षत्रं नृपवास्तुत्रिभिन्नया ।
 गणयेद्विम्बऋक्षान्तं शोभनं च परिग्रहेत् ॥ ५८ ॥
 वारं सौर्यादि शुभदं भौमवारश्च वर्जयेत् ।
 सूर्यं वारं च सौरस्य मध्यं शेषोत्तमाः स्मृताः ॥ ५९ ॥
 भानुवारादिसंयुक्तं विशाखादिश्चतुश्चतुः ।
 वियोगं मरणं नाशममृतं च यथाक्रमम् ॥ ६० ॥
 तस्करं भक्तिशक्तिश्च वनं राजं च षण्डकम् ।
 अभयं धनमृणं चैव नवांशकमुदाहृतम् ॥ ६१ ॥
 तेषु तस्करषण्डं च ऋणं चैव तु वर्जयेत् ।
 गणेव्यस्मुरमानुषं योगमात्रं विवर्धयेत् ॥ ६२ ॥
 एवं परीक्ष्य शोभाढ्यं माधुर्यं तु सुशोभयेत् ।
 चतुर्णामभिवृद्धयर्थं जात्यंशकं प्रयोजयेत् ॥ ६३ ॥
 तस्मादुगायभागौ च प्रशस्तप्रवेशकाश्यपम् ।
 उत्तमं दशतालालक्षणं वक्ष्यतेऽधुना ॥ ६४ ॥
 मन्मथं चेत्तु विम्बं वै शूलस्थापनमाचरेत् ।
 शैलजं प्रतिमं चेति शिलाग्रहणलिङ्गवत् ॥ ६५ ॥
 लोहजं सकलं यत्तु मधूच्छिष्टेन निर्मितम् ।
 स्थण्डिलं शालिभिः कुर्यात्कलयाग्रे तु मण्डपे ॥ ६६ ॥
 कुशेशयं तु संकल्प्य दभैः पुष्पैः परिस्तरेत् ।
 तदूर्ध्वं फलकायादि दारुजं प्रागुदाहृतम् ॥ ६७ ॥
 आचार्यः शिल्पी कर्ता च शुभमानं परिग्रहेत् ।
 तन्मानस्योत्थिताङ्गानि सिकतेनैव कारयेत् ॥ ६८ ॥

प्राक्छिरश्चोर्ध्ववक्त्रं तु फलकायां निधापयेत् ।
 गन्धपुष्पैश्च धूपैश्च दीपैरर्घ्यैश्च पूजयेत् ॥ ६९ ॥
 तस्य दक्षिणपार्श्वे तु शिवार्घिं तु प्रकल्पयेत् ।
 समिदाज्यचरुद्रव्यं हुत्वा चाष्टशताहुतीः ॥ ७० ॥
 द्रव्यान्तेऽप्याहुतिं हुत्वा पूर्णाहुतिं समाचरेत् ।
 ध्यात्वा बिम्बाकृतिं त्वर्गि मध्यमूलमुदाहृतम् ॥ ७१ ॥
 आत्मनि यथा धूपं आघ्राणं तु समर्चयेत् ।
 आग्रात्क्रमात्संधानमाचरेत् ॥ ७२ ॥
 शिरःसंधानमीशेन मुकुटं कवचेन तु ।
 अस्त्रेण अस्त्रसंधानं पादौ सद्यः समर्चयेत् ॥ ७३ ॥
 आदौ पश्चात्तु संधानं क्रमात्संपूर्णमाचरेत् ।
 उपाङ्गं तु ततः कुर्यात्प्रत्यङ्गं तु ततः कुरु ॥ ७४ ॥
 अष्टत्रिंशत्कलान्यासं तत्तदङ्गानि विन्यसेत् ।
 वस्त्रमाभरणं चैव सूत्रं चोपाङ्गमिष्यते ॥ ७५ ॥
 हस्तभृतिरितिच्छिन्नं प्रत्यङ्गमिति विद्यते ।
 धर्मतालत्रितालान्तं श्रेष्ठान्तराधमं त्रयम् ॥ ७६ ॥
 उत्तमं दशतालारुयं चतुर्विंशच्छताङ्गुलम् ।
 मध्यमं दशतालं स्याद्भानुपङ्क्त्याङ्गुलं भवेत् ॥ ७७ ॥
 कलाधिकशताङ्गुल्यमधमं दशतालकम् ।
 सद्वादशशतं भागं नवतालोत्तमं भवेत् ॥ ७८ ॥
 अष्टोत्तरशतांशं तु मध्यमं नवतालकम् ।
 कन्यसं नवतालं स्याद् द्वेधाधिकशतं भवेत् ॥ ७९ ॥
 तालं प्रत्येवमेवं तु क्रमाद्वेदाङ्गुलं हरम् ।
 उत्तमं दशतालेन ब्रह्मविष्णुमहेश्वरम् ॥ ८० ॥
 मध्यमं दशतालेन उमा सरस्वती तथा ।
 उपा भूमिश्च दुर्गा च लक्ष्मीश्च मातरस्तथा ॥ ८१ ॥
 ज्येष्ठा चैव प्रकर्तव्या स्वस्वाङ्गानि समन्विता ।
 चन्द्रादित्याश्विनी चैव ऋषयस्तु ग्रहास्तथा ॥ ८२ ॥
 अर्थं च षण्मुखं चैव चण्डेशक्षेत्रपालकम् ।
 कन्यसं दशतालेन कारयेद्द्विजसत्तमः ॥ ८३ ॥

वसुवर्गाष्टमूर्तिश्च विद्येशाष्टौकपालकान् ।
 अन्याश्च देवताश्चैव नवतालोत्तमेन तु ॥ ८४ ॥
 यक्षाप्सरोगणाश्चैव अस्त्रमूर्तिमरुद्गणान् ।
 मध्यमं नवतालेन विद्याधरगणस्तथा ॥ ८५ ॥
 असुरान् सिद्धगन्धर्वान् पितरश्च तथैव च ।
 कन्यसं नवतालेन कारयेत्तु विचक्षणः ॥ ८६ ॥
 अष्टतालेन म(सा)ध्यास्तु पिशाच(चाः)सप्तमेन तु ।
 रसतालेन कुब्जास्तु कारयेद्देशिकोत्तमः ॥ ८७ ॥
 पञ्चतालोक्तमानेन विन्ध्ये(त्ते)शं कारयेद्बुधः ।
 तन्मध्यमाधमेनैव सर्वभूतगणान्कुरु ॥ ८८ ॥
 बालस्तु वेदतालेन त्रितालेनैव कारयेत् ।
 द्वितालं किंनरश्चैव एकतालं तु कूर्मकम् ॥ ८९ ॥
 एवं तालक्रमं प्रोक्तं बेराणामनुकूलकम् ।
 सवेदविंशदंशं च शतं विम्बोदयं कुरु ॥ ९० ॥
 तेष्वेव तालमात्रं स्यात्तन्मात्रं वसुभाजिते ।
 एकांशं तु यवं प्रोक्तं यवैरप्यङ्गुलैरपि ॥ ९१ ॥
 उष्णीषात्पादपर्यन्तमङ्गमानं प्रमीयते ।
 त्रियवाधिकचन्द्रांशा उष्णीषोक्त(च)मुदाहृतम् ॥ ९२ ॥
 तस्मादापूर्वकेशान्तमङ्गभागमुदाहृतम् ।
 केशान्तादक्षिसूत्रान्तं युगांशं त्रियवाधिकम् ॥ ९३ ॥
 अक्षिसूत्रात्पुटान्तं च पुटाद्धन्वन्तमानकम् ।
 प्रत्येकं त्रियवाधिकं युगांशोदयमिष्यते ॥ ९४ ॥
 हन्वादिगलमानं तु चतुर्यवमुदाहृतम् ।
 यवैकोनमुदांशं तु कण्ठोच्चमिति विद्यते ॥ ९५ ॥
 केशमूलाद्धनुसूत्रं हिक्कासूत्रमुदाहृतम् ।
 हिक्कादाहृदयान्तं च हृदयं नाभिर्सीमकम् ॥ ९६ ॥
 नाभेस्तुमे(अ)ग्रमूलं तु समं गुणयवाधिकम् ।
 त्रयोदशांशमुत्सेवं प्रत्येकं द्विजसत्तम ॥ ९७ ॥
 अग्रमूलात्सूत्रमध्यं मध्यसूत्रं तदुच्यते ।
 अर्धसूत्रादधश्चोर्ध्वदीर्घं नक्ष(व)भागमायतम् ॥ ९८ ॥

तस्माद्देदाङ्गुलं जानु जङ्घातुङ्गेरुसदृशम् ।
 युगं पादतलोत्सेधमेवमुत्सेधमुच्यते ॥ ९९ ॥
 अङ्गुष्ठाग्रं तु भाज्यं तु तलं सप्तदशाङ्गुलम् ।
 द्विकासूत्रादधोभागं दीर्घमृक्षाङ्गुलं भवेत् ॥ १०० ॥
 कूर्परोच्चं द्विभागं स्यादेकविंशत्प्रकोष्ठकम् ।
 सार्धत्रयोदशाङ्गुल्यं मध्यमाङ्गुलिसीमकम् ॥ १०१ ॥
 अग्रतो मुखविस्तारं सार्धभाराङ्गुलं भवेत् ।
 मुखात्कर्णातिविस्तृतं त्रयोदशाङ्गुलं मतम् ॥ १०२ ॥
 ग्रीवाग्रं सार्धनन्दांशं ग्रीवामूलं दशाङ्गुलम् ।
 हृदयाद्बाहुसीमान्तं हु(च)त्वारिंशच्च वाऽर्धकम् ॥ १०३ ॥
 सार्धद्वाविंशदङ्गुल्यं कक्षयोरन्त(न्त)रस्तनम् ।
 नवाश्वं चतुर्यवोपेतं बाहुमूलविशालकम् ॥ १०४ ॥
 एकविंशतिबाहुः स्यात्स्तनदेशस्य विस्तरम् ।
 हृदयावधिविस्तारमेकोनत्रिंशदङ्गुलम् ॥ १०५ ॥
 कलांशं चतुर्यवोपेतं मध्यव्यासमुदाहृतम् ।
 एकोनविंशदंशं तु श्रोणीतारमुदाहृतम् ॥ १०६ ॥
 कटि(द्वयो)रग्रे विशालं तु द्विनवाङ्गुलमुच्यते ।
 तदधः कटिपार्श्वान्तं विस्तारः सार्धविंशतिः ॥ १०७ ॥
 पादोनमनुभागं तु ऊरुमूलविशालकम् ।
 सपादद्वादशांशं तु ऊरुमध्ये विशालकम् ॥ १०८ ॥
 पादोनवर्धभागं तु जानुव्यासमुदाहृतम् ।
 सपादवसुभागं तु नलिकाविस्मृ(स्तृ)तं भवेत् ॥ १०९ ॥
 यवोपेतद्वयांशं तु तस्य विस्तारमुच्यते ।
 अक्षदातलतुङ्गं तु तस्य विस्तारमुच्यते ॥ ११० ॥
 तारार्धनखविस्तारं पादोनायतवर्तुलम् ।
 त्रियवोपेतवेदांशं तर्जन्यायाममुच्यते ॥ १११ ॥
 पादोनवेदभागं तु मध्याङ्गुल्यायतं भवेत् ।
 यवोपेताग्निभागं त्वनामिकायामभिष्यते ॥ ११२ ॥
 सार्धपक्षांशमानं तु कनिष्ठाङ्गुलदीर्घकम् ।
 प्रदेशिन्यादितन्त्रव सप्तार्धाश्च ॥ ११३ ॥

नवतारं स्वतारार्थं नखं पूर्वोक्तवद्विदुः ।
 तत्तदङ्गुलविस्तारं वेदांशं विभजेद्बुधः ॥ ११४ ॥
 त्रिभागं मङ्गलाग्रोच्चं शेषं स्यात्तु नखान्तरम् ।
 त्रियवाधिकविस्तारं बाहुमध्यविशालकम् ॥ ११५ ॥
 सभागसप्तभागं तु कूर्परव्यासमुच्यते ।
 पादोनरसभागं तु प्रकोष्ठमध्यविस्तरम् ॥ ११६ ॥
 पादोनचतुरंशं तु मणिवद्ध(न्ध)विशालकम् ।
 सप्तांशं तु तलायामं सार्धषण्मध्यमाङ्गुलम् ॥ ११७ ॥
 सपादभूतभागं स्यात् अ(त्व)नामिकायमुच्यते ।
 यवाधिकं तु पञ्चांशं तर्जन्यायाममुच्यते ॥ ११८ ॥
 सपादवेग(द)भागं तु दैर्घ्याङ्गुलकनिष्ठयोः ।
 अङ्गुलमूलविस्तारं सपादांशमुदाहृतम् ॥ ११९ ॥
 तर्जन्यष्टयवा ख्याता नवसंख्या तु मध्यमा ।
 अनामिकाष्टयवा ख्याता सप्तसंख्या कनीयसी ॥ १२० ॥
 अङ्गुलैश्चङ्गुलान्तं तु मूलविस्तारमेव हि ।
 तत्तन्मूलकलांशेऽशहीनमग्रविशालकम् ॥ १२१ ॥
 अग्रतारं रसांशे तु पञ्चांशं नखविस्मृ(स्तृ)तम् ।
 पार्श्वयोर्मसलं शेषं वृत्तायतनताकृति ॥ १२२ ॥
 सपादं नखतारं तु नखायाममुदाहृतम् ।
 नखायामं द्वयं चाधः पर्वदीर्घं प्रशस्यते ॥ १२३ ॥
 अङ्गुलमूलपर्वस्य दीर्घं सप्तदशयवाः ।
 तर्जनीमूलपर्वं तु अनामिकाद्वयाङ्गुलम् ॥ १२४ ॥
 मध्यमामूलपर्वस्य दैर्घ्यमष्टादश यवाः ।
 कनिष्ठामूलपर्वस्य त्रयोदश यवाः स्मृताः ॥ १२५ ॥
 मूलाग्रपर्वयोर्मध्ये दीर्घमध्यस्थपर्वसु ।
 अङ्गुलं तु द्विपर्वार्थं शेषास्त्रिपर्वसंयुताः ॥ १२६ ॥
 सिद्धं तलाङ्गुलं विप्रं तलाग्रं विपुलं भवेत् ।
 रसांशं मध्यविस्तारं हस्तस्यैव तलस्य तु ॥ १२७ ॥
 तलमूलविशालं तु सार्धषट्काग्रमुच्यते ।
 अङ्गुलमूलमारभ्य तर्जनीमूलमन्तकम् ॥ १२८ ॥

सार्धद्व्यङ्गुलं प्रोक्तं शूकोदरमिहोच्यते ।
 अङ्गुष्ठमूलमारभ्य मणिवन्धावसानकम् ॥ १२९ ॥
 दीर्घवेदाङ्गुलं प्रोक्तं द्व्यर्धांशं तु घनं भवेत् ।
 पार्ष्णिहस्तघनान्यंशमग्रमङ्गुष्ठत्रय(म)क्षयम् ॥ १३० ॥
 अङ्गुलीनामधस्तात्तु द्व्यर्धांशस्यांसलान्तकम् ।
 द्विभागपार्ष्णिहस्तस्य शू(शु)कोदरविशालकम् ॥ १३१ ॥
 शेषमध्यतलं निम्नं भूतो वेदाभिवायवम् ।
 सूक्ष्मरेखां लिखेत्तस्मिन्शङ्खं वा चक्रशूलवत् ॥ १३२ ॥
 पञ्चाभं वा कुशाभं वा तलरेखां प्रकल्पयेत् ।
 यवाष्टशतनिम्नं स्याद्रेखाणां तु द्विजोत्तम ॥ १३३ ॥
 वृत्ताभेऽपेक्षितं(ताङ्)गेषु व्यासं पञ्चविभाजिते ।
 एकांशं तु परिग्राह्यं विस्तारं त्रिगुणान्वितम् ॥ १३४ ॥
 यत्तन्नाहमिति ख्यातं नाहतो तार कल्पितम् ।
 कर्णोर्ध्वे शिरसा नाहं साष्टत्रिंशाङ्गुलं भवेत् ॥ १३५ ॥
 कर्णोर्ध्वे तु शिरस्तात्तु यवोनद्वादशाङ्गुलम् ।
 कर्णयोः पूर्वनालं तु द्वाविंशदङ्गुलं भवेत् ॥ १३६ ॥
 कर्णयोः पूर्वनाहं तु भान्वङ्गुलमुदाहृतम् ।
 तयोर्भध्यस्थभागं तु कर्णस्थितिरुदाहृतम् ॥ १३७ ॥
 शिरसो मध्यमामूर्तिमण्डलं चतुरङ्गुलम् ।
 तस्मादादग्रकेशान्तं नवाङ्गुलमुदाहृतम् ॥ १३८ ॥
 ततो वै मण्डलात्कर्णकेशान्तं च नवाङ्गुलम् ।
 मण्डलात्पृष्ठकेशान्तं सार्धमध्याङ्गुलं भवेत् ॥ १३९ ॥
 ललाटे तिर्यगानन्तु नवाङ्गुलमुदाहृतम् ।
 केशान्तादक्षिसूत्रस्य द्वयोर्मध्ये भ्रुवोः स्थिते ॥ १४० ॥
 भ्रुवाश्रौ तु नवाङ्गुल्यं चापाकारं यथा कुरु ।
 द्व्यन्तरं तु भ्रुवोर्विप्र सार्धवेदयवं भवेत् ॥ १४१ ॥
 पञ्चाङ्गुलं भ्रुवायामं मध्यतारं यवद्वयम् ।
 बालचन्द्राग्रवत्क्षीणं भ्रुवाग्रौ तस्य मध्यमात् ॥ १४२ ॥
 कर्णिकायामविस्तारं यवमानमुदाहृतम् ।
 कृष्णमण्डलविस्तारं चोत्सेधं च यवं भवेत् ॥ १४३ ॥

तां तत्समं व्यासं (?) कृष्णमण्डलपार्श्वयोः ।
 शफलाकृतिकं स्या(वाऽ)पि धनुषा(रा)कृतिरेव वा ॥ १४४ ॥
 अर्धचन्द्राकृतिर्वाऽथ नेत्राकारं प्रकल्पयेत् ।
 तदाकारानुकोल(कूलो)च्चसितमण्डलयोर्द्विज ॥ १४५ ॥
 नेत्रान्ते त्व(न्तेऽ)र्धयवं रक्तमण्डलं तु सितांशकम् ।
 कृष्णमण्डलमध्ये तु ज्योतिर्मण्डलकं यवम् ॥ १४६ ॥
 तदष्टांशैकभागं तु तन्मध्ये दृष्टिमण्डलम् ।
 तत्सार्धं यवमानं तु ऊर्ध्ववर्मततं भवेत् ॥ १४७ ॥
 अधोवर्मं च तत्तुल्यं दीर्घमष्टादशं यवम् ।
 नेत्रयोरन्तरं विप्र सपादद्वयङ्गुलं भवेत् ॥ १४८ ॥
 ऊर्ध्ववर्मं भ्रुवोरन्त(न्तः)सार्धषट्कयवं भवेत् ।
 अधोवर्मस्थितिः क्षिप्रं तत्र सूत्रे विधीयते ॥ १४९ ॥
 कर्तुर्नाशमथा(धो)दृष्टिश्चोर्ध्वदृष्टिर्विपत्करम् ।
 बहुनाशं भवेत्पार्श्वदृष्टिश्चेद्भावमासनम् ॥ १५० ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सममेव निरीक्षणम् ।
 नेत्रमेवं समाख्यातं नासिकालक्षणं पुनः ॥ १५१ ॥
 नासिकापुटबाह्यं तु तारमष्टादशा यवाः ।
 तदर्थं मध्यविस्तारं तस्यार्धं मूलविस्तृतम् ॥ १५२ ॥
 गोजिमूलं तु नास्यग्रात्तत्तुङ्गं द्वयङ्गुलं भवेत् ।
 पुटयोर्मध्यमिच्छिस्तु पुष्करं त्विति विद्यते ॥ १५३ ॥
 अत्यर्थ(र्ध)यवमालम्ब्य नासाग्रपुटसूत्रकम् ।
 साध्य(र्ध)वेदयज्ञा(वा)ङ्गोच्चदीर्घं तस्यार्धविस्तृतम् ॥ १५४ ॥
 ऊर्ध्वेष्टस्योर्ध्वनिम्नं तु गोजिनाम्ना प्रशंसिता ।
 यवानं तु (वोपनता) गोजी तु ततैवं नासिका द्विज ॥ १५५ ॥
 सपादं चतुरंशं तु आस्यदीर्घं तिर्यग्विदुः ।
 उत्तरोष्टायतं चाऽऽस्यदीर्घतुल्यमुदात्तम् ॥ १५६ ॥
 उत्तरोष्टस्य मध्ये तु तारं सार्धत्रयं यवम् ।
 अपूर्वकृतशान्तारमास्यसीमावसानकम् ॥ १५७ ॥
 यवमानघनं पालि उत्तरोष्टस्य चोपरि ।
 त्रियवोपनता पालि ततोऽष्ट(तोष्ट)सदृशायता ॥ १५८ ॥

अष्टादश यवाः प्रोक्ता अधरोष्ठस्य दीर्घकम् ।
 यवाधिकाङ्गुलं तस्य विस्तारं द्विजसत्तम ॥ १५९ ॥
 अधरं पालिकासार्धं यवतारमधोगतम् ।
 चिबुकादधरोच्चं तु सार्धषड्विधमुच्यते ॥ १६० ॥
 किञ्चित्प्रहसिताकारमाढ्ययुक्त्या तु कारयेत् ।
 अधराशि(चि)बुकालम्बं सार्धपक्षाङ्गुलं भवेत् ॥ १६१ ॥
 चिबुकात्तुङ्गशर्वेशं सार्धाष्टयवमुच्यते ।
 सार्धद्वयाङ्गुलं तस्य तारमायतवृत्तवत् ॥ १६२ ॥
 भानोः संधौ कर्णबन्धान्तरं तु द्वादशाङ्गुलम् ।
 भानोर्बाह्यं समारभ्य पादोनगुणमात्रकम् ॥ १६३ ॥
 कण्ठवेशमिति ख्यातं तनेतन्यं (तो नेत्रं) वदामि ते ।
 नेत्रं तत्कर्णबन्धान्तं द्वयन्तरं सप्तमात्रकम् ॥ १६४ ॥
 कर्णस्य तु विशालं तु अष्टादशयवाः स्मृताः ।
 अक्षिसूत्रोर्ध्वतः कर्णं तुङ्गं चाष्टयवं स्मृतम् ॥ १६५ ॥
 तदूर्ध्वं चोर्ध्वबन्धं तु शेषं वृत्तं तु मूर्धतः ।
 नेत्रसूत्रा ॥ १६६ ॥
 नेत्रसूत्रादधः कर्णबन्धं सप्तदशं यवम् ।
 सार्धवेदाङ्गुलं तस्मात्तस्य नालं प्रलम्बयेत् ॥ १६७ ॥
 पूर्वनालायतं व्योमभावं सार्धाङ्गुलं परम् ।
 नालयोर्व्यासमाख्यातं गलमर्धाङ्गुलं नतम् ॥ १६८ ॥
 ता(ना)लाकारौ त्रिपादं च वेदांशं विस्तृतायतम् ।
 कर्णतुङ्गमशेषं तु यवैकोननवाङ्गुलम् ॥ १६९ ॥
 पिप्पलीघ्नमथांशं हि द्विगुणं हि तदायतम् ।
 उत्सेधं चार्धमात्रं स्यान्मूलादाग्रक्षयानुगम् ॥ १७० ॥
 द्विभागं पिञ्जु(चक्षु)धीदीर्घं द्वियवार्धांशतत्ततिः ।
 अक्षिसूत्रादधः कर्णद्वारमर्धाङ्गुलं भवेत् ॥ १७१ ॥
 कर्णद्वारं नतं निम्नं सममेव हि वक्षलम् ।
 कर्णपालिघनं सार्धयवनीत्रं चतुर्वयम् ॥ १७२ ॥
 पृष्ठकर्णस्य विस्तारमध्यार्धांशमुदाहृतम् ।
 वे(के)शान्तात्पृष्ठकर्णं तु द्वयन्तरार्ध(र्धांश)मात्रकम् ॥ १७३ ॥

पृष्ठकेशावसाने तु नाड्यर्धांशिकं त(शं तु तत्त)तम् ।
 तस्याधः पृष्ठग्रीवोच्चं युगांशं त्रियवाधिकम् ॥ १७४ ॥
 कृकाटिकाधः पृष्ठाग्रं[ग्री]वाग्रं तु नवाङ्गुलम् !
 पृष्ठग्रीवस्य मूलस्य तारं सार्धदशाङ्गुलम् ॥ १७५ ॥
 आमूलाग्रं क्रमात्कर्षं ग्रीवावृत्ताङ्गमुच्यते ।
 ह्रिक्सासूत्रोपरि स्कन्धतुङ्गं तु चतुरङ्गुलम् ॥ १७६ ॥
 तस्मादाकटिसीमान्तं वंशिक्र(शम्)क्षांशमायतम् ।
 तद्वंशनतविस्तारं सार्धषोडशकं यवम् ॥ १७७ ॥
 वंशमानादधस्तात्तु वंशमूलं गुणाङ्गुलम् ।
 परे तु तुङ्गमेवं स्यात्तस्मिन्व्यासं वदामि ते ॥ १७८ ॥
 सार्धक्रक्षाङ्गुलं प्रोक्तं कक्षयोरन्तरं द्विज ।
 कक्षयोः स्वंसफकतुङ्गं सप्ताङ्गुलान्तरं भवेत् ॥ १७९ ॥
 कक्षोर्ध्वे बाहुसीमान्तं सप्ताङ्गुलमुदाहृतम् ।
 सार्धषोडशमात्रं तु मध्यव्यासमुदाहृतम् ॥ १८० ॥
 कक्षस्याग्रविशालं तु सप्तमात्रमुदाहृतम् ।
 नाभिसूत्रे तु विस्तारं सार्धद्वयर्धाङ्गुलं भवेत् ॥ १८१ ॥
 कटिवन्धौ तु विस्तारं त्रिषडंशमुदाहृतम् ।
 पादोनकर्मभागं तु स्फिक्पिण्डं प्रतिविस्तृतम् ॥ १८२ ॥
 सविचौ तौ समाख्यातौ तयोर्मध्यं चतुर्यवम् ।
 अपरेतरविम्बोक्तं पार्श्वव्यासमुदाहृतम् ॥ १८३ ॥
 कक्षस्याग्रविशालं तु सप्तमात्रमुदाहृतम् ।
 सपादषोडशमात्रं स्यात्स्तनसूत्रेण विस्तृतम् ॥ १८४ ॥
 सपादद्वादशांशं तु मध्ये पार्श्वे घनं भवेत् ।
 श्रोणिमध्ये घनं पार्श्वे सप्तदशाङ्गुलं भवेत् ॥ १८५ ॥
 ततः श्रोण्युदयं विप्रं सप्तमात्रमुदाहृतम् ।
 नाभिसूत्रादधश्चोर्ध्वे चतुर्विंशाङ्गुलं भवेत् ॥ १८६ ॥
 श्रोण्यधस्तात्कटेरुच्चं सार्धभूताङ्गुलं भवेत् ।
 तत्कटेस्तु घनं धीमन्सार्धभान्वङ्गुलं भवेत् ॥ १८७ ॥
 प(स्फिक्)पिण्डं चोरुमूलात्तु नीत्रं सार्धयुगाङ्गुलम् ।
 तत्पिण्डलं घनं त्वर्धसूत्रादधार्धाङ्गुलं भवेत् ॥ १८८ ॥

कक्षाग्रधरनिम्नं तु सार्धद्व्यङ्गुलकं भवेत् ।
 ग्रीवं सुवृत्तनं नाभौ ग्रीवाष्टौ परिवेष्टितौ ॥ १८९ ॥
 कण्ठमूलेन तं ता(तत्ता)रं तुङ्गं चैव चतुर्वयम् ।
 ह्रिकायास्त्वक्षमात्रं च ज(त)त्र सूत्रमुदाहृतम् ॥ १९० ॥
 ह्रिकामध्यात्तु कक्षान्तं स्तनान्तरं सभं भवेत् ।
 हृदयं स्तनयोर्मध्ये निम्नमध्यर्धमात्रकम् ॥ १९१ ॥
 नी(ना)लं वै कण्ठमूले च यवत्रयप्रमाणतः ।
 अत्यध्यामसंयुक्तं कल्पयेन्मन्त्रवद्भवेत् ॥ १९२ ॥
 कण्ठमूले नतं ह्रिकासूत्राधस्तात्प्रकल्पयेत् ।
 ह्रिकासूत्रोपरिष्ठात्तु नीलवर्णं प्रकल्पयेत् ॥ १९३ ॥
 हृदयस्तनपीठोच्चं द्वयाङ्गुलमुदाहृतम् ।
 सप्तदशयवं ख्यातं स्तनमानीलविस्तृतम् ॥ १९४ ॥
 तन्मध्ये चूचूकोच्चं तु व्यासं चैव चतुर्वयम् ।
 नाभेः स्तनस्य विस्तारं व्योमावशं द्वयाधिकम् ॥ १९५ ॥
 नाभिप्रदक्षिणावृत्तं मूलतारं यवद्वयम् ।
 तन्नाभ्य(भि)वृत्तमध्यस्थनाभिसूत्रं द्विजोत्तम ॥ १९६ ॥
 नाभेरधःस्थपादानस्तोच्ययं पञ्चमात्रकम् ।
 तत्तत्स्थानात्कटिश्रोणी सार्धद्व्यङ्गुलमुच्यते ॥ १९७ ॥
 तस्मादामेदमूलान्तं मेदूपीठं युगाङ्गुलम् ।
 पादतन्मात्रं च लिङ्गदीर्घमुदाहृतम् ॥ १९८ ॥
 लिङ्गमूलत्रिशालं तु सप्तदश यवाः स्तृतम् ।
 लिङ्गगयामं त्रिभागैकमग्रण्यायतं भवेत् ॥ १९९ ॥
 तत्र आगण्डमूले तु यवमानं द्रुह(गुदा)न्तरम् ।
 रक्तोत्पलमुकुलायामग्रण्याग्रमुच्यते ॥ २०० ॥
 मुष्कायामविशालं तु सार्धवेदाङ्गुलं भवेत् ।
 धनं सार्धगुणांशं तु तन्मूलोद्धोरुवर्धनम् ॥ २०१ ॥
 मेदूपीठस्य मूलस्य व्यासं सप्तार्धमात्रकम् ।
 मेदूपीठस्य मूलान्तमूरुमूलस्य मांसलम् ॥ २०२ ॥
 जानुमण्डलविस्तारं सपादं चतुरङ्गुलम् ।
 सार्धद्व्यङ्गुलकं प्रोक्तं जानुमण्डलनीत्रकम् ॥ २०३ ॥

सार्धद्व्यङ्गुपृष्ठजान्वोतां विदुः । (?)

मध्ये तु पार्श्वयोः शेषं यथासौन्दर्यमाचरेत् ॥ २०४ ॥

इत्थंशुमन्नेदे काश्यपशिल्प उत्तमदशतालपुरुषमानं नाम-

पञ्चाशत्तमः पटलः ।

॥ अथैकपञ्चाशत्तमः पटलः ॥

मध्यमं दशतालेन स्त्रीमानमथ वक्ष्यते ।

सरस्वती च दुर्गा च उमा भूमिश्च मातरः ॥ १ ॥

लक्ष्मीश्चैव तु ज्येष्ठा च अनेन विधिना कुरु ।

ईशो ब्रह्मा रथे विष्णुः शक्तिरित्यभिधीयते ॥ २ ॥

तेषामनुगुणं मानं तन्मध्ये तेऽस्तु मानकम् ।

शंभुं नासाग्रसीमान्तं शक्तु(क्त्यु)च्चं हु(ह्यु)त्तको(मो)त्तमम् ॥ ३ ॥

शंभोर्वै स्तनसीमान्तमधमाधममुच्यते ।

तयोर्मध्येऽष्टभागेन नवधा शक्तिमानकम् ॥ ४ ॥

शंभोर्हि ख्यातमुद्दिष्टं स्तनान्तमधमाधमम् ।

तयोर्मध्येऽष्टभागैकं नवधा शक्तिमानकम् ॥ ५ ॥

एवं द्विर्नवयोत्तुङ्गं पादाङ्गुलीषसीमकम् ।

तस्या जात्यंशमायामं योजयेस्ति(त्ति)द्धरुच्यताम् ॥ ६ ॥

श्रीभङ्गासननृत्तानां चान्यमानवमूर्तिनाम् ।

देव्युच्चं समपादस्य स्थानकं ह्येव युक्तितः ॥ ७ ॥

दुर्गा ज्येष्ठा च लक्ष्मीश्च मातरश्च विशेषतः ।

मानकमप्येतु लिङ्गाद्या माने संकल्प्य देशिकः ॥ ८ ॥

मूललिङ्गस्य गौरी तु लिङ्गमानेन कल्पयेत् ।

सद्व्यंशतीशतं भागं स्त्रीमाने तु विभाजिते ॥ ९ ॥

एकांशमङ्गुलं ख्यातं तदष्टांशयवं भवेत् ।

तदङ्गुलैर्यवैश्चैव अङ्गमानं प्रमीयते ॥ १० ॥

उमादीनां तु देवीनामेतदेवाङ्गुलायतम् ।

उष्णीषोदयमेकांशं केशान्तं तु गुणाङ्गुलम् ॥ ११ ॥

केशान्तादक्षिसूत्रान्तं सत्रिपादयुगांशकम् ।

अक्षिसूत्रात्पुटान्तं तु सार्धवेदांशमिष्यते ॥ १२ ॥

नासापुटात्तु हत्व(न्व)न्तं सत्रिपादगुणांशकम् ।

तस्याथ ग्रीवामानं तु चतुर्भागमुदात्तम् ॥ १३ ॥

हि(वि)ख्यातं(हृ)दयान्तं च तद्दयान्नाभिसीमकम् ।

नाभ्यादियोनिपर्यन्तं समं त्रयोदशाङ्गुलम् ॥ १४ ॥

ऊरुदीर्घं समजङ्घा दीर्घपात(द)तलं युगम् ।

तलपादतलायामं पाण्यङ्गुल्यग्रसीमकम् ॥ १५ ॥

तर्जन्यादिषु ये दीर्घं चतुर्भागमुदात्तम् ।

सार्धत्रिपादमर्थं स्यान्निभागं तदनामिका ॥ १६ ॥

सार्धद्विभागमानं तु कनिष्ठाङ्गुलिदीर्घकम् ।

द्विरष्टासार्धपातालपातालरसभिर्यवैः ॥ १७ ॥

अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं चरणाङ्गुलिविस्तृतम् ।

त्रिद्वयंशं तु नखव्यासं पादोन्त(ना)यतवर्तुलम् ॥ १८ ॥

अङ्गुलीनां मुखोच्चं तु नखव्याससमं भवेत् ।

मध्यं रसाङ्गुलं जान्वोर्व्यासं तु मिति विद्यते ॥ १९ ॥

मध्ये पञ्चाङ्गुलं पाष्णिविस्तारं चतुरङ्गुलम् ।

कुक्षिगुल्फान्तविस्तारं पञ्चभागं विधीयते ॥ २० ॥

नलिका त्रिवेदांशं जङ्घामध्यं रसाङ्गुलम् ।

जानोर्व्यासं तु सप्तांशं भान्वंशमूरुमूलतः ॥ २१ ॥

भानुद्विगुणभागं तु विस्तारं कादि(कटि)बन्धके ।

योनिपीठविशालं तु सप्ताङ्गुलमुदात्तम् ॥ २२ ॥

योनिभागं चतुर्भागमधोगाश्वत्थपत्रवत् ।

विस्तारसदृशोत्सेधं योनिं कुर्यात्समालयम् ॥ २३ ॥

श्रोणिस्थाने तु विस्तारं सयवं त्रिंशदङ्गुलम् ।

नाभेस्तु नतविस्तारं सयवं परिकीर्तितम् ॥ २४ ॥

मध्यमंसविशालं तु रुद्राङ्गुलमुदात्तम् ।

स्तनयस्तन्तु(योस्तत्तु)विस्तारं सार्धत्रयोदशाङ्गुलम् ॥ २५ ॥

स्तनान्तरं नवांशं स्याद्विगुणं स्तनचूचकम् ।

स्तनोच्चं सार्धवेदांशमक्षार्धा(र्धो)नाङ्गुलोलम् ॥ २६ ॥

स्तनाक्षं च स्तनं चैव वृतं कृत्यादिसुन्दरम् ।
 स्तनान्तरं यवाष्टांशं चिन्तविर्चतत्र वै ॥ २७ ॥
 अक्षयोरन्तरं विप्र सप्तदशाङ्गुलं स्मृतम् ।
 बाहुपर्यन्तविस्तारमेकत्रिंशाङ्गुलं भवेत् ॥ २८ ॥
 हिकासूत्रादधो बाहुदीर्घं षड्विंशदङ्गुलम् ।
 कोष(कूर्प)रोच्चं द्विभागं स्यात्प्रकोष्ठाद्द्विर्नवाङ्गुलम् ॥ २९ ॥
 मणिवन्धान्तलायामं सप्ताङ्गुलमुदाहृतम् ।
 तस्मान्मध्यमाङ्गुल्यं षड्भिः पश्चात्तर्जनी भवेत् ॥ ३० ॥
 अनामिकातर्जनीगुल्यं युगाङ्गुलकनिष्ठयोः ।
 अङ्गुलीनां तु दीर्घैव हस्तयोरुभयोरपि ॥ ३१ ॥
 नवसप्ताष्ट सप्त तु यवाङ्गुलानि विस्तृतम् ।
 तत्षडंशं च भागं च नखतारमिहोच्यते ॥ ३२ ॥
 यवद्वाराधिकं तारं नखायामं तु तीक्ष्णवत् ।
 हस्तस्य तलविस्तारं पश्चादङ्गुलं विधीयते ॥ ३३ ॥
 मणिवन्ध विशालोऽग्निभूतांशं कोपरोस(कूर्परस्य) तु ।
 षडंशं बाहुविस्तारं सप्तांशं बाहुमूलके ॥ ३४ ॥
 तस्मादामणिवन्धान्तं तरुणं वेणुवत्कृशम् ।
 हस्तविस्तारमेवं स्यात् सप्तांशं ग्रीवविस्तृतम् ॥ ३५ ॥
 अग्रमूले तु विस्तारं वस्वंशं सा(स्या)द्यवाधिकम् ।
 रुद्रांशं मुखविस्तारं कुक्कुटाण्डसमाकृति ॥ ३६ ॥
 भ्रुवः केशान्तयोर्मध्यं साधृतिद्वयङ्गुलं भवेत् ।
 भ्रूमध्यनेत्रसूत्रान्तं सपादद्वयङ्गुलं भवेत् ॥ ३७ ॥
 ...सयवैकाङ्गुलं भवेत् ।
 तदर्थ(र्ध)ं कोज(न)दीर्घं तु तस्यार्थं तस्य विस्तृतम् ॥ ३८ ॥
 हस्तिहस्तोपमं पादं हस्तं गोपश्चवत्कृतम् ।
 शेषमुक्तं तु तालोक्तमार्गेणैव समाचरेत् ॥ ३९ ॥
 स्त्रीणां सामान्यमेतद्धि विशेषमधुना शृणु ।
 गौर्यैव द्विभुजा शान्ता द्विनेत्रैः षट्प्रसारिता ॥ ४० ॥
 करण्डमुकुटा वाऽथ किरीटमुकुटा तथा ।
 मुकुटं केशवन्धं स्यात्तेषु वै सुन्दरं कुरु ॥ ४१ ॥

केशान्तमुकुटोत्सेधमष्टादशाङ्गुलाधमम् ।
 एकविंशाङ्गुलं मध्यं श्रेष्ठं भानुद्वयाङ्गुलम् ॥ ४२ ॥
 शिरोनाहाद्यवाधिक्यं मुकुटं मूलविशालक(स्तृत)म् ।
 मूलं सप्ताष्टधा भाज्य भागोनाग्रविशालकम् ॥ ४३ ॥
 किरीटमुकुटं चैव केशबन्धैवमाचरेत् ।
 मूलादग्रं क्रमात्क्षीणं करण्डमुकुटस्य तु ॥ ४४ ॥
 पद्मस्य मुकुलाकारं मुकुटाग्रं प्रकलायेत् ।
 त्रिपञ्चसप्तनन्दैर्वा करण्डैस्तु विराजितम् ॥ ४५ ॥
 चतुष्पूरु(री)मसंयुक्तं नानापुष्पैर्विराजितम् ।
 हारोपग्रीवसंयुक्तं मुक्तादामैरलंकृतम् ॥ ४६ ॥
 कर्णौ कुण्डलसंयुक्तौ चतुर्मात्रौ तता(थाऽऽ)यतौ ।
 मुकुटं कुण्डलं वाऽथ वृत्तं कुण्डलमेव वा ॥ ४७ ॥
 कटकैः कटिसूत्रं च सारोपग्रीवसंयुतम् ।
 बाहुपूरिमसंयुक्तं छिन्नवीरसमन्वितम् ॥ ४८ ॥
 यज्ञोपवीतसंयुक्ता केयूराढ्या सुशोभना ।
 दुकूलवसना देवी श्यामवर्णा च सुस्तनी ॥ ४९ ॥
 उत्पलं दक्षिणे हस्ते वामहस्तं प्रलम्बितम् ।
 अपाङ्गसमभङ्गं वा कल्पयेदतिमुन्दराम् ॥ ५० ॥
 दक्षिणं सुस्थितं पादं वामपादं तु कुञ्चितम् ।
 आभङ्गे तु गुणांशे तु पदांशं समभङ्गके ॥ ५१ ॥
 नतमानं समाख्यातं सूत्रं वक्ष्ये यथाक्रमम् ।
 ललाटमध्याद्दामे तु नेत्राधश्च पुटात्मके ॥ ५२ ॥
 हरेर्वारे समालम्ब्य स्तनयोरन्तरे तमा(ता)म् ।
 नाभेर्दक्षिणपार्श्वे तु वामोरुदक्षिणं वृतम् ॥ ५३ ॥
 अवामश्चरणौ पार्श्वे वामपार्श्वे तु लम्बयेत् ।
 पादादङ्गुष्ठयोश्चैव द्वयन्तरं षोडशाङ्गुलम् ॥ ५४ ॥
 तत्र भागैकभागं तु पाण्यन्तरमुदाहृतम् ।
 एवमाभङ्गमाख्यातं समभङ्गमथ शृणु ॥ ५५ ॥
 ललाटमध्यनासाग्रात् पादपाण्यैश्च मध्यमे ।
 प्रसार्य ब्रह्मसूत्रं तु द्वयन्तरं तु प्रमीयते ॥ ५६ ॥

तत्सूत्रं स्तनयोर्मध्यं दाक्षिणे तु गुला(णा)ङ्गुलम् ।
 तत्सूत्राद्वामने(दक्षिणे)नाभिनीत्रं द्व्यङ्गुलकं भवेत् ॥ ५७ ॥
 तत्सूत्राद्वामतो योनिमूलं मध्यं युगाङ्गुलम् ।
 तत्सूत्रादक्षिणे जानुनीत्रं गुणाङ्गुलं भवेत् ॥ ५८ ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं गौरीलक्षणमेव हि ।
 सरस्वत्यादिशक्तीनां प्रागेव प्रोच्यते न वा ॥ ५९ ॥
 इत्यंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पे मध्यमदशतालविधानं नामैक-
 पञ्चाशत्तमः पटलः ।

॥ अथ द्विपञ्चाशत्तमः पटलः ॥

कन्यसं दशतालेन शृणु वक्ष्ये द्विजोत्तम ।
 चन्द्रादित्याश्विनी चैव ऋषयश्च गुहस्तथा ॥ १ ॥
 आर्यः शतमुखश्चैव श(च)ण्डेशः क्षेत्रपालकः ।
 कन्यसं दशतालेन कारयेत्तु विचक्षणः ॥ २ ॥
 कलाधिकशतांशः स्यादधमं दशतालकम् ।
 उष्णीशमङ्गुलं प्रोक्तं केशमानं गुणाङ्गुलम् ॥ ३ ॥
 केशात्तु हनुपर्यन्तं सोर्ध्व(सार्ध) भान्वङ्गुलं भवेत् ।
 युगाङ्गुलं समाख्यातं कण्ठमानं द्विजोत्तम ॥ ४ ॥
 हिक्यान(कादि)स्तनमूलान्तं सार्धख्य(द्व्य)ङ्गुलकं भवेत् ।
 स्तनादानाभिपर्यन्तं तत्समं चेति कीर्तितम् ॥ ५ ॥
 नाभेस्तु मेढूमूलान्तं सार्धद्वादशमात्रकम् ।
 तन्मेढूमूलं जान्वग्रात्पञ्चविंशतिमात्रकम् ॥ ६ ॥
 वेदभागं तु जानूश्च जङ्घा चोरुसमा भवेत् ।
 वेदांशं चरणोत्सेधं तुङ्गमेवं विधीयते ॥ ७ ॥
 उष्णीषात्पृष्ठकेशान्तं सार्धभान्यङ्गुलं भवेत् ।
 उष्णीषपार्श्वार्त्केशान्तं पञ्चाङ्गुलमुदाहृतम् ॥ ८ ॥
 केशा[न्ता]द्विजोत्तमं मानं तु गुणभाजिते ।
 केशान्तादाक्षिसूत्रान्तं पुटार्धं जान्वकं तथा ॥ ९ ॥

यवोपेतद्विमात्रं तु नेत्रयोरन्तरं द्विज ।
 तत्समं नयता(ना)यामं भूतमात्रं तु वाऽऽयतम् ॥ १० ॥
 नृ(भ्रू)मध्यादूर्ध्वकेशान्तं सप्तदश यवाः स्मृताः ।
 यवं भ्रूमध्यविस्तारमानुपूर्व्यात्तदग्रकौ ॥ ११ ॥
 षड्यवं नेत्रविस्तारमूर्ध्ववर्मं यवार्धकम् ।
 अधोवर्मं तु तत्तुल्यं करवीर्यवं भवेत् ॥ १२ ॥
 नेत्रायामं त्रिधा कृत्वा एकांशं कृष्णमण्डलम् ।
 कृष्णमण्डलमध्ये तु ज्योतिर्यवप्रमाणकम् ॥ १३ ॥
 यक(व)मानेन दृष्टिः स्याज्ज्योतिर्मण्डलमध्ये ।
 अधोवर्मं सिततिनेत्रं सू(र्मसु तन्नेत्रसू)त्रं कुर्याद्विशेषतः ॥ १४ ॥
 तस्य केशान्तयोर्मध्ये भ्रूस्थितिर्बालचन्द्रवत् ।
 कर्णस्थानं च कर्णं च उत्तमं दशतालवत् ॥ १५ ॥
 घ्राणमूलस्य विस्तारं यवमात्रमुदाहृतम् ।
 नासिकाग्रविशालं तु व्योमाङ्गुलमुदाहृतम् ॥ १६ ॥
 अधरोष्ठस्य चाऽऽयामं पक्षाङ्गुलमुदाहृतम् ।
 तदर्थं तस्य विस्तारं चिबुकं च द्वयाङ्गुलम् ॥ १७ ॥
 विस्तारं तत्समं विद्याभिन्नमर्थयवं भवेत् ।
 तस्मादधरनिष्क्रान्तं यवोनव्योममात्रकम् ॥ १८ ॥
 ग्रीवामूलविशालं तु वस्वङ्गुलमुदाहृतम् ।
 ग्रीवाग्रस्य तु विस्तारं सार्धसप्ताङ्गुलं भवेत् ॥ १९ ॥
 वक्षःस्थलस्य विस्तारं सप्तत्रिंशतिमात्रकम् ।
 पञ्चविंशतिमात्रं तु बाहुदीर्घमुदाहृतम् ॥ २० ॥
 आयामं तु प्रकोष्ठस्य एकोनविंशदङ्गुलम् ।
 तस्मादामध्यमाग्रान्तं सार्धद्वादशमात्रकम् ॥ २१ ॥
 तदर्थं तु तलायामं शेषं मध्या(षमर्धा)ङ्गुलायतम् ।
 अङ्गुष्ठस्तस्य दीर्घं तु अष्टादश यवाः स्मृताः ॥ २२ ॥
 सार्धवेदाङ्गुलं प्रोक्तमतामिका तु(नामायास्तु)दीर्घकम् ।
 तदा(थै)व तर्जनीदीर्घं कनिष्ठाया युगंशकम् ॥ २३ ॥

धर्माब्धिवसुभूतं च यवाङ्गुष्ठादिविस्तृतम् ।
 तन्मूलेऽष्टांशहीनं तु शेषमग्रविशालम् ॥ २४ ॥
 अग्रव्यासेन भूतांशे वेदांशं नखविस्तृतम् ।
 विस्तारात्पादमाधिक्यं नखयाममुदाहृतम् ॥ २५ ॥
 अङ्गुष्ठे तु द्विपादं स्यादन्येषां तु त्रिपादकम् ।
 तलमध्यमरेखाभिः शूलाभं पार्श्ववत्तले ॥ २६ ॥
 मूलप्रदेशस्य घनं.....कोलकमुच्यते ।
 अष्टांशहीनमग्रं तु घनमित्यभिधीयते ॥ २७ ॥
 तलायामसमं ज्ञेयं तलस्यैव तु विस्तृतम् ।
 मणिबन्धस्य विस्तारं त्रिमात्रं द्विवाधिकम् ॥ २८ ॥
 प्रकोष्ठमूलविस्तारं सार्धभूतांशमुच्यते ।
 बाहु(ह्र)ग्रस्य तु विस्तारं सार्धषण्मात्रमुच्यते ॥ २९ ॥
 बाह्वोर्मध्यविशालं तु सप्ताङ्गुलमुदाहृतम् ।
 हिक्कासूत्रं तु कक्ष्यान्तं वस्वङ्गुलमुदाहृतम् ॥ ३० ॥
 द्वाविंशदं [शं सं] प्रोक्तं.....कक्षयोरन्तरा युगम् ।
 हृदयाविध(वधि)विस्तारमष्टादशाङ्गुलं भवेत् ॥ ३१ ॥
 उदरस्य विशालं तु सप्तादशाङ्गुलं भवेत् ।
 श्रोणिप्रदेशविस्तारं दशाङ्गुलमुदाहृतम् ॥ ३२ ॥
 षड्यधं नाभिविस्तारं निम्नमर्धयवं भवेत् ।
 स्तनमण्डलविस्तारमर्धाङ्गुलमुदाहृतम् ॥ ३३ ॥
 चूचु[काग्रस्य विस्तार]मुत्सेधं तत्समं भवेत् ।
 जानुमध्यविशालं तु सार्धषण्मात्रमुच्यते ॥ ३४ ॥
 नलिकायास्तु विस्तारं सार्धं वेदाङ्गुलं भवेत् ।
 अङ्घ्रितलाग्रविस्तारं कनका(द्विनवा)ङ्गुलमुच्यते ॥ ३५ ॥
 तलमध्यविशालं तु भूताङ्गुलमुदाहृतम् ।
 पादाङ्गुष्ठसमायामं चतुर्मात्रमुदाहृतम् ॥ ३६ ॥
 तस्याग्राद्मुलकमप्यन्तं सार्धद्वादशमात्रकम् ।
 अनामिकास्तु(या)दीर्घं तु त्रयस्त्रिंशद्यवं भवेत् ॥ ३७ ॥

मध्याङ्गुलं तु तत्तुल्यं वेदांशं तु तदाननम् ।
 कनिष्ठायास्तु दीर्घं तु सार्धोऽनं द्व्यङ्गुलं भवेत् ॥ ३८ ॥
 सप्ताष्टनवर्धर्म(धाम)न्वत्रयोदशयवं क्रमात् ।
 कनिष्ठाद्यङ्गुलानां तु विस्तारः प्रविधीयते ॥ ३९ ॥
 अग्रमूलसमं प्रोक्तं विस्तारं तु त्रिभाजिते ।
 द्व्या(द्वि)भागं नखविस्तारं तत्तुल्यायतवर्तुलम् ॥ ४० ॥
 तलाग्राङ्गुलमूले तु द्विभात्रं तु घनं भवेत् ।
 कनिष्ठायास्तु मूले तु घनं नवयवं भवेत् ॥ ४१ ॥
 अक्षात्पाण्ड्यन्तरं भागं पाण्ड्युत्सेधं च तत्समम् ।
 प्र(४)ष्टमण्डलविस्तारं पादोनं नवमात्रकम् ॥ ४२ ॥
 वक्षःस्थले परे व्यासं पञ्चत्रिंशतिमात्रकम् ।
 अक्षयोरन्तरं प्रोक्तं चतुर्विंशतिमात्रकम् ॥ ४३ ॥
 अत्रानुक्तं तु यत्सर्वमुत्तमं दशतालवत् ।
 येषां लक्षणमाख्यातं तेषामाकृतिः पूर्ववत् ॥ ४४ ॥
 इति काश्यपशिल्पे दशतालं नाम द्विपञ्चाशत्तमः पटलः ।

॥ अथ त्रिपञ्चाशत्तमः पटलः ॥

नवता दशतालोक्तं (अथोक्तं नवतालं तु) शृणुष्वैकाग्रमानसः ।
 वसवश्चाष्टमूर्तिश्च विद्ये(त्ते)शाल्लोकपालकान् ॥ १ ॥
 अन्याश्च देवताश्चैव नवतालोत्तमं कुरु ।
 सद्वादशशतं भागं वेरमाने विभाजिते ॥ २ ॥
 उष्णीषं चैकभागेन दे(के)शान्तं तु गुणाङ्गुलम् ।
 केशान्तादक्षिसूत्रान्तं वेदमात्रं विधीयते ॥ ३ ॥
 तस्मादापुटसीमान्तं वेदांशं तु पुटार्धकम् ।
 कण्ठमानं तु वेदांशं भान्वंशं हृदयावाधि ॥ ४ ॥
 हृदयान्नाभिंसीमान्तं तथा द्वादशमात्रकम् ।
 नाभ्यादिमेढूमूलान्तं भानुमात्रं विधीयते ॥ ५ ॥

ऊरुदीर्घं चतुर्विंशदंशं ता(जा)नुयुगांशकम् ।
जङ्घादि चोरुतुल्यं स्याद्वेदांशं च रसोदयम् ॥ ६ ॥
हिकाधो बाहुदीर्घं स्याच्चतुर्विंशतिभागया(तः) ।
भि(त)न्नावा(वां)स्यंश(शं)प्रकोष्ठं स्याद्दशांशं तु तलायतम् ॥ ७ ॥
तस्मान्मध्याङ्गुलायामं षडङ्गुलमुदाहृतम् ।
कन्यसं दशतालोक्तं मार्गेण शेषमाचरेत् ॥ ८ ॥
तस्मादवयवार्थं च प्रत्येकमेवमाचरेत् ।
मानमेवं समारूपातं लक्षणं कथितं पुरा ॥ ९ ॥

इति काश्यपशिल्प उत्तमं नवतालं नाम त्रिपञ्चाशत्तमः पटलः ।

॥ अथ चतुःपञ्चाशत्तमः पटलः ॥

मध्यमं नवतालं तु वक्ष्ये संक्षेपतः क्रमात् ।
यक्षाप्सरोगणाश्चैव अस्त्रमूर्तिर्मरुद्गणाः ॥ १ ॥
मध्यमं नवतालेन कर्तव्यं द्विजसत्तम ।
अष्टोत्तरशतांशं तु प्रतिमोच्चं विभाजिते ॥ २ ॥
उष्णीषं व्योमभागेन केशं पादोनतालकम् ।
केशान्ताम्नेत्रसून्तान्तं चतुर्भागीयवोनितम् ॥ ३ ॥
पुटान्तं चैव तत्तुल्यमाननं च तथा भवेत् ।
पादोनचतुरंशं तु ग्रीवामानमुदाहृतम् ॥ ४ ॥
भान्वंशाग्रियवोनं तु हिकादाहृदयावाधि ।
नाभ्यन्तं चैव तत्तुल्यं मेढ्रमूलान्तकं तथा ॥ ५ ॥
पादाधिकगुणोपेतं विंशांशं चोरुदीर्घकम् ।
जानुग्रीवसमं तुङ्गं जङ्घा चोरुसमा भवेत् ॥ ६ ॥
जानुतुल्यतलोपेतं बाहुश्चोरुसमो भवेत् ।
सप्तदशाङ्गुलं प्रोक्तं प्रकोष्ठस्य तु दीर्घकम् ॥ ७ ॥

षडंशं च यत्रोनं तु तु(त)लायामं करस्य तु ।

तत्समं मध्यमायामं शेषं युक्त्या समाचरेत् ॥ ८ ॥

इति काश्यपशिल्पे मध्यमनवतालकं नाम चतुःपञ्चाशत्तमः पटलः ।

॥ अथ पञ्चपञ्चाशत्तमः पटलः ॥

अधमं नवतालस्य लक्षणं वक्ष्यतेऽधुना ।

विद्याधरगणश्चैव असुराश्च तथैव च ॥ १ ॥

पितरः सिद्धगन्धर्वा नवतालोन्नतेन तु ।

सवेदशतभागं तु कौतुकोच्चं विभाजिते ॥ २ ॥

उष्णीषोच्चं त्रिपादं स्याच्छेषं सार्धत्रिभागया(तः) ।

केशान्तान्नेत्रसूत्रान्तं पादोनचतुरंशकम् ॥ ३ ॥

तस्मान्नेत्राद्विहन्वन्तमाननं स्यात्तथोदितम् ।

भवेद्वेदाङ्गुलं ग्रीवामानमित्याभिधीयते ॥ ४ ॥

ग्रीवापादतलं जानुतुल्यं जङ्घोरुसदृशम् ।

बाहु(हो)श्चोरुसमं दैर्घ्यं प्रकोष्ठं षोडशाङ्गुलम् ॥ ५ ॥

तलदीर्घं तु भूतांशं तत्समं मध्यमाङ्गुलम् ।

शेषं युज्यं (क्त्या) तु कर्तव्यं सर्वमङ्गं विधीयते ॥ ६ ॥

इति काश्यपशिल्पेऽधमनवतालं नाम पञ्चपञ्चाशत्तमः पटलः ।

॥ अथ षट्पञ्चाशत्तमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण अष्टतालं विधीयते ।

शतांशं मध्यविम्बोच्चमुष्णीषं तु शिवांशकम् ॥ १ ॥

सार्धद्वयंशं तु केशान्तं केशान्तात्त्वर्धसीमकम् ।

पादोनदशभागं स्यात्तत्रिभागविभाजिते ॥ २ ॥

शिवांशं त्वक्षिसूत्रान्तं पुटान्तं चैव तत्समम् ।
 पुटार्धं त्वन्तके शेषं सार्धत्र्यंशं गलोदयम् ॥ ३ ॥
 हिकादिहृदयान्तं तु रुद्रांशं द्वित्योन्नतम् ।
 नाभ्यन्तं चैव तुल्यांशं मेढूमूलान्तकं तथा ॥ ४ ॥
 सार्धत्रिसप्तभागं तु ऊरुदीर्घमुदाहृतम् ।
 जानुकण्ठसमं तुङ्गं जङ्घा चोरुसमा भवेत् ॥ ५ ॥
 जानुतुल्यं तलोत्सेधं बाहुश्चोरुसमो यतः ।
 प्रकोष्ठं तु कलांशं स्यात्सार्धं भूताङ्गुलं तथा ॥ ६ ॥
 तत्समं मध्यमाङ्गुल्यं शेषं प्रागपरोदितम् ।
 अत्रानुक्तं तु यत्सर्वं कन्यसं दशतालवत् ॥ ७ ॥

इति काश्यपशिल्पेऽष्टतालं नाम षट्पञ्चाशत्तमः पटलः ।

॥ अथ सप्तपञ्चाशत्तमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण सप्ततालविधिं परम् ।
 पिशाचप्रतिमोत्सेधं साष्टाशिकां(शीत्यं)शकं भजेत् ॥ १ ॥
 उष्णीषमर्धभागेन केशान्तं शि(श)शिभागया(तः) ।
 सार्धद्व्यंशं तु नेत्रान्तं सार्धाग्न्यंशं पुटान्तकम् ॥ २ ॥
 चिबुकान्तं च तत्तुल्यं वेदांशं च गलोदयम् ।
 स्तनान्तं सप्तभागं तु रुद्रांशं नाभिसीमकम् ॥ ३ ॥
 तथा वै योनिमूलान्तं विंशांशं चोरुदीर्घकम् ।
 जानुमानं द्विभागेन जङ्घा चोरुसमा भवेत् ॥ ४ ॥
 चरणोच्चं द्विभागेन मन्वंशं तु तलोन्नतम् ।
 ऊरुदीर्घसमं बाहुप्रकोष्ठान्तं त्रिपञ्चकम् ॥ ५ ॥
 तलायामं तु भूतांशं वेदांशं तस्य विस्तरम् ।
 तत्तलायामसदृशं मध्यमाङ्गुलिदीर्घकम् ॥ ६ ॥

शेषं प्रागुदिते देशे हासं कुर्यादतीन्द्रियम् ।

सप्ततालं समाख्यातं शेषं प्रागपरोदितम् ॥ ७ ॥

इति काश्यपशिल्पे सप्ततालं नाम सप्तपञ्चाशत्तमः पटलः ।

॥ अथाष्टपञ्चाशत्तमः पटलः ॥

अथातो नागरादीनां लिङ्गानां प(पी)ठलक्षणम् ।

आदौ तु वक्ष्यते विप्र सकलान्तं ततो विदुः ॥ १ ॥

शैलजे शिलया पीठं सुधयेष्टकयाऽपि वा ।

दारुजे दारुजना(जं वाऽथ इति(ष्ट)कामयमेव वा ॥ २ ॥

रत्नलोहजलिङ्गानां सथोनिलोहजं तु वा ।

लिङ्गोदयसमं पीठं विस्तारेणोत्तमोत्तमम् ॥ ३ ॥

पूजांशोच्चसमं पीठं तारं कन्यसमुच्यते ।

तयोर्मध्येऽष्टभागं तु उत्तमान(दि) त्रयत्रयम् ॥ ४ ॥

पीठव्यासं त्रिधा भज्य द्विभागं चोरुमो(जो)न्नतम् ।

व्यासार्धमधमोत्सेधं तयोर्मध्येऽष्टभाजिते ॥ ५ ॥

नवधा पीठतुङ्गं च उत्तमादि त्रयत्रयम् ।

क्रमेण कथितं विप्र नागरस्त्वेवमुच्यते ॥ ६ ॥

लिङ्गस्योच्चसमं व्यासं श्रेष्ठमध्यकनिष्ठकम् ।

तयोर्मध्येऽष्टभागे तु नवधा पीठविस्तृतम् ॥ ७ ॥

नवधा विस्तृतं ख्यातं ब्रह्मविष्णवंशयोरपि ।

उदयं वसुधा भज्य द्विभागं वा यसां(थां)शकम् ॥ ८ ॥

एकांशं वा विशेषेण स्थलांशे तु निवेशेयम् ।

शेषं पीठोदयं ख्यातमेवं द्वाविडमुच्यते ॥ ९ ॥

पूजांशश्च परीणाहसमं श्रेष्ठं विशालकम् ।

परीणाहे कलांशे तु भान्वंशमधमं त्विति ॥ १० ॥

तयोर्मध्येऽष्टभागे तु नवधा पीठविस्तृतम् ।

अथवा लिङ्गविष्कम्भं चतुरस्रकृते सति ॥ ११ ॥

तत्कर्णद्विगुणं वाऽथ सार्धद्विगुणमेव वा ।
 त्रिगुणं च विशालं तु पीठानां तु विशेषतः ॥ १२ ॥
 गर्भगेहं त्रिभागैकं चतुर्भागैकमेव वा ।
 पीठव्यासं समाख्यातं विष्णुभागसमोन्नतम् ॥ १३ ॥
 सामान्यं नागरादीनां लिङ्गानां पीठिकासमे ।
 उपानवाह्यविस्तारं सर्वेषां तु विधीयते ॥ १४ ॥
 तदष्टनवदशांशहीनं वाऽग्रविशालकम् ।
 विष्णुभागसमोत्तुङ्गं सपादं सार्धमेव वा ॥ १५ ॥
 सामान्यपीठिकानां तु नागराद्यासमुन्नतम् ।
 लिङ्गानां सकलानां तु सामान्यं पीठलक्षणम् ॥ १६ ॥
 कलोदये नवांशे तु व्योमांशं कन्यसोदयम् ।
 गुणांशं श्रेष्ठमानं तु तयोर्मध्येऽष्टभाजिते ॥ १७ ॥
 नवधा पीठतुङ्गं तु तस्य विस्तारमुच्यते ।
 पीठतुङ्गसमं व्यासमधमं पीठमुच्यते ॥ १८ ॥
 द्विगुणं चोत्तमं व्यासात्तयोर्मध्येऽष्टभाजिते ।
 नवधा विस्तृतं ख्यातं सकलानां विशेषतः ॥ १९ ॥
 पिण्डिका गोमुखोपेता लिङ्गानां तु विधीयते ।
 गोमुखाकृति पीठं स्यात्सकलानां विशेषतः ॥ २० ॥
 समाश्रं समवृत्तं वा लिङ्गानां तु विधीयते ।
 सायताग्राय(प)वृत्तं वा प्री(प्र)तिमानं समं तु वा ॥ २१ ॥
 पद्मपीठं भद्रपीठं वेदिकोपरि मण्डलम् ।
 पीठं चतुर्विधं ख्यातमलंकारं द्विजोत्तम ॥ २२ ॥
 कलांशं विभजेत्तुङ्गमुपानोच्चं द्विभागया(तः) ।
 भूतांशोच्चमथो पद्मं कण्ठं पादुकसदृशम् ॥ २३ ॥
 ऊर्ध्वपद्मं तु वेदांशं द्विभागं पट्टिकोदयम् ।
 शिवांशं प्रीतवायुश्च(प्रतिभागं च)षोडशदलसंयुतम् ॥ २४ ॥
 क्षुद्रं दलं तयोर्मध्ये अष्टौ वाऽथ महादलम् ।
 अर्धाङ्गुलं दलाग्रोच्चं मानाङ्गुलसमावृतम् ॥ २५ ॥

लिङ्गदेहाङ्गुलोर्ध्वं वा दलाग्राणां समुच्छ्रयम् ।
 पीठतारत्रिभागैकं गोमुखं दीर्घमुच्यते ॥ २६ ॥
 तदीर्घसदृशं ख्यातं मूलव्यासमुदाहृतम् ।
 मूलतारत्रिभागैकं तस्याग्रे विस्तृतं भवेत् ॥ २७ ॥
 मूलादग्रं क्रमात्क्षीणं तदग्रं व्याससदृशम् ।
 त्रिपादं वाऽर्धपादोनं वृत्तिभागांश्च एव वा ॥ २८ ॥
 व्यासत्रिभागभागं तु शिलामार्गविशालकम् ।
 पट्टिकोर्ध्वसमं निम्नं तस्माद्धीनं तु कन्यसम् ॥ २९ ॥
 उपानाद्यङ्गवेशं च नीत्रं सौन्दर्यमाचरेत् ।
 अधिष्ठानं भवेद्वेशनीत्रं वा परिकल्पयेत् ॥ ३० ॥
 पद्मपीठं समाख्यातं भद्रपीठमथोच्यते ।
 कृत्वा तु षोडशोत्सेधं भागेनोपानमुच्यते ॥ ३१ ॥
 जगत्युच्चं तु वेदांशं गुणांशं कुरुतोश्च(च्छ्र)यम् ।
 शिवांशं पट्टिकामानं कण्ठमानं गुणांशकम् ॥ ३२ ॥
 तदूर्ध्वं पट्टमेकांशं द्विभागं पट्टिका भवेत् ।
 शश्यंशं घृतवारि स्याद्भद्रपीठमिदं परम् ॥ ३३ ॥
 पटोच्चं तु कलांशे तु द्विभागं पादुकोदयम् ।
 गुणांशं जगतीमानं कुमुदोच्चं तु तत्समम् ॥ ३४ ॥
 व्योमांशं पट्टमानं तु कण्ठमानं द्विभागया(तः) ।
 तस्योर्ध्वं कम्पमेकांशं गुणांशं पट्टिका भवेत् ॥ ३५ ॥
 एकांशं घृतवारि स्याद्वेदीभद्रं तथोच्यते ।
 भद्रमेवं समाख्यातं वेदपीठमथोपरि ॥ ३६ ॥
 त्रयोदशांशं पीठोच्चं द्विभागं पादुकोदयम् ।
 तदूर्ध्वं पञ्चकं तुल्यं कम्पमंशेन कारयेत् ॥ ३७ ॥
 द्विभागं कम्पमानं तु ऊर्ध्वकम्पं शिवांशकम् ।
 तदूर्ध्वपञ्चं पञ्चांशं पट्टकं चैव तत्समम् ॥ ३८ ॥
 घृतवार्युदयं व्योमभागेन परिकल्पयेत् ।
 अथोदये तु वस्वंशे उपानोच्चं शिवांशकम् ॥ ३९ ॥

एकांशं घृतवारि स्याच्छेषं वेदियुगाश्रक(य)म् ।
 वेदिकापीठमाख्यातं तदेवाक्षांशपट्टिका ॥ ४० ॥
 कर्तव्यं तु त्रिधैवाहि वेदिकापीठमुच्यते ।
 पञ्च वा भद्रपीठं वा वृत्तं तु परिमण्डलम् ॥ ४१ ॥
 अधिष्ठानं तु यावद्वा पीठाङ्गं परिकल्पयेत् ।
 उपपीठाङ्गवद्वन्धात्तत्तन्नाम्ना प्रकीर्तितम् ॥ ४२ ॥
 जयदं चतुरश्रान्तं योन्याकारं प्रजाकरम् ।
 शान्तिः स्याद्वनुराकारे गुणाश्रं रिपुनाशनम् ॥ ४३ ॥
 वर्धमानं तु वृत्तं स्यात्पञ्चाश्रं पुष्टितुष्टिदम् ।
 षट्कोणं रोगनाशं स्याद्दे(दे)वदे(मे)व क्रमाद्विदुः ॥ ४४ ॥
 एष्वाकारेषु पीठाग्रात्प्रागुक्तविधिना कुरु ।
 द्रव्ये तुष्टेष्टपीठे तु जीर्णे धारे द्विजोत्तम ॥ ४५ ॥
 पूर्वाऽऽकृतिर्यथा कार्यं तथा कुर्यात्पुनः पुनः ।
 पश्चादन्याकृतातीतकर्तव्यं कर्तृनाशनम् ॥ ४६ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूर्वाकारं प्रकल्पयेत् ।
 सापेक्षं यत्तु तत्तारान्सपादं सार्ध एव वा ॥ ४७ ॥
 आजयं मुखभद्रं वा भद्रं चोपसभद्रवत् ।
 लिङ्गानां सायतं पीठं न कुर्यात्तु कदाचन ॥ ४८ ॥
 समाश्रं समवृत्तं च सायतं वा तदन्यकम् ।
 सर्वं च सक्रमोपेतं कर्तव्यं संपदां पदम् ॥ ४९ ॥
 पिण्डिकालक्षणं प्रोक्तं पादशैलोदयं शृणु ॥ ५० ॥

इति काश्यपशिल्पे पिण्डिकालक्षणं नामाष्टपञ्चाशत्तमः पटलः ।

॥ अथैकोनषष्टितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण पादशैलादिलक्षणम् ।
 लिङ्गन्तारत्रयं व्यासं तत्र पादसमोन्नतम् ॥ १ ॥
 श्रेष्ठमध्यकनिष्ठोर्ध्वं तयोर्मध्येऽष्टभाजिते ।
 तुङ्गं तु नवधा प्रोक्तं पादांशं (वे)सरोदितम् ॥ २ ॥

लिङ्गव्यासद्वयाधिक्यं व्यासं तद्वसुभाजिते ।
 कृ(ए)कांशमवटे निम्नं लिङ्गमूलवदाकृति ॥ ३ ॥
 नवरत्नप्रमाणेन नवकोष्ठं प्रकल्पयेत् ।
 अन्यतः समतां कुर्यादाधाराख्यशिलासह ॥ ४ ॥
 तदस्मात्पीठसीमान्तं नन्द्यावर्तशिलोदयम् ।
 लिङ्गपीठसमानं वा एकद्वित्र्यङ्गुलाधिकम् ॥ ५ ॥
 नान्यवृत्तशिलाव्यासं नागरेषु विधीयते ।
 पीठव्यासान्यके वाऽथ द्वाविडाक्षग्निकायिकम् ॥ ६ ॥
 लिङ्गव्यासेन पादांशे पीठादेकैकवर्धनात् ।
 नन्द्यावर्तशिलाव्यासं नवधा वेसरोदितम् ॥ ७ ॥
 लिङ्गस्योपरितः कल्प्यं चत्वारश्च(त्वरं च)तुरश्रकम् ।
 चतुरश्रोच्चतायामं तेषां मानमुदाहृतम् ॥ ८ ॥
 उत्तराग्रं तु प्राग्भागे प्रागग्रं दक्षिणे न्यसेत् ।
 पश्चिमे चोत्तराग्रं चेत् प्रागग्रं चोत्तरे न्यसेत् ॥ ९ ॥
 शांकरे प्रथमस्याग्रमनलाग्रे द्वितीयकम् ।
 तृतीयं मरुतो वायुमूलं च चतुर्थकम् ॥ १० ॥
 नन्द्यावर्तशिलास्त्वेवं योज्यं कल्पदलोदके ।
 तदूर्ध्वेऽष्टबन्धनं कुर्यात्स्थापयेत्पिण्डिकां बुधः ॥ ११ ॥
 सुधया वज्रबन्धं वाऽऽलिप्य पीठं प्रयोजयेत् ।
 एकांशं चोत्तमं पीठं द्वाभ्यां वै मध्यविष्टरम् ॥ १२ ॥
 त्रिचतुष्पञ्चभिर्वाऽथ कन्यसं पीठमुच्यते ।
 पीठानां तु तदूर्ध्वे तु मश्मै(ध्यै)केन समाचरेत् ॥ १३ ॥
 बहुवस्तुदलाधस्तात्पीठसंघैर्गलैर्गुरुः ।
 गलाधस्ताद्वृषौ द्वयश्रौ तत्पूर्वे वाऽपरे न्यसेत् ॥ १४ ॥
 त्रयश्चेदाश्रयं त्वेकं वामेऽवामे परे द्वयम् ।
 चत्वारं चेद्द्रोणयुगं चतुरश्रं प्रकल्पयेत् ॥ १५ ॥
 पञ्चषट् चैव कर्तव्यं पिण्डिकालक्षणान्वितम् ।
 सुधयाऽष्टबन्धनाद्वा निश्छिद्रं सुदृढं कुरु ॥ १६ ॥
 इष्टकाभिः शिलाभिर्वा दृढं स्यात्सुधयाऽन्वितम् ।
 लोहजं राजतं चैव यथावददृढता भवेत् ॥ १७ ॥

सर्वेषां बन्धनं चाष्टबन्धमित्यभिधीयते ।
 विष्णुभागोर्ध्वसीमं च पिण्डिकोर्ध्वं समुन्नयेत् ॥ १८ ॥
 नतोन्नतं न कर्तव्यं कृतं चेत्कर्तृनाशनम् ।
 लिङ्गस्य मुखनिर्माणं लक्षणोद्धारमुच्यते ॥ १९ ॥
 प्रासादस्याग्रतो वाऽपि चांशके दक्षिणेऽपि वा ।
 हस्तमानं समुत्सेधं दर्पणोदरसंनिभम् ॥ २० ॥
 गोमयालेपनं कृत्वा पिण्डीं चूर्णैरलंकृताम् ।
 नानाधूपैश्च दीपैश्च नानापुष्पैरलंकृताम् ॥ २१ ॥
 शालिभिः स्थण्डिलं कुर्याद्वेदिकायां विशेषतः ।
 तण्डुलैश्च तिलैर्दमैर्लाजैः पुष्पैरलंकृतैः ॥ २२ ॥
 अधमत्रयलिङ्गानामेवं मण्डपमाचरेत् ।
 शेषाणां लिङ्गदीर्घं स्याद्यथावेदिकविस्तृतम् ॥ २३ ॥
 तेनैव त्रिगुणव्यासं मण्डपस्य विशालकम् ।
 अन्यत्सर्वमलंकारं प्रागिवैव समाचरेत् ॥ २४ ॥
 विध्यूर्ध्वं श्वयते(स्थपति)लिङ्गं प्राक्छिरश्चोर्ध्ववक्त्रकम् ।
 परिवेष्ट्य घटानष्टौ सकूर्चान्सावधानवान् ॥ २५ ॥
 समूत्रान्नवस्त्राढयान् गन्धतोयेन पूरयेत् ।
 सावधानान्सभो(शो)भाद्या(ढयान्)लोकपालादिदैवतान् ॥ २६ ॥
 गन्धैः पुष्पैश्च धूपाद्यैरर्चयेत्स्वस्वनामतः ।
 लिङ्गमूलस्य वामे तु पिण्डिकाश्च निधापयेत् ॥ २७ ॥
 रक्तवस्त्रादिनाऽऽवेष्ट्य लिङ्गपीठे समर्चयेत् ।
 वेदिकायां सत्वयैन्द्रे कुण्डं वा स्थण्डिलं कुरु ॥ २८ ॥
 अग्न्याधानादिकं सर्वमग्निकार्योक्तमाचरेत् ।
 ब्रह्मवृक्षसमिद्धिश्च होमं कृत्वा विधानतः ॥ २९ ॥
 आपोहिष्ठादिमन्त्रेण इदं विष्णुश्च मन्त्रतः ।
 ब्रह्म जज्ञानमन्त्रेण आज्य[त]न्त्रं समाचरेत् ॥ ३० ॥
 चरुहोममघोरेण प्रत्यगष्टादशाहुतीः ।
 तथा जागरणं रात्रौ प्रभाते समुहूर्तके ॥ ३१ ॥
 देशिकस्तु शुचिर्भूत्वा सकलीकृतविग्रहः ।
 सितवस्त्रोत्तरीयाढ्यः सितमाल्यानुलेपनः ॥ ३२ ॥

सितयज्ञोपवीतश्च शिवद्विजकुलोद्भवः ।
 स्थपतिश्च शुचिर्भूत्वा यज्ञसूत्रोत्तरान्वितः ॥ ३३ ॥
 प्राग्वदग्निं समभ्यर्च्य स्विष्टपूर्णाहुतिं यजेत् ।
 प्रतिसरं बन्धयेन्मात्रं लिङ्गपीठे द्विजोत्तम ॥ ३४ ॥
 स्वर्णरजतकार्पाससूत्रैर्वा हृदयेन तु ।
 प्रभाते सुमुहूर्ते तु लक्षणोद्धारमाचरेत् ॥ ३५ ॥
 पायसं घृतसंयुक्तं शिरःस्थाने बलिं हरेत् ।
 रत्नशान्तिं परित्यज्य गन्धायैरर्चयेद्भूतम् ॥ ३६ ॥
 रत्नेन धातुना लिङ्गमध्ये सूत्रं तु पातयेत् ।
 मुखभागस्य मध्ये तु नालं कुर्यात्सलक्षणम् ॥ ३७ ॥
 लिङ्गमानेन मतिमान् स्तूपिविस्तारमाचरेद् ।
 रुद्रभागोदयं गृह्य शिरसो वर्तनान्वितम् ॥ ३८ ॥
 सवेदविंशतिर्हस्तं कृत्वैकांशं तु विस्तृतम् ।
 अङ्गुलं वसुधा भज्य एकांशं यत्रमुच्यते ॥ ३९ ॥
 उत्तमोत्तमलिङ्गानां सूत्रं पञ्चयवं ततः ।
 शेषाणामपि लिङ्गानां यवार्थं प्रतिहासयेत् ॥ ४० ॥
 अधमाधमलिङ्गं तु सूत्रतारं यवं भवेत् ।
 सूत्रविस्तारमेवं स्यात्ख्या(स्वा)तं चैव तु तत्समम् ॥ ४१ ॥
 लक्षणं शिरसि व्याधिल्लालटे मरणं भवेत् ।
 नेत्रे कृते त्वपस्मारमास्ये ध्यात्वा विनाशनम् ॥ ४२ ॥
 चिबुके बन्धुनाशः स्यात्कण्ठे स्कन्धविनाशनम् ।
 स्तनदेशे मुतं हन्ति तस्मादेतानि वर्जयेत् ॥ ४३ ॥
 शिरसा सह रुद्रांशं गुणांशं विभजेत्समम् ।
 एकांशं मूर्धतो[वर्ज्यस्त]नादूर्ध्वे तदंशके ॥ ४४ ॥
 तदसतांशयोर्विप्रं लक्षणोद्धारमाचरेत् ।
 पद्मं वा मुकुलाकारं लिङ्गकारं यथोचितम् ॥ ४५ ॥
 द्विजानामतिवृद्धयर्थं नृपाणां च जयावहम् ।
 खड्गप्रत्यश्चिकाकारं कुंजराक्षमिवाकृति ॥ ४६ ॥
 शङ्खाभश्च चतुर्भेदं नृपाणामपि वृद्धये ।
 कराञ्जलिसमाकारं गोकर्णाकृति वा भवेत् ॥ ४७ ॥

वैश्यानां च त्रिकोणं च शूलवृत्तायतं तथा ।
 शूद्रवृद्धिकरं त्रीणि सूत्रं गृह्य तु लक्षणम् ॥ ४८ ॥
 लक्षणोद्धरणोत्थांशं रुद्रभागविभाजिते ।
 मुकुलोदयमेकांशं तद्व्यासं चापि तत्समम् ॥ ४९ ॥
 तन्मूलानां तु दीर्घत्वं नवभागमुदाहृतम् ।
 तन्नालमेकसूत्रं स्यात्सूत्रद्वित्रियुगं तु वा ॥ ५० ॥
 सूत्रत(त्र)ययुतं चोक्तं सूत्रान्तरयवत्रयम् ।
 यवद्वयान्तरं वाऽथ नालातरं द्विजोत्तम ॥ ५१ ॥
 नालमूलेन तस्याग्रे सीमासूत्रे तथा लिखेत् ।
 तन्नालं चैकसूत्रं स्याल्लिङ्गमध्ये विशेषतः ॥ ५२ ॥
 सूत्रोक्तव्यासखातं च नालायामं च कल्पयेत् ।
 नालाधस्तात्तु व्योमांशं त्यजेद्विष्णवशकोपारि ॥ ५३ ॥
 मणिरेखा ततः कार्या मुकुलस्फुङ्गं(फुल्ल)नाकृति ।
 रेखात्रयं तथा विप्र पद्ममूलं समं तु वा ॥ ५४ ॥
 पद्मतारत्रयैकांशं वेदांशेऽग्न्यंश एव वा ।
 पञ्चांशं[वा]युगांशं वा पद्मनालार्धमेव वा ॥ ५५ ॥
 मुकुलमूलेऽन्तरं ह्येवं नालमूलेऽन्तरं शृणु ।
 नालायामसमं पश्चाद्द्वित्रिपादयुगांशके ॥ ५६ ॥
 त्रिभागं पञ्चभागं तु वेध(द)भागमथापि वा ।
 नालमूलसमत्वे वा मणिरेखाद्वयोत्तरम् ॥ ५७ ॥
 मूलादग्रं क्रमात्क्षीणं मणिरेखान्तरं भवेत् ।
 तन्तुमूले समे तिर्यग्गत्वा पृष्ठे तु संधयेत् ॥ ५८ ॥
 मणिरेखाव्यासखातं चालिङ्गस्यात्रि लिङ्गवत् ।
 मणिरेखालम्बि नालं दीर्घास्त्रं सममेव वा ॥ ५९ ॥
 तस्मादामूलपर्यन्तं वसुभागविभाजिते ।
 मणि(णे)रालम्बनं विप्र नवधा परिकीर्तितम् ॥ ६० ॥
 सर्वेषु लक्षणोद्धारे श्रीहिंस्यान्मणिरेखिका ।
 प्रथमं लक्षणं प्रोक्तं द्वितीयं लक्षणं शृणु ॥ ६१ ॥

लक्षणोद्धरणार्थीं दशभागविभाजिते ।
 एकांशं मुकुलोच्चं तु नवांशं नालदीर्घकम् ॥ ६२ ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं चतुर्थं लक्षणं शृणु ।
 लक्षणांशं तु नवधा भाज्यैकांशं तु कुण्डकम् ॥ ६३ ॥
 सप्तांशं नालदीर्घं तु शेषं पूर्ववदेव हि ।
 चतुर्थं लक्षणं प्रोक्तं पञ्चमं लक्षणं शृणु ॥ ६४ ॥
 लक्षांशं वसुधा भज्य व्योमांशं मुकुलोदयम् ।
 षडंशं नालदीर्घं तु नालाधस्ताच्छिवांशकम् ॥ ६५ ॥
 तदेव सप्तभागं तु नालदीर्घमुदाहृतम् ।
 शेषं प्रागिव कर्तव्यं सप्तमं लक्षणं शृणु ॥ ६६ ॥
 लक्षार्थींशे तु सप्तांशे शश्यंशं मुकुलोदयम् ।
 भूतांशं नालदीर्घं तु शेषं पूर्ववदेव हि ॥ ६७ ॥
 षडंशं वाऽथ तन्नालदीर्घं शेषं तु प्रागिव ।
 एवमष्टविधं ख्यातं नालायामं द्विजोत्तम ॥ ६८ ॥
 अग्राकारेऽब्जमुकुलाद्भानुसंख्या तु सुव्रत ।
 यथेष्टनालं कर्तव्यं वसुसंख्या तु देशिकः ॥ ६९ ॥
 दृढसूत्रं प्रकर्तव्यं लिङ्गे धूक्तप्रमाणतः ।
 स्थापयेत्तु ततो लिङ्गं प्रागग्रं दारुविष्टरे ॥ ७० ॥
 लक्षयेत्पिण्डिकावक्त्रं लिङ्गं सौम्ये निधापयेत् ।
 स्थापितः कलशैः स्थाप्य लिङ्गपीठे हृदा बुधः ॥ ७१ ॥
 गन्धोदकैः [स्तु सं] स्नाप्य गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ।
 लम्बकूर्चसमायुक्तं सर्वालंकारसंयुतम् ॥ ७२ ॥
 र(थे वा शि)विकायां वा ग्रामं कृत्वा प्रदक्षिणम् ।
 ततो जलाशयं प्राप्य जलाधिवासनं कुरु ॥ ७३ ॥
 लक्षणोद्धारमाख्यातं प्रतिमालक्षणं शृणु ॥ ७४ ॥

इति काश्यपशिल्पे पीठलक्षणोद्धारो नामैकोनपष्ठितमः पटलः ।

॥ अथ षष्ठितमः पटलः ॥

अथ शैवादनन्तरं [स्याद्] विष्णुस्थापने विधिः ।
 नगरे पश्चिमे वाऽपि मध्ये वा उत्तमोत्तमम् ॥ १ ॥
 मध्यादिकलिकान्तं वा अवतारं तु शिञ्जितम् ।
 तत्पदे वास्तुदेवांश्च स्थापयेच्छिल्पिकोत्तमः ॥ २ ॥
 खगं तु विष्णुपुरतो विष्णुकुञ्जमथापि वा ।
 अञ्जलिं हस्तसंयुक्तं पूर्वे वा अग्रतस्तथा ॥ ३ ॥
 आलयेऽर[ण्यके] वाऽपि तटाके पुण्यतीर्थके ।
 ग्रामे वा वास्तुमध्ये वा भवेत्पूर्वं उदङ्मुखे ॥ ४ ॥
 वरुणे वैश्यभूमिं च यममिन्द्रं तु स्थापयेत् ।
 पिशाना(चा)ग्नौ पदे स्थाप्य नैर्ऋतिं वायुमर्चयेत् ॥ ५ ॥
 अथ वक्ष्ये विशेषेण सकलस्थानमुत्तमम् ।
 शांकरे नृत्तमूर्तिस्तु आग्नेय्यां वृषवाहनम् ॥ ६ ॥
 उमास्कन्द[यु]तं विप्र नैर्ऋत्यां परिकल्पयेत् ।
 कङ्कालं वायुदिग्भागे भिक्षाटनं जयान्तिके ॥ ७ ॥
 सुखासनं तु सत्यांशे विध्यंशे त्रिपुरान्तकम् ।
 सुग्रीवे हरिरर्धे स्याद्गन्धर्वे चन्द्रशेखरम् ॥ ८ ॥
 शेषांशं..... मुख्ये कालारिमूर्तिकम् । (?)
 उदिते त्वर्धनारी स्यादैन्द्रे कल्याणसंयुतम् ॥ ९ ॥
 क्षेत्रपालस्तु पर्जन्ये याम्ये वा दक्षिणेश्वरम् ।
 वारुण्ये लिङ्गमुद्भूतं सौम्ये तु गजहारिणम् ॥ १० ॥
 इत्यूर्ध्वमालयं प्रोक्तमन्तरालस्य कल्पयेत् ।
 मूलमध्ये तु संवीक्ष्य सकलं स्थापनं कुरु ॥ ११ ॥
 प्राकारेऽष्टचतुर्दिक्षु द्वारशोभादि कल्पयेत् ।
 प्राकारान्ताति(नि) मध्ये च दीर्घमध्ये च वेशनम् ॥ १२ ॥
 अथवा हर्म्यस्य मध्येन द्व्येकमंशकम् ॥ (?)
 प्रधानमारमेकं वा त्वग्ने वाचालकं द्विज ॥ १३ ॥

इति काश्यपशिल्पे सकलस्थापनविधिर्नाम षष्ठितमः पटलः ।

॥ अथैकषष्टितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण सुखासनविधिं परम् ।
 आसनं राजसं भावं भद्रपीठं [सुखा]सनम् ॥ १ ॥
 वामाङ्घ्रिश्छादयेत्पीठे दक्षिणाङ्घ्रिस्तु लम्बयेत् ।
 ऊर्ध्वभागोपरिष्ठात्तु सार्धवेदाङ्गुलाधिकम् ॥ २ ॥
 स्फिक्पिण्डमानमेतद्धि आसीनोर्ध्वं विशेषतः ।
 आसने पूर्वकेशान्तं जान्वोर्बाह्यावसानकम् ॥ ३ ॥
 जानूर्ध्वं पूर्वकेशान्तं जानोर्बा(नुवा)हुग्रीवास्यकम् ।
 परहस्तमणिवन्धं मध्यमं च समं भवेत् ॥ ४ ॥
 आसीनेन स्वसूत्रेऽस्ति पूर्वसूत्रेऽधुना शृणु ।
 मौलिमध्यं तु नासाग्रात्स्तनाभं नाभिमध्यमम् ॥ ५ ॥
 वामाङ्घ्रिगुल्फमध्ये तु ब्रह्मसूत्रं प्रलम्बयेत् ।
 सूत्रादक्षिणजान्वन्तमेकत्रिंशाङ्गुलं भवेत् ॥ ६ ॥
 अथवा त्रिंशदङ्गुल्य एकोनत्रिंशतोऽपि वा ।
 सूत्रात्तदङ्घ्रिनलकाद्वाऽन्तरं द्वादशाङ्गुलम् ॥ ७ ॥
 त्रयोदशाङ्गुलं वाऽथ दशाङ्गुलमथापि वा ।
 पीठं नादं प्रपाण्योस्तु नीत्रं द्वित्र्यङ्गुलं तु वा ॥ ८ ॥
 तत्सूत्रान्मथये(ध्यमे)हस्ते मध्यरेखावसानकम् ।
 चतुर्दशाङ्गुलं प्रोक्तमन्तरं तु द्विजोत्तम ॥
 ऊरोर्द्वे मणिवन्धान्तं नीत्रं द्वित्र्यङ्गुलं तु वा ॥ ९ ॥
 कटकं सिंहकर्णं वा तत्रस्थं प्रविधीयते ।
 तर्जन्यादिकनिष्ठान्तं तत्राङ्गुल्यस्तु वक्रगाः ॥ १० ॥
 ईषद्वक्रं तदङ्गुलमेवं स्यात्कटकाकृति ।
 मध्यामध्यतलान्तं तु अर्धमर्धं त्वनामिका ॥ ११ ॥
 वक्रं शेषाङ्गुलं प्राग्वत्सिंहकर्णमिदं परम् ।
 हिकासूत्रं समं कुर्यात्कर्तव्याग्रौ करे परे ॥ १२ ॥
 वक्रावनामिकाङ्गुष्ठौ तलमध्यावसानकौ ।
 किञ्चिद्वक्रा कनिष्ठाऽपि शेषौ द्वौ तु ऋजुक्रियौ ॥ १३ ॥

कर्तव्याऽऽकृतिरेवं स्याल्लक्षणाश्रितसुन्दरम् ।
 कूर्परं श्रोणिपार्श्वे तु पञ्चषट्सप्तमाकृतिम् ॥ १४ ॥
 कुक्षिमध्ये च नासाग्रे पूर्वसूत्रं तु संस्पृशेत् ।
 मेढूमूलं तु वामाङ्घ्रि गुल्फमध्यं रसाङ्गुलम् ॥ १५ ॥
 अथवा सप्तमात्रं तु पञ्चमात्रमथापि वा ।
 नाभिमध्यं तु वामाङ्घ्रिनलिकाग्रं चतुर्दश ॥ १६ ॥
 त्रयोदशाङ्गुलं वाऽथ भान्वङ्गुलमथापि वा ।
 मौल्यग्रमध्यमात्सूत्रं द्व्यन्तरं मनुमातृ(त्र)कम् ॥ १७ ॥
 सार्धत्रयोदशं वा [त्र]योदशाङ्गुलमेव वा ।
 ऋजो(जु)गतं सुखासीनं प्रवालसदृशप्रभम् ॥ १८ ॥
 त्रिनेत्रं सुष्ठुवदनं संपन्नं राजसं गुणम् ।
 व्याघ्राजिनाम्बरोपेतं दुकूलवसनान्वितम् ॥ १९ ॥
 कर्तरीपरहस्तौ द्वौ बाह्वे वाऽभ्यन्तरासनम् ।
 दक्षिणे परशुं वामे कृष्णं चान्यवरद्वयम् ॥ २० ॥
 अभयं दक्षिणं वामं कटकं सिंहकर्णवत् ।
 वामे कर्णविशेषेण शङ्कपात्रमधापयेत् ॥ २१ ॥
 त्रिचतुष्पञ्चमात्रं वा पञ्चमण्डलाविस्तृतम् ।
 कर्णनालघनं चैव त्रिगुणं पत्रविस्तृतम् ॥ २२ ॥
 य(ए)वं पत्रघनं प्रोक्तं श्वेतभान्वादिमादेवम् ।
 दक्षिणे कर्णमेवं तु कुण्डलं सिंह एव वा ॥ २३ ॥
 कुण्डलं व्यासतुङ्गं तु त्रिचतुष्पञ्चमात्रकम् ।
 युक्त्या तत्कुण्डलं कृत्वा कर्णस्कन्धोपरि न्यसेत् ॥ २४ ॥
 अथवा कर्णयोर्विप्र वृत्तकुण्डलकं न्यसेत् ।
 वृत्तकुण्डलाविस्तारमष्टादशयवं भवेत् ॥ २५ ॥
 वेदाङ्गुलं तु तत्तुङ्गं कुम्भाब्जं मुकुलोदयम् ।
 क(अ)न्यद्वा सुन्दरोपेतं कल्पयेद्वृत्तकुण्डलम् ॥ २६ ॥
 जटामुकुटसंयुक्तं युग्मसंख्याजटान्वितम् ।
 मुकुटस्योदयं विप्र चतुर्विंशाङ्गुलं भवेत् ॥ २७ ॥
 त्रिसप्ताङ्गुलतुङ्गं वा द्विर्नवाङ्गुलमेव वा ।
 केशांश्च मुकुटं चंतु(चापि) ललाटे पट्टसंयुतम् ॥ २८ ॥

मुखान्तसदृशं विप्र मुकुटमूलविशालकम् ।
 तत्सप्ताष्टनवांशेन हीनमग्रविशालकम् ॥ २९ ॥
 चतुष्पूरिमसंयुक्तं भान्वंशं पूरिमोदयम् ।
 सव्ये नागार्कपुष्पैश्च वामे त्वर्धशशिं न्यसेत् ॥ ३० ॥
 दक्षिणोत्थं शिवार्धं वा वामे नागार्कपुष्पधृत् ।
 कटिसूत्रत्रिसंख्यादि सूत्रं प्राति यवं स्वनम् ॥ ३१ ॥
 कटिसार्धोपरिष्ठात्तु कटिसूत्रं तु बन्धयेत् ।
 पञ्चषट्सप्तमात्रं वा कीर्तिमाननविस्तृतम् ॥ ३२ ॥
 तद्विस्तारसमोत्तुङ्गं मेढ्रोर्ध्वं परिकल्पयेत् ।
 कटिसूत्रादूरुदाममूरुत्रयावसानकम् ॥ ३३ ॥
 मुक्तादामोरुदाम स्यादन्तरे रत्नसंयुतम् ।
 कटिसूत्रं समाख्यातं कटकं वलयान्वितम् ॥ ३४ ॥
 कटकं वलयोपेतं प्रकोष्ठं द्विजसत्तम ।
 कनिष्ठाङ्गुलिपरीणाहं वलयं मार्दवं हितम् ॥ ३५ ॥
 अथवा वलयस्यैव घनं द्वित्रियवं तु वा ।
 पराजितं तु वलयं युग्मं प्रके(कोष्ठे) निधापयेत् ॥ ३६ ॥
 मार्दवं रत्नबन्धं वा कृत्वा तु वलये द्विज ।
 केयूरं कूर्परे न्यस्य मुकुटं च घनान्वितम् ॥ ३७ ॥
 एकाकारं तु केयूरं वाऽष्टपत्राब्जसंयुतम् ।
 नानारत्नसमायुक्तं शैलवाहमथापि वा ॥ ३८ ॥
 पत्रपूरिमसंयुक्तं बाहुमध्ये द्विजोत्तम ।
 पत्रपूरिमनालं तु केयूरसदृशं घनम् ॥ ३९ ॥
 तत्पूरिमादधोनालं बाहुद्वित्रिपरं तु वा ।
 त्रिचतुष्पञ्चमात्रं वा पत्रपूरिमविस्तृतम् ॥ ४० ॥
 तद्व्यासार्ध[मात्र]तुङ्गं पादोनं द्विगुणं तु वा ।
 द्विगुणं वाऽपि तुङ्गं तु तद्बाहुवलयं भवेत् ॥ ४१ ॥
 मध्याङ्गुल्या विना शेषाः स्वाङ्गुलीमुद्रिकान्विताः ।
 मुद्रिकामूलपर्वस्था वृत्ताया वसनान्वितम् ॥ ४२ ॥
 उदरं स(ब)न्धं विशालं चैकद्वित्रियुगं तु वा ।
 यवं वा द्वियवं वाऽथ उदरं बन्धनं भवेत् ॥ ४३ ॥

नानालंकारसंयुक्तं नानारत्नैर्विचित्रितम् ।
 नाभेरूर्ध्वं गुणांशं तु नीत्वा वा दारु वर्धयेत् ॥ ४४ ॥
 पादयोर्मध्यमादन्याः स्वङ्गुल्यो वलयान्विताः ।
 का(जा)लयवद्वयघनं स्वङ्गुलानां तु मध्यगम् ॥ ४५ ॥
 पादौ जालकयुक्तौ[हि]गुल्फजस्थौ द्विजोत्तम ।
 जालकाबन्धसूत्रं तु यवद्वयघनान्वितम् ॥ ४६ ॥
 तत्सूत्रजालनालं स्यान्निपञ्चयवमानकम् ।
 त्रियवं जालकानालं शेषं वै जालकोदयम् ॥ ४७ ॥
 तदुन्नतसमं व्यासं यवमानं च तत्समम् ।
 शेषं हीनं घनं गाढं यस्य यच्च यथोचितम् ॥ ४८ ॥
 गाढावृतं तु युक्तं स्यादन्तःपाषाणसंयुतम् ।
 घनं पाषाणहीनं तु गाढनीत्रं तदोच्यते ॥ ४९ ॥
 परशोर्हरिणीदीर्घं भान्वङ्गुलमुदाहृतम् ।
 परशुं हरिणीं चैव युक्त्या वा द्वयमाचरेत् ॥ ५० ॥
 यज्ञोपवीतसंयुक्तं यवाष्टांशं घनं भवेत् ।
 उपवीतद्विसूत्रं स्यादुपवीतसमं घनम् ॥ ५१ ॥
 वासः स्कन्धोपरि न्यस्य नाभ्यधस्ताङ्गुलं भवेत् ।
 यज्ञोपवीतसूत्रं स्यान्नाभेर्दक्षिणपार्श्वके ॥ ५२ ॥
 अपरे वाममाश्रित्य यज्ञसूत्रं निधापयेत् ।
 ऊरुसूत्रं समालम्ब्य स्तनादष्टाङ्गुलोत्तरम् ॥ ५३ ॥
 यज्ञोपवीतमेवं स्याच्छन्नवीरमथ शृणु ।
 यज्ञोपवीतं स्याद्विप्र स्कन्द(न्ध)योरुभयोरपि ॥ ५४ ॥
 पाश्वयोश्चैव श्रोण्यर्धे न्यस्य स्थानान्तरैकवत् ।
 [ग्रीवा]हारं विजानीयाद्विक्राधस्तात्षडङ्गुलम् ॥ ५५ ॥
 लम्ब्ये वेदाङ्गुलं तारं यवत्रयघनान्वितम् ।
 नानारत्नैर्हिरण्यैश्च हारं कृत्वा तु सुन्दरम् ॥ ५६ ॥
 हिकासूत्रोपरिष्ठात्तु उपग्रीवं च बन्धयेत् ।
 रुद्राक्षं वाऽथ रत्नं वा हेमसूत्रमथापि वा ॥ ५७ ॥

उपग्रीवं समाख्यातं नानापुष्पविराजितम् ।
 सर्वाङ्गसुन्दरं देवं शेषं युक्त्या समाचरेत् ॥ ५८ ॥
 एवं सुखासनं प्रोक्तमुमास्कन्दयुतं तथा ॥ ५९ ॥

इति काश्यपशिल्पे सुखासनं नामैकषष्टितमः पटलः ।

॥ अथ द्विषष्टितमः पटलः ।

अथ वक्ष्ये विशेषेण सोमकन्देश्वरं द्विज ।
 सुखासनं यथा प्रोक्तं तथेदं च विधीयते ॥ १ ॥
 देवस्य वामपार्श्वे तु पार्वतीं च सुखासनाम् ।
 चय(रच)येदक्षिणे पादे वामपादं प्रलम्बयेत् ॥ २ ॥
 आसनस्योपरिष्ठात्तु स्विष्टीनां चतुरङ्गुलम् ।
 ऊर्ध्वकायसमायुक्तं मानसोपारि कल्पयेत् ॥ ३ ॥
 किञ्चिद्देव्याश्रितं वक्त्रं लक्षणं भागसंयुतम् ।
 वरदं वामहस्ते तु उत्पलं दक्षिणे करे ॥ ४ ॥
 किञ्चिद्वक्रौ यथापूर्वौ वामहस्तौ तथोर्ध्वके ।
 वरदं चामिति(भयं) ख्यातं पृथक्सहस्य कर्णवत् ॥ ५ ॥
 वामाङ्के स्थापयेद्देवीं सर्वाभरणभूषिताम् ।
 रक्ताम्बरधरां देवीं छन्नवीरसमन्विताम् ॥ ६ ॥
 अथवाऽन्यप्रकारेण देवीभङ्गं वदामि दम्(ते) ।
 वामोरु(रौ)बाह्यपीठे तु वामहस्ततलं न्यसेत् ॥ ७ ॥
 पश्चादुत्पलसंयुक्तं दक्षिणं हस्तमुच्यते ।
 पीठं तु दक्षिणे जानुं किञ्चिदुच्छ्रितसंयुतम् ॥ ८ ॥
 त्रिचतुष्पञ्चमात्रं वा पीठजान्वन्तरं भवेत् ।
 षट्सप्ताष्टाङ्गुलं वाऽथ पीठं जान्वन्तरं भवेत् ॥ ९ ॥
 एवं द्विविधमित्याहुर्देवीभङ्गं विधीयते ।
 श्रीमान्नेनु(मता चो)क्तमार्गेण देवीमानं तु गृह्यताम् ॥ १० ॥

स्थानकानां तु देवेश देवि चास्थानकं भवेत् ।
 आसने त्वासनं ख्यातं विपरीतं विपत्करम् ॥ ११ ॥
 देवीलक्षणमेवं वा स्कन्दलक्षणमुच्यते ।
 देवीदेवेशयोर्मध्ये स्थापयेत्स्कन्दमूर्तिकाम् ॥ १२ ॥
 देव्या हिकावसानं तु स्कन्दमानं तदुत्तरम् ।
 स्तनाक्षान्तं कनिष्ठं स्यात्तयोर्मध्येऽष्टभाजिते ॥ १३ ॥
 नवधा स्कन्दमानं तु उक्तमानं त्रयं त्रयम् ॥
 जात्या व्यासयुतं वाऽपि हीनं वाऽपि प्रकल्पयेत् ॥ १४ ॥
 सवेदरसधर्मांशं तन्मानं तु विभाजिते ।
 एकांशमङ्गुलं ख्यातं तदष्टांशं यवं भवेत् ॥ १५ ॥
 एकाङ्गुलं शिरोमानं केशान्तं चैव तत्समम् ।
 त्रिभागं नेत्रसूत्रान्तं पुटान्तं चैव तत्समम् ॥ १६ ॥
 गुणांशं हनुसीमान्तं ग्रीवोच्चं तु द्वायाङ्गुलम् ।
 हिकासूत्रस्तता(ना)न्तं तु नवभागमुदाहृतम् ॥ १७ ॥
 तस्मानिन्मि(न्नाभ्य)वसानं तु वस्वङ्गुलमुदाहृतम् ।
 नाभेस्तु मेढ्रमूलान्तं सप्तमात्रमिति स्मृतम् ॥ १८ ॥
 भान्वंशमूर्ध्नीर्ध्वं स्याज्जानु द्व्यङ्गुलकं भवेत् ।
 जङ्घा चोरुसमं तुल्यं द्व्यंशं पादतलोन्नतम् ॥ १९ ॥
 दशांशांग्रीतलायामं बाहुदीर्घं चतुर्दश ।
 प्रकोष्ठायामं दशांशं तलं वेदाङ्गुलं भवेत् ॥ २० ॥
 युगांशं मध्यमाङ्गुल्यं सार्धाग्न्यंशमनामिका ।
 तत्समं तर्जनीदीर्घं कनिष्ठायां गुणाङ्गुलम् ॥ २१ ॥
 अङ्गुष्ठायामग्न्यंशं युगांशं तलविस्तृतम् ।
 प्रकोष्ठग्रं गुणांशं तु तन्मूलं चतुरङ्गुलम् ॥ २२ ॥
 भूतांशं बाहुमूलं स्याद्विस्तारं द्विजसत्तम ।
 सार्धाष्टांशं मुखव्यासं सप्तांशं कर्णविस्तृतम् ॥ २३ ॥
 कक्षयोरन्तरव्यासं त्रयोदशाङ्गुलं भवेत् ।
 पञ्चांशं हृदयविस्तारं रुद्रांशं मध्यविस्तृतम् ॥ २४ ॥

श्रोणिस्थाने तु भान्वंशं कटिस्थाने त्रयोदश ।

ऊरुमूलविशालं तु वस्वङ्गुलमुदाहृतम् ॥ २५ ॥

षडङ्गुलं जानुविस्तारं(वृत्तं) जङ्घामूलं युगाङ्गुलम् ।

गुणांशं नलकं तारं षडंशं तलविस्तृतम् ॥ २६ ॥

पार्श्विन्यासं युगांशं वा शेषं युक्त्या तु कल्पयेत् ।

केशान्ते नासिकोपेतं करण्डमुकुटान्वितम् ॥ २७ ॥

उभयोर्हस्तयोः पुष्पं वामो वरद एव वा ।

कटकं वाऽथ तद्धस्तं सिंहकण्ठमथापि वा ॥ २८ ॥

दक्षिणे पुष्पहस्तं वा कपिण्डमुभयं तु वा ।

कटिसूत्रधृतं नग्नं छन्नवीरसमन्वितम् ॥ २९ ॥

मृदुकचं उपग्रीवं बालभूषणभूषितम् ।

आसीनं वा स्थितं वाऽथ नृत्तं वा स्कन्दमाचरेत् ॥ ३० ॥

आसीनौ चरणौ द्वौ द्वौ विष्टरोपरि शाययेत् ।

स्थितौ पादतलौ द्वौ तु स्थलभङ्गमिति स्थितौ ॥ ३१ ॥

चरणौ कुञ्चितौभौ तु युक्त्या जानु(न्वो)श्च नीत्रकम् ।

द्विपादौ कुञ्चितौ किञ्चित् किञ्चद्रमन एव वा ॥

नृत्तं चेत्स्वस्तिकः सव्यपादं वक्रसमन्वितम् ।

उद्धृत्य वामपादं तु पीठोत्सेधं कलावधि ॥ ३३ ॥

षण्मात्रपञ्चमात्रान्तं पादमुद्धारतो द्विज ।

फलेनावरदं वामं हस्तमन्यं तु सूचितम् ॥ ३४ ॥

अथवा वामहस्तं तु फलं न्यस्त्वा(स्य)प्रसाधयेत् ।

हिक्रासूत्रे समे धृत्वा कर्णबन्धोर्ध्वसीमकम् ॥ ३५ ॥

द्वयन्तरं लम्बसूत्रं तु नृत्तमूर्तिवदाचरेत् ।

उमास्कन्दयुतं प्रोक्तं गृणु चन्द्रधरादिधृत् ॥ ३६ ॥

इति काश्यपशिल्पे द्विषष्टितमः पटलः ।

॥ अथ त्रिषष्टितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण चन्द्रशेखरमूर्तिना(काम्) ।
 केवलं गौरिसहितमालिङ्गं च त्रिधा भवेत् ॥ १ ॥
 केवलं गौरिसहितं सहजं गौरिसंयुतम् ।
 आलिङ्ग्य चैकहस्तेन देविदेवौ परस्परम् ॥ २ ॥
 कृतमालिङ्गमाख्यातमेवं त्रिविधमूह्यताम् ।
 केवलं समपादं तु स्थानकं सहितं भवेत् ॥ ३ ॥
 समभङ्गं त्रिभङ्गं स्यादभङ्गं चन्द्रशेखरम् ।
 केवलं मूर्तिदं ख्यातं सहितमभयप्रदम् ॥ ४ ॥
 तेष्वदौ समपादं तु स्थानकं सहितं तथा ।
 विम्बमानोदयं सर्वं प्रागेव परिकीर्तितम् ॥ ५ ॥
 लम्बमानोपमानं च ह्यधुना वक्ष्यते क्रमात् ।
 प्रलम्बफलकायामं चत्वारि चाष्टमात्रकम् ॥ ६ ॥
 अष्टादशाङ्गुलं तारं सार्धद्विच्यङ्गुलं घनम् ।
 चतुष्पादसमायुक्तं पादोच्चं प्रतिमोदयम् ॥ ७ ॥
 रि(ऋ)क्षाङ्गुलसमायुक्तं स्थापयेत्समभूतले ।
 समसूत्रं विनिश्चित्य प्रलम्बफलकोपरि ॥ ८ ॥
 पूर्वेऽपरे च पार्श्वे च मानसूत्रं प्रलम्बयेत् ।
 अन्तरे सुषिरं कल्प्यं सूत्रान्त्यं लम्बयेत्तदा ॥ ९ ॥
 तत्सूत्रं तु गुणं विम्बं कारयेद्विजसत्तम ।
 पूर्वं च पातयेत्पृष्ठे कायमध्ये च लम्बयेत् ॥ १० ॥
 एतानि पञ्च सूत्राणि ब्रह्मसूत्रमुदाहृतम् ।
 कक्षान्तरे मुखान्ते च द्वे द्वे सूत्रे प्रलम्बयेत् ॥ ११ ॥
 एवं हि नवसूत्राढ्यं स्थानकं चाऽऽसनं तथा ।
 मुकुटं मध्यमं चैव ललाटस्य तु मध्यमे ॥ १२ ॥
 नासाग्रमध्यमं चैव हनोर्मध्यं तथैव च ।
 हिकामध्यं च हृदयं मध्ये नाभिश्च मध्यमे ॥ १३ ॥
 लिङ्गमध्ये च मध्ये तु पादयोश्च तलान्तरे ।
 लम्बयेत्पूर्वसूत्रं स्यादपरस्तमथोच्यते ॥ १४ ॥

मुकुटस्य मध्यमाद्विप्र कृकाटिकास्तु मध्यमे ।
 ककुन्मध्यत्वमध्ये तु स्फिक्पिण्डान्तरके तथा ॥ १५ ॥
 ऊरुजश्रो(ङ्घ्र्य)र्ध्वशङ्का(जङ्घा)यां पाण्योश्च द्व्यन्तरे तथा ।
 एवं स्याल्लम्बयेत्सूत्रमपरस्यात्रमेव हि ॥ १६ ॥
 पार्श्वयोः कर्णवलयन्तं ग्रीवामध्ये तथैव च ।
 बाह्ये च मध्यमालम्ब्य गुल्फमध्ये तु लम्बयेत् ॥ १७ ॥
 देहमध्ये गतेनैव पञ्चसूत्रं प्रकल्पयेत् ।
 श्रोत्राभ्यन्तर्गतं सूत्रं स्तनचूचुकमध्यमे ॥ १८ ॥
 पादोरुमध्यदेशेऽन्त्ये मध्यमे तु प्रलम्बयेत् ।
 पूर्वसूत्रं तु मौल्यग्रं निम्नं द्वादशमातृ(त्र)कम् ॥ १९ ॥
 पूर्वसूत्रं मौल्यमग्रं षण्मात्रं तु प्रमुच्यते ।
 पूर्वसूत्रं ललाटान्तं ह्यन्तरं द्व्यङ्गुलं भवेत् ॥ २० ॥
 अपरसूत्रं शिरःपृष्ठे पादोनान्तं युगाङ्गुलम् ।
 पूर्वसूत्रं तु मन्म(न्व)न्तं सयवं द्व्यंशमिष्यते ॥ २१ ॥
 कृकाटिकापरं सूत्रं यवोनं द्व्यन्तरान्तरे ।
 पूर्वसूत्रं तु हिकान्तं द्व्यन्तरं तु रसाङ्गुलम् ॥ २२ ॥
 ककुदोऽपरपृष्ठे तु षोडशं तु यवान्तरम् ।
 उरसः पूर्वसूत्रं तु द्व्यन्तरं तु द्विमातृ(त्र)कम् ॥ २३ ॥
 ककुन्मध्यात्परं सूत्रं द्व्यन्तरं त्वणुमात्रकम् ।
 मध्योदरं न्यसेत्पूर्वं सूत्रं वै तत्समं परे ॥ २४ ॥
 वशं निम्नपरं सूत्रं पादोनाष्टार्हकं परम् ।
 प्राक्सूत्रान्नाभिमध्ये तु द्व्यन्तरं सार्धमातृ(त्र)कम् ॥ २५ ॥
 नाभिसूत्रात्परे पृष्ठे सार्धपक्षाङ्गुलं भवेत् ।
 प्राक्सूत्रान्मेढ्रमूलान्तं गुणाङ्गुलमुदाहृतम् ॥ २६ ॥
 तत्समं तु परे सूत्रे द्व्यन्तरं तु द्विमात्रकम् ।
 ऊरुमध्ये तु पुरतो जटामध्यं तथैव च ॥ २७ ॥
 जङ्घामध्ये च नलिकामध्ये चैव पुरोगतम् ।
 तिर्यक्सूत्रं तु संकल्प्य द्व्यन्तरं तु प्रमीयते ॥ २८ ॥
 तत्तत्स्थाने पुरे चैव तिर्यक्सूत्रं प्रकल्पयेत् ।
 ऊरुमध्याङ्गसूत्रं तु पूर्वसूत्रं तु द्व्यङ्गुलम् ॥ २९ ॥

तत्रैवापरसूत्रं तु षड्विंशतियवं भवेत् ।
 जानुमध्याङ्गसूत्रान्तं पूर्वसूत्रं रसाङ्गुलम् ॥ ३० ॥
 तत्रैवापरसूत्रं तु पादोनं पञ्चमात्रकम् ।
 जङ्घामध्यं तु प्राक्सूत्रं वस्वङ्गुलमुदाहृतम् ॥ ३१ ॥
 तत्रैवापरसूत्रान्तं षड्विंशतियवं भवेत् ।
 प्राक्सूत्रान्नालकामध्यं सार्धं वस्वङ्गुलं भवेत् ॥ ३२ ॥
 नालकापरसूत्रान्तं पादोनं पञ्चमात्रकम् ।
 द्वयर्धमङ्गुष्ठयोरग्रं पूर्वसूत्रं विशेषतः ॥ ३३ ॥
 तत्सूत्रपार्श्वपर्यन्तं सार्धमन्विध्यमिष्यते ।
 प्राक्सूत्रकायमध्यस्थं सूत्रं सार्धं नवाङ्गुलम् ॥ ३४ ॥
 कायमध्यस्थसूत्रं तु शिरः पृष्ठयुगान्तकम् ।
 तत्कायमध्यसूत्रं तु ककुत्पञ्चाङ्गुलार्धकम् ॥ ३५ ॥
 उरोमध्यप्रदेशे तु पृष्ठं सार्धषडङ्गुलम् ।
 सूत्रमध्योदरे पृष्ठे सार्धवेदाङ्गुलं भवेत् ॥ ३६ ॥
 नाभिप्रदेशपृष्ठे तु सार्धभूताङ्गुलं भवेत् ।
 कठि(टि)नीत्रं षडंशं स्यात्सार्धाष्टांशं स्वि(स्फि)काग्रकम् ॥ ३७ ॥
 ऊरुमध्योत्पलं वेदो जानुपृष्ठं तथैव च ।
 जङ्घामध्ये गुणांशं तु नलिका द्वयङ्गुला भवेत् ॥ ३८ ॥
 गुल्फौ हि(ल्पयोर्ही) युगाङ्गुल्यं परसूत्रे बहिर्घनम् ।
 पार्श्वसूत्रमधस्तं(स्तात्तु) समसूत्रं तु संस्थितम् ॥ ३९ ॥
 पार्श्वसूत्रात्पुरो बाहुपर्यन्तं चतुरङ्गुलम् ।
 तत्सूत्रादपरे बाह्यपर्यन्ताव(वं)समातृ(त्र)कम् ॥ ४० ॥
 पूर्वाकारौ तु मध्ये च कूर्परं तु वलग्रकौ ।
 तत्करे बाह्यविप्रादौ चतुरङ्गुलमिष्यते ॥ ४१ ॥
 कर्तरीपरहस्ताग्रौ हिकासूत्रं समं भवेत् ।
 मध्याङ्गुलाग्रमुभयोः स्तनचूचुकसंभवेत् ॥ ४२ ॥
 अभयं दक्षिणे हस्ते वरदं वामहस्तकम् ।
 प्राक्सूत्रादभये हस्ते मध्यं पञ्चदशाङ्गुलम् ॥ ४३ ॥

वरदं वामहस्तं तु अधोमुखं प्रकल्पयेत् ।
 तलमूलं कटीपृष्ठे मेढ्राग्रं तु तत्क(तः प)रे ॥ ४४ ॥
 मध्याङ्गुल्यं [स]मालम्ब्य ऊरुनीत्रं युगाङ्गुलम् ।
 ऊरुवक्त्रं तु वरदं पृष्ठं नाभिसमोद्धृतम् ॥ ४५ ॥
 वरदं हस्ततलमध्ये पूर्वसूत्रं तलाङ्गुलम् ।
 कर्तरीमणिवन्धं तु बाहुबाह्यमुखं भवेत् ॥ ४६ ॥
 अथवा रुद्रभागं तु दशाङ्गुलमथापि वा ।
 को(कू)र्परं पूर्वसूत्रान्तं नीत्रं सप्तदशाङ्गुलम् ॥ ४७ ॥
 जङ्घयोरेकोनविंशदं ऊ(मू)रुमूलं द्वयोन्नतम् ।
 गुल्फयोरन्तरं चैव एकाङ्गुलमुदाहृतम् ॥ ४८ ॥
 ऊरोर्मध्यान्तरङ्गुल्यं विंशद्यं वा उदाहृतम् ।
 जान्वन्तरं चतुर्मात्रं जङ्घयोः पञ्चमातृ(त्र)कम् ॥ ४९ ॥
 तलोरुं(रू) तु रसांशं तु वेदांशं गुल्फयोर्भवेद् ।
 पादाङ्गुलद्वयोरन्तं द्वयन्तरं वसुमात्रकम् ॥ ५० ॥
 आर्जवं राजसं भावं कल्पयेद्वा द्विजोत्तम ।
 कर्तरीपरहस्तौ द्वौ टङ्कं वै दक्षिणे करे ॥ ५१ ॥
 हरिणी वामहस्ते तु टङ्कं कृत्वा बहिर्मुखम् ।
 हरिणीबाह्यमूलं वा द्वयन्तराननमेव च ॥ ५२ ॥
 जटामुकुटसंयुक्तं दक्षिणे चन्द्रशेखरम् ।
 वामेन्दुशेखरं वाऽथ प्रवालसदृशप्रभम् ॥ ५३ ॥
 त्रिनेत्रं सौम्यवदनं सर्वाभरणभूषितम् ।
 पीताम्बरधरं देवं वस्त्राग्रौ नलकान्तकौ ॥ ५४ ॥
 उभयोः पार्श्वयोरेवमम्बरं चोरुमध्यमम् ।
 केवलं चैवमाख्यातं वामे गौरीसमायुतम् ॥ ५५ ॥
 भिन्नपीठैकपीठं वा भवेद्वा भङ्गसंयुतम् ।
 तद्गौरीसंयुतं चोरुभिन्नपीठैकमेव वा ॥ ५६ ॥
 तदेव भङ्गसंयुक्तं देवदेव्यौ परस्परम् ।
 देवो वरदहस्तेन देवीं वै त्वपराश्रिताम् ॥ ५७ ॥

स्थानमध्यान्तरे वामपार्श्वमालिङ्गनं कुरु ।
 पार्श्वसूत्रात्परो वाऽथ बाहुमालिङ्गनं तु वा ॥ ५८ ॥
 दक्षिणहस्तेन शोभोर्दक्षिणपार्श्वतः ।
 कटिसूत्रोपरिध्वाथ (ष्टात्तु) पुष्पं वामकरे धृतः ॥ ५९ ॥
 अथवा पार्श्वदेवेशो व्योम्नस्तु दक्षिणे करे ।
 करोत्पलं (व)हन्त्याश्च वामहस्तं प्रलम्बयेत् ॥ ६० ॥
 एवमालिङ्गमूर्तिश्च त्रिधामान्ये (नेन) कल्पयेत् ।
 सर्वाभरणसंयुक्तं प्रभामण्डलसंयुतम् ॥ ६१ ॥
 चन्द्रशेखरमाख्यातं वृषारूढमथ शृणु ॥ ६२ ॥

इति काश्यपशिल्पे चन्द्रशेखरमूर्तिलक्षणं नाम त्रिषष्टितमः पटलः ।

अथ चतुःषष्टितमः पटलः ।

वृषवाहनमूर्तेस्तु लक्षणं वक्ष्यतेऽधुना ।
 समभङ्गं त्रिभङ्गं वा कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ १ ॥
 दक्षिणं स्वस्तिकं पादं वामपादं तु कुञ्चितम् ।
 उष्णीषान्मध्यमाद्रामे ललाटं मध्यवामके ॥ २ ॥
 वामनेत्रावसाने तु वामनासापुटान्तके ।
 दक्षिणे स्तनपीठं स्याद्वामनाभिश्च मध्यमे ॥ ३ ॥
 वामोरुमध्यपार्ष्ण्योश्च मध्यसूत्रं प्रलम्बयेत् ।
 एवं तु समभङ्गं स्यात् नतमानं युगाङ्गुलम् ॥ ४ ॥
 मुखे पूर्ववदुद्दिष्टं दक्षिणे तु स्तने तथा ।
 नाभेर्वामे गुणांशं तु वामोरुमध्यमे तथा ॥ ५ ॥
 स्वासि (स्थि) ताङ्घ्रिस्तु गुल्फं स्यात्मध्ये सूत्रं प्रलम्बयेत् ।
 अतिभङ्गमिति ख्यातं नतं पञ्चाङ्गुलं भवेत् ॥ ६ ॥
 वृक्ष (प) रय मस्तकोर्ध्वे तु न्यसेचै (च) वामको (कू) र्परम् ।
 द्विकसूत्रं तथा विप्र कलांशं वा नवाङ्गुलम् ॥ ७ ॥

वामको(कू)र्परं लम्बं स्यात्तस्मादास्तनसीमकम् ।
 वृषभस्योच्चयं ख्यातं पादस्थानाहिताङ्गुलम् ॥ ८ ॥
 वृषभोदयमाख्यातं वृषं लक्षणवत्कुरु ।
 वृषमूर्ध्नि तु हस्ते तु मध्याङ्गुल्यग्रसीमकम् ॥ ९ ॥
 नाभिसूत्रं समं कुर्यादङ्गुलं वा नताङ्गुलम् ।
 (अध)स्तात्तलमध्ये तु पूर्वसूत्रं यवद्वयम् ॥ १० ॥
 अधोमुखं प्रकर्तव्यं तदर्थं तु प्रसारयेत् ।
 दक्षिणे पूर्वहस्ते तु पार्श्वि नाभेरधो बुधः ॥ ११ ॥
 पक्षे षोडशमात्रं वा नतं तत्सिंहकर्णवत् ।
 वक्रदण्डोत्थितं तस्मिन्कल्पयेत्तु चलाचलम् ॥ १२ ॥
 स्थिताङ्घ्रिजानुरुध्वासु हिकासूत्रं तु(स)मुन्नतम् ।
 कनिष्ठाङ्गुलिपरीणाहमग्रं वत्क्रत्रयान्वितम् ॥ १३ ॥
 लोहजं दारुजं वाऽथ वक्रदण्डैवमाचरेत् ।
 अधस्तान्माणिबन्धस्तु ऊरुमूलं तदुत्तरम् ॥ १४ ॥
 पञ्चषट्सप्तमात्रं वा वसुनन्दाङ्गुलं तु वा ।
 जटामुकुटसंयुक्तं जटाभारस्तु लम्बितः ॥ १४ ॥
 जयबन्धशिरो वाऽपि कर्तुरिच्छावशाच्चयेत् ।
 सर्वाभरणसंयुक्तं रक्ताभं रक्तवद्धृत(वक्रक)म् ॥ १६ ॥
 वामपार्श्वे उमादेवी दक्षिणे वा विशेषतः ।
 स्वस्तिकं दक्षिणं पादं वामपादं तु कुञ्चितम् ॥ १७ ॥
 उत्पलं दक्षिणे हस्ते वामहस्ते प्रसारितम् ।
 स्त्रीमानेन विधानेन उमादेवीं च कारयेत् ॥ १८ ॥
 वृषवाहनमाख्यातं नृत्तमूर्तिरथोपरि ॥ १९ ॥

इत्यंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पे वृषवाहनमूर्तिलक्षणं नाम
 चतुःषष्टितमः पटलः ।

॥ अथ पञ्चषष्टितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण नृत्तमूर्तेस्तु लक्षणम् ।
 उत्साहवर्धनार्थाय उद्धृता चर्ममुण्डिका ॥ १ ॥
 रुरुण्डावदनं कृत्वा स्पिक्यात्पणनितं तथा ।
 हिंसोत्सुकासना देवी तत्सुखासनवृद्धये ॥ २ ॥
 तथा नृत्तं करिष्यति सर्वलोकहिताय वै ।
 देवानां मूर्तिनाथाय राजराष्ट्रविवर्धनात् ॥ ३ ॥
 नृत्तमष्टादशं ह्येव तेष्वदौ नवमुच्यते ।
 प्रकृतौ विधिना ग्राह्यं बिम्बमानं द्विजोत्तम ॥ ४ ॥
 उत्तमं दशतालेन सर्वाङ्गं परिकल्पयेत् ।
 भानुरुद्रदशं चैव तुङ्गं नृत्तोन(न्न)तं भवेत् ॥ ५ ॥
 उष्णीषान्मध्यमात्सव्ये ललाटं मध्यदक्षिणे ।
 नीत्वा शिवाङ्गुलं सव्ये नेत्रान्ते च पुटान्तके ॥ ६ ॥
 हनोः सर्वं तु हिकायां मध्ये नाभिं च मध्यमे ।
 वामोर्वभ्यन्तरे लम्ब्य स्थिताङ्घ्री गुल्फमध्यमे ॥ ७ ॥
 प्रभामण्डलमध्ये तु पूर्वसूत्रं तु लम्बयेत् ।
 ललाटसूत्रनीत्रं तु युगार्थाङ्गुलमन्तरम् ॥ ८ ॥
 गुल्फसूत्रान्तरे चैव द्वादशांशं विधीयते ।
 हिकामध्यं तु सूत्रं तु सार्धसप्तनवाङ्गुलम् ॥ ९ ॥
 मुकुटोव्य(द्वये)कपक्षग्रं सूत्रान्तरं तथैव च ।
 ऊर्ध्वकुक्षिं स्पृशेत्पूर्वं सूत्रमेवं प्रलम्बयेत् ॥ १० ॥
 तत्सूत्राडोल(त्पर)बावा(ह्व)ग्र मर्धाधिककलाङ्गुलम् ।
 तस्मादपरबाह्वग्रं युगाङ्गुलमुदाहृतम् ॥ ११ ॥
 तस्मादग्निकराग्रान्तं साष्टत्रिंशाङ्गुलं तु वा ।
 चत्वारिंशतिमात्रं वा तस्मादधिगुणाङ्गुलम् ॥ १२ ॥
 हिकासूत्रं समोद्धृत्य मध्यमे मध्यमाग्रकम् ।
 तथास्ता(द्धस्त)तलमध्ये वा मध्याङ्गुल्यग्रपूर्वके ॥ १३ ॥

- मध्यपर्वे यवाधिक्यं त्वनलं पात्रसंयुतम् ।
 पात्रं विनाऽध(थ)वाऽऽधिक्यं पञ्चाङ्गुलं विशालकम् ॥ १४ ॥
 तुङ्गं सप्ताङ्गुलं वाऽष्टनवमात्रमथापि वा ।
 त्रिपञ्चसप्तजिह्वायां कल्प्यमेवमथोच्यते ॥ १५ ॥
 उक्तासु मध्याजिह्वा(ह्वा)यां वन्यं दक्षिणाननं कुरु ।
 दक्षिणे पूर्वसूत्रं तु बाह्वग्रं विशदं कुरु ॥ १६ ॥
 तस्माद्धमरुके हस्ते मणिवन्धस्य बाह्वके ।
 अष्टत्रिंशतिमात्रं वा चत्वारिंशतिरेव वा ॥ १७ ॥
 चत्वारिंशतिमात्रं वा वामहस्तस्य सव्ययोः ।
 तथ(द्ध)स्ते मणिवन्धोर्ध्वं ह्रिकासूत्रं समं भवेत् ॥ १८ ॥
 डमरुं मध्यमं पिण्डयं सूचीकर्णं तु उद्धृतम् ।
 तर्जन्यग्रं तु सूच्यग्रं तर्जनी रजनी भवेत् ॥ १९ ॥
 अथवा चर्मसूत्रं तु पिण्डी मध्याङ्गुलोपरि ।
 अनामिकोपरिष्ठात्तु डमरुं परिकल्पयेत् ॥ २० ॥
 डमरोर्दीर्घविस्तारं वसुपञ्चाङ्गुलं क्रमात् ।
 मध्यं गुणाङ्गुलव्यासं पद्माकारं प्रकल्पयेत् ॥ २१ ॥
 बलघट्टयसंयुक्तं चर्मसूत्रेण बन्धितम् ।
 गव्येनाकृतत्रिम्बं तं तद्द्रव्येण तु कारयेत् ॥ २२ ॥
 सूच्यग्रात्कर्णसीमान्तं चत्वारिंशतिमात्रकम् ।
 सपञ्चचत्वारिंशद्वा पञ्चांशन्मातृ(त्र)कं तु वा ॥ २३ ॥
 पार्श्वसूत्रं समं सूच्या वन्यास्तौ मध्याङ्गुलम् ।
 दक्षिणे पूर्वहस्तं तु अभयं परिकल्पयेत् ॥ २४ ॥
 प्राक्सूत्रादुभये हस्ते मध्यं भानुद्रयाङ्गुलम् ।
 तन्मध्यमाङ्गुलान्तं तु ह्रिकासूत्रसमं भवेत् ॥ २५ ॥
 सूत्रात्कूर्परनीत्रं च चत्वारिंशद्विमात्रकम् ।
 अभयं प्रकोष्ठमध्ये तु भुज[ग]वल्यं न्यसेत् ॥ २६ ॥
 प्रकोष्ठमध्यनाहं स्यात् सपादं तस्य दीर्घकम् ।
 तत्सूत्रादुपरि ख्यातं फणं भान्वङ्गुलं भवेत् ॥ २७ ॥
 सप्ताङ्गुलं विशालं तु धनमेकाङ्गुलं भवेत् ।
 पुरुःस्थितान्समीक्षेतु जिह्वानीत्रं समन्वितम् ॥ २८ ॥

भुजंगवलयं ह्येवं कल्पयेत्कल्पवित्तमः ।
 सूत्रात्कक्षान्तरं सव्ये पार्श्वे द्वादशमात्रकम् ॥ २९ ॥
 सूत्रान्मध्योदरं वामे नवाङ्गुलमुदाहृतम् ।
 नवमात्पिण्डसूत्रं तु सूत्रादष्टादशाङ्गुलम् ॥ ३० ॥
 सूत्रात्कुञ्चितजान्वोस्तु अन्तरं तु दशाङ्गुलम् ।
 नवाङ्गुलं चाष्टमात्रं जानुनीत्रं यथाक्रमम् ॥ ३१ ॥
 भानुरुद्रदशाङ्गुल्यं नतमानं तु कल्पयेत् ।
 स्थिताङ्घ्रिजातुं चोर्वीमं जानुनीत्रं तदाकुलम् ॥ ३२ ॥
 त्रिपञ्चमनुमात्रं वा जानुद्वयन्तं तथैव च ।
 स्थिताङ्घ्रिनलकामध्याद्रामपाण्यन्तरं बुधः ॥ ३३ ॥
 सवेदचत्वारिंशच्च साङ्गुलं प्रविधीयते ।
 सप्ताष्टपञ्चचत्वारिंशत्त्व(द)ङ्गुलं नतं भवेत् ॥ ३४ ॥
 स्थितजान्वो(नू)द्धृतं पाण्यं चतुस्त्रिंशतिमात्रकम् ।
 त्रयस्त्रिंशतिमात्रं वा जानुपाण्यन्तरं द्विज ॥ ३५ ॥
 उद्धृताङ्घ्रिस्तु जान्वो(नू)र्ध्वं नाभिसूत्रं समं भवेत् ।
 कूर्परं डोलहस्तं स्यान्नालसूत्रं दशाङ्गुलम् ॥ ३६ ॥
 एकादशाङ्गुलं वाऽथ कल्पे वा(ल्प्यैवं)कूर्परान्तकम् ।
 तद्धस्ते मणिवन्धस्तु वामजानु तु द्वयन्तरम् ॥ ३७ ॥
 दशाङ्गुलं वा कर्तव्यं नवाङ्गुलमुदाहृतम् ।
 डोलहस्तं विविन्ध्यस्तदङ्गुलाग्रं विशेषतः ॥ ३८ ॥
 वामपादे तु जङ्घादि द्वयन्तरं त्वङ्गुलं भवेत् ।
 नवाङ्गुलान्तरं वाऽपि रुद्राङ्गुलमथापि वा ॥ ३९ ॥
 डोलहस्ताद्रयान्तं तु द्वयन्तरं तु दशाङ्गुलम् ।
 अन्योन्ययुक्तनीत्राणि यथासौन्दर्यमाचरेत् ॥ ४० ॥
 केशान्ताद्वक्त्रं स्यात्तुङ्गमष्टादशाङ्गुलम् ।
 सप्तदशाङ्गुलं वाऽथ षोडशाङ्गुलमेव वा ॥ ४१ ॥
 तदर्थं वा त्रिपादं वा तस्य विस्तारमेव हि ।
 सुविकीर्णजटाभारं पञ्च षट् सप्त नन्द वा ॥ ४२ ॥
 रुद्रसंख्या तु वा विप्र उभयोः पार्श्वयोस्तथा ।
 द्वात्रिंशाङ्गुलमारभ्य चैकषष्ट्यङ्गुलान्तकम् ॥ ४३ ॥

अङ्गुलाङ्गुलवृद्ध्या तु जटादीर्घमुदाहृतम् ।
 अधोजटादीर्घमेवं तस्माद्धूर्ध्वं तु मूर्धके ॥ ४४ ॥
 कनिष्ठाङ्गुलिपरीणाहं जटानाहमुदाहृतम् ।
 जटान्तपुष्पमालाभिरलंकृत्य विशेषतः ॥ ४५ ॥
 नागं चैवार्कपुष्पं च धत्तूरकुसुमं तथा ।
 हस्तिशिरीषकं चैव करोटिरत्नबन्धनम् ॥ ४६ ॥
 ऋषिं धृत्वा तु मुकुटे दक्षिणे चन्द्रशेखरम् ।
 सिन्धूराकृतितोलस्तु अष्टमालाविलम्बितम् ॥ ४७ ॥
 भस्मोद्भूलितसर्वाङ्गं किञ्चित्प्रहसिताननम् ।
 यज्ञोपवीतसंयुक्तं हरसूत्रसमन्वितम् ॥ ४८ ॥
 देवाङ्गनोरुदे मध्ये बाहुधामेऽग्रमिगतिः ।
 प्रभामण्डलमाश्रित्योदरबन्धाग्रको द्विज ॥ ४९ ॥
 व्याघ्रचर्माम्बरोपेत ऊर्ध्वं गतिवसानकम् ।
 डोलावाहोर्धृतो बन्धं व्याघ्रचर्म द्विजोत्तम ॥ ५० ॥
 लम्बनं बाहुमूले तु भानुत्रयोदशाङ्गुलम् ।
 तदर्धं वा त्रिपादं वा विस्तारं त्रिचक्रमण्डलम् ॥ ५१ ॥
 पादौ नूपुरसंयुक्तौ सर्वाभरणभूषितौ ।
 हस्तपादाङ्गुलं सर्वं रत्नहेमाङ्गुलीयुतम् ॥ ५२ ॥
 मध्याङ्गुलिविवृद्ध्या तु शेषं वै मुद्रिकान्वितम् ।
 दक्षिणं कुञ्चितं पादमपस्मारोपरि स्मृतम् ॥ ५३ ॥
 तिर्यक्पादतलन्यासान्वृत्तं कुर्यान्महेश्वरः ।
 वामपादं ततोद्धृत्य सतिर्यग्दक्षिणान्वितम् ॥ ५४ ॥
 डोलहस्तमथात्यन्तमपस्मारमिहोच्यते ।
 त्रिचतुष्पञ्चमात्रं वा अपस्मारस्य दीर्घकम् ॥ ५५ ॥
 अष्टचत्वारिंशांशं तु अपस्मारोदयं कुरु ।
 उष्णीषं चैकभागेन केशान्तं च द्विधा भवेत् ॥ ५६ ॥
 हृदयं नाभिपर्यन्तं तत्समं परिकीर्तितम् ।
 नाभिमेढ्रस्य मूलान्तं मानं षण्मातृ(त्र)कं भवेत् ॥ ५७ ॥
 सप्ताङ्गुलं चोरुदीर्घं जानुदीर्घं द्वायाङ्गुलम् ।
 जङ्घादि घो(चो)स्तुल्यं स्यादव्यन्तरं चरणोदयम् ॥ ५८ ॥

मन्वंशं तु करं हिका मध्यमाङ्गुलिर्सीमकम् ।
 शेषं युक्त्या तु कर्तव्यं शाययेत्तु अधोमुखम् ॥ ५९ ॥
 शंभोः सव्यशरीरस्थानुभौ पादौ तु कीर्तितम् ।
 अपस्मारोदरोच्चं तु धर्मनन्दाष्टमात्रकम् ॥ ६० ॥
 तन्मुखं तु समुद्धृत्य बाललीलासमन्वितम् ।
 व्यालं वै वामहस्तेन दक्षिणे तस्य चेन्द्रियम् ॥ ६१ ॥
 सस्यश्यामनिभाकारमपस्मारं द्विजोत्तम ।
 कलांशं पञ्चपीठोच्चं विस्तारं च चतुर्गुणम् ॥ ६२ ॥
 सपादं सार्धपादोनं द्विगुणं वा तदायतम् ।
 ऊर्ध्वपञ्चमधोपञ्चं पिण्डिकां नो(चो)क्तवद्भवेत् ॥ ६३ ॥
 प्रभामण्डलसंयुक्तमनेन विधिना कुरु ।
 गुणाङ्गुलं समारभ्य शतमात्रावसानकम् ॥ ६४ ॥
 तावदेवाङ्गुलाख्या तु कालकोनशतोदयम् ।
 एकाङ्गुलं समारभ्यैकावयववर्धनम् ॥ ६५ ॥
 पश्चात्सख्यासनं ख्याते दण्डः स्यात्प्रथमस्य तु ।
 तत्तदष्टांशहीनं तु ऊर्ध्वोर्ध्वं तु क्रमात्कृशम् ॥ ६६ ॥
 एकद्वित्रिचतुष्पञ्चषट्सप्तवसुमात्रकम् ।
 पुनः पुनस्तथा संख्यमुपकुर्यात्प्रकल्पयेत् ॥ ६७ ॥
 कर्तुरिच्छावशात्तेषु दण्डसंख्यं तु तत्कुरु ।
 नानाताद(ल)लताभिश्च नानापुष्पैश्च शोभितम् ॥ ६८ ॥
 तस्योपरिष्ठादलिनं हस्तं वै शिखरं बुधः ।
 कर्तव्यं परितो विप्र तालस्याभ्यन्तरान्वितम् ॥ ६९ ॥
 भानुमण्डलं वा धीमान्प्रभामण्डलवर्तनम् ।
 तस्य वामे उमा देवी प्रागुक्तविधिना कुरु ॥ ७० ॥
 एतस्य प्रथमं पक्वा सर्वलोकहितावहम् ।
 तदेव दक्षिणे पार्श्वे जटाग्रे च विभाजिते ॥ ७१ ॥
 शम्भोर्देहान्तरं चैव षोडशाङ्गुल(संमि)तम् ।
 स्त्रीमानोक्ताङ्ग[सं]युक्तं हृदयं चालिसंयुतम् ॥ ७२ ॥
 एवं मानविधिं युक्तं नृत्तं युक्त्या द्वितीयकम् ।
 तदेव वापपादं तु अपस्मारोपरि स्थितम् ॥ ७३ ॥

उद्धृतं दक्षिणं पादं वामपादं प्रसारितम् ।
 ललाटमध्यवामे तु वामनासापुटान्तके ॥ ७४ ॥
 लम्बयेद्ब्रह्मसूत्रं तु स्थितपादस्य गुल्फके ।
 शेषं प्रागिव कर्तव्यं यथानृत्ततृतीयकम् ॥ ७५ ॥
 अवकीर्णजटाभारजटामुकुटसंयुतम् ।
 जटामण्डलसंयुक्तं विशेषप्रथनृत्तवत् ॥ ७६ ॥
 चतुर्थं नृत्तमेतद्धि सर्वप्राणिहितावहम् ।
 कर्णान्तमुद्धृतं सव्यपादं वामं तु कुञ्चितम् ॥ ७७ ॥
 भूका(ता)ष्टकसमायुक्तमेतत्पञ्चकनृत्तकम् ।
 अभयं शूलपाशं च डमरुं दक्षिणे करे ॥ ७८ ॥
 कपालं चाग्निपाशं च गण्डं हस्तिकरोपमम् ।
 गजहस्तोपमं हस्तं प्रसार्य दक्षिणानुकम् ॥ ७९ ॥
 यद्वत्प्रथमनृत्तं स्यात्सर्वसूत्रं प्रसारयेत् ।
 चित्तपञ्चमनृत्तं स्यादेवमेवेति नृत्यते ॥ ८० ॥
 दोर्भिः षोडशसंयुक्तं वामे गौरीसमायुतम् ।
 हस्ताभ्यामुद्धृतं स्कन्धं स्तनं तस्य प्रसारितम् ॥ ८१ ॥
 अभयं शूलपाशं च खड्गं डमरुकध्वजम् ।
 वेतालं सूचिहस्तं च दक्षमष्टकरं भवेत् ॥ ८२ ॥
 अनलं गजहस्ताभं खेटकं विस्मयं तथा ।
 घण्टां चैव कपालं च छुरिकां सूचिमेव च ॥ ८३ ॥
 वामे त्वष्टभुजाख्यातं शेषं पञ्चमनृत्तवत् ।
 एवं षष्ठाष्टमं ख्यातं राजराष्ट्रसुखावहम् ॥ ८४ ॥
 त्रिनेत्रमष्टहस्तं च सुविकीर्णजटाधरम् ।
 कुञ्चितं वामपादं तु अपस्मारोपरि स्थितम् ॥ ८५ ॥
 वामपार्श्वे शिरस्थस्य विकीर्णाङ्घ्रिश्च दक्षिणे ।
 उद्धृतं दक्षिणाङ्गुष्ठमग्रं संहितसङ्गमम् ॥ ८६ ॥
 पूर्वसूत्रं तथाऽङ्गुष्ठनीत्रं भान्वङ्गुलं भवेत् ।
 अभयं शूलपाशं च डमरुं दक्षिणे करे ॥ ८७ ॥
 कपालमग्निपात्रं च तथा विस्मयहस्तकम् ।
 गजहस्तोपमं वामे चतुर्थे चैवमेव हि ॥ ८८ ॥

गजहस्तोपमं सव्यं वामं व्यालसमं तु वा ।
ललाटस्य तु मध्ये तु वामे तु स्थानमध्यमे ॥ ९९ ॥
वामाङ्घ्रिनलिकामध्ये लम्बयेद्ब्रह्मसूत्रकम् ।
तत्सूत्राद्वामजान्वे(न्वन्तं) नीत्रं चैव नवाङ्गुलम् ॥ १० ॥
नतमानं दशांशं स्याद्वामे गौरीसमायुतम् ।
सप्तमं नृत्तमाख्यातं जगद्दुःखविनाशकम् ॥ ११ ॥
तमेव षड्भुजं भेदमभयं डमरं तथा ।
शूलं दक्षिणपार्श्वे तु कपालं विस्मयं तथा ॥ १२ ॥
गजहस्तोपमं वामे सूत्रं प्राय(प)यदष्टकम् ।
चतुर्भुजं त्रिनेत्रं वा जटामुकुटमण्डनम् ॥ १३ ॥
अभयं डमरं सव्ये वामेऽग्निर्गजहस्तवत् ।
अपस्मारं विना पीठे वामाङ्घ्रिकुञ्चितं स्थितम् ॥ १४ ॥
तत्तत्पुरस्थितं पीठे सव्यपादकनिष्ठके ।
तपादं कुञ्चितं युक्त्या सूत्रं युक्त्या तु लम्बयेत् ॥ १५ ॥
नवमं नृत्तमाख्यातं गङ्गाधरमतः परम् ॥ १६ ॥
इत्यंशुभद्भेदे काश्यपशिल्पे नृत्तमूर्तिलक्षणं नाम षट्षष्टितमः पटलः ।

॥ अथ षट्षष्टितमः पटलः ॥

गङ्गाधरमहं वक्ष्ये संक्षेपेणाधुना शृणु ।
स्वस्तिकं दक्षिणं पादं वामपादं तु कुञ्चितम् ॥ १ ॥
ललाटमध्यमात्सर्वं नीत्वा नवयवान्तकम् ।
दक्षिणे चाक्षिसीमन्ते सव्यनासापुटान्तरे ॥ २ ॥
हिकामध्यमनाभिस्तु सव्ये द्व्यङ्गुलकं भवेत् ।
दक्षिणे मेढूमूलं स्यान्मध्ये वेदाङ्गुलान्तरे ॥ ३ ॥
पाण्योश्च मध्यमे चैव हिकसूत्रं प्रलम्बयेत् ।
युगांशं नतमानं तु पादाङ्गुष्ठद्वयान्तरे ॥ ४ ॥
अष्टादशाङ्गुलं प्रोक्तं त्रयांशं पार्ष्णिकान्तरम् ।
वसिष्ठस्य जटाबन्धं वामे त्वीपन्नताननम् ॥ ५ ॥
दक्षिणे पूर्वहस्तं तु कुरु देवोस्तनाश्रितम् ।
वामेन पूर्वहस्तेन देवीमालिङ्गनं कुरु ॥ ६ ॥

दक्षिणे परहस्ते तु ज(टाजाह्वि)संयुतम् ।
 उष्णीषान्तं समुद्धृत्य वामे कृष्णयुगं ध्रुवम् ॥ ७ ॥
 देवस्य वामपार्श्वे तु देवीवहितकाननम् ।
 स्वस्तिकं वामपादं तु दक्षिणं कुञ्चितं भवेत् ॥ ८ ॥
 समजङ्ग(ङ्घ)नतं सूत्रं कल्पयेत्कल्पावित्तमः ।
 प्रसार्य दक्षिणं हस्तं वामहस्तं तु पुष्पकम् ॥ ९ ॥
 अथवा दक्षिणे हस्ते प्रकोष्ठस्य त्रिवर्गकम् ।
 श्रोणिहस्ततलं लम्ब्य स्वप्नस्थितिमिव क्रमात् ॥ १० ॥
 सर्वाहंकारसंयुक्तं सर्वालंकारसंयुतम् ।
 भागीरथीदक्षिणे पार्श्वे मुनिभिः पठ्यतेश्वरः ॥ ११ ॥
 गङ्गाधरं हरमिति ततो वै त्रिपुरान्तकम् ॥ १२ ॥

इत्थंशुभद्वेदे काश्यपशिल्पे गङ्गाधरमूर्तिलक्षणं नाम षट्षष्टितमः पटलः ।

॥ अथ सप्तषष्टितमः पटलः ॥

त्रिपुरान्तकमूर्त्यास्तु लक्षणं वक्ष्यते क्रमात् ।
 त्रिचतुष्पञ्चमात्रं स्यान्नतमानं यथाक्रमम् ॥ १ ॥
 अभङ्गं समभङ्गं च अतिभङ्गमिति त्रिधा ।
 प्रतिमोच्चनतं भागं मानमेवं हि कल्पयेत् ॥ २ ॥
 पादाङ्गुष्ठद्वयोश्चैव द्व्यन्तरं षोडशाङ्गुलम् ।
 अभङ्गं तद्विजानीयादष्टादशाङ्गुलं समम् ॥ ३ ॥
 विंशत्यङ्गुलमाख्यात[म]तिभङ्गमिति स्मृतम् ।
 तन्निभागैकभागं तु पाण्योस्तु द्व्यन्तरं भवेत् ॥ ४ ॥
 उष्णीषाद्रामपार्श्वे तु नेत्रान्ते तत्पुटान्तके ।
 हनोर्वामे समालम्ब्य दक्षिणस्तनयामके ॥ ५ ॥
 नाभेर्दक्षिणपार्श्वे तु वामोरुसमपार्श्वके ।
 दक्षिणाङ्घ्रेस्तु पाण्योस्तु वामपार्श्वे तु लम्बयेत् ॥ ६ ॥
 अभङ्गं सूत्रमाख्यातं समभङ्गमथो शृणु ।
 ललाटमध्यनासाग्रे पादयोः पार्ष्णिमध्यमे ॥ ७ ॥

लम्बयेत्पूर्वसूत्रं तु द्वयन्तरं त्वेवमूह्यताम् ।
 तत्सूत्राद्रामपार्श्वे तु हिकासूत्रं शिवाङ्गुलम् ॥ ८ ॥
 अर्धाङ्गुलं तु तत्सूत्रं वा येन्द्रथ मे मेद्र तु मध्यमे ।
 तत्सूत्रादक्षिणे नाभिमेद्वर्ध्मं युगाङ्गुलम् ॥ ९ ॥
 [त]त्सूत्राद्रामजान्वन्तमर्धमात्रं विधीयते ।
 समभङ्गमिति ख्यातमतिभङ्गमथो शृणु ॥ १० ॥
 उष्णीषाद्रामपार्श्वे तु नेत्रान्ते च पुटान्तके ।
 दक्षिणे स्तनमध्यान्तं तत्सूत्रं तु गुणाङ्गुलम् ॥ ११ ॥
 नाभिमध्ये तु वामे तु सूत्रनीत्रं गुणाङ्गुलम् ।
 तत्सूत्रं वामजान्वन्तमर्धमात्रं विधीयते ॥ १२ ॥
 वामाङ्घ्रिपार्श्वसन्ध्ये तु पार्श्वसूत्रं प्रलम्बयेत् ।
 स्पर्शनं वेशनं नीत्रं स्म(स)पादस्थानकोर्ते(क्त)वत् ॥ १३ ॥
 एवं त्रिभङ्गसूत्रेषु संमिश्रं तु न कारयेत् ।
 उत्तमं चातिभङ्गं स्यात्समभङ्गं तु मध्यमम् ॥ १४ ॥
 अभङ्गमधमं ख्यातं त्रिपुरान्तकमूर्तिः ।
 दक्षिणं स्वस्तिकं पादं वामपादं तु कुञ्चितम् ॥ १५ ॥
 दक्षिणे पूर्वहस्ते तु द्वे नाभी सूत्रसन्तक(त)म् ।
 सिंहकर्णं तु तद्वस्तं बाणमध्यं तु पिण्डितम् ॥ १६ ॥
 बाणा[या]मं तु तत्सप्तत्र्यङ्गुलं तु विधीयते ।
 कनिष्ठाङ्गुलिपरीणाहं देवेशस्य करौ स्थितौ ॥ १७ ॥
 आस्यं पञ्चाङ्गुलव्यासमास्योच्चं व्याससदृशम् ।
 आस्यतुङ्गं समं पूज्यं तुङ्गमन्याङ्गुलीततम् ॥ १८ ॥
 वामहस्ते धनुर्वृत्वा कक्षान्तात्तत्करोर्ध्वकम् ।
 एकद्वित्र्यङ्गुलं वाऽपि तस्माद्वृत्त्यानतं तु वा ॥ १९ ॥
 शताङ्गुली (लं) तु तुङ्गं वा पञ्चसप्तनवाङ्गुलम् ।
 हीनं वाऽप्यधिकं वाऽपि नवधा धनुषाऽन्वितम् ॥ २० ॥
 पूर्णमुष्टि तु नाहं स्यान्मध्यमाग्रौ कृशौ कुरु ।
 अग्रं मध्याङ्गुलव्यासं वृत्तवर्णे विचित्रकम् ॥ २१ ॥
 बाणनाहं त्रिभागैकं रज्जुनाहं तु तन्तुना ।
 धनुर्दीर्घाष्टभागे तु सप्तांशं रज्जुदीर्घकम् ॥ २२ ॥

तदीर्घस्यानुकूलं तु धनुर्वक्रमुदाहृतम् ।
 त्रिवक्रं सहितं वाऽथ बालचन्द्रो भवेत्तथा ॥ २३ ॥
 धनुषा(रा)कृतिरेवं स्याल्लोहजं दारुजं तु वा ।
 कर्तरीपरहस्तौ द्वौ टङ्कं कृष्णमृगान्वितम् ॥ २४ ॥
 टङ्कं दक्षिणहस्ते तु वामहस्ते मृगो धृतः ।
 जटामुकुटसंयुक्तं सर्वाभरणभूषितम् ॥ २५ ॥
 प्रवालसदृशप्रख्यं वामे गौरीसमायुतम् ।
 त्रिपुरान्तकमूर्तिस्तु प्रथमं लक्षणाञ्चितम् ॥ २६ ॥
 देवस्य वामपादं तु अपस्मारोपरि स्थितम् ।
 शेषं प्राविग कर्तव्यं द्वितीयं लक्षणं भवेत् ॥ २७ ॥
 स्वस्तिकं वामपादं तु दक्षिणं कुञ्चितं भवेत् ।
 शेषं प्रागिव कर्तव्यं सूत्रादितरपार्श्वकम् ॥ २८ ॥
 तृतीयं लक्षणं प्रोक्तं चतुर्थं लक्षणं शृणु ।
 तदेव वामपादं तु अपस्मारशिरःस्थितः ॥ २९ ॥
 प्रागिवैवावशेषं तु चतुर्थं लक्षणं हितम् ।
 कटौ बाणधरे हस्ते मध्यरेखाकलाङ्गुलम् ॥ ३० ॥
 तुर्यांशं मनुमात्रं वा त्रयोदशाङ्गुलं तु वा ।
 भानुरुद्राङ्गुलं वाऽथ द्वयन्तरं षड्विधं भवेत् ॥ ३१ ॥
 तत्परं कूर्परं नीत्रं श्रोणिपार्श्वं तथा भवेत् ।
 कक्षाद्धनुर्धनुर्हस्ते मणिवन्धान्तरं ततः ॥ ३२ ॥
 तत्करे कूर्परोद्धारं हृदयान्तमुदाहृतम् ।
 एकद्वित्रिचतुष्पञ्चमात्रं तन्मानकं तु वा ॥ ३३ ॥
 सर्वेषामपि सामान्यं द्वयन्तरं कथितं मतम् ।
 तदेव पूर्वहस्तौ द्वौ कटकौ हृदयस्थितौ ॥ ३४ ॥
 वामे दक्षिणहस्तं तु क्रमाद्द्वंद्वद्वयोर्मुदा ।
 बाणमूलं धृतं सव्यं वामं बाणाग्रं धृतम् ॥ ३५ ॥
 परहस्ते दक्षिणे टङ्कं धनुंषि वामहस्तके ।
 सव्ये पार्श्वे भृगुर्वाऽथ वामे गौरीसमायुतम् ॥ ३६ ॥
 अपस्मारं विना पादं नतसूत्रं च पार्श्वयोः ।
 एवं चतुर्भुजोपेता मूर्तिः पञ्चविधा भवेत् ॥ ३७ ॥

अतिभङ्गं नतो भेदमष्टहस्तसमन्वितम् ।
 बाणं च परशुं खड्गं यज्ञं वै दक्षिणे करे ॥ ३८ ॥
 धनुषी विस्मयं खेटं मृगहस्तमथापि वा ।
 वामहस्तामिदं ख्यातं पूर्वहस्तात्करान्तकम् ॥ ३९ ॥
 यथाशोभं तथा तुङ्गं कल्पयेद्गौरिसंयुतम् ।
 षष्ठमप्येवमाख्यातं सप्तमं च अथोच्यते ॥ ४० ॥
 बाणं चक्रं तथा शूलं टड्ढं वज्रं च दक्षिणे ।
 धनुः शङ्खं तथा सूचिं विस्मयं खेटकं तथा ॥ ४१ ॥
 वामे पञ्चकरं ख्यातमतिभङ्गस्तथोपरि ।
 तथैव दक्षिणं जानुं वामोपरि निधापयेत् ॥ ४२ ॥
 तत्पूर्वे या(वा)मपादं तु तले न्य[स्य] रथोपरि ।
 रथं तु मुकुलोपेतं मुकुलं रज्जुनाऽऽवृतम् ॥ ४३ ॥
 मुकुलाभ्यन्तरे ब्रह्म चतुर्वक्त्रं चतुर्भुजम् ।
 तस्य दक्षिणहस्तौ द्वौ वेणुदण्डकमण्डलुम् ॥ ४४ ॥
 कुण्डिका पद्मपाशं च वामहस्तद्वयोर्धृतम् ।
 रथस्य मुकुलाधस्तादवृषभं चातिवर्णकम् ॥ ४५ ॥
 रथं याप(पूर्वे)णमार्गेण कल्पयेत्कल्पवित्तमः ।
 त्रिपुरान्तकमाख्यातमष्टभेदं द्विजोत्तम ॥ ४६ ॥
 प्रवालसदृशं प्रणां(ख्यं) सत्त्वराजसमुश्रु(संयु)तम् ।
 सर्वाभरणसंयुक्तं मेघवक्त्रं त्रिनेत्रकम् ॥ ४७ ॥
 तस्य वामे स्थिता देवी प्रागुक्तविधिना कुरु ।
 सामान्यलक्षणं कार्यं त्रिपुरान्तकमूर्तिनः ॥ ४८ ॥
 इत्यंशुमज्जेदे काश्यपशिल्पे त्रिपुरान्तकमूर्तिलक्षणं नाम
 सप्तषष्ठितमः पटलः ।

॥ अथाष्टषष्ठितमः पटलः ॥

अथ कल्याणमूर्तेस्तु लक्षणं वक्ष्यतेऽधुना ।
 ललाटमध्यवामे तु वामनेत्रावसानके ॥ १ ॥

वामनासापुटान्ते च हिक्रामध्ये चलं भवेत् ।
 दक्षिणं नाभिमध्ये तु देवहत्वा(स्ता)ङ्गुलं भवेत् ॥ २ ॥
 नीत्वा स्थिताङ्घ्रिगुल्फः स्यान्मध्ये सूत्रं प्रलम्बयेत् ।
 द्व्यन्तरं नतमानं च समभङ्गं यथाक्रमम् ॥ ३ ॥
 स्वस्तिकं वामपादं तु दक्षिणं कुञ्चितं भवेत् ।
 दक्षिणं पूर्वहस्तं तु गौरीदक्षिणहस्तधृत् ॥ ४ ॥
 वरदं वामहस्तं तु परहस्तद्वयोस्त(र्व)रम् ।
 दक्षिणे परशुं वाऽथ वामे कृष्णमृगं तथा ॥ ५ ॥
 जटामुकुटसंयुक्तं सर्वाभरणभूषितम् ।
 देवं प्रवालवर्णाभं पार्श्वे तस्य विशेषतः ॥ ६ ॥
 सस्यश्यामनिभा देवी प्राग्बन्मानादिसंमताम् ।
 उत्पलं वामहस्ते तु धृतदक्षिणहस्तकम् ॥ ७ ॥
 शंभोर्दक्षिणसंग्राह्यलज्जालम्बसमन्वितम् ।
 पूर्वस्यानुगुणं शीघ्रं सर्वाभरणभूषितम् ॥ ८ ॥
 हस्ताभ्यां संस्पृशेद्वेदौ तौ(गौ)र्याधस्तु कटिं द्विजः ।
 देवाग्रे कारयेत्कुण्डं होमकर्म प्रजापतिः ॥ ९ ॥
 शंभोर्वै स्तनसीमान्तं प्रजेशस्योदयं भवेत् ।
 चतुर्भुजं चतुर्वक्त्रं सर्वाभरणभूषितम् ॥ १० ॥
 अजिनं चाक्षमाला च वामहस्तेऽधरे पु(प)रे ।
 दक्षिणं पूर्वहस्तं तु धृतवामकरः क्रमात् ॥ ११ ॥
 उत्तराभिमुखार्त्तः पद्मपीठे प्रजापतिः ।
 प्रभाग्रौ देवीदेवेशौ देवी देवस्य दक्षिणे ॥ १२ ॥
 दक्षिणाभिमुखो विष्णुर्होमस्योत्तरदिक्स्थितः ।
 शंभोर्वै नासीसीमान्तं श्रेष्ठायामं स्तनान्तकम् ॥ १३ ॥
 तयोर्मध्येऽष्ट वा भज्य नवधा केशवोदयम् ।
 श्यामवर्णं समं भागं शङ्खचक्रं परे करे ॥ १४ ॥
 हिरण्यपरक्रोणापा पूर्वहस्तद्वयोपरि ।
 संग्राह्यं वरदे हस्ते सुतीर्थोदकपूर्वकम् ॥ १५ ॥
 अनादिगोत्रसंभूतं श्रीशैवं परमेश्वरम् ।
 आदिगोत्रा उमा गौरी तवैवास्मिन्ददाम्यहम् ॥ १६ ॥

इत्युक्त्वा वरदे हस्ते दद्यात्तीर्थोदिकं हरिः ।
 अष्ट लोकेशविद्येशसिद्धप(य)श्च गणादयः ॥ १७ ॥
 ऋषयश्चैव गन्धर्वा अप्सराश्च सदैवताः ॥ १८ ॥
 इत्यंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पे कल्याणमूर्तिलक्षणं नामा-
 ष्टषष्टितमः पटलः ।

॥ अथैकोनसप्ततितमः पटलः ॥

अर्धनारीशमूर्तेस्तु लक्षणं वक्ष्यते शृणु ।
 चतुर्भुजं षड्भुजं च द्विभुजं परिकीर्तितम् ॥ १ ॥
 सभङ्गं स्थानकस्योक्तमार्गेणैवानतोदयः ।
 स्वस्तिकं दक्षिणं पादमितरं कुञ्चितं भवेत् ॥ २ ॥
 वामार्धं पार्वतीरूपं दक्षिणार्धं महेश्वरम् ।
 अभयं परशुं सव्ये हस्ते वह्निं शिवांशके ॥ ३ ॥
 वृषभं मूर्तिकन्यस्तकूर्परं वामहस्तके ।
 तदन्यद्गामहस्तं तु कटकं पुष्पसंयुतम् ॥ ४ ॥
 द्विभुजे वरदं सव्ये वामहस्ते तु पुष्पधृत् ।
 शिवाख्य(वस्याऽऽ)भरणं सव्ये वामे श्रीभूषणाञ्चितम् ॥ ५ ॥
 पुस्तकं दक्षिणे पार्श्वे वामे स्त्रीणां पयोधरम् ।
 अथवा कुञ्चितं सव्यं पादं वामं तु स्वस्तिकम् ॥ ६ ॥
 सव्यं शूलधरं हस्तं वामे पुष्करकं धृतम् ।
 वरदं दक्षिणं हस्तमन्योक्षिशिरपूर्वकम् ॥ ७ ॥
 कपालं दक्षिणे हस्ते वामहस्तं प्रसारितम् ।
 दक्षिणे रौद्रदृष्टिः स्याद्गामे पार्श्वे तु शीतलम् ॥ ८ ॥
 दुकूलं चोरुमध्यान्तं सव्यं गुल्फान्तमन्यकम् ।
 एवं विस्तारतः प्रोक्तमर्धनारीश्वरं परम् ॥ ९ ॥
 इत्यंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पेऽर्धनारीश्वरलक्षणं नामैकोनसप्ततितमः पटलः ।

॥ अथ सप्ततितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण गजहामूर्तिलक्षणम् ।
 ललाटमध्यनासाग्रं वामे तु स्तनमध्यमात् ॥ १ ॥

वामद्विपिण्डमध्यात्तु पूर्वसूत्रं प्रसारयेत् ।
 तत्सूत्रादक्षिणे वामे पादपाण्यन्तरं द्विज ॥ २ ॥
 साष्टत्रिंशतिमात्रं वा षट्त्रिंशत्यङ्गुलं तु वा ।
 तत्सूत्राद्वामनो(तः) सव्यपादाङ्गुष्ठान्तरं द्विज ॥ ३ ॥
 एकविंशतिमात्रं वा एकोनविंशदेव वा ।
 चतुर्हस्ताष्टहस्तं वा सर्वाभरणसंयुतम् ॥ ४ ॥
 चतुर्भुजं चेत्पाशं च भे(ग)जचर्म च दक्षिणे ।
 गजास्यं गजचर्म स्याद्वामपार्श्वकरद्वयम् ॥ ५ ॥
 चतुर्दोर्हिवमाख्यातमष्टहस्तमथोच्यते ।
 गजस्य मस्तकं पाशं गजचर्म च दक्षिणे ॥ ६ ॥
 गजशृङ्गं कपालं च गर्जचर्म च विस्मयम् ।
 वामपार्श्वे तु चत्वारो हस्तमे(स्ता ह्ये)वं प्रकीर्तितम् ॥ ७ ॥
 शंभोर्वामाङ्गुष्ठमध्यात्तु गजस्येव तु मस्तकम् ।
 मुकुटस्योपरिष्ठात्तु गजपुच्छं प्रकाशयेत् ॥ ८ ॥
 पार्श्वयोगे जयायां तु यथा युक्त्या तु कारयेत् ।
 प्रभामण्डलवच्छेषं गजचर्म प्रकल्पयेत् ॥ ९ ॥
 शूलखड्गधरं चर्म गजशृङ्गं च दक्षिणे ।
 कपालं खेटकं खड्गं गजचर्म च वामके ॥ १० ॥
 ललाटमध्यनासाग्रं दक्षिणस्तनमध्यमात् ।
 सव्यपीठस्य मध्यं तु लम्बयेद्ब्रह्मसूत्रकम् ॥ ११ ॥
 स्वस्तिकं वामपादं तु गजस्य मस्तकोपरि ।
 उद्धृतं दक्षिणं पादं वाममुत्कुटिकं भवेत् ॥ १२ ॥
 तदङ्घ्रिपाण्योः स्फिक्पिण्डाद्व्यन्तरं चतुरङ्गुलम् ।
 तज्जानुवामकक्षस्य असिसूत्रं समं नयेत् ॥ १३ ॥
 एवं द्विविधनीत्वा तु गजहामूर्तिरुच्यते ।
 दक्षसूत्रादुमा देवी शंभोर्वामोभयान्वितम् ॥ १४ ॥
 एवं हि कल्पितं विम्बम्(म्बं रा)जाविजयमान्नुयात् ॥ १५ ॥
 इत्यंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पे गजहामूर्तिलक्षणं नाम
 सप्ततितमः पटलः ।

॥ अथैकसप्ततितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण पाशुपत[स्य] लक्षणम् ।
 समपत्स्थानकं प्रोक्तं चन्द्रशेखरमूर्तिवत् ॥ १ ॥
 त्रिनेत्रं च चतुर्बाहुं मूर्धकेशं महाधनुम् ।
 अभयं शूलहस्तं च दक्षिणे तु करद्वये ॥ २ ॥
 वरदं चाक्षमाला च वामपार्श्वकरद्वये ।
 प्रवालसदृशप्रख्यं सौम्यनेत्रं तु शीतलम् ॥ ३ ॥
 सर्वाभरणसंयुक्तं किञ्चित्प्रहसिताननम् ।
 नित्योत्सवस्थविम्बार्थं स्थानकं वासनं तु वा ॥ ४ ॥
 तदेवाग्निसमं वर्णं रक्ताक्षं कुटिलद्रु(भ्रु)वम् ।
 तीक्ष्णनेत्रस्य(त्रैश्च) संयुक्तं व्यालयज्ञोपवीतिनम् ॥ ५ ॥
 ज्वालानलशिखाकारमतिरत्ननिवासधृक् ।
 शूलं तथो(त्वधो)मुखं धृत्वा कपालं वरदोद्धृतम् ॥ ६ ॥
 अथवाऽभयं विना शूलं मूलं धृत्वा तु तत्करे ।
 शूलाग्रं वरदेनैव गव्यतिर्यगते ध्रुवम् ॥ ७ ॥
 दक्षिणे वरदे हस्ते टङ्कं खड्गं तु वामके ।
 कौतुकं पाशुपतनं बलिलिङ्गे तु पूज्यते ॥ ८ ॥
 ध्यानपूजानिमित्तायामेतन्मूर्तिं वदाम्यहम् ।
 एतन्मूर्तिं सकृद्ध्यायेत्सर्वशस्त्रविनाशनम् ॥ ९ ॥
 एवं तु रौद्रमूर्त्यै(र्ति) तु प्रतिमां नैव कारयेत् ॥ १० ॥

इत्यंशुमज्जेदे काश्यपशिल्पे पाशुपतमूर्तिलक्षणं नामैकसप्ततितमः पटलः ।

॥ अथ द्विसप्ततितमः पटलः ॥

अथ कंकालभूर्तेस्तु लक्षणं वक्ष्यतेऽधुना ।
 पादौ तु पादुकोपेतौ भिक्षुकंकाललक्षणम् ॥ १ ॥
 रक्षार्थं परिवारार्थं मोक्षार्थं तु विधीयते ।
 स्थानकं गमनं ग्राह्यं द्वाविंशं तु प्रवक्ष्यते ॥ २ ॥

स्थानकं मूलवेरं च गमनं चोत्सवं भवेत् ।
 दारुजा लोहजा वाऽथ सुधामृन्मयशर्करा ॥ ३ ॥
 शिला च चित्रं वा कुर्यात्प्रतिमां वा यथाविधि ।
 एवं च प्रतिमां कुर्यान्मानोन्मानप्रमाणवित् ॥ ४ ॥
 प्रमाणमङ्गैर्वा कृत्वा मानं संग्राह्य बुद्धिमान् ।
 अङ्गुलैर्यवसंयुक्तैर्हस्ततालवितस्तिभिः ॥ ५ ॥
 आयादि शुभं संग्राह्यं मानं शुद्ध्यर्थकं भवेत् ।
 पादावधिष्ठानमानं द्वारतुङ्गसमेऽपि वा ॥ ६ ॥
 मूललिङ्गसमोत्तुङ्गं सार्धं द्वित्रियवं तु वा ।
 तयोर्मध्याष्टभागं तु नवधा तुङ्गमानकम् ॥ ७ ॥
 उत्सवोद्यममानेन समस्तविधिरुच्यते ।
 वामपादस्थितं चैव दक्षिणं गम्य वक्ष्यते ॥ ८ ॥
 पादौ पादधृतौ चैव भवेदक्षिणकुञ्चितम् ।
 पाण्यूर्ध्वदृग्भवेत्पूर्वं ब्रह्मसूत्रं प्रलम्बयेत् ॥ ९ ॥
 पूर्वहस्तं कृतं वाऽपि दक्षिणे कर्षके धृतम् ।
 हिरण्यस्य कृतं वाऽपि तर्जन्यङ्गुष्ठस्पृक्ष्यया ॥ १० ॥
 योनिसीमावसानेन दूर्वाकार ए(इ)वापि वा ।
 अथ वामकरे पात्रौ(त्रं) नाभिसीमावसानकम् ॥ ११ ॥
 डमरं पू(वा)हमस्ते तु हनुसीमावसानकम् ।
 वामे शूलस्य हस्तं वा शिखिपिक्खण्डसंयुतम् ॥ १२ ॥
 कङ्कालं च तदग्रे तु वन्धयेद्दृढयोपरि ।
 बाहुसीमावसानेन तत्कन्याच्यविकं भवेत् ॥ १३ ॥
 एकद्वित्रिचतुर्मात्रं नताधिक्यादिमेव हि ।
 स्थानके पूर्वसूत्रं वा भङ्गमानमथो शृणु ॥ १४ ॥
 ललाटवामपार्श्वे तु नेत्रान्ते च पटान्तके ।
 हनोर्वामे तु हिकायां हृदये कालकोलकम् ॥ १५ ॥
 नाभेश्च दक्षिणे सूत्रं पक्षाङ्गुलमिति ज्ञेयम् ।
 योनिनीत्रं तु सूत्रं वा दक्षिणे युगमात्रकम् ॥ १६ ॥
 वामपादस्थितं वाऽपि द्विपादान्तरमध्यमे ।
 स्थानकं ह्येवमाख्यातं गमनेषु विधीयते ॥ १७ ॥

गमनेषु तु सूत्रं वा ललाटे वामपार्श्वके ।
 वामाङ्घ्रिगुल्फमध्ये तु द्विपार्श्वके सूत्रकं भवेत् ॥ १८ ॥
 सूत्रं ललाटमध्ये च दक्षिणे तु द्वाङ्गुलम् ।
 वामे च पुटपार्श्वे तु हिकाहृदयमध्यमे ॥ १९ ॥
 नाभिवामे द्वाङ्गुल्यं योनिवामे युगाङ्गुलम् ।
 वामाङ्घ्रिगुल्फस्पृशं स्याद्गमनस्य तु सूत्रकम् ॥ २० ॥
 अभङ्गस्योक्तमार्गेण नतमात्रं च बुद्धिमान् ।
 गमने सूत्रकं वाऽपि हस्तयोर्नीत्रमेव वा ॥ २१ ॥
 सव्यहस्ततृणं कुर्यात्सूत्राद्व्यन्तरमंशकम् ।
 द्वाविंशतिद्व्यङ्गुलं वाऽपि त्रयोविंशतिरेव च ॥ २२ ॥
 मणिबन्धे मध्यमां तु बाह्ये चैव तथैव हि ।
 नीत्रं तन्निविधं चैव पात्रे वामकरेऽपि वा ॥ २३ ॥
 कलासप्तदशं चाष्टमानानौ चा(नतश्चा)पि नीत्रकम् ।
 नाभिसीमावसाने तु कूर्परं तस्य नीत्रकम् ॥ २४ ॥
 म(प)ञ्चाङ्गुलमथो वाऽपि तिथिषोडशमेव वा ।
 दक्षिणं तृणकं हस्ते योनिसीमावसानके ॥ २५ ॥
 एकद्वित्रिचतुर्मात्रं मृगसस्य(सूत्रं) प्रलम्बयेत् ।
 ज्ञानमुद्रासिंहकर्णौ यथासौन्दर्यमाचरेत् ॥ २६ ॥
 वामहस्ते परे शूलबाहुसीमावसानके ।
 पूर्वसूत्रं तथैव स्याद् शिखावद्धस्य नीत्रकम् ॥ २७ ॥
 चत्वारिंशतिमात्रं वा शूलं तु खगु(ङ्ग)तोपरि(मरे) ।
 शूलाग्रो घातुको पीवा कङ्कालं बन्धयेत्सुधीः ॥ २८ ॥
 दक्षिणे परहस्तेन डमरं कटिकेऽपि वा ।
 तु(क)टिदीर्घस्य विस्तारं नवांशैरितिकेऽपि वा ॥ २९ ॥
 मण्डं क्षीणं गुणाङ्गुल्यं पद्माकारं द्विपार्श्वके ।
 बलयद्वयसंयुक्तं तर्जनी ऋजुतो भवेत् ॥ ३० ॥
 तर्जन्यां गृह्यमेवं हि हनुसीमावसानकम् ।
 मणिबन्धस्य नीत्रं तु पूर्वसूत्रं तथैव च ॥ ३१ ॥
 चत्वारिंशतिमेवाह्यमंशाधिकमथापि च ।
 वामे कपालपात्रं वा भान्वंशं रसनीत्रकम् ॥ ३२ ॥

धनं मेघाङ्गुलं वाऽपि सुवृत्तनिर्वणं भवेत् ।
 मकरकुण्डलमेवं हि शङ्खपत्रं तु वामके ॥ ३३ ॥
 जटामण्डलमेवोक्तं विकीर्णं केशमण्डलं ।
 दक्षिणे तु शेषरं वा पाजन्निर्वामकेऽपि वा ॥ ३४ ॥
 करोटिमन्दबन्धं च धुत्तूरकुसुमावृतौ ।
 वकयक्षं तथैवोक्तमर्कपुष्पैश्च दूर्वकैः ॥ ३५ ॥
 पिका(ना)किजगवन्धं च कटौ रुद्राक्षमालिका ।
 नाग कङ्कणं कोष्ठेषु नानारत्नविभूषितम् ॥ ३६ ॥
 व्याघ्रचर्माम्बरधरं रुद्रवक्त्रप्रकाशितम् ।
 भस्मोद्धूलितदिव्याङ्गं किञ्चित्प्रहसिताननम् ॥ ३७ ॥
 एतत्कङ्कालनामास्ति वामस्कन्धोपरि त्यजेत् ।
 अनेकभूतैर्जायाभिः सेवितं वन्दितं च तैः ॥ ३८ ॥
 बलिपात्रधृतं भूतमग्रे गे(हे)मसमन्वितम् ।
 दत्त्वा त्वन्नं तु तत्पात्रे निधायाकृतिजायया ॥ ३९ ॥
 किञ्चित्प्रकाशितं योनिसंयुक्तं नत(व)वाससा ।
 संभूता मनसोपेता जायाः सर्वर्तने(त्रेनै)कशः ॥ ४० ॥
 दक्षिणे कटिपार्श्वे तु क्षुरिकाश्चैव बन्धयेत् ।
 क्षुरिकाहेमसंकाशामुपबन्धसमाश्रिता ॥ ४१ ॥
 उभयोः पार्श्वयोर्हस्ते नानानागैर्विभूषिताम् ।
 ऋषिभिर्देवगन्धर्वैः सिद्धविद्याधरादिभिः ॥ ४२ ॥
 हृदयं कलिसंयुक्तं संभ्रान्तमनसाश्रितैः ।
 सर्वानित्यसदानन्दं सेविताद्यैः सुपूजितम् ॥ ४३ ॥
 वीथीं संमार्जयेद्वायुः पर्जन्यो जलसेचनम् ।
 पुष्पवृष्टिकृतो देवा ऋषयः स्तोत्रपाठकाः ॥ ४४ ॥
 ऋग्यजुःसामाथर्वाणः स्तुतिं कुर्युः परे परे ।
 चर्मबन्धं च कांसं च वीणा सुषिरमेव च ॥ ४५ ॥
 शङ्खध्वनिसमायुक्तं पञ्चवाद्यं महा(समा)रभेत् ।
 तुम्बुरुनारदाद्यैश्च जयवाद्यं सलक्षणम् ॥ ४६ ॥
 चन्द्रादित्यादिचिद्रोजाचा(वद्राजच्चा)मरा दिव्ययोषितः ।
 सर्वलोकोपकारार्थमिन्द्रस्य सवनादिषु ॥ ४७ ॥

वाभूतागमनादेवा योन्येवा(निसीमा)वसानकम् । (?)
 पञ्चतालेन भूतं च मानोन्मानप्रमाणकम् ॥ ४८ ॥
 भूते तु शिरसो(सः)पात्रं द्विहस्तं स्पर्श एव वा ।
 पात्रह(वि)स्तारके वाऽपि विंशतिरङ्गुलं तु वा ॥ ४९ ॥
 निम्नमानं दशाङ्गुल्यं खनमेकाङ्गुलं भवेत् ।
 हिरण्यं दक्षदिग्भागे जानुसीमावसानकम् ॥ ५० ॥
 मूर्धन्यादिपदान्ते च हरिणीं तुङ्गमेव च ।
 देवस्य पूर्वसूत्रे तु स्पर्शमानं तथैव हि ॥ ५१ ॥
 नासाग्रे लम्बयेत्सूत्रं वामाङ्गुष्ठस्य मूलके ।
 जटाग्रे विंशदङ्गुल्यं त्रयोविंशदङ्गुलम् ॥ ५२ ॥
 स्पर्शनं कुक्षिनासाग्रमङ्गुष्ठमूलं लम्बयेत् ।
 सूत्रवामे तु नीत्रान्तमष्टाङ्गुल्यशराङ्गुलम् ॥ ५३ ॥
 तत्सूत्रादक्षिणाङ्गुष्ठे नीत्रकं तु नवाङ्गुलम् ।
 दशरुद्राङ्गुलं वाऽथ द्वादशाङ्गुलमेव च ॥ ५४ ॥
 सूत्रस्थानं तु निम्नं वा सव्यपाण्यन्तरेऽपि वा ।
 द्वाविंशदङ्गुलं वाऽपि त्रयोविंशतिमेव वा ॥ ५५ ॥
 सूत्रात्पार्श्वं तु सीमान्तं दक्षिणाङ्गुष्ठनिम्नकम् ।
 एकद्वित्रिचतुष्पञ्चरसाङ्गुल्यं तु नीत्रकम् ॥ ५६ ॥
 पीठे दक्षिणपाण्ये(श्वे) तु वेदपञ्चरसाङ्गुलम् ।
 पादुकायामकं वाऽपि पादतालायसीम(वसान)कम् ॥ ५७ ॥
 उत्सेधेन गुणाङ्गुल्यमूर्ध्वमानं तु पञ्चकम् ।
 तर्जन्यङ्गुष्ठयोर्मध्ये मुकुलाकृति बन्धयेत् ॥ ५८ ॥
 द्वयङ्गुलं कुमुदोत्सेधं सुवृत्तं सुन्दरं भवेत् ।
 कैलासशिखरे रम्ये श्रीगन्धे देवनायकम् ॥ ५९ ॥
 ऋषीणां संगमे प्रीत्या भगवान्परमेश्वरः ।
 दण्डकारण्यलीलायां मुनीनां सर्वशान्तये ॥ ६० ॥
 तेषां श्रीणां च पौरन्त्रा(न्ध्र्ये) विघाताय च लीलया ।
 भिक्षास्वरूपं नग्नेन कटिसूत्रविवर्जितः ॥ ६१ ॥
 इत्ययं परमेशानः कैलासं त्रैविनीयतम् ।
 भिक्षां करोम्यहं विप्र कङ्कालस्य तु मोक्षणम् ॥ ६२ ॥

काश्यप उवाच—

त्वया वै वर्धितं चास्य कङ्कालस्यो(स्य) फलं कथम् ।

शिव उवाच—

इदानीं पुरतो विप्र कथ्यते तत्सविस्तरम् ॥ ६३ ॥

तदहं भुवनादीनि याचेऽभयपुरस्करः ।

कम्पित+तु समस्तानि भुवनान्यधिवासितः ॥ ६४ ॥

प्रार्थयेद्यस्तु मां भिक्षां मासं भयनिवृत्तये ।

अण्डानां सुस्थितार्थं च सर्वलोकोपकारकम् ॥ ६५ ॥

कङ्कालमोचनान्तं तु तदुनैवमहं द्विज ।

भिक्षान्ते मोचयेदेतत्कङ्कालमभयं भवेत् ॥ ६६ ॥

काश्यप उवाच—

एवं कङ्कालमाख्यातं करिरर्थ(हरमर्थहरि) शृणु ॥ ६७ ॥

इत्यंशुमद्रेदे काश्यपशिल्पे कङ्कालमूर्तिलक्षणं नाम

त्रिसप्ततितमः पटलः ।

॥ अथ त्रिसप्ततितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण हरिर(म)र्धहरं परम् ।

आर्जवं स्वस्थि(स्ति)कं स्थानं स्थानकं समपादकम् ॥ १ ॥

दक्षिणं चाभयं वामं(मे) कटकं पूरिमाश्रितम् ।

परशुं दक्षिणे वामे (भागे) शङ्खायुधधरं परम् ॥ २ ॥

सव्ये वामे च मुकुटे जटाकिरीटमण्डितम् ।

प्रवालं श्यामरूपं तु तस्यो(च्छो)भाभरणान्वितम् ॥ ३ ॥

दक्षिणे तूग्रदृष्टिः स्याद्रामे दृष्टिः स(सु)शीतलम् (ला) ।

किञ्चित्प्रकाशितार्थं च दृष्ट्या तु तद्वलाटके ॥ ४ ॥

सर्वाभरणसंयुक्तं दिगम्बरसमन्वितम् ।

शिरश्चक्रसमायुक्तं तस्य लक्षणमुच्यते ॥ ५ ॥

रुद्रांशकविशालं तु तद्भागांशेन वर्धितम् ।
 घनं सुवृत्तचक्रं च पद्माकृतिम(अ)थापि वा ॥ ६ ॥
 शिरश्चक्रविशालं तु सप्तभागैकभागिकम् ।
 शिरसश्चक्रनालस्य विस्तारं द्विजसत्तम ॥ ७ ॥
 चक्रवामत्रिभागैकं चक्रदं शिरसोन्नतम् ।
 अग्रे ललाटपट्टस्य शिरश्चक्रस्य नालकम् ॥ ८ ॥
 चक्रं तर्जनीमालम्ब्य पुष्पमालां च मध्यमाम् ।
 सर्वेषां देवदेवीनामेवमेव समाचरेत् ॥ ९ ॥
 इत्यंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पे हर्यर्धहरलक्षणं नामत्रि-
 सप्ततितमः पटलः ।

॥ अथ चतुःसप्ततितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण भिक्षाटनमहेश्वरम् ।
 पादौ पादुकसंयुक्तौ वामपादं तु स्वस्तिकम् ॥ १ ॥
 ईषदुद्धृत्य सव्यं तु पादं तुङ्गं नवोत्सवम् ।
 ललाटमध्यमासव्ये नवाष्टौ वा यवान्तरे ॥ २ ॥
 नासाग्रेद(त्व)धरे वामे हिकामध्यं तु वामके ।
 हृन्मध्यनाभिसव्ये तु षोडशं तु यवान्तरम् ॥ ३ ॥
 स्वस्त्याङ्घ्रिगुल्फमध्ये तु पूर्वसूत्रं प्रलम्बयेत् ।
 अभङ्गं सनतं कार्यं समभङ्गमथापि वा ॥ ४ ॥
 पादौ पादुकसंयुक्तौ पादुकारहितौ तु वा ।
 सुविकीर्णजटाभारो जटामण्डल एव वा ॥ ५ ॥
 प्रणमं च जटाभारं नग्नरूपं नताननम् ।
 ललाटपट्टसंयुक्तं करोटार्धं तु शेखरम् ॥ ६ ॥
 सर्वाभरणसंयुक्तं कटिसूत्रविवर्जितम् ।
 शुद्धश्वेतनिभं प्रोक्तं मानं नागविभूषितम् ॥ ७ ॥
 दक्षिणे पूर्वहस्तं तु मृगस्याऽऽसन्नकं भवेत् ।
 वामे तु पूर्वहस्तं तु वरदं स्यात्कपालधृत् ॥ ८ ॥

दक्षिणे परहस्ते तु डमरं च धरेद्विज ।
 वामे तु शिखिपिञ्छं च कर्तव्यं शीतलं धृतम् ॥ ९ ॥
 सितवस्त्रोत्तरीयं तु नागेन कटिवेष्टितम् ।
 श्वेतयज्ञोपवीतं तु नीलवर्णत्रिपुण्ड्रधृतम् ॥ १० ॥
 पद्मपीठोपरिष्ठात्तु शेषं कङ्कालमूर्तिवत् ॥ ११ ॥
 इत्यंशुमन्त्रेदे काश्यपशिल्पे भिक्षाटनमूर्तिलक्षणं नाम
 चतुःसप्ततितमः पटलः ।

॥ अथ पञ्चसप्ततितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण चण्डेशानुग्रहं परम् ।
 उमासहितवत्सर्वं वामे किञ्चिन्नताननम् ॥ १ ॥
 दक्षिणे त्वभयं वर्ज्यं तथा त्वाभरणं भवेत् ।
 मवा(तद्वा)मे कटकं न्यस्य अधस्ताच्चण्डमूर्तिनाम् ॥ २ ॥
 हृदयाञ्जलिसंयुक्तौ हस्तौ तदभिसंयुतम् ।
 आसनादिसुखासीनं चण्डेशं वर्णसंनिभम् ॥ ३ ॥
 देवीदेवेश्वरौ मध्ये स्कन्दमूर्तिं विना बुधः ।
 चण्डेशानुग्रहं ख्यातं दक्षिणं कीर्तितं परम् ॥ ४ ॥
 इत्यंशुमन्त्रेदे काश्यपशिल्पे चण्डेशानुग्रहो नाम
 पञ्चसप्ततितमः पटलः ।

॥ अथ षट्सप्ततितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण दक्षिणामूर्तिलक्षणम् ।
 लम्बयेद्दक्षिणं पादं वामाङ्घ्रिनल[का]ग्रकम् ॥ १ ॥
 सव्योर्वग्रं निधातव्यं वामपादं तु शाययेत् ।
 ललाटदक्षिणे सव्ये नेत्रान्तं तत्पुटान्तके ॥ २ ॥
 यवत्रयान्तरं नीत्वा लम्ब्य नाभेस्तु मध्यमे ।
 मेढूमूलं तु मध्ये स्यात्पूर्वसूत्रं प्रलम्बयेत् ॥ ३ ॥

नतमत्यर्थमात्रं स्याच्चतुर्भुजसमन्वितम् ।
 दक्षिणे पूर्वहस्ते तु अक्षमालाधरं परम् ॥ ४ ॥
 वरदं पूर्वहस्त स्यादष्टहस्तमथापि वा ।
 वामजानूपरिष्ठाच्च वरदे तलपृष्ठकम् ॥ ५ ॥
 वामजानूपरिष्ठात्तु दण्डके कूर्परान्न्यसेत् ।
 वामे चापरहस्तं तु वह्निर्वा व्यालमेव वा ॥ ६ ॥
 अर्धेन्दुवक्त्रं सर्वाङ्गं मम दास्यति कोपकम् । (?)
 विकीर्णमूर्धजं वाऽपि जटामण्डलमेव वा ॥ ७ ॥
 वामे धत्तूरनागौ च दक्षिणे चन्द्रशेखरम् ।
 हसितं वक्त्रसंयुक्तं सर्वाभरणभूषितम् ॥ ८ ॥
 सितवस्त्रोत्तरीयं च सितयज्ञोपवीतिनम् ।
 त्रिनेत्रं धवलं वामे सव्ये मकरकुण्डलम् ॥ ९ ॥
 कर्णौ तु पत्रशङ्खं स्यात्कुण्डलैर्वाऽथमण्डितम् ।
 रुद्राक्षे(क्षैः) कण्ठमालाभा हू(भिर्हू)न्मालां च
 विमू(लाभिश्च भू)षितम् ॥ १० ॥
 व्याघ्रचर्माम्बरोपेतं सर्वक्लेशविवर्जितम् ।
 नारदो जमदग्निश्च वसिष्ठो भृगु दक्षिणे ॥ ११ ॥
 भरद्वाजश्च शुनकश्चागस्त्यो वामपार्श्वके ।
 वन्दितं किन्नराद्या(द्यै)स्तु वटवृक्षसमाश्रिताः(तैः) ॥ १२ ॥
 अपस्मारोपरिष्ठात्तु लम्बपादतलं न्यसेत् ।
 सूत्रं तत्पादपाण्यं तु वेदं स्यान्मनुमात्रकम् ॥ १३ ॥
 सूत्रं तत्पादजान्वोस्तु द्वयन्तरं भानुमात्रकम् ।
 श्यामवर्णमपस्मारं नागलीलासमन्वितम् ॥ १४ ॥
 धर्मव्याख्यानमित्येवं कल्ययेत्कल्पवित्तमः ।
 तदेव वामपादेनकुटि[क्कुटा]सनसंयुतम् ॥ १५ ॥
 पूर्वहस्तद्वयोर्वीणाधृतं युक्त्या द्विजोत्तम ।
 शेषं प्रागिव कर्तव्यमेतद्वीणाधरं परम् ॥ १६ ॥
 तदेव वीणाहीनं तु ज्ञानमुद्राभयान्वितम् ।
 वामं प्रसारितं हस्तं वामजान्वोर्ध्वको(कू)र्परम् ॥ १७ ॥
 दक्षिणे तु परे चाक्षमालां वामेऽब्जमुत्पलम् ।
 शुद्धश्वेतनिभं वर्णं शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ १८ ॥

ज्ञानमूर्तिरिति ख्यातं सर्वालंकारसंयुतम् ।
 अन्योन्याङ्गघ्नितलं विप्र स्विप्पिण्डाथ (धः) प्रकल्पयेत् ॥ १९ ॥
 ज्ञानमुद्रा हि(हृ)दिस्थारे(ने) त्वभ्यन्तरधृतं करम् ।
 वरदं वामहस्ते तु मेढूपीठोपरि न्यसेत् ॥ २० ॥
 दक्षिणे चाब्जमालां(वा) मालाऽब्जं वामहस्तके ।
 नासाग्रं तु समीक्ष्याक्षार्वार्जवं सूत्रभेदकाः ॥ २१ ॥
 अपरे तु जटालम्बमृषिभिः सेवितं परम् ।
 योगमूर्तिरिति ख्यातं ध्याने दुःखनिवृत्तिदम् ॥ २२ ॥
 लम्बयेदक्षिणं पादं वाममुत्कुटिकासनम् ।
 योगपट्टं तथा बद्ध्वा देहं चोत्कुटिकाङ्गघ्निके ॥ २३ ॥
 प्रसार्य वामहस्तं तु वामजानूपरि द्विज ।
 प्रागिवैव कृतं शेषं तदपि योगमूर्तिवै(वत्) ॥ २४ ॥
 ऊरू मूर्ध्नि समायुक्तौ अन्योन्यं पादपाष्णिक्ौ ।
 योगपट्टिकयोपेतं जङ्घामध्यं द्विजोत्तम ॥ २५ ॥
 प्रसार्य पूर्वहस्तौ तु जानूपरि निधापितौ ।
 अपरे दक्षिणे चाक्षौ वामद्वा(क्षमाला वा)मे कमण्डपः(लुः) ॥ २६ ॥
 जटामण्डलसंयुक्तं करोध्या(ट्या) चन्द्रशेखरम् ।
 नीलग्रीवासमायुक्तं शङ्खकुन्देन्दुसंनिभम् ॥ २७ ॥
 अपरे चार्पयेद्वृक्षः नानासर्पविभूषितः ।
 हृन्मालाकर्णमालाद्यादूर्वावक्षोविरोजितम् ॥ २८ ॥
 वटवृक्षं समाश्रित्य ऋषिभिः सेवितं पदम् ।
 योगमूर्तिरिति ख्यातं सर्वपापहरं परम् ॥ २९ ॥
 एवं [चा]नेकभेदेन दक्षिणामूर्तिलक्षणम् ॥ ३० ॥

इत्यंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पे दक्षिणामूर्तिलक्षणं
 नाम षट्सप्ततितमः पटलः ।

॥ अथ सप्तसप्ततितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण कालहामूर्तिलक्षणम् ।
 वसुनन्दं तु देशांशं वान(भाग)मानं द्विजोत्तम ॥ १ ॥

सूत्रं भान्वङ्गुलं वाऽथ नेत्रसूत्रं मयोच्यते ।
 ललाटदक्षिणे सव्ये तन्त्रमध्ये तथैव च ॥ २ ॥
 हिकासूत्रं च वामे तु वामस्तनाक्षं दक्षिणे ।
 नाभिमध्ये तु वामे तु सूत्रान्तरं यवाष्टकम् ॥ ३ ॥
 मेढ्रमूलस्य मध्ये तु वामे षडङ्गुलं न्यसेत् ।
 स्थिताङ्घ्रिगुल्फमध्ये तु पूर्वसूत्रं प्रलम्बयेत् ॥ ४ ॥
 देवस्य दक्षिणं पादं पद्मपद्मोपरि स्थितम् ।
 प्रथमं नृत्तमूर्तिस्तु दक्षिणे स्थितपादवत् ॥ ५ ॥
 वामपादं धृतोद्धृत्य कुञ्चितं तलमुद्धृतम् ।
 अङ्गुष्ठमुद्धृतं चाग्रे कालस्य हृदयं न्यसेत् ॥ ६ ॥
 सुदाष्टिः स्यात्त्रिनेत्रं च जटामुकुटमण्डितम् ।
 चतुर्भुजसमायुक्तमष्टहस्तमथापि वा ॥ ७ ॥
 दक्षिणे पूर्वहस्तं तु शूलं खट्वाङ्गमुद्धृतम् ।
 दक्षिणे परहस्तं तु परशुं वरदं तथा ॥ ८ ॥
 वामे पूर्वकरं नाभिसीमान्तं सूच्यतो(धो)गतम् ।
 सूच्यग्रं पूर्वसूत्रान्तं कलाम(प)ञ्चागुलं तु वा ॥ ९ ॥
 कर्णशूलधरे हस्ते मणिवन्धान्तरं बुधः ।
 वामे तु परहस्तं तु विस्मयं परिकल्पयेत् ॥ १० ॥
 हिकासूत्रं समं टङ्काकरद्वयान्तरं मुखम् ।
 उष्णीषान्तं समुद्धृत्य विस्मयोऽनामिकाग्रकम् ॥ ११ ॥
 कण्ठान्तं मणिवन्धान्तं शूलहस्ते समान्तरम् ।
 चतुर्देवे(र्हस्ता)ख्यमाख्यातमष्टहस्तमथ शृणु ॥ १२ ॥
 शूलं परशुवज्रं च खड्गं दक्षिणहस्तके ।
 द्विभुजं वा द्विपादं वा सुदंष्ट्रं पादपाणिकम् ॥ १३ ॥
 करण्डमुकुटोपेतं मसूर्यारास्यनिर्गमम् ।
 महाभव्यसमायुक्तं सपाशं हृदयं चलम् ॥ १४ ॥
 विकीर्णकेशकं दृष्ट्वा शाययेद्धूर्ध्ववक्त्रकम् ।
 कालहामूर्तिमेवं हि प्रोक्तं लिङ्गोद्भवे तथा ॥ १५ ॥
 इत्यंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पे कालहामूर्तिलक्षणं नाम
 सप्तसप्ततितमः पटलः ।

॥ अथाष्टसप्ततितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण लिङ्गोद्भवमिदं शृणु ।
 लिङ्गाकारस्य मध्ये तु चन्द्रशेखरमूर्तिवत् ॥ १ ॥
 नलका पाद(काऽङ्घ्रि)तलाविप्र लिङ्गगूढसमन्वितम् ।
 पितामहसरूपेण ऊर्ध्वाङ्गं वामपार्श्वके ॥ २ ॥
 विष्णुवाहनरूपेण दक्षिणांशं तथागतम् ।
 विष्णुर्दक्षिणपार्श्वे तु वामपार्श्वे पितामहः ॥ ३ ॥
 हृदयाञ्जलिसंयुक्तौ स्थितौ तु लिङ्गमुच्यते ।
 रक्तश्यामहिरण्याभं लिङ्गविष्णुपितामहम् ॥ ४ ॥
 एवं लिङ्गोद्भवं ख्यातं वृक्षसंग्रहणं शृणु ॥ ५ ॥
 इत्यंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पे लिङ्गोद्भवलक्षणं नामा-
 ष्टसप्ततितमः पटलः ।

॥ अथैकोनाशीतितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण वृक्षसंग्रहणं परम् ।
 देवानां चैव देवीनां शूलार्थं वृक्षमुच्यते ॥ १ ॥
 स्त्रीपुंनपुंसकं चेति वृक्षभेदं त्रिधा भवेत् ।
 सुषिरं स्निग्धभूमौ वाऽऽवर्जनीयं दृढं खत(न)म् ॥ २ ॥
 अल्पगन्धसमायुक्तं फलं पुष्पं दृढं घनम् ।
 शीतलोष्णं च संमिश्रं ल(म)नोहरसमन्वितम् ॥ ३ ॥
 एतत्पुलिङ्गमाख्यातं देवानां तदिहोच्यते ।
 स्निग्धे स्निग्धं च भूमौ वा त्वार्जयित्वाऽतिमार्दुलम् ॥ ४ ॥
 मूलादग्रात्क्रमात्क्षीणं पुष्पं चैव प्रलम्बनम् ।
 अतिमार्दवसंयुक्तमतिशीतलसंयुतम् ॥ ५ ॥
 अतिस्नेहसमायुक्तं रसश्चैव समारभेत् ।
 एतत्स्त्रीवृक्षमाख्यातं देवीनां शूलयोग्यकम् ॥ ६ ॥

क्षीणमूलं समाख्यातं फलपुष्पं तथैव च ।
 अतिदुर्बलमाख्यातं यत्तत्षण्ड(ण्ड)मुदाहृतम् ॥ ७ ॥
 चन्दनं चम्पकं चैव रक्तचन्दनमेव च ।
 चालं च स्वादिरं चैव सोमशीर्षदिदुक्तकम् ॥ ८ ॥
 अर्धनारीशिवं चैव राजातं च मयूरकम् ।
 पद्मकं कुटजं चैव सप्तपर्णं च सत्वकम् ॥ ९ ॥
 शूलयोग्यं क्रमात्ख्यातं तेष्वन्तस्थदृढं ग्रहेत् ।
 जीर्णपर्णान्तश्रित्यावाऽशिरशून्यात्रिशिखिना ॥ १० ॥
 स्वयं पतितवृक्षं च स्वयमेव तु शोषितम् ।
 कठकाठरसंयुक्तं व्यालपक्ष(क्षि)समाश्रितम् ॥ ११ ॥
 नृपमन्दिरमाश्रित्य कर्मकारालयान्वितम् ।
 अग्निदग्धाश्च वृक्षाश्च कर्मान्तरनियोजिताः ॥ १२ ॥
 वर्जयेत्तु प्रयत्नेन गृहीते कर्मनाशनम् ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दोषादद्यान्परिवर्जयेत् ॥ १३ ॥
 शस्तपक्षार्क्षवारेषु शस्तवृक्षांश्च संग्रहेत् ।
 आचार्यः शिल्पकर्ता च वृक्षस्थानं तु संग्रजेत् ॥ १४ ॥
 वृक्षादधस्ता(त्तृ)णादि व्यपोह्य लेपनं कुरु ।
 एतन्मन्त्रं समुच्चार्य अष्टदिक्षु बलिं क्षिपेत् ॥ १५ ॥
 एतद्वृक्षाश्रिता देवा दानवाश्च पिशाचकाः ।
 नागा गरुडगन्धर्वाः सिद्धविद्याधराश्च ये ॥ १६ ॥
 अयं विम्बार्थवृक्षस्तु गच्छध्वं र(स्व)हिताय वै ।
 इत्यु(क्त्वा) च बलिं दद्याद्ध्यर्जात(ध्योदनं) सपुष्पकम् ॥ १७ ॥
 रक्तचन्दनसंयुक्तं गन्धतोयसमान्वितम् ।
 वृक्षस्यैशानदिग्भागे पिता(कर्ता) होमं समाचरेत् ॥ १८ ॥
 स्थण्डिलं सैकतं कुर्याद्धस्तमात्रप्रमाणकम् ।
 अग्न्याधानादिकं सर्वमाग्निकार्योक्तमाचरेत् ॥ १९ ॥
 समिदाज्यचरुभिस्तु होमं कृत्वा शिवं द्विजः ।
 समिधो हृदयेनैव मूलेनाज्यं च होमयेत् ॥ २० ॥

अघोरेण चरुं हुत्वा प्रत्येकाष्टशताहुतीः ।
 जयादिरभ्यातानैश्च राष्ट्रभ्यश्चैव(भृद्धिश्च) होमयेत् ॥ २१ ॥
 ततस्त्वर्गिं समुद्रास्य वृक्षं प्रोक्ष्य शिवाम्भसा ।
 शिवात्मकेतिमन्त्रं तु जपाष्ट(पन्ष्ट)क्षं स्पृशेद्बुधः ॥ २२ ॥
 वृक्षस्य पूर्वभागे तु मुखं पृष्ठं तु पश्चिमे ।
 दक्षिणं सव्यपार्श्वं स्याद्रामपार्श्वं तथोत्तरम् ॥ २३ ॥
 ज्ञात्वैवाऽऽलक्षयित्वा तु तस्य च्छेदनमाचरेत् ।
 अस्त्रमन्त्रं जपेद्युग्मं मूलं त्रिश्लेद्यलक्षयेत् ॥ २४ ॥
 क्षीरतोयद्रुप(म)श्चेष्टस्रुक्स्रुवार्थं तु शोभनम् ।
 अस्त्रस्रुवेण मन्त्रेण शक्तिहोमं समाचरेत् ॥ २५ ॥
 वृक्षमूलं तु शेषं तु स्थपतिर्जपयेत्क्रमात् ।
 पूर्वं चोत्तरदेशे तु वृक्षस्यातप(स्य पत)नं शुभम् ॥ २६ ॥
 अन्यदिक्पतितं वृक्षं वर्जयेत्तु प्रयत्नतः ।
 स्कन्द(न्ध)च्छेदं ततः कुर्यादब्जवन्नान्तरं कुरु ॥ २७ ॥
 गन्धैर्गन्धोदकैः स्नाप्य गन्धमाल्यैरलंकृतम् ।
 नववस्त्रेण संछाद्य दर्भाभिः(णां) सूक्ष्मरज्जुना ॥ २८ ॥
 स्यन्दने शिविकां रोप्य स्कन्धे धृत्वाऽथवा बुधौ(धः) ।
 धृत्वा शशन्नदं दत्त्वा कर्ममण्डपमादिशेत् ॥ २९ ॥ (?)
 मण्डपमार्जनं कृत्वा गोमयालेपनं कुरु ।
 गन्धैर्गन्धोदकैः प्रा(स्ना)प्यगन्धमाल्यैरलंकृतम् ॥ ३० ॥
 द्विष(पिष्ट)चूर्णैरलंकृत्वा तन्मध्ये पूर्णवा बुधः ।
 स्थण्डिलं कारयेद्विद्वान्शूलदीर्घसमायतम् ॥ ३१ ॥
 विस्तारार्थं तदर्धं वा चतुरङ्गुलमुत्तमम् ।
 प्रागग्रैः शा(ग्रं)स्था)मयेत्तस्मिन्स्थू(ञ्छू)लवृक्षस्य(म)धोमुखम् ३२
 आशुष्के रक्षयेद्विद्वान् समं पक्षमथापि वा ।
 पञ्चदुक्तं तु कर्तव्यं त्वरितं तु न कारयेत् ॥ ३३ ॥
 इत्यंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पे वृक्षसंग्रहणं नामै-
 कोनाशीतितमः पटलः ।

॥ अथाशीतितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण शूललक्षणमुत्तमम् ।
 शुद्धकायश(स)मं वेष्ट्म दण्डदीर्घमुदाहृतम् ॥ १ ॥
 मध्योदरं विशालं स्याच्चतुर्भागेकविस्तरम् ।
 मूलादष्टांशहीने तु तस्याग्रस्य समं भवेत् ॥ २ ॥
 नाभ्यन्तं चतुरश्रं तु हिकान्तं वसुकोणकम् ।
 तदूर्ध्वे वृत्तमाख्यातं शेषं वृत्तं तथैव च ॥ ३ ॥
 द्वात्रिंशदङ्गुलायामं वैकदण्डायतं भवेत् ।
 विस्तारं सार्धषण्मात्रं सार्धसप्ताङ्गुलं तु वा ॥ ४ ॥
 विस्तरार्धं घनं ख्यातं पक्षदण्डान्तमुच्यते ।
 अग्रं युगाङ्गुलं ख्यातं मध्यादग्रं क्रमात्कृशम् ॥ ५ ॥
 पक्षदण्डस्य मध्ये तु छिद्रं वाऽर्धं गुणाङ्गुलम् ।
 हिकासूत्रोदयस्यार्धं यावद्वेद्य(द)दशाङ्गुलम् ॥ ६ ॥
 पक्षदण्डोर्ध्वसीमा स्याद्व्यंशदण्डे तु योजयेत् ।
 षोडशाङ्गुलमायामं कटिदण्डस्य देशिकः ॥ ७ ॥
 वस्वङ्गुलं तु तत्तारं घनं वेदाङ्गुलं भवेत् ।
 मध्ये युगाङ्गुलं छिद्रं तारं पञ्चाङ्गुलोदयः ॥ ८ ॥
 कटिदण्डोर्ध्वसीमाद्वा द्व्यंशदण्डे तु योजयेत् ।
 पक्षदण्डाद(श्र)यो विप्र कटिदण्डाश्रयोऽपि वा ॥ ९ ॥
 यथावत्कांशकं कुर्यादनेन विधिना कुरु ।
 एकद्वित्रिचतुष्पञ्चषट्सप्ताष्टकरं तु वा ॥ १० ॥
 द्विमुखोऽपि तु करिं यन्तु संख्या वकिशिरान्वितम् । (?)
 द्व्यङ्गुलं तु शिखायाममस्तं संख्योचितस्तु तम् ॥ ११ ॥
 पक्षदण्डं विशालं तु हस्तसंख्या तु भाजिते ।
 शिलाव्यासं तदेवांशं मालाग्रे तु क्रमात्कृशम् ॥ १२ ॥
 कटिदण्डाश्रयं द्व्येकं शिखायामं गुणाङ्गुलम् ।
 सार्धाङ्गुलं तु तत्तारं वृत्तं तत्समतदघनम् ॥ १३ ॥

स्थानकं सकलं चेत्तु मा(ऊ)रुदीर्घपरिद्विज ।
 अष्टाङ्गुलं समारोप्य ऊरुशूलायतं भवेत् ॥ १४ ॥
 सुशीतं सकले चोरुदीर्घादूर्ध्वाष्टमातृ(त्र)कम् ।
 ऊरुशूलसुषिं कृत्वा कटिदण्डाग्रयोर्बुधः ॥ १५ ॥
 शिखायां तु समायोज्य यावद्धल(ना)न्तरं यथा ।
 जानुमात्रं द्विधा कृत्वा ऊरुजङ्घान(न्त)योरपि ॥ १६ ॥
 आरोहयेच्छिखामानं तस्मादारोपयेद्बुधः ।
 गुणाङ्गुलं शिखामानं जङ्घादीर्घोरुपर्युतम् ॥ १७ ॥
 मध्यविन्दुसमायुक्तमूर्ध्वाग्रं तु शिखान्वितम् ।
 जङ्घानागैकताभ्यासं.....उदाहृतम् ॥ १८ ॥
 ऊर्ध्वाश्रयोजस्त्रिधासाग्रहस्थ(स्त)शिखरं बुधः ।
 गुणाङ्गुलं शिखामानं जानुसंधिच्छिनावधा(ध्युच्छ्रितावधि ॥ १९ ॥
 संधिभिन्नाश्रूलं तु एक एव विधीयते ।
 जङ्घादीर्घोरुपरिष्ठात्तु तले मानं तु रोपयेत् ॥ २० ॥
 ऊरुमध्ये त्रिभागैकमूरुदण्डस्य विस्तृतम् ।
 तस्याग्रं तु त्रिपादं स्याज्जङ्घामूलं च तत्समम् ॥ २१ ॥
 ङ्घामूलत्रिभागैकं हीनं जङ्घाग्रविस्तृतम् ।
 क्रियापादतलायामं कृत्वा भागं च वाऽऽयतम् ॥ २२ ॥
 तलाग्रविस्तृतं द्वित्रिद्वयशं (तु) विस्तृतान्वितम् ।
 एतत्पादतलव्यास उद्ध्यायतापरेस्थितम् ॥ २३ ॥
 कर्तव्यं सुषिरं तत्तु जङ्घाग्रास्थू(त्स्तू)पिकायुतम् ।
 योज्य स्निग्धं दृढं कृत्वा याद्विशूलमथोच्यते ॥ २४ ॥
 बाहुमूलविशालं तु गुणाङ्गुलमुदाहृतम् ।
 अग्रद्वयाङ्गुलं व्यासं प्रोष्ठमूलं च तत्समम् ॥ २५ ॥
 सार्धद्वयाङ्गुलं वाऽथ प्रोष्ठमूलविशालकम् ।
 तन्मूलविस्तृतार्थं(र्थं) स्यात्प्रकोष्ठाग्रविशालकम् ॥ २६ ॥
 बाहुप्रकोष्ठयोश्चैव कूर्परौ जानुवद्भवेत् ।
 द्वयङ्गुलं तु शिखामानं योजयेत्तद्दृढं यथा ॥ २७ ॥
 पार्श्वयोर्वर्धनं चैव चांशदण्डे तु योजयेत् ।
 अतिपक्षान्तरं दीर्घं तद्व्यासं तु गुणाङ्गुलम् ॥ २८ ॥

वंशदण्डसमानम्र ऊर्ध्वकायस्तवान्वितम् ।
 अग्रे तु पक्षदण्डे तु मूलदण्डे तु योजयेत् ॥ २९ ॥
 स्वाग्रमूले तदा तस्य पार्श्ववंशे द्वयोपरि ।
 हस्तपादतलाग्रेऽत्र ताम्रपात्रेण योजयेत् ॥ ३० ॥
 आर्जयेद्वस्त्रविम्बे वा शूलश्चैवावदं कुरु ।
 देवानां शूलमेवं स्यादम्बराणां तु वक्ष्यते ॥ ३१ ॥
 मध्योदरं त्रिभाज्यैव एकांशं वंशविस्तरम् ।
 अष्टांशं हीनमग्रं स्याद्विशालं तस्य सूत्रकम् ॥ ३२ ॥
 बाहुपर्यन्तविस्तारं वा तन्य(स्या)र्थमिवाजितम् ।
 पक्षदण्डायतं शेषं तस्यार्थं विस्तृतं भवेत् ॥ ३३ ॥
 तदर्थं बाहुदं ख्यातं कटिदण्डमथोच्यते ।
 कटितरेण भूतांशं युगांशेनान्तदीर्घकम् ॥ ३४ ॥
 शेषं प्रागिवकर्तव्यं कश्चद्रेषमथ शृणु ।
 आसने वंशदण्डं तु वस्वङ्गुलं तु रेखयेत् ॥ ३५ ॥
 युगांशं पृष्ठमानं तु शेषं कर्तुशुपोशनम् ।
 जङ्घादण्डान्तं वि(ष)ण्मात्रं देवयेत्स्थानके बुधः ॥ ३६ ॥
 गर्भाग्रं तु प्रवेधं तु ततोऽधस्थं तु तद्भवेत् ।
 शूलमेवं समाख्यातमुपशूलमथोच्यते ॥ ३७ ॥
 भित्तिमध्यं समारभ्य पक्षदण्डकरान्तकम् ।
 उपशूलायतं प्रोक्तमष्टाङ्गुलं नतं भवेत् ॥ ३८ ॥
 वेदाङ्गुलं तु तन्नीत्रं शूलयोग्यं समे बुधः ।
 शूलव्याससमं बध्वाच्छिद्रं तद्विशदान्वितम् ॥ ३९ ॥
 भित्तिमध्यं तु मूलं स्यान्मूलं बध्वा दृढं बुधः ।
 पक्षदण्डं कटीदण्डं धृत्वा शूलाख्यशूलकम् ॥ ४० ॥
 छिद्रे दृढतरं बद्ध्वा तत्परे कीलबन्धितम् ।
 उपशूलविधानं च पक्षदण्डपुरं समम् ॥ ४१ ॥
 उपशूलशिखायां तु वंशाग्रे सुषिरं कुरु ।
 लोहजं दारुजं वाऽथ कीलकं योजयेद्दृढम् ॥ ४२ ॥

विम्बार्थं शूलमाख्यातं तस्मादुक्तं समाचरेत् ।
शूललक्षणमाख्यातं शूलस्थापनमुच्यते ॥ ४३ ॥

इत्थंशुमन्त्रेदे काश्यपशिल्पे शूललक्षणं नामा-
शीतितमः पटलः ।

॥ अथैकाशीतितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण शूलस्थापनमुत्तमम् ।
कर्षणा[द्युदि]ते मासे रि(ऋ)क्षे वारे सुलग्नके ॥ १ ॥
निश्चित्य स्थापनं तस्य पुरः कृत्वाऽङ्कुरार्पणम् ।
प्रासादस्याग्रतो देशे मण्डपं चतुरश्रकम् ॥ २ ॥
पञ्चसप्तकरं वाऽथ पदत्रयसमायुतम् ।
षोडशस्तम्भ[सं]युक्तं द्वादशस्तम्भसंयुतम् ॥ ३ ॥
तलमष्टाङ्गुलोत्सेधं प(भि)त्तिव्यासवितुङ्गकम् ।
यथालाभं परीणाहं वामकं नीत्रणं दृढम् ॥ ४ ॥
बलयं वंशनासाढ्यं नालिकेरफलादिभिः ।
शा(स्था)पयेत्तु विधानेन मुक्ताग्रं दर्भमालिका ॥ ५ ॥
तरङ्गवेष्टनोपेतं वरतोरणसंयुतम् ।
चतुर्द्वारसमायुक्तं स्तम्भवेष्टनसंयुतम् ॥ ६ ॥
चतुर्द्वारं विनाऽन्यत्र निश्छिद्रं जालकं तु वा ।
मण्डपस्य त्रिभागैकं वेदिकोदयमुच्यते ॥ ७ ॥
गुणाङ्गुलं विशालोश्च(च्चं) मध्यायोद्धतपेटिका ।
दर्पणोदरसंकाशं कृत्वा रूपं दृढं लिखेत् ॥ ८ ॥
परितश्चाग्निकुण्डानि अनेन विधिना कुरु ।
चतुरश्रं धनुर्वृत्तं पद्मपूर्वादिदिक्षु च ॥ ९ ॥
च(श)क्रशंकरयोर्मध्ये वृत्तकुण्डं प्रकल्पयेत् ।
कुण्डमेवं समाख्यातं केवलानां विशेषतः ॥ १० ॥
गौरीसहितविम्बं चेत्तत्कोणेष्वर्धपत्रवत् ।
कुण्डानि कल्पयेच्छेषं प्रागिवैव प्रकल्पयेत् ॥ ११ ॥

कुण्डलक्षणवत्कुर्यात्सर्वकुण्डानि देशिकः ।
 गोमयालेपनं कृत्वा पिष्टचूर्णैरलंकृतम् ॥ १२ ॥
 ब्राह्मणान्भोजयेत्तस्मिन्पुण्याहं वाचयेत्ततः ।
 महेन्द्रस्तु पदं यावद्धोमं कृत्वा विधानतः ॥ १३ ॥
 वेदिकां (चा)श्चाग्निकुण्डं च पर्याग्निकरणं कुरु ।
 निर्दिष्टाद्विवसात्पूर्वं रात्रौ (त)दधिवासनम् ॥ १४ ॥
 स्थण्डिलं वेदिकायां तु अष्टद्रो(णै)श्च शालिभिः ।
 कर्तव्यं नालिकेरस्य साष्टपत्रं सकीर्ण(कर्णै)कम् ॥ १५ ॥
 तण्डुलैस्तिलदर्भैश्च रा(ला)जपुष्पैरलंकृतम् ।
 शयनं चाहतेनैव वस्त्रेणैव प्रकल्पयेत् ॥ १६ ॥
 धूपदीपैः समायुक्तं पुष्पगन्धैः समर्चयेत् ।
 मण्डपं चो(स्यो)त्तरे पार्श्वे स्नानशुभ्रं प्रकल्पयेत् ॥ १७ ॥
 तन्मध्ये दारुपीठं तु न्यस्या(स्येत्त)स्योपरि द्विजः ।
 प्राङ्मुखं स्थापयेच्छूलं पञ्चगव्याभिषेचितम् ॥ १८ ॥
 शुचि हव्येति मन्त्रेण कृत्वा गन्धोदकै(र्ह)दः ।
 स्थापयेद्देवं देवीं च गन्धपुष्पैः समर्चयेत् ॥ १९ ॥
 कौतुकं बन्धयेद्देवांस्ततो दक्षिणहस्तयोः ।
 स्वर्णकार्पाससूत्रैर्वा कवचैरेव बन्धयेत् ॥ २० ॥
 लम्बकूर्चसमायुक्तं वाद्यध्वनिसमायुतम् ।
 शयनं शा(स्था)पयेच्छूलं प्राक्छिन्नश्चोर्ध्ववक्त्रकम् ॥ २१ ॥
 तस्य वामे ह्युमादेवी शूलं वै शाययेत्सुधीः ।
 तयोः शिरोऽग्निके देशे स्थापयेत्तु पटद्वयम् ॥ २२ ॥
 सूत्रं सर्वाभिधानं च सकूर्चं वस्त्रवेष्टनम् ।
 द्रोणकुम्भाम्बुसंपूर्णं शिवकुम्भं तदुच्यते ॥ २३ ॥
 तस्यार्थं तोयसंपूर्णं प्राग्वत्सूत्रादिभिर्युतम् ।
 गौरीबीजसमायुक्तं गोत्र(गौरी)कुम्भमिदं परम् ॥ २४ ॥
 तन्मूलमध्यमे कुम्भं न्यस्य कुम्भा(गन्धा)दिभिर्यजेत् ।
 गौरीकुम्भे तु तस्यास्तु मन्त्रं न्यस्य विशेषतः ॥ २५ ॥
 परितोऽष्टघटान्यस्य सूत्राद्यैश्चः समन्वितान् ।
 विद्येशान्मूलमन्त्रैश्च स्थाप्य गन्धादिभिर्यजेत् ॥ २६ ॥

वास्तुहोमादिकुण्डे तु अग्निं संस्थाप्य देशिकः ।
 अग्न्याधानादिकं सर्वमग्निकार्योक्तमाचरेत् ॥ २७ ॥
 अग्न्यर्थं पूर्वकुण्डे तु वह्निमाग्नेयगोचरे ।
 याम्ये चौदुम्बरं ख्यातं खदिरं नैऋतिं द्विज ॥ २८ ॥
 बिम्बं पश्चिमभागे तु मयूरं वायुगोचरे ।
 पटं वै सौम्यकुण्डे तु खदिरं वास्तु देशिकः ॥ २९ ॥
 प्रधाने ब्रह्मवृक्षः स्यात्समिद्धौरि(द्वौरी)समन्वितम् ।
 विद्याकुण्डेषु कुण्डानि गौरीहीनानि कारयेत् ॥ ३० ॥
 समिद्धो हृदयेनैव पुरुषेण घृताऽऽहुतीः ।
 अघोरेण चरुं हुत्वा दा(त्वा)द्यां वामे तु होमयेत् ॥ ३१ ॥
 चरुस्मिन्शाण(मीशान)मन्त्रेण तिलं वै शिरसाहुतिः ।
 सर्षपं कवचेनैव शिखामङ्गलमुच्यते ॥ ३२ ॥
 गलमस्त्रेण मन्त्रेण प्रत्यहं जुहुयाच्छतम् ।
 उच्यते व्याहृतिं हुत्वा देवदेव्युचितं समम् ॥ ३३ ॥
 जयादिभिः(द्यै)रभ्यातानैश्च राष्ट्रभृच्चैव(द्विश्च) होमयेत् ।
 दिशास्वध्यायतं वेदांस्तोत्रैस्तु[हि]शिखामुखैः ॥ ३४ ॥
 अध्यानं कृततोदग्रमुपांशुं होममाचरेत् ।
 देवदेवीशयोर्मूलमन्त्रैरष्टादशाऽऽहुतीः ॥ ३५ ॥
 घृताहुतीस्तु कर्तव्यं भस्मस्नानमतः परम् ।
 शुक्लवस्त्रोत्तरीयं च शुक्लयज्ञोपवीतधृत् ॥ ३६ ॥
 शुक्लमालानुलेपाद्यैस्त्रिषु पञ्चाङ्गभूषणैः ।
 पवित्रपाणिनोपेतः सकलीकृतविग्रहः ॥ ३७ ॥
 आचार्यः सुप्रसन्नाद्युः (स्यः) शिवद्विजकुलोत्तमः ।
 प्रविश्य गर्भगेहं तु एकाशीतिपदं कुरु ॥ ३८ ॥
 मण्डूकाख्यपदं वाऽथ सप्तसप्तांश एव वा ।
 गर्भगेहे तु कर्तव्यं ज्ञात्वा ब्रह्मोदयं परम् ॥ ३९ ॥
 स्थानकं देविकांशे तु आसनं मानुषे पदे ।
 गर्भगेहपरे भागे स्थापयेद्देशिकोत्तमः ॥ ४० ॥
 आसनं भद्रपीठेन स्थानकं वेदिकोपरि ।
 प्रागुक्तविधिना पीठव्यासायागो(मो)दयादयः ॥ ४१ ॥

कर्तव्यं सुन्दरं तस्मिन्नाधाराख्याशिलां न्यसेत् ।
 पीठग्राह्यत्रिपादं तु आसा(धा)राख्याशिलातलम् ॥ ४२ ॥
 समग्रमायतं वाऽपि तदर्थं तद्धनं भवेत् ।
 स्थानकं सकलं चेत्तु पादाधस्ताद्विजोत्तम ॥ ४३ ॥
 आधाराख्याशिलायां तु रत्नाङ्गुल्यं प्रकल्पयेत् ।
 निम्नं षडङ्गुलं ख्यातं कर्तव्यं सगुणाङ्गुलम् ॥ ४४ ॥
 मूले तु नवरत्नं वा होमपात्रं विनिक्षिपेत् ।
 शूलपादतलाधस्तात् षण्मात्रं वाऽऽयतान्वितम् ॥ ४५ ॥
 प्रागेव कल्पयेद्धीमान्स्थापनार्थं बलान्वितम् ।
 प्रवेशेग(विशेद्)र्भगेहे(हं) तु मूलमन्त्रं समुच्चरन् ॥ ४६ ॥
 स्थापयेत्तु पदे शूलं मूलमन्त्रं दृढं तथा ।
 अष्टवन्धं दृढं कृत्वा सुधया च विशेषतः ॥ ४७ ॥
 तस्य वामे तथा स्थाप्यं गौरीशूलं विशेषतः ।
 आधाराख्याशिलायां च गर्भभाजनमाग(य)तम् ॥ ४८ ॥
 पञ्चषट्सप्तमात्रं वा गर्तव्यासं तथा तस(सम)म् ।
 गर्भन्यासं तु तत्रैव गर्भभाजनसंयुतम् ॥ ४९ ॥
 प्रागुक्तविधिना सम्यक्गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ।
 स्थापयेत्पूर्ववच्छूलं मूलं वै द(ग)र्भभाजनम् ॥ ५० ॥
 अथाशेषं तु यत्कर्म शिल्पिभिस्तु विशेषतः ।
 कर्तव्यं लक्षणोपेतं स्थपतिः शिल्पिरुच्यते ॥ ५१ ॥
 स्थपतिः शिल्पकर्मा च योग्या त्व(ग्यस्त्व)न्यस्तु कारयेत् ।
 कृतं चेदन्यथा विप्र कर्तुरिच्छा भविष्यति ॥ ५२ ॥
 आचार्यः पूजयेत्तत्र पञ्चनिष्कं हिरण्यम् ।
 शूलस्थापनमाख्यातं रज्जुबन्धमथ शृणु ॥ ५३ ॥
 इत्थंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पे शूलपाणिलक्षणं नामै-
 काशीतितमः पटलः ।

॥ अथ द्व्यशीतितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण रज्जुबन्धं सविस्तरम् ।
 सर्वशूलस्य बन्धस्तु ताम्रपत्रैः सुवेष्टयेत् ॥ १ ॥
 शूलेऽष्टबन्धमालिष्य रज्जुबन्धं ततः कुरु ।
 श्रीवेष्टकं दुरुष्कं च गुग्गुलं च गुडं तथा ॥ २ ॥
 सर्जकं गैरिकं चैव घृततैलेऽष्टबन्धनम् ।
 श्रीवेष्टकं चतुर्भागं कुन्दुरुष्कं गुणांशकम् ॥ ३ ॥
 गुग्गुलं पञ्चभागं स्यादेकांशं गुलमुच्यते ।
 सर्जकः स तु वस्वंशं गैरिकं तु गुणाङ्गलम् ॥ ४ ॥
 पडेते सूक्ष्मचूर्णं तु कृत्वाऽऽज्यतैलमिश्रताः ।
 मृत्पात्रे तु विनिक्षिप्य पचेत्क्षौद्रादिकं वरम् ॥ ५ ॥
 तथैव शूलमालिष्य रज्जुबन्धं ततः कुरु ।
 रज्जुबन्धस्तु नाहे तु मध्यं स्यादूर्ध्वगं त्रिधा ॥ ६ ॥
 सुषुम्ना मध्यमा ख्याता पिङ्गला तस्य दक्षिणा ।
 इडा वै तस्य वामस्था प्रधानेनार्ध्यास्तिमे(नोर्ध्वगास्त्विमाः) ॥ ७ ॥
 द्व्यङ्गुलं तु परीणाहं युक्तास्ता वै त्रिवर्तिकाः ।
 तेषां नाडीत्रयाणां तु मूलमेद्रावसानकम् ॥ ८ ॥
 तेनास्थिमूलवद्भिन्ना राडीयो(नाड्यो)ऽष्टादशस्तथा ।
 विमला घोषिणी प्रायसचाहहसितेजसा ॥ ९ ॥ (?)
 वायवर्गितती चैव मर्दिनी घोषिणी तथा ।
 रसवती मृदङ्गी च स्तिसनी च तथैव च ॥ १० ॥
 शब्दस्पर्शादिपूर्णा च सुसिंही वारिधारिणी ।
 वाहिनीति समाख्याता त्रिषट्संख्या विधानतः ॥ ११ ॥
 प्रत्येकं त्रियव्यासा त्रित्रिवर्तिर्द्विवर्तिका ।
 तेष्वदौ रसनाडी तु सर्वपादोरुमूलकम् ॥ १२ ॥
 ऊरुमूलैः क्रमावृत्त्या परितो नलिकान्तकम् ।
 लम्बितास्ते समाख्याताः सा वै पिङ्गलमूलकम् ॥ १३ ॥
 शब्दादीनि [तु] षट्संख्या इडामूले समुद्भवा ।
 एषां वै रसनादीनां वामपादे तु सन्त्यवत् ॥ १४ ॥
 नलकाग्रैवमावृत्त्या पण्णामग्रैकवर्तिता ।
 सुषुम्ना मूलगाः शेषा वंशपार्श्वाङ्गरोहिताः ॥ १५ ॥

पक्षदण्डोपरिष्ठं तु(ष्टांत्तु) तिर्यग्बाहुगतास्त्वमे ।
 गगनी मर्दनी चैव रोहिणी दक्षिणे करे ॥ १६ ॥
 रसावादि(वर्ती)मृदङ्गी च सुक्सिना(सिंसनी) वामबाहुका ।
 बाहुमूले समावृत्य त्रिष्वग्रं चैव(क)वद्भवेत् ॥ १७ ॥
 तस्याग्रे द(अ)ष्टशाखासु दक्षिणे दक्षिणे तथा ।
 बाहुमूलं तथान्तं तु नाड्योऽष्टौ प्रसारिते ॥ १८ ॥
 तेषामग्रैकविप्राणिबन्धैकप्रणवावृतम् ।
 एवं वामे तु दृष्टं स्याद्धस्तं प्रणवमाचरेत् ॥ १९ ॥
 एवं हि प्रतिमानं तु नाडीनामष्टविंशतिः ।
 प्रधाना नाड्यस्त्वेवं कल्पयेत्तन्त्रवित्तमः ॥ २० ॥
 तेषु भिन्नास्तथा विप्र अष्टाष्टौ नाड्यस्तथा ।
 तस्मात्तदेकनं नाडी सर्वाङ्गं तु समावृतम् ॥ २१ ॥
 चतुःसप्तसहस्राणि नाड्यः परिकीर्तिताः ।
 नाडिहस्तावृताः शूला जीर्णकः शूलपात्रवत् ॥ २२ ॥
 नालिकेलफलैः पक्कैः घृतकल्पलयान्वितम् ।
 चर्मासारं गृहीत्वा तु सारादन्यास्त्रवाहता ॥ २३ ॥
 नाड्यः स्वा हि संकल्प्य पश्चादावृतनाडिकाः ।
 पड्यवं तु परीणाहं रज्जुमापातयेद्दृढम् ॥ २४ ॥
 पश्चात्तु रज्जुरज्जुभ्यां बन्धयेदक्षिणावृतम् ।
 हृत्पद्मसाष्टपत्रं तु रज्जुना बन्धयेद्बुधः ॥ २५ ॥
 तस्य नालं तु नाभ्यन्तं सुषुम्णा(म्ना) सह साधितम् ।
 जीवस्थानं तु तत्पद्ममित्युक्तं हि मयाऽधुना ॥ २६ ॥
 मूलमन्त्रमनुस्मृत्य रज्जुबन्धं ततः कुरु ।
 रज्जुबन्धमिति ख्यातं मृतसंस्कारमतः परम् ॥ २७ ॥

इत्यंशुमज्जेदे काश्यपशिल्ले रज्जुबन्धलक्षणं
 नाम द्व्यशीतितमः पटलः ।

॥ अथ त्र्यशीतितमः पटलः ॥

मृतसंस्कारमहं वक्ष्ये संक्षेप्याशु(प्य शृ)णु सुव्रत ।
 जाङ्गलं जानुरूपं च संमिश्रं मृत्त्रिधा भवेत् ॥ १ ॥

अंशत्वेन खनेत्पाकं सुव्रीडिजाङ्गलं भवेत् ।
 तनुवालुकसंयुक्तं तनुक्लेशात्खनक्षमम् ॥ २ ॥
 त्रिहस्तं मनोरमं सन्तु(त्तु) दृष्टं वत्सानुरूपकम् ।
 तयोर्मिश्राविमा(मिवा)कारं मिश्रलं तदुदाहृतम् ॥ ३ ॥
 तेषु शेष्या जवोपेता शुद्धभूमौ मनोरमे ।
 नदीतीरे तटाके वा श्वेतासृक्पीतकृष्ण वा(ला) ॥ ४ ॥
 पङ्कः संग्राह्य पात्रेषु जलमास्त्रावयेत्तु वा ।
 पात्रस्थं शोषयेत्पङ्कः यावदल्पहृद्वान्वितम् ॥ ५ ॥
 तावद्रक्ष्या च बालाक्षिताम्भसं विप्र मर्दयेत् ।
 ईषदद्रवसमायुक्तं पिण्डं कृत्वा तु तन्मृदा ॥ ६ ॥
 पिण्डहस्ते नले रेखा दृशे पिष्टं तथा कुरु ।
 यवताराष्ट्रकेणैताः कल्प्यमानं तलेन तु ॥ ७ ॥
 रुद्राङ्गुलीपरीणाहं प्रस्तं(स्थं) मुक्तमुदाहृतम् ।
 सिकतं च शिलापूर्णं सदृशं कल्पयेद्बुधः ॥ ८ ॥
 मृत्तं वैकं तु(त)देकांशं योजयेत्तु मुदा स हि ।
 फलं भोगिसमं दद्याद्दशाहे वाऽष्टसप्तके ॥ ९ ॥
 यवगोत्रममाक्षं च तत्त्वसीचूर्णसंयुतम् ।
 मृदेऽष्टांशं समायोज्यं नालिकेलफलोदकैः ॥ १० ॥
 पात्रे वा मर्दयेद्भस्म देशहातृकमे ततः ।
 श्र(श्री)वेष्टं गुग्गुलं चैव कुन्दुरुष्कं तथैव च ॥ ११ ॥
 तथा सर्जरसाचूर्णं मृत्कालांशं शिवांशकम् ।
 पात्रे मृदा समायोज्यं दधिना मर्दयेत्सुधीः ॥ १२ ॥
 चूर्णी च पिप्पली चैव मरीची रसनी तथा ।
 समचूर्णं तु कर्तव्यं उद्देशांशैः सुसंयुतम् ॥ १३ ॥
 मधुक्षीरघृतेनैव मृदं पात्रेण मर्दयेत् ।
 कपित्थबिल्वनिर्यासचूर्णौ द्वौ समतां कुरु ॥ १४ ॥
 मृदे पञ्चदशांशे वा तैलचूर्णसमायुतम् ।
 मर्दयेत्क्रमसाम्यार्क(र्थे) कुष्ठगैरिकतालकम् ॥ १५ ॥

चन्दनागरुर्गोषु गोरोचनं समम् ।
 ग्राह्यं चूर्णं तु कर्तव्यं मुक्ता(क्तां)शांशसमन्वितम् ॥ १६ ॥
 अतसीस्नेहसंयुक्तं मर्दयेद्देशिकोत्तमः ।
 सुपर्णराजिताचूर्णं चापल्ये गुलिकावहे ॥ १७ ॥
 दिग्दिगन्नादि सस्यादि सागरे च हलस्तले ।
 गजदन्ते वृषशृङ्गे गोमृगैश्च विशेषतः ॥ १८ ॥
 यथालाभं तु कर्तव्यं नानागन्धसमन्वितम् ।
 कपित्थं चैव निर्यासं मधु वा मर्दयेद्बुधः ॥ १९ ॥
 पञ्चरात्रमितीकृत्य नारिकेलफलं तथा ।
 त्वक्सारं तु परीगृह्य एकसारं द्वायाङ्गुलम् ॥ २० ॥
 सार्धद्वायाङ्गुलं वाऽथ मानेन च्छेदयेद्बुधः ।
 मृच्चतुर्थसमायुक्तं मध्यमे वाऽत(स)मारभेत् ॥ २१ ॥
 राज्यं धेनुमृदं लिप्य ततोऽपि ऋजुवेष्टनम् ।
 तदुरुज्जुं नरं विप्र एकद्वित्र्यङ्गुलं तु वा ॥ २२ ॥
 ततो वै मृत्समालिप्य यावच्छोषणकं द्विज ।
 तावन्निरक्ष्य कर्तव्यं मृल्लेपं तु शनैः शनैः ॥ २३ ॥
 शूलबाह्यागतव्यासचतुर्भङ्गविभाजिते ।
 एकांशावधिकं लिप्य अनुरूपमुदाहृतम् ॥ २४ ॥
 द्वयंशावशतमिश्रं स्याद्भागेन त्वनलावधि ।
 तत्तद्देशमृदेनैव तत्तद्योग्यं समालिपेत् ॥ २५ ॥
 शेषं कालेन संपूर्य वेदं शेषं सवल्कलम् ।
 शेषं कार्पासतन्त्रादि युक्तं कल्के तु कल्पयेत् ॥ २६ ॥
 मृत्संस्कारमिदं ख्यातं कल्कसंस्कारमुच्यते ॥ २७ ॥
 इत्थंशुमज्जेदे काश्यपशिल्पे मृत्संस्कारलक्षणं नाम
 त्र्यतितमः पटलः ।

॥ अथ चतुरशीतितमः पटलः ॥

अथ कल्कविधानं तु वक्ष्ये संक्षेपतः क्रमात् ।
 नद्यां वाऽपि तटाके वा दीर्घिकायामथापि वा ॥ १ ॥
 सस्यक्षेत्रेऽथवा विप्र प्राणिरूपे जले भवेत् ।
 सुदृढा शुद्धजलजा स्थूलवालुकमुद्रिता ॥ २ ॥
 संग्राह्या शर्करा ह्येषा तस्याः प्रक्षालनं कुरु ।
 शर्कराशोषणं कृत्वा सूक्ष्मचूर्णं तु तत्कुरु ॥ ३ ॥
 तिलोदकसमं पिण्डं कृत्वा तच्छोषयेत्क्रमात् ।
 अबन्धनिर्यासजलं त्रिविधं प्रोक्ष्यते द्विज ॥ ४ ॥
 पञ्चगुणं तु निर्यासं सपट्टे तु षड्गुणम् ।
 स्वश्रुतं स्वाचलं चैव सैकतं च क्रमोदितम् ॥ ५ ॥
 स्वश्च सेकजले पिण्डं वेष्टयेत्तु यथाक्रमात् ।
 कार्पासतन्तवश्चापि मृदं कृत्वा सुपोषयेत् ॥ ६ ॥
 त्रियवं कल्कभित्ते तु कदलीभिस्तदर्थवत् ।
 एतत्कल्कं यथायोग्यं कल्य एव हि निर्यसा ॥ ७ ॥
 त्रिगुणं मध्यमं चात्र कन्यसं तु चतुर्गुणम् ।
 बन्धबद्धं जलं ह्येवं त्रिविधं परिपठ्यते ॥ ८ ॥
 तेष्वदौ गुडजलेन मर्दयेत्तु पुनः पुनः ।
 क्रमेण लेपयेत्कल्कं व्यवक्रिया यवं घनम् ॥ ९ ॥
 शनैः शनैर्लेपनं कृत्वा भिन्नच्छिद्रविचर्जितम् ।
 यममासं त्रिसमासं वा मासं वा शोषयेत्पुनः ॥ १० ॥
 कुशन्नव्यान्नको विप्र पेक्षितो पोषयेत्क्रमात् ।
 ततः स्वच्छं जलेकं च प्रमाणं तं तु लेपयेत् ॥ ११ ॥
 बाहुकूर्चप्रमाणं तु शोध्यमानसमं नयेत् ।
 अङ्गोपाङ्गं च प्रत्यङ्गं कल्पयेत्क्षणान्वितम् ॥ १२ ॥
 करचरणोदयादग्निं अङ्गमित्यभिधीयते ।
 उपाङ्गं भूषणं ख्यातं प्रत्यङ्गं चाह नार्हणा ॥ १३ ॥
 कपित्थनिर्यासरसं सार्धत्रिगुणांशकम् ।
 वनच्छादं चतुर्भागं कल्कमालेपयेत्ततः ॥ १४ ॥
 तत्तत्कल्कं तु पष्ठ्यंशाह्लादपरस्ततम् ।
 योस्स(यः स)न्ततो च(तश्च) कूर्चेन प्रोक्ष्यं तु पोषयेत् ॥ १५ ॥

मस्तानान्वितमिन्द्रं यवस्थयेलक्षण ।

.... .. ॥ १६ ॥

इत्येते कल्कसंस्काराः प्रोच्यते(क्ताश्च) सकलस्य तु ॥ १७ ॥

इत्यंशुमज्जेदे काश्यपशिल्पे कल्कसंस्कारलक्षणं नाम
चतुरशीतितमः पटलः ।

॥ अथ पञ्चाशीतितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण वर्णसंस्कारलक्षणम् ।

शिवात्परमसद्भावं द्रव्यकाच्छशिसंभवम् ॥ १ ॥

शिवाच्छक्तिः समुत्पन्ना तस्या नादः समुत्थितः ।

तस्मात्सर्वं समुत्पन्नं तस्मादनिलसंभवः ॥ २ ॥

अनिलादापः संभूतं तस्माद्वै क्षिति संभवम् ।

श्वेतं रक्तं तथा पीतं कृष्णं चेतिचतुर्विधम् ॥ ३ ॥

जले सच्छ्वेतमग्नौ च रक्तं निभवेद्भवम् । (?)

भुवने पीतवर्णश्च नीले कृष्णस(स्य) संभवः ।

विष्णुर्भृहेश्वरो गौरी रुद्रो वर्णाधिपाः क्रमात् ।

विप्रक्षत्रियविदशूद्राः सितवर्णादयः क्रमात् ॥ ५ ॥

श्वेतं रक्तं च पीतं च कृष्णं चैव चतुर्विधम् ।

श्वेतं चैव तु शुक्लं च धवलं च विनात्तकम् ॥ ६ ॥

मुक्ताभं चेपुवर्णाभं श्वेतवर्णमिदं सितम् ।

शङ्खवर्णसमं शुक्लं प(व)र्णमित्युत्तमा(त्तमं)मया(तम्) ॥ ७ ॥

रजताभं च गोक्षीरसदृशं धवलं भवेत् ।

तारकासमवर्णं तु अतारकमुदाग्रतः ॥ ८ ॥

अरुणं रक्तशोणं च अग्निपदं(रेवं) चतुर्विधम् ।

अरुणं शोकनाभं तु पद्मपुष्पाभरत्नकम् ॥ ९ ॥

शोणकं शुकपुष्पाभं राक्षसानां तु पाटलम् ।

स्वर्णपिङ्गं च पीतं च हरितालं चतुर्विधम् ॥ १० ॥

स्वर्णवर्णवपुं पुण्ड्रं विसङ्गजनिसारवत् ।

हरितालं च पीतस्य हरितं रज्जुमन्त्रवत् ॥ ११ ॥

नीलं श्यामं च कालं च कृष्णं चैव चतुर्विधम् ।
 मेघवर्णसमं नीलं श्यामं वै नलयां समम् ॥ १२ ॥
 शिखिवर्णसमं कालं कृष्णं च भृगुपत्रवत् ।
 एवं षोडशभेदं तु वर्णमेवं स्वजन्त्रकम् ॥ १३ ॥
 धरणीजसमुच्छिष्टं रक्तं त्रासाग्रसंभवम् ।
 अथवा जातिलिङ्गं तु रक्तभासं द्विधा स्मृतम् ॥ १४ ॥
 गौदावर्या तु संस्कृतं हलालवमुदाहृतम् ।
 अतसीपुष्पसंकाशं रजायत्ताश्वमुच्यते ॥ १५ ॥
 श्यामपाषाणसारं तु श्याममित्यभिधीयते ।
 दिवेत्तत्तरजोत्पू(दीपोत्पन्नरजोव)र्णं कृष्णवर्णमुदाहृतम् ॥ १६ ॥
 एवमादिकलावर्णास्तस्मिंस्तस्मिन्ननेकधा ।
 मिच्छेत लक्षसारं च दिवोद्भूतरजस्तथा ॥ १७ ॥
 ऊरुं चापिमिनीलाघयां तुरन्यांभिधीयते ।
 एवं स्वतः प्रयाणं तु वर्णविम्बानकामतम् ॥ १८ ॥

इति काश्यपे वर्णसंस्कारलक्षणम् ।

यंलाकामाहकं वर्णा वक्ष्ये संक्षेपतः क्रमात् ।
 पीताभ्यासं तु पीतं स्यात्तादृशं पूर्णवत्कृतम् ॥ १९ ॥
 नारिकेलोदकैर्मिश्रं दहेरक्तनिभं भवेत् ।
 तत्सुधाकर्मरक्तस्य शवे दीर्घसिता भवेत् ॥ २० ॥
 राजावर्तं च श्यामं च पाषाणौ द्वौ च पूजितौ ।
 जनासनं वशस्ताः स्युः सुधाकर्मसु सुव्रत ॥ २१ ॥
 अयःसंस्कारवर्णं तु वक्ष्यते द्विजसत्तम ।
 सितं रक्तं समं मिश्रं गौरं च विरुदाहृतम् ॥ २२ ॥
 सितं पीनं समं मिश्रं यत्तत्पूरकं भवेत् ।
 सितवत्क्रं कृष्णसंमिश्रं समावर्णनिभं भवेत् ॥ २३ ॥
 श्वेतं कृष्णं च पीतं च समभागं तु मिश्रितम् ।
 धारं च विरिदं ख्यातं वर्णकर्मसु चो(त्कट)कृतम् ॥ २४ ॥

श्वेतं रक्तं च पीतं च संमिश्रकमुदाहृतम् ।
 रक्तं पीतं समं मिश्रं वकुलस्य फलाकृति ॥ २५ ॥
 ज्वलनच्छविरि(नाभमि)दं ख्यातमग्निवर्णमिदं परम् ।
 पीतस्य द्विगुणं रक्तं मिश्रं तत्त्वतिरक्तकम् ॥ २६ ॥
 उभयात्सममन्येन द्व्यर्णमित्युच्यते तु वामया ।
 रक्तस्य द्विगुणं विषमिश्रितं गुल()वर्णकम् ॥ २७ ॥
 पीतस्य च तदर्धं तु मिश्रितं कपिलं भवेत् ।
 सितवेदांशरक्ताढ्यं स्वर्परस्य समं भवेत् ॥ २८ ॥
 तदेवानिलमाधिक्यधान्याङ्कुरमुदाहृतम् ।
 श्यामस्यारितलाढ्यं च कुङ्कुष्टा(मा)रितलार्धकम् ॥ २९ ॥
 मिश्रितं स्यात्सस्यमस्याः कृष्णालाक्षं च संमितम् ।
 जम्बूफलसमं त्वेतद्वर्णमित्युच्यतेऽथवा ॥ ३० ॥
 जातीफलं समं लाक्षासारं लोहितमुच्यते ।
 कृष्णं नीलं समं मिश्रं केशवर्णमुदाहृतम् ॥ ३१ ॥
 सस्यश्यामं च रक्तं च मिश्रं मञ्जिष्ठवर्णकम् ।
 कृष्णं पीतं समं मिश्रं मधुवर्णमुदाहृतम् ॥ ३२ ॥
 कृष्णस्य द्विगुणं पीतं मानुषं वर्णमुच्यते ।
 मानुषं रक्तमाधिक्यं हरितं ममताभशाम् ॥ ३३ ॥
 निहोपेतदातृवर्णमुदाहृतम् ।
 तेषु यन्नस्यमल्पेन बाहुमानसमन्वितम् ॥ ३४ ॥
 बाहुसामेति तत्ख्यातं द्रव्याल्पादिच मानितम् ।
 अल्पसारमिदं ख्यातं सलेपाकल्पितं विदुः ॥ ३५ ॥
 वर्णानामानुकूलस्य सममेव समाश्रितम् ॥ ३६ ॥

इत्यंशुमन्त्रेदे काश्यपशिल्पे वर्णसंस्कारलक्षणं
 नाम पञ्चाशीतितमः पटलः ।

॥ अथ षडशीतितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण वर्णलेपनमुत्तमम् ।
 शैलकासपिष्टकार्हा नि(त्रि)धा वै वर्णलेपनम् ॥ १ ॥

शैलजे वर्णपेक्षा चेदङ्गोपाङ्गखिलामधि ।

उपरिष्ठाच्चाद्यतः स्यात्प्रशकला प्रावयेत् ॥ २ ॥

श्वेतवद्यस्तु तदूर्ध्वे चित्यणं लिप्यश्वेतश्वेतवर्णादमस्तु (?) ।

बिम्बोच्चिरलिप्रतिष्ठासम्यगागाचरेत् ॥ ३ ॥ (?)

अथवा शैलजे बिम्बे पटाच्छदं विनोर्ध्वतः ।

यवमानं तु लिप्याचित् नमः ॥ ४ ॥

श्वेतं च बिम्बवर्णं च क्रमेणोचितं लिपेत् ।

शिलागर्भमिदं ख्यातं पर्णहीनाममेव वा ॥ ५ ॥

शूलस्थापनकर्मादि दारुगर्भं तु पूर्ववत् ।

चित्रं वाऽप्यर्धचित्रं वा पक्षेष्टकस्मयान्वितः ॥ ६ ॥

अङ्गं समं कर्णकं कृत्वा पठमं छादयेत्ततः ।

चर्वाष्ठानि च सर्वाणि शैलजे तु यथा तथा ॥ ७ ॥

कर्तव्यमिष्टगर्भं तु दारुमित्रं तु तन्तु वा ।

एवं त्रिविधनित्यं तु वर्णलेपमुदाहृतम् ॥ ८ ॥

आदौ श्वेतनिभं लिप्य सवास्यस्यजमेव वा ।

क्रमेण श्वेतवर्णं तु त्रिभक्त्या वा तु लेपयेत् ॥ ९ ॥

तदूर्ध्वे पाजवर्णं तु लेपयेद्द्विजसत्तमः ।

सितबिम्बनिभं चैव समं मिश्रं तु वाक्य(स्तु)वत् ॥ १० ॥

सितं वर्णेन बिम्बानां मधुवर्णनिभं भवेत् ।

रक्ष्यादीनिभास्यानां पाण्डुवर्णं प्रकल्पयेत् ॥ ११ ॥

वद्धसंचं च मेवं च एवं [तत्तु] त्रिधा भवेत् ।

कपित्थनिर्यासेनैव त्रिसंध्यं तु प्रकल्पयेत् ॥ १२ ॥

स्वच्छतो लेपमाख्यातं मध्यमं मधुसदृशम् ।

तरुणं दधिसादृश्यं स्निग्धं द्रोणदरं भवेत् ॥ १३ ॥

मेदुरेण भवेच्छिष्टं [त्वेवं] संधानमाचरेत् ।

कल्पमर्दनकार्यं तु कारयेन्द्रध्यसारिणा ॥ १४ ॥

कल्पवत्स्वच्छजलेनैव पेपणं तु समाचरेत् ।

सुधाकर्मजलोपेते महापेमेपचर्मयोः ॥ १५ ॥

पर्यासारं तु बद्धं स्याज्जलपाद्यर्हका भवेत् ।
जलपत्तिविना यत्र तत्र कापित्थज द्विजः ॥ १६ ॥
निर्यासजलसंबन्धमुक्तमन्यन्न कारयेत् ।
कल्कं षोडशधा भज्य षट्पञ्चचतुरं तु वा ॥ १७ ॥
कापित्थनिर्यासेनैव स्वच्छं नैव जलं भवेत् ।
सकृच्चिक्रणलेपं तु कारयेद्द्विजसत्तमः ॥ १८ ॥
चिक्रणं कल्कसारं च द्विविधं चिक्रणं भवेत् ।
जलपात्रं सुधाकुम्भे चिक्रणं शर्करद्रवम् ॥ १९ ॥
चिक्रणं द्विविधं चैव कल्पयेत्तु यथोचितम् ।
चिक्रणं कल्कबन्धं तु दशभागविभाजिते ॥ २० ॥
एकांशरहितं बद्धं शिलोपवनं तु (लालेपन)योग्यकम् ।
चिक्रणे बन्धतुल्यं वा सितलेपनकर्माणि ॥ २१ ॥
सितबन्धसमं वाऽथ तदशांशं विहीनकम् ।
पास्थावर्णस्य बद्धस्य स्त्री(त्रिः)कृत्वा पांमु(सु)लेपनम् ॥ २२ ॥
षड्वर्णं तु ततो लेप्यं यथाक्रमेण देशिकः ।
विम्बसर्वतवर्णं तु षट्कृत्वः सालिपेत्तथा ॥ २३ ॥
पामुवार्णं तु विंशांशे त्वंसहीनं तु वर्जयेत् ।
षट्पषादिकवर्णस्य बन्धमित्युच्यते मया ॥ २४ ॥
तदानीं वर्णबन्धं तु विंशांशेऽशविहीनकम् ।
द्वितीयं वर्णबन्धं स्यात्तन्वत()द्वन्धनं ततः ॥ २५ ॥
षण्णामपि सवर्णाद्या बन्धमेवं क्रमोन्नतम् ।
प्रथमेत्युच्यते बन्धे षड्विधं च लिपेत्क्रमात् ॥ २६ ॥
पत्रं बन्धं च मन्वन्तं न तथा ।
प्रवर्तय षडेतानि वर्णलेपक्रमं विदुः ॥ २७ ॥
दीर्घपत्रमिति ख्यातं ततोऽन्यच्च द्विभाजितम् ।
स्वर्णचूर्णसमायुक्तं वर्णलेपप्रवर्तकम् ॥ २८ ॥
षड्वर्णक्रममेवं हि लेपयेत्तु परस्परम् ॥ २९ ॥

इत्यंशुमद्भेदे काश्यपशिल्पे वर्णलेपनं नाम
षडशीतितमः पटलः ।

॥ अथ सप्ताशीतितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण भक्तानां लक्षणं परम् ।
 सर्वेषामपि भक्तानां पदं चतुर्विधं भवेत् ॥ १ ॥
 सालोक्यं चैव सामीप्यं सायुज्यं च तथैव च ।
 सारूप्यं च वि(प)दं विप्रं चतुर्भेदमुदाहृतम् ॥ २ ॥
 पुरुषो वा स्त्रियो वाऽथ तेषु यत्पादमाश्रितम् ।
 तत्तत्पादानुकूल्यं वा सालोक्यपदमाश्रितम् ॥ ३ ॥
 तदा सामीप्यदेशश्च मम(रु)चिराकृतिस्तु वा ।
 ममचिरादिभिः कुर्याच्छेषाद्वे पादमाश्रिताः ॥ ४ ॥
 बालश्च यौवना वृद्धस्त्रिविधस्य प्रिया ता(था) ।
 त्रिविषादाकलाशब्दं तपसाचालसज्जिता ॥ ५ ॥
 तस्मात्सप्ततिवर्षं वा या सा यौवनान्विता ।
 तदूर्ध्ववयसोपेतं वृद्धा तु निन्द्रवन्धनम् ॥ ६ ॥
 बालास्तु पञ्चतालेन शेषा वसुमयेन वै ।
 स्थानकं चासनं चैव यानमृत्तन एव च ॥ ७ ॥
 चतुर्भेदेन कर्तव्यं भक्तानां मानुषाद्बुधः ।
 अभङ्गं समभङ्गं वा अतिभङ्गमथापि वा ॥ ८ ॥
 सव्यं वामस्य पादं तु कुञ्चितं त्वितरस्थितम् ।
 द्वौ स्वजानुचितां धृत्वा हृदयेऽब्जलिखेऽथ वा ॥ ९ ॥
 लम्ब्यं दक्षिणपादं तु हस्तं पूर्ववदेव हि ।
 आसनं पञ्चसप्तं वा नवमं तु शिखोपरि ॥ १० ॥
 त्रयोदशपरिवाथ प्रकीर्णकं तु ततो भवेत् ।
 महेन्द्रगृहरक्षेते पुष्पदन्ते तथैव च ॥ ११ ॥
 भल्लाटक्यां शवे बाधाप्रवेशं परिकल्पयेत् ।
 प्राङ्मुखानामपीन्द्रः स्यादुदगग्रं तथैव च ॥ १२ ॥
 मनुपक्षकला वाऽथ सत्पादशपथं तु वा ।
 नन्द्यावर्तमिदं पञ्चभेदमत्र विधीयते ॥ १३ ॥

महेन्द्रदिग्वंशकेष्वेव प्रवेशस्तु प्रकीर्णवत् ।
प्राङ्मुखं रसवीथी स्यादुदग्वक्त्रेव विंशतिः ॥ १४ ॥
अष्टाविंशतिकाया वा तावदेव विवर्धनात् ।
एवमष्टविधं ख्यातं श्रीपतिं तललक्षितम् ॥ १५ ॥
एतद्द्वाराष्टकोपेतमुपद्वाराष्टकं भवेत् ।
अथवा वेदवेदांशं वारईशं तु प्रागिव ॥ १६ ॥
दण्डकं न्यस्तवस्तूनां भेदमेकमनेकधा ।
ग्रामादीनां तु विस्तारं भानुजन्माष्टसप्तधा ॥ १७ ॥
भूतवेदांशकं भूत्वा नन्दसप्तगुणांशकम् ।
भूतवेदाग्निभागं तु ग्रामे वप्रवि(वी)थी भवेत् ॥ १८ ॥
मानसूत्राद्बहिर्वप्रादन्तरं षड्विधं भवेत् ।
एकद्वित्रिचतुष्पञ्चहस्तं वा वप्रविस्तरम् ॥ १९ ॥
त्रिपञ्चसप्तहस्तं वा नवरुद्रकरं तु वा ।
त्रयोदशकरं वाऽथ वप्रतुङ्गमुदाहृतम् ॥ २० ॥
त्रिचतुष्पञ्चषट्सप्तवस्वंशं वा विशेषतः ।
वप्रमूलतलं कृत्वा एकांशेनाग्रविस्तरम् ॥ २१ ॥
शिलाभिर्वेष्टकाभिर्वा मृदा वा परिकल्पयेत् ।
छत्रदण्डाम्बुदाभं वा कृकलासपराकृतिः ॥ २२ ॥
इहास्यपरिवद्वाऽथ वप्रविषपमाचरेत् ।
करालमुद्गुल्मासकल्कचिक्कणकर्मवान् ॥ २३ ॥
लाक्षां समालिपेदूर्ध्वं पिष्टकाश्ममयूरपि ।
मनुयो दारुभिः पत्रैश्छादयेत्तु तृणादिभिः ॥ २४ ॥
तद्बाह्येऽभ्यन्तरे चैव खलु रेचेष्ट मानतः ।
वासार्थं स(श)कटादीनां तक्षकाणां विशेषतः ॥ २५ ॥
तद्बाह्येऽभ्यष्टमानेन पञ्चभूम्याः परं भवेत् ।
तद्बाह्येऽभ्यष्टमानेन परिखां परिकल्पयेत् ॥ २६ ॥
वप्रस्याभ्यन्तरे विप्र देवतास्थापनं भवेत् ।
शिवहर्म्यं च मातृणां सन्नवाह्ये तु वा भवेत् ॥ २७ ॥
परिखस्य तु बाह्ये वा तौ संकल्प्य द्विजोत्तमः ।
आदित्यांशे तु भानोश्च आग्नेय्यां कालिकोष्ठकम् ॥ २८ ॥

भृशांशे विष्णुगृहं स्याद्याम्ये षण्मुखमन्दिरम् ।
 शास्तुर्गृहं अगांशे तु नैर्ऋत्यां केशवालयम् ॥ २९ ॥
 सुग्रीवांशे गणाध्यक्षं पुष्पदन्तपदेऽथवा ।
 वारुण्यां विष्णुगेहं स्यात्सुग्रीवांशे हलालयम् ॥ ३० ॥
 भृङ्गराजांशके पाशयक्ष्मे चैव विनाशकौ ।
 मदिरालयं तु वायव्ये मुख्ये तु यमभूयकम् ॥ ३१ ॥
 मातृणामालयं सौम्ये वायव्यां करणेऽपि वा ।
 ईशाने शिवहर्म्यं स्यादीशानान्तरेषु वा ॥ ३२ ॥
 पर्जन्यांशे जयांशे वा हेन्द्रावाग्भोगमे वा ।
 मारुतं केतुना विप्र कर्तव्यं तु शिवालयम् ॥ ३३ ॥
 शिवालयं मातृकोष्ठं कर्तव्यं तु बहिर्मुखम् ।
 अभ्यन्तरमुखं विष्णुं विवस्वान्पश्चिमाननम् ॥ ३४ ॥
 शेषाः पूर्वमुखाः सर्वे कारयेद्विधिपूर्वकम् ।
 सूत्रसंन्धौ चतुष्के तु शूले चैवाष्टकेऽपि वा ॥ ३५ ॥
 षट्के चैव तु वीथ्यग्रे देवालयं द(हि)कारयेत् ।
 वापीकूपतटाकादीन्सर्वत्र परिकल्पयेत् ॥ ३६ ॥
 ब्रह्मांशे शेषभस्थानं वारुणे हरिमन्दिरम् ।
 बाह्ये चैव कुलालानां नापितानां तु संकरे ॥ ३७ ॥
 दक्षिणे श्वेदसीनां तु कारुणां चैव तत्र वै ।
 मत्स्योवहिर्हतानां तु पश्चिमे वासमुच्यते ॥ ३८ ॥
 उत्तरे चैव किकाणां अपरे तत्समीपके ।
 तद्बाह्ये त्वबाह्ये वा कर्मकारा तथानले ॥ ३९ ॥
 बाह्ये त्वल्पदूरे तु रजकानां गृहं भवेत् ।
 तद्बाह्ये कोशमात्रे च चण्डालावासमुच्यते ॥ ४० ॥
 शंकरे परिव्रा तग्र(द्व)च्छतदण्डे श्मशानकम् ।
 वायव्यां च श्मशानं तु प्रागुक्तेन विशेषतः ॥ ४१ ॥
 अपरं मानसूत्रं तु बाह्ये सालान्तरे भवेत् ।
 महेन्द्रत्य(न्द्राद)ग्निभागान्तं भोजनं च विधीयते ॥ ४२ ॥
 दण्डदक्षिणपार्श्वे तु पश्चिमे कुसुमिकालयम् ।
 वस्त्रेणापि कचेदण्डदण्डलङ्घान्यकंकटम् ॥ ४३ ॥

उत्तरे लवणं चैव तैलगन्धं तु पुष्पकम् ।
होमं रक्तादयश्चैव सर्वत्रैकाहकं भवेत् ॥ ४४ ॥
ग्रामादिलक्षणं प्रोक्तं गृहविन्यासलक्षणम् ॥ ४५ ॥
इत्थंशुमन्त्रेदे काश्यपशिल्पे ग्रामादिलक्षणं नाम
सप्ताशीतितमः पटलः ।

॥ अथाष्टाशीतितमः पटलः ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण गृहविन्यासलक्षणम् ।
शूले सूत्रे च सत्वे च चतुष्के चाष्टके तथा ॥ १ ॥
आलयाग्रे सभाग्रे च चैत्यवृक्षसमीपके ।
श्मशाने पर्वताग्रे च क्षारभूमौ तथैव च ॥ २ ॥
भुजङ्गनिलये चैवरुमन्यावाक्षं न कारयेत् ।
वास्तुमध्ये स्तवं मन्तु पुरीषस्य हृदिर्भवेत् ॥ ३ ॥
चतुष्कर्णगताः सूत्राः सिरा इत्यभिधीयते ।
प्रातर्मुखस्य सूत्राणि स्थानसंज्ञा प्रकीर्तिता ॥ ४ ॥
गुणस्य सूत्रयोगं तु संधिरित्यभिधीयते ।
तदेव सूत्रयोगं यत्तच्चतुष्कमुदाहृतम् ॥ ५ ॥
रससूत्रप्रयोगं यत्तदष्टकमुदाहृतम् ।
चतुष्कौ सिरयोगश्च तुलमित्यभिधीयते ॥ ६ ॥
केवलं सहजं चैव जगृहक्षमविधिर्भवेत् ।
समन्त्रं केवलं ख्यातं बाह्ये त्वावृतवीथिकम् ॥ ७ ॥
तद्बाह्ये त्वावृद्धीमान्दासीदासनिवासका ।
विधिनावेशनीत्रं सतिकाकारवद्भवेत् ॥ ८ ॥
आस्यावृतग्रहादीनि ग्रामवास्तुवदाचरेत् ।
आलयावृतवीथ्यादि हीनाकीलबलं गृहम् ॥ ९ ॥
यत्तद्गृहववास्तु स्यात्कूर्करिष्ट्यानुकूलकम् ।
केवलं तु गृहक्षेत्रे वाऽऽरामादिषु वा कृते ॥ १० ॥

नन्दांशं वर्जयेत्क्षेत्रे सिरसूत्रसमान्वितम् ।
 अजांशमध्यमे वर्ज्यं पुष्पादिऋक्षभागतः ॥ ११ ॥
 राशयस्तिवति विख्याताः प्राग्वद्वाक्षिण्यमेव च ।
 तेषु कर्कधनुर्मीनं मिथुनं चैव वर्जयेत् ॥ १२ ॥
 शेषेष्विष्टं गृहं कर्म भानुकूलान्वितं गृहम् ।
 ग्रामादिगृहश्रेणीषु राजा च सहजं भवेत् ॥ १३ ॥
 भूपरीक्षामायसर्वं प्रागिवैव समाचरेत् ।
 कर्षणे ह्या(ह्यु)दितं ऋक्षं तिथिवारस्तदुक्तकम् ॥ १४ ॥
 दर्शनं चोभयं सर्वं शुभयुक्तं परिग्रहेत् ।
 गृहारम्भं तु कर्तव्यं गर्भन्यासपुरःसरम् ॥ १५ ॥
 गर्भन्यासं प्रकर्तव्यं प्रागुक्तविधिना बुधैः ।
 भलाटांशे महेन्द्रांशे गृहक्षतपदे तथा ॥ १६ ॥
 पुष्पदन्तपदे चैव पूपादिषु चतुर्ग्रहे ।
 द्वारस्य दक्षिणे वाङ्घ्रियोगमूले तथा बुधः ॥ १७ ॥
 गर्भन्यासं प्रकर्तव्यं तस्योर्ध्वे प्रथमेष्टका ।
 गृहदेवमिति ख्यातं देहगर्भमिति स्मृतम् ॥ १८ ॥
 सगर्भं सर्वसंपत्स्यादगर्भं सर्वनाशनम् ।
 षट्कौशिके जीवयुक्ता विधेया गर्भिणी भवेत् ॥ १९ ॥
 गृहिणी गर्भिणी चेत्तु गर्भनाशं न कारयेत् ।
 गर्भस्योपरि गर्भः स्यात्कर्तव्यांशं विनश्यति ॥ २० ॥
 जीर्णं गृहे पुनर्वाऽपि गर्भं पूर्ववदाचरेत् ।
 विजयं त्वि(त्व)तिकान्तं च सुकान्तं वर्धमानकम् ॥ २१ ॥
 शृ(श्री)कांतं वसुकान्तं वा वर्धमानावधा(सा)नकम् ।
 श्रीकरं चातिभद्रं च गृहभेदं तु षड्विधम् ॥ २२ ॥
 विमन्वे(विजयं त्वे)कव(शा)ला स्याद्विशाला त्वितिकान्तकम् ।
 त्रिशाला वसुकाख्या(न्तं) वा अथवा(वर्धमा)नं चतुःस्स्यततुर्गृहम्
 श्रीकरं सप्तशाला स्याद्विशालाऽतिभद्रकम् ।
 त्रिचतुर्हस्तमारभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥ २४ ॥
 नन्दकर्मकरान्तं तु युग्मयुग्मं चतुश्चतुः ।
 अष्टधा विजयप्राप्स्य(यं प्रोक्तं) द्विशाला विशि(त्वति)कान्तकम् ॥

त्वितिकान्तमथोच्येत द्विद्विहस्तविवर्धनात् ।
 नन्दकर्मकरारभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥ २६ ॥
 सप्तसप्ताष्टषष्ठ्यन्तं वर्धमानं तु पङ्क्तिधम् ।
 तेष्वदौ मनुभेदौ तौ सप्तताकणकं ग्रहम् ॥ २७ ॥
 दशपञ्चात्रिंशद्देदविवृत्तकणकान्वितम् ।
 वर्धमानतमं व्यासायामयुक्तं सपत्तिकम् ॥ २८ ॥
 दक्षिणे दक्षिणे वाऽपि वर्धमानस्य पार्श्वके ।
 सुकान्तसहितं यत्तच्छ्रीकरं त्विति विद्यते ॥ २९ ॥
 पार्श्वयोर्वर्धमानस्य सुकान्तौ तौ विराजितौ ।
 अतिभद्राविति ख्यातौ मूलगेहान्तरक्षितौ ॥ ३० ॥
 विस्तारसदृशः कायः सद्विहस्तं च भाति(जि)तौ ।
 विस्तारसदृशाद्वेदहस्तं चोन्ववतं भवेत् ॥ ३१ ॥
 प्रकल्पं षट्कराधिक्यं माशाभासाष्टकारधीः ।
 कुञ्जादीन्हस्तमानाख्यं पङ्क्तिमानमथ शृणु ॥ ३२ ॥
 विस्तारसदृशं याति च्छन्दं भागद्वयाधिकम् ।
 चतुर्भागाधिकायश्च चिदमेवं द्विधा भवेत् ॥ ३३ ॥
 देवद्विजमहीनाथो जि(चित)ज्ज्यात्यायमायतम् ।
 राजारसनयुक्तं नाभिचतुर्जातिगृहं शुभम् ॥ ३४ ॥
 शेषाणामपि सर्वेषां चित्तादीनि सुखावहम् ।
 सर्वं पूर्वोदितानां तु योग्यमृद्धिकरं भवेत् ॥ ३५ ॥
 विजयादिगृहाणां तु जाद्या(त्या)यामं समं भवेत् ।
 हस्तमानेन या(जा)त्यादिभागं चैव समाचरेत् ॥ ३६ ॥
 न कुर्यात्संकरं तेषु संकरं तत्तु नाशनम् ।
 आच्यद्विहस्तमानं तु व्यासपङ्क्तिसमं तु वा ॥ ३७ ॥
 पदत्रयं स्वस्तिकं तु व्यसदायतुनहिञ्चेत् । (?)
 पदहीनं न कर्तव्यं सर्वसंपद्विनाशनम् ॥ ३८ ॥
 एकबन्धं त्रिवन्धं वा अथवाऽनेकबन्धनम् ।
 कल्पिते मानसूत्रात्तु नीत्रं पारात्तु वा भवेत् ॥ ३९ ॥
 सर्वेषां विजयादीनां विन्यासं तु वदामि ते ।
 देवभागं तु विस्तारे आयामे तु रसांशकम् ॥ ४० ॥

पक्षांशं ग्रीवविस्तारं मेखलेन्द्रं च तत्समम् ।
 गुणांशं ग्रहदीर्घं तु खुरदीर्घं तु तत्समम् ॥ ४१ ॥
 परितः कुड्यसंयुक्तं द्वारनेत्रादिके द्विज ।
 कल्पितं तु ग्रहं ख्यातं रङ्गं पादोत्तरान्वितम् ॥ ४२ ॥
 दक्षिणे तु ग्रहं तच्छीरङ्गमायुष्करं भवेत् ।
 सौख्यं तु दक्षिणे गेहं रङ्गपुत्रविवर्धनम् ॥ ४३ ॥
 ग्रहं व्यासे गुणांशे तु अंगणं एकभागया ।
 द्विभागं ग्रहविस्तारं आयामं पूर्ववद्भवेत् ॥ ४४ ॥
 ग्रहायामे तु नन्दांशे इन्द्रांशं दक्षिणे त्यजेत् ।
 गुणांशं वामपार्श्वे च विशेद्वैष्णवं तदन्तरे ॥ ४५ ॥
 षडंशे च विशाले तु आयामे दशभाजिते ।
 द्विभागं ग्रहविस्तारं च क्रमेण द्विभागया ॥ ४६ ॥
 मुखद्वारविभागेन कल्पयेत्तु यथाक्रमम् ।
 पार्श्वयोस्तु गुणांशेन गृहायामं विधीयते ॥ ४७ ॥
 तयोर्मध्ये गृहांशे तु गमपादोत्तरान्वितम् ।
 हरेग्रहारग्रंथे तु नवांशेऽशद्वयं त्रिभिः ॥ ४८ ॥
 युगांशैः पुरतोऽलिन्दे क्रमेणैव प्रकल्पयेत् ।
 आयामार्थं ग्रहारामं कृतं मध्येकभित्तिकम् ॥ ४९ ॥
 भूतादि नन्दरुद्रांशं चरणव्यासभाजिते ।
 अनलादितिमध्ये तु सव्येनैव क्रमान्वितम् ॥ ५० ॥
 यथाक्रमेण नित्यां तु स्थापयेन्मध्यमङ्घ्रिमान् ।
 गृहाङ्घ्रिमध्यभित्तेस्तु चतुष्कं गृहमध्यगम् ॥ ५१ ॥
 हस्तरामग्न्यगुपेतवत्क्रपादुक एव वा ।
 विदुवातिग्रहाणां तु सामान्यं कुड्यविस्तृतम् ॥ ५२ ॥
 अथवाऽङ्घ्रिविशालेन त्रिचतुष्पञ्च एव वा ।
 एवं मध्यविशालं तु षड्विधं परिकीर्तितम् ॥ ५३ ॥
 अधिष्ठानादिवशतः प्रासादवदलक्षितम् ।
 विजयाख्यस्य नेत्रे द्वे उभयोः पार्श्वयोः कुरु ॥ ५४ ॥
 महानासिमिवाकारं नेत्रद्वयं प्रकल्पयेत् ।
 पुरे पुरे चालपनाड्यं त्रिवस्त्रयसमन्वितम् ॥ ५५ ॥

कल्प्यैव गोपुराकारं विजयाख्यगृहं भवेत् ।
 सभारशिरोवापि लुनिराहाशिषं भवेत् ॥ ५६ ॥
 पार्श्वयोश्चैकभागेन मालिनं च समावृतम् ।
 पुरतो भद्रयुक्तं वा चतुर्विंशायतस्ततम् ॥ ५७ ॥
 विजयं त्वेवमाख्यातमितिकान्तमथोच्यते ।
 नेत्रत्रयसमायुक्तमितिकान्तं प्रकल्पयेत् ॥ ५८ ॥
 देवभूसुरभूपानां योग्यं नैवान्यवर्णिणाम् ।
 कतिधाकृतिवंशाग्रं चतुर्नेत्रयुतं तु वा ॥ ५९ ॥
 एकानेकतलं वाऽथ प्रासादवदलंकृतम् ।
 कर्तुरिच्छानुसारेण स्थानविन्यासमाचरेत् ॥ ६० ॥
 विस्तारं धर्मभागं च धर्मभागविवर्जिते ।
 बाह्ये वारं शिखांशेन पक्षांशग्रहविस्मृ(स्तृ)तम् ॥ ६१ ॥
 गृहाग्रे वारमेकांशं कर्णतुङ्गं युगांशकम् ।
 शेषभागं खलुरिः स्यात्परितः कुड्यसंयुतम् ॥ ६२ ॥
 एतदेवाङ्गुणं विप्र मण्डपं परिवाच्यते ।
 तदावृतांशवाथ स्यात्पक्षांशेन खलुरिका ॥ ६३ ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं साङ्गोपाङ्गं द्विजोत्तम ।
 अथवा मण्डपं वर्ज्यं प्रागिवैव प्रकल्पयेत् ॥ ६४ ॥
 मध्यरङ्गसमायुक्तं मुख्यलोहं द्विवासकम् ।
 शालाविरहितस्थाने कुड्यद्वारं प्रयोजयेत् ॥ ६५ ॥
 जात्यादाभासपर्यन्तमेवमेवाङ्गुणाद्वाहिः ।
 शेषांशमङ्गुणं स्यात् बाह्यालिन्द्रं विना तु वा ॥ ६६ ॥
 महेन्द्रे ग्रहक्षते चैव पुष्पदन्ते तथैव च ।
 भल्लाटभ्यां शके चैव सर्वेषां द्वि(द्रा)रमुच्यते ॥ ६७ ॥
 द्वारं चैवोपद्वारं च तेष्वेकांशेषु कल्पयेत् ।
 जयन्ते जलनिष्ठान्तं मुख्यांशे वा विशेषतः ॥ ६८ ॥
 द्वारस्य वामयोगस्य जलनिष्ठं च दक्षिणे ।
 पश्चिमे उत्तरे चैव जलमार्गं न कारयेत् ॥ ६९ ॥
 यदि होमेन कर्तव्यं कर्तुर्मरणमादिशेत् ।
 प्रागुदम्प्रागवत्प्रत्यगुदग्वाहन्तिकान्तिके ॥ ७० ॥

अश्रि(ति)कान्तमिति ख्यातं इतरं सौम्यमुच्यते ।
 अतिकान्तमिति ख्यातं सुकान्तमथ वक्ष्यते ॥ ७१ ॥
 गृह्यामे षडंशे तु द्विभागं ग्रहविस्तृतम् ।
 वेदांशे नाङ्गुणं विद्यात्द्वयंशेनैव खलुरिका ॥ ७२ ॥
 चतुर्णेत्रसमायुक्तं बाह्ये वारयुतं तु वा ।
 षडष्टांशे तदायामे द्विभागं ग्रहविस्तृतम् ॥ ७३ ॥
 मुख्यगेहस्य चाग्रे तु अलिन्द्रं च शिवांशकम् ।
 षडंशं चाङ्गुणं ख्यातं द्वयंशाग्रे तु खलुरिका ॥ ७४ ॥
 रसधर्मांशके तारे चायामे च प्रकल्पयेत् ।
 द्विभागं ग्रहविस्तारं मुखालिन्द्रं द्विभागया ॥ ७५ ॥
 अष्टांशे नाङ्गुणं ख्यातं शेषांशे तु खलुरिका ।
 रसभागे कृते व्यासे भान्वंशे वा तदायामे ॥ ७६ ॥
 द्विभागं ग्रहविस्तारं द्विद्वयंशं चाङ्गुणं भवेत् ।
 अलिन्द्रं तु शिवांशेन दशांशं त्वङ्गुणं भवेत् ॥ ७७ ॥
 प्रागिवैव खलुरिः स्यात्सर्वेषां बाह्यवारकम् ।
 मानसूत्राद्बहिस्त्वेवं गृहमानं सदा भवेत् ॥ ७८ ॥
 वस्वंशे तु तदायामे पक्षांशं ग्रहविस्मृ(स्तृ)तम् ।
 गेहानामग्रतोऽलिन्द्रं एकांशेन विधीयते ॥ ७९ ॥
 वेदांशेनाङ्गुणं कुर्याद्वस्वंशेन खलुरिका ।
 परितोऽवहितं कालं शंचांगणं भवेत् ॥ ८० ॥
 वसुधर्मततायामे द्विभागं ग्रहविस्मृ(स्तृ)तम् ।
 अङ्गुणं च शिवांशेन मुख्याग्रंशं तु वारकम् ॥ ८१ ॥
 पार्श्वयोस्तु तथावारं वस्वंशं त्वङ्गुणं भवेत् ।
 द्वयंशेनैव खलुरिः स्यात्पार्श्वग्रं द्वारहीनकम् ॥ ८२ ॥
 अङ्गुणं विंशदंशेन कल्पयेत्कल्पवित्तमः ।
 वस्वेकांशे तदायामे अष्टाविंशतिमङ्गुणम् ॥ ८३ ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं खलुरिं चैव पूर्ववत् ।
 वसुमन्वंशताराये द्विभागं ग्रहविस्तृतम् ॥ ८४ ॥
 अङ्गुणं च द्विभागेन द्वारं तत्समुच्यते ।
 मुख्यगेहाग्रहस्तस्य वारं चक्रमणं भवेत् ॥ ८५ ॥

चतुर्विंशतिभागेन अङ्गणं परिकल्पयेत् ।
 द्वयंशेनैव खलूरिः स्यादायामे तु कलांशके ॥ ८६ ॥
 मुख्यगेहाग्रतो वारं गुणांशेनैव कल्पयेत् ।
 अष्टाविंशतिभागेन अङ्कणं तु प्रकल्पयेत् ॥ ८७ ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं युक्त्या सर्वांशसंयुतम् ।
 कर्मभिः पार्श्वयोः कल्प्यं द्वारं कुर्याममुच्यते ॥ ८८ ॥
 परितः कुड्यसंयुक्तं प्रागुद्वाराजलोद्गमम् ।
 रसभागे तु विस्तारे दशभागे तदायते ॥ ८९ ॥
 वस्वंशेनाङ्कणं विद्यात्तदायामो द्वायांगुलम् ।
 अनालयस्य चाग्रे तु द्वारं येनांशकेन तु ॥ ९० ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं बाह्यवारं च प्रागिव ।
 गेहस्य सेतुवस्वंशे छायामे तु तदंशके ॥ ९१ ॥
 ब्रह्माङ्कणं युगांशेन वारं तस्य वृतांशकम् ।
 द्विभागं ग्रहविस्तारं मुख्यं चेदंशभित्तिकम् ॥ ९२ ॥
 कुड्याभद्वारसंयुक्तं परितः कुड्यसंयुतम् ।
 विस्तरे वसुभागे तु दशभागे तदायते ॥ ९३ ॥
 चक्राणां तु विभागेन शेषं पूर्ववदाचरेत् ।
 अथवा चूर्कणं वर्ज्यं वस्वंशेनाङ्कणं भवेत् ॥ ९४ ॥
 गृहव्यासे तु वस्वंशे भान्वंशे तु तदायते ।
 पूर्वे वा ग्रहचक्रे च द्वयंशं चक्रमणं भवेत् ॥ ९५ ॥
 पुरस्तान्मुख्यगेहस्य द्वारं व्योमांशमुच्यते ।
 अङ्कणं चाष्टविंशांशं कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥ ९६ ॥
 मुख्यगेहस्य मध्ये तु रङ्गयोः पार्श्वयोर्गृहम् ।
 नेत्रं कुड्यसमीपे तु गेहे वेशदुदावृतम् ॥ ९७ ॥
 वसुमन्वंशके व्यासे चाऽऽयामे च कर्मकृते ।
 अङ्कणं वेदवस्वंशं पुरा चेग्रे तु वारकम् ॥ ९८ ॥
 अथवा पार्श्ववासाग्रे वारं चङ्क्रांशमानतः ।
 द्विभक्तिविसृताष्टांशदीर्घं चैवाङ्कणं भवेत् ॥ ९९ ॥
 अथवा वापराष्टांशं पक्षवारांशवांशकम् ।
 अङ्कणं भानुभागेन विस्तारं यदद्वयं रसम् ॥ १०० ॥

षोडशांशे गृहायामे विस्तरे वसुभागके ।
 द्विभागं गृहविस्तारं कलांशं चाङ्कणं भवेत् ॥ १०१ ॥
 अङ्कणावृतवारं तु शून्यांशेन प्रकल्पयेत् ।
 पुरे पुरेऽग्रहारे तु शिवांशं चाङ्कणं भवेत् ॥ १०२ ॥
 इतराध्वग्रहाणां तु बाह्यं वासवकारकम् ।
 नरांशे विस्तृतायामे युगांशं त्वङ्कणं भवेत् ॥ १०३ ॥
 परितोऽलिन्द्रमेकांशं द्विभागं ग्रहविस्तृतम् ।
 बाह्येऽलिन्द्रं शिवांशेन चतुर्दिग्भद्रसंयुतम् ॥ १०४ ॥
 चतुर्विभक्तिविस्तारं नीत्रस्य भद्रमस्तकम् ।
 मुखभद्रं कणं लिप्य सोपानं भद्रपार्श्वयोः ॥ १०५ ॥
 पुरतो भद्रपोपेतं मण्डपोपेतविनतः ।
 सर्वेषामपि सामान्यं मध्यभद्रं च मण्डपम् ॥ १०६ ॥
 मन्वंशे तु तदायामे त्वंशं त्वंचाङ्कणं भवेत् ।
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं षोडशान्ते तदायते ॥ १०७ ॥
 चक्रमाणं द्विभागेन कल्यंशे तु प्रागिवा ।
 अषड्भागे तदायामे प्रमुखे वारकद्वयम् ॥ १०८ ॥
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टमेकानेकतलान्वितम् ।
 भानुभागे च मन्वंशे कलांशेऽष्टादशांशके ॥ १०९ ॥
 विंशं द्वाविंशदंशे च गृहव्यासविभाजिते ।
 जात्याद्या भासपर्यन्ता यामेष्वष्टसु यामनम् ॥ ११० ॥
 बाह्यब्रह्मं कणादीनि परितः क(प)रिकल्पयेत् ।
 एकं वा द्वित्रिभागं वा बाह्यवारं प्रकल्पयेत् ॥ १११ ॥
 गृहव्यासं द्विभागेन तथा च चङ्कणावृतम् ।
 शेषांशमङ्कणं ख्यातं छिदिदं बांबुपाननम् ॥ ११२ ॥
 इष्टदीर्घहरङ्गं च कल्प्यं कुड्यं तथा भवेत् ।
 एकानेकतलं वाऽथ प्रासादवदलंकृतम् ॥ ११३ ॥
 उत्तरं वाजनं साब्जक्षेपणं क्षुद्रवाजनम् ।
 इष्टकाच्छादनं चैव कल्पास्तरणं तथा ॥ ११४ ॥
 मृतगुल्मासकल्कं च प्रस्तरे सकलं प्रति ।
 शङ्खावन्तं तु सोपानं कर्णारध्वजमेव वा ॥ ११५ ॥

विजयादिग्रहाणां तु अङ्गयुक्त्या त्वनेन वै ।
 विस्तारसदृशं तुङ्गमेकभूमौ विधीयते ॥ ११६ ॥
 तस्माद्विभज्यदीर्घं तु रोहितोन्नतम् ।
 त्रितलस्थं तु भागं तु पञ्चभूमौ रसांशकम् ॥ ११७ ॥
 अष्टभागांशकं व्यासात्पञ्चभूमोदयं भवेत् ।
 दशांशे नवभूमौ च मन्वंशं सप्तभूमिके ॥ ११८ ॥
 सप्तभूमोपरिष्ठात्तु मर्त्यानामालयं नहि ।
 एकाद्विचित्रं च भूमौ वा शूद्राणां तु विधीयते ॥ ११९ ॥
 वैश्यानां पञ्चभूम्यन्तं चतुर्भूम्यन्तमेव वा ।
 भूपानां च सुराणां च सप्तभूम्यन्तरं परम् ॥ १२० ॥
 एकभूमोदयं चाष्टभागोच्चं तु धरातलम् ।
 द्विभागं चरणोच्चं तु प्रस्तरोच्चं शिवांशकम् ॥ १२१ ॥
 सार्धांशं तु गलोत्सेधं शिखरोच्चं द्विभागया ।
 आर्धांशं तु शिखामानं क्रमेणैव तु योजयेत् ॥ १२२ ॥
 शिखाविमानं चरणे प्रस्तरे शिखरे तु वा ।
 गलवर्गे तु वा योज्यं त्रिष्वङ्गेषु समं तु वा ॥ १२३ ॥
 रुद्रांशे द्वितलोच्चं तु व्योमांशं तु धरातलम् ।
 पक्षांशं चरणायामं शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ १२४ ॥
 मन्वंशे त्रितलोच्चं तु अधिष्ठानं शिवांशकम् ।
 अक्षांशमद्घितुङ्गं तु शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ १२५ ॥
 सप्ताधिकं शिवांशं तु चतुर्भूमोदये कृते ।
 पक्षजन्यंशके स्तम्भतलं शेषं तु पूर्ववत् ॥ १२६ ॥
 पञ्चभूमौ तु विंशांशे शिवांशं तलमानकम् ।
 अश्विन्यंशं तु पादोच्चं शेषं प्रागिव कल्पयेत् ॥ १२७ ॥
 त्रयोविंशांशके त्वंशतलं पादन्तु तद्द्वयम् ।
 शेषं पूर्ववदुद्दिष्टं सप्तभूमोदयं ततः ॥ १२८ ॥
 षड्विंशांशे विपक्षांशे धरायां चरणं क्रमात् ।
 सप्तभूमं समाख्यातं अथवा विस्तमानसः ॥ १२९ ॥
 सप्तहस्तं तु स्तूप्युच्चं तद्द्वयं शिखरोदयम् ।
 द्विहस्ताङ्गुलमानं च मञ्चं स्थूपिसमं भवेत् ॥ १३० ॥

शीर्षं च समपादस्थं स्थलं पञ्चसमं भवेत् ।
 उपानोच्चं तु षण्मात्रमेवमेव तलं विदुः ॥ १३१ ॥
 एतद्वै बाहुभूमौ तु ऊर्ध्वं भूमिरुदाहृता ।
 ऊर्ध्वभूचरणोच्चं तु अधमं नष्टवा भवेत् ॥ १३२ ॥
 एकांशाधिकमानं तु द्वितीयस्थलपादकम् ।
 अथ द्विभूमिभागं तु कृत्वैकाधिकं तु तत् ॥ १३३ ॥
 तृतीयभूमिपादौ च तथा कुर्यात्तलं प्रति ।
 एकभूमौ स्थलोच्चं तु मञ्चोच्चं द्वितलस्य तु ॥ १३४ ॥
 स्तम्भवामे हितांशं तु मञ्चमानतिलं प्रति ।
 भवभूम्येऽसितुङ्गार्धश्वरातालोदयं भवेत् ॥ १३५ ॥
 सर्वेषामपि सामान्यं प्रागुक्तपादुकोन्नतम् ।
 सप्ताष्टनन्दधर्माशिरुद्रांशं वाङ्घ्रिकोदयम् ॥ १३६ ॥
 कृते मूलपादस्य तलं
 स्तम्भानां भूषणं विप्र प्रागुक्तविधिना कुरु ॥ १३७ ॥
 पादबन्धतलं तेषां अङ्गं तेषु तलं भवेत् ।
 अनपेक्षमनङ्गेषु सापेक्षाङ्गेषु योजयेत् ॥ १३८ ॥
 गृहोच्छेदकच्छेददृध्यहा ... वा भवेत् ।
 संपूज्य जगरग्राह्ययुग्महस्त सङ्ग्रहेत् ॥ १३९ ॥
 ओजार्थपूरणार्थं च यन्मानं योजितं मतम् ।
 अधिष्ठानादिवर्गेषु संमिश्रकर्षयत्कृते ॥ १४० ॥
 पुरोक्तमानेनैव भवेत्मानं नान्यं विभावयेत् ।
 बाह्यतो जालकं कुर्यान्तर्विष्टतपादुकम् ॥ १४१ ॥
 जालकं च कवाटं च इष्टस्थाने प्रकल्पयेत् ।
 पादोपरि भवेत्पादं कुड्यं कुड्योपरि स्मृतम् ॥ १४२ ॥
 विपरीतं विपद्येव तस्मादुक्तं समाचरेत् ।
 अकरीवंशशालाग्र अष्टांशं वा चतुर्मुखम् ॥ १४३ ॥
 कुण्डं वा शीर्षकं विप्र मण्डपं मण्डपाकृतिः ।
 यथारुचि यथाशोभं तथा कुर्याद्गृहं बुधः ॥ १४४ ॥
 दक्षिणे मूलगेहार्थं मण्डमत्युन्नतोन्नतम् ।
 स्वाम्नावासं तु वा विद्यादिष्टभूमौ तु वासकम् ॥ १४५ ॥

तस्योत्तरे त्रिधावासं नैर्ऋत्यां सृत्तिकालयम् ।
 उत्तरे भोजनस्थानं शांकरे पाचनालयम् ॥ १४६ ॥
 किञ्चिल्लक्षणयाऽऽवासा वरे ।
 जलद्रोणिघटं चैव पर्जन्ये वा जयन्तके ॥ १४७ ॥
 ऐन्द्रे वा भोजनस्थानं पश्चिमे वा विशेषतः ॥
 श्रीकरं प्राङ्मुखं भित्तिरायुष्यं दक्षिणाननम् ॥ १४८ ॥
 पश्चिमाभिमुखं ऋद्धिरुत्तराग्रं क्षयं भवेत् ।
 प्राक्पुरःशयनं संपदक्षिणादायुवर्धनम् ॥ १४९ ॥
 पश्चिमे शक्तिसंतापमुत्तरे व्याधिपीडनम् ।
 वंशस्थानुगतद्वारं शयनं चाग्रमृत्युदम् ॥ १५० ॥
 तस्माच्छिवायामे चैव शनासत्यातौ हितौ ।
 पापयक्ष्मांशके व्याधिः कर्तव्यं पचनालयम् ॥ १५१ ॥
 गृहाज्जेष्टकनिष्ठान्तं दक्षिणादुत्तरान्तकम् ।
 पत्योस्तुन्निर्पूर्वं तेषां हि सदनानि वै ॥ १५२ ॥
 श्रेणीष्वेवं समाख्यातं ।
 शेषाणां परितो वाऽपि कर्तव्यं येन युक्तितः ॥ १५३ ॥
 अग्रे बाह्ये पुरस्तात्तु गोशाले दक्षिणेऽपि वा ।
 ह्येनावासतद्वत्स्यादुदरङ्गं तथैव च ॥ १५४ ॥
 बापीकृपतटाकादि सर्वत्रैवाविरोधितम् ।
 पश्चिमे वै स्त्रियाश्चाथ पुत्राणामुत्तरे गृहम् ॥ १५५ ॥
 अनुजानां च तत्रैवं मर्त्यानां पुरतो हितम् ।
 कर्तुरिच्छानुसारेण अनुक्तं तु समाचरेत् ॥ १५६ ॥
 हस्तस्तम्भं लुपादीनि उभयेव परिगृहेत् ।
 व्यासहस्तगुणप्राप्यनागहारे तु योनिकम् ॥ १५७ ॥
 कुटिनस्त्वायहस्तवस्तुब्रह्मपक्षयन्तने ।
 जक्षामात्रं तु यथादीर्घं नागं नवगुणैः ॥ १५८ ॥
 दशभूतनमृणमिदं नाहं दत्तञ्चजनि ।
 नेत्रगन्धे तु हरिणं पक्षणमिदं गृह ॥ १५९ ॥
 ग्रमणामुदिशं वादशादयादि कल्पितम् ।
 ग्रहाणां पुरे पुरे वाऽपि दक्षिणे दक्षिणेऽपि वा ॥ १६० ॥

शंकरे वा विधानेन कूटं कुर्यात्सुसुन्दरम् ।
 गृहव्यसान्तरा नित्यं द्विगुणं त्रिगुणं तु वा ॥ १६१ ॥
 चतुष्पञ्चगुणव्यासं द्वयन्तरं गृहकूटयोः ।
 वायोरेवमेवं तु परे बाह्यं च तच्छृणु ॥ १६२ ॥
 गृहायामसमं वाऽथ द्विगुणं त्रिगुणं तु वा ।
 चतुष्पञ्च वाऽथ ग्रहकूटान्तरं भवेत् ॥ १६३ ॥
 ग्रहस्य सकशदीर्घं च गृहं वा पार्श्वयोः पुरे ।
 पुरे कल्पं च कूटं चेदिष्टदीर्घायतनं ग्रहेत् ॥ १६४ ॥
 ग्रहव्यासानुगुणं कूटं कल्पयेत्युगमना ।
 पञ्चहस्तं समारभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥ १६५ ॥
 एकविंशतिहस्तान्तं नवधा कूटविस्तृतम् ।
 विस्तारसदृशोत्सेधहस्तं वाऽष्टकारकम् ॥ १६६ ॥
 अष्टहस्तं तु वाऽधिक्यकूटायामं प्रकल्पयेत् ।
 विस्तारद्विगुणं मध्ये कूटायामं प्रकल्पयेत् ॥ १६७ ॥
 कूटानां भागमानेन जात्यादिनियमं कुरु ।
 हस्तमानेन कूटानां जात्यादिनियमं विना ॥ १६८ ॥
 चतुर्भिर्चित्तिविशालं तु यथामञ्चं तथा भवेत् ॥ १६९ ॥

इत्यंशुमज्जेदे काश्यपशिल्पे ग्रामलक्षणं नामाष्टाशीतितमः पटलः ।